RAD

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KNJIGA 153.

RAZREDI HISTORIČKO-FILOLOGIČKI I FILOSOFIČKO-JURIDIČKI.

60.

U ZAGREBU 1903.

KNJIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE).

Digitized by Google

Slav 8101.74
~~Slav 130.1~~

Bright Fund

Dionička tiskara u Zagrebu.

Digitized by Google

Sadržaj.

	Strana
Miha Madijev de Barbazanis. Od dra. Ferde Šišića . .	1—46
Današńi mostarski dijalekat. Od Mateja Milasa	47 – 97
Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine. Od dra. Milorada Medinija	98—114
Osobine današnjega delničkoga narječja. Od R. Strohala .	115—208
Prvo istorisko doba narodne poezije. Od And. Gavrilovića	209—226

Digitized by Google

Digitized by Google

Miha Madijev de Barbazanis.

Čitao u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 30. listopada 1902.

DR. FERDO ŠIŠIĆ.

Među našim domaćim piscima iz prve polovine XIV. vijeka osobito se ističe Spljećanin *Miha Madijev*[1]. Pored njega imamo još dvojicu: kanonika zagrebačkoga Ivana arciđakona goričkoga i anonimnoga pisca spisa „*Obsidio jadrensis*“. Ako promislimo, da se rad goričkoga arciđakona Ivana poglavito odnosi na unutarnje prilike biskupije zagrebačke, a djelo anonimnoga pisca samo na podsadu Zadra godine 1345/6., dakle da su djela obojice pisaca u prvom redu lokalne važnosti, onda nam još više pada u oči velika vrijednost istoričkoga rada našega Mihe Madijeva, jer taj obuhvata ne samo glavne događaje iz hrvatske istorije od godine 1290. do 1330., već i neke, što se tiču Ugarske, Italije, Njemačke, Srbije i Španije.

Uza sve to je literatura o Mihi Madijevu prilično oskudna. *Ivan Lucije*, koji se prvi poslužio njegovim spisom, nije o njemu ništa napisao. U trećem tomu Schwandtnerova zbornika, i to u predgovoru, prvi je našao (1748.) senior protestantske općine požunske, marljivi *Matija Bél* koju riječ za Mihu Madijeva i njegovo djelo. On kaže: „To je veoma površan spis, gledaš li na sadržaj ili na spoljašnji oblik (t. j. jezik). Međutim Lucije nije zlo uradio, kad ga je uvrstio među ostale pisce svoje. Jer onaj, koji ushtije da napiše opširniju istoriju Hrvatske i Dalmacije, poslužit će se ovim

[1] *Miha* (piščevo kršteno ime) isto je što i *Mihajlo*, dok mu se otac zvao *Madije* (Madius, Maius); oba su imena bila vrlo obična u romanskih žitelja u dalmatinskom primorju. Vidi u *Račkoga:* Documenta. Zgb. 1877. i *Ljubić:* Index in vol. I—V. Zgb. 1893. s. v. *Madius* i *Micha*. Neki istorici griješkom zovu našega pisca *Miha* (pače i Mika) *Madije;* ispravno je samo *Miha Madijev* (t. j. sin).

Digitized by Google

djelcem Madijevim tim korisnije, što su vijesti o onim drevnim događajima mutnije i teže pristupačne"[1]. Od onda je prošao gotovo čitav vijek, a da se nitko ne sjeti našega Mihe. To tek učini zaslužni spljetski arheolog *Franjo Carrara* u svojoj knjizi o spljetskoj crkvi (1844.), ali tek onako mimogred u dvije tri riječi. „Malo je pisao, kaže za Mihu, a i to je nesređeno; niti je istorija, ni memoar, ni kronika; jezik i slog su mu baš barbarski. No ipak je zaslužan"[2]. Dvadeset godina kasnije napisao je učeni *Franjo Rački* prvi o Mihi kratku studiju, i to u svojoj važnoj raspravi „*Ocjena starijih izvora*". Ponajprije pokupio je vrijedni istorik sve one oskudne podatke, do kojih je on onda mogao doći, a ipak bar nešto kazuju o životu Mihinu, onda navodi u kratko sadržaj samoga djela i napokon izriče vrijednost njegovu za hrvatsku istoriju u prvoj polovini XIV. vijeka. U potanje razlaganje i ispitivanje Mihina djela Rački se nije upustio, a sud njegov o njemu u glavnome se potpuno podudara s onim Matije Béla i Franje Carrare. „I doista, piše on, u koliko je djelce svojim oblikom nesavršeno, te se s toga ne može uvrstiti ni među spomenice ni među ljetopise, u koliko je ono i sadržajem jalovo, pazljivu povjestniku našemu ne će biti bez koristi, a primit će ga tim radje u ruke, čim je znamenitija u hrvatskoj povjesti ona doba, na koju se protežu bilježke Mihine i čim su redji spomenici suvremeni"[3]. Prof. *Vitaliano Brunelli* dodao je (1878.) svomu kritičnomu izdanju Mihinoga spisa kratak predgovor, u kojemu također navodi neke vijesti o Mihi i njegovoj porodici, ali ni toliko koliko Rački, te onda daje kratku karakteristiku djela; napokon tvrdi, da se Miha poslužio za one vijesti, što se odnose na istoriju talijansku, nekim kronikama pisanim u Italiji, dok je za dalmatinske i hrvatske događaje kao suvremenik bilježio što po čuvenju, što po viđenju[4]. Konačno se pozabavio oko Mihe Madijeva i profesor kazanjskoga universiteta *Ivan Smirnov* u svojoj raspravi o snošaju između dal-

---

[1] Scriptores rerum hungaricarum veteres ac genuini .... cum amplissima praefatione *Mathiae Belii* ... cura et studio *Joannis Georgii Schwandtneri*. Vindobonae 1748. Tomus III. pg. XXXII.

[2] Prof. Abate dr. *Francesco Carrara:* Chiesa di Spalato un tempo Salonitana. Trieste 1844. pg. 63.

[3] Dr. *Franjo Rački:* Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjega vieka. *Književnik* 1864. str. 544—548.

[4] *Programma* dell i. r. ginnasio superiore di prima classe in Zara alla fine dell' anno scolastico 1877/8. Zara 1878. str. 3—5.

Digitized by Google

matinskih gradskih općina i Venecije (1880.). Odmah u početku ističe, da nema o ličnosti i životu autorovom nikakih podataka, a onda prikazuje u kratko sadržaj njegova spisa, zatim pokazuje, kako se vijesti njegove o dalmatinskim gradovima i hrvatskim knezovima potvrđuju ispravama iz mletačkoga arhiva. U potanku analizu Mihinoga djela nije se ni on upustio[1].

Mi ćemo se u ovoj studiji najprije pozabaviti oko ličnosti Mihe Madijeva, razumije se, koliko je to podrobnije za sad moguće, jer ne samo što se to pitanje u neku ruku zanemarilo, već i s razloga, što se tek na taj način jasno razabira društveni položaj našega pisca. Onda ćemo kritički raspraviti o njegovom djelu, i to redomice o rukopisima, o izdanjima, kad je od prilike napisano, o njegovim izvorima i o istoričkoj vrijednosti njegove sadržine, sve samo s obzirom na hrvatsku istoriju.

1. O životu Mihe Madijeva.

Iz pripovijedanja najstarijega spljetskoga istorika arciđakona Tome[2] poznato je, kakvi su počeci grada Spljeta. Kad su naime za vrijeme seobe svoje Hrvati zauzeli i razorili slavnu Salonu (oko g. 639.), rastrkali su se preostali njezini romanski žitelji poglavito po sučelnom otočju, no poslije nekoga vremena odluče oni, da se opet povrate na dalmatinsku obalu. Ne usuđujući se nanovo naseliti ruševine svoga bivšega grada te ga obnoviti sklonili su se u prostranu i tvrdu palaču, što ju je nekad sagradio car Dioklecijan na obali morskoj, a u blizini Salone, pa tako je onda nastao grad *Spalatum*, *Spalato*, hrvatski *Spljet*, napučen u prvom početku isključivo romanskim žiteljstvom. Neprekidni doticaji sa sučelnom Italijom, a i tijesna sveza između papinske stolice i nadbiskupije spljetske (koja je također bila amo prenesena iz porušene Salone) vazda su u Spljetu budnu držale romansku svijest, a s njome dakako i osobitu težnju k autonomnom municipalnom životu. Ali otale je nastao onaj živi narodnosni antagonizam između romanskoga Spljeta i susjednih Hrvata, a kako je romanski živalj bio

[1] *Ivan Smirnov:* Отношенія Венеціи къ городскимъ общинамъ Далмаціи съ XII. до половины XIV. вѣка. Kazanj 1880. strana 145—148.

[2] *Thomas* arcidiaconus: Historia salonitana. Digessit dr. Fr. *Rački*. (Mon. spect. hist. Slav. merid. vol. 26. *Scriptores* vol. III. Zgb. 1894.) str. 23—33.

Digitized by Google

brojem slabiji, to se on vrlo rado u potrebi utjecao za pomoć svojim suplemenicima u Italiji, kojih je politički život pomno pratio. Sve je to i od osobite važnosti po razvitak pravnih institucija spljetskih, jer te su vazda u tijesnoj svezi s pravnim razvojem u Italiji, tako da se u spljetskim zakonicima jasno odsijeva karakter talijanskih municipalnih statuta. Na takav pravni razvoj najviše je utjecaja imala romanska gradska aristokracija, koja je s ponosom brojila bivše salonske bjegunce među svoje pradjedove, a pored toga imala u općini u svojim rukama svukoliku moć, dok se ostalo građanstvo, među kojim se s vremenom ističe sve više Hrvata, nije nikada smjelo miješati u upravu svoga rodnoga grada. Taj aristokratsko-republikanski ustav, kojem su pojedini odlomci već dosta rano bili napisani, složio i sredao je u preglednu cjelinu godine 1312. onodobni spljetski načelnik *Percevalus* sin *Ivanov* iz Ferma „vir peritus in iure canonico et civili"[1]. U ovoj nas studiji zanima u prvom redu iz toga zakonika jedna točka, koja će nam u velike pomoći, da rasvijetlimo oskudne bilješke o porodici našega Mihe Madijeva.

Na čelu općine stajao je kao njezin prvi činovnik gradski *načelnik* (potestas, rector civitatis), obično tuđinac iz ankonitanske marke; pored njega su *gradski suci* (iudices), njih tri na broju, a biralo ih je veliko vijeće preko petorice posebnih birača (electores). Statut izrijekom kaže: „Dicti autem electores eligent officiales infrascriptos, scilicet *tres iudices*, qui sint *de nobilibus* dicte civitatis, *cui pater vel avus*, vel ipsemet *extiterit* in dicto offitio *iudicatus*. Bastardus autem sive spurius et eius filius aut nepos eligi non possint in dicto offitio iudicatus". Onda: „Et nullus dictorum trium iudicum conpellatur invitus ad dictum offitium exercendum: qui vero assumpserit dictum offitium iudicatus, habeat in dictis *tribus mensibus*, quibus steterit in dicto offitio, pro suo *salario* quinque soldos Venetorum parvorum in commune Spalati pro quolibet . . . Item statutum et ordinatum est, quod quilibet de dictis tribus iudicibus debeat esse *etatis adminus XXX-ta annorum*". Napokon: „Item statutum et ordinatum est, quo quicumque fuerit in aliquo publico offitio dicte civitatis (dakle i suci), non possit assumi in eodem offitio, nisi post *tertiam mutationem*", — a „mutatio curie et

[1] *Statuta* et leges civitatis Spalati. Opera prof. dr. J. J. *Hanel* (Mon. hist. jur. Slav. merid. Pars I. Statuta et leges vol. II.) Zgb. 1878. str. V—VIII. i str. 1—3. — Dr. J. J. *Hanel:* Pravni život u općini spljetskoj. *Rad* jugosl. akad. knj. 54 str. 181—182, 196—198.

Digitized by Google

officialium civitatis Spalati fieri debeat in generali consilio civitatis predicte *singulis tribus mensibus*“[1].

Iz toga izlazi: 1. U Spljetu mogao je biti gradski sudac samo domaći plemić, kojemu su već prije obnašali tu čast otac ili djed, to jest sudački čin bio je u nekim porodicama nasljedan, jer je baš morao prelaziti od oca na sina ili unuka. 2. Sudački čin trajao je samo tri mjeseca uz određenu plaću. 3. Sucu moralo je biti najmanje trideset godina. 4. Ponovno je mogao netko biti izabran tek nakon treće obnove općinskoga činovništva, to jest nakon devet mjeseci[2].

Ovakovoj aristokratskoj romanskoj porodici, koja je živahno ulazila u razvitak i sudbinu svoga rodnoga grada, a poglavito vršila, tako reći, nasljednim uobičajenim pravom kroz više koljena sudački čin, pripadao je naš Miha Madijev.

Najstariji nama za sada poznati član spljetske patricijske porodice de Barbazanis jest ljetopiščev istoimeni djed *Miha Madijev*. Iz njegova života imamo dosta vijesti, jer ga spominje jedno desetak isprava i suvremenik njegov i drug Toma arciđakon. Kad su u Spljetu godine 1235. nastale one domaće razmirice, što su građane razdvojile na dvije stranke, uslijed čega je grad došao na rub propasti, bude na prijedlog arciđakona Tome zaključeno, da će Spljet u buduće svoje načelnike birati iz Italije. U tu svrhu budu odaslani od strane svećenstva arciđakon Toma, a od strane plemstva Miha Madijev početkom god. 1239. u Ankonu, gdje izmoliše Gargana de Arscidis za načelnika. Dne 15. maja povrate se odaslanici s novim načelnikom u Spljet te budu svečano dočekani[3]. Kad je malo po tom novi načelnik dne 11. jula sklopio u ime svoje općine mir s Trogirom, navodi se među spljetskim zastupnicima i Miha Madijev[4]. Od sada u naprijed nalazimo ga često navedena u ispravama grada Spljeta kao gradskoga suca ili kao svjedoka, a jednom i u Dubrovniku kao spljetskoga poslanika.

[1] *Statuta* civ. Spal. ed. cit. str. 39—41.

[2] *Hanel* u svojoj raspravi „Pravni život“ str. 212. krivo kaže „poslije toga morale su proći tri *godine*“, prije nego li je mogao netko biti biran ponovno za suca, jer statut jasno glasi: „nisi post tertiam mutationem“ (str. 41), to jest poslije treće obnove općinskoga činovništva, dakle izbora.

[3] *Thoma* archid. ed. cit. str. 113—120.

[4] *Lucius:* Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù. Venezia 1674., str. 38—40. Pomirbenu ispravu ima i *Kukuljević:* Regesta saeculi XIII. Zgb. 1896. br. 374 str. 108, ali veoma netočno.

Digitized by Google

Tako dne 4. oktobra 1252., 25. februara 1256., 24. marta 1256., 23. marta 1257., 10. februara 1260., 3. augusta 1261., u augustu 1262., 6. aprila 1264., 7. aprila 1265., 14. aprila 1266., 14. oktobra 1267. i 21. septembra 1270[1]. Kad pomislimo, da se Miha Madijev isticao kakvih tridesetak godina u javnom životu, možemo s nekom pouzdanošću tvrditi, da se skoro poslije godine 1270. upokojio, osobito što mu i onako poslije toga vremena nema traga.

O njegovu sinu *Madiju Mihinu* znamo vrlo malo. On nam se tek dva puta navodi u ispravama, i to dne 5. juna 1276. i 3. jula 1282. kao gradski sudac[2]. Ali za to nam teku nešto obilnije vijesti o njegovu sinu, a našemu piscu Mihi Madijevu.

Miha Madijev rodio se u Spljetu oko godine 1284[3]. Prvi se put spominje on kao svjedok u zakladnoj ispravi manastira sv. Klare, što ju je izdao dne 4. februara g. 1311. spljetski nadbiskup Petar uz još šestoricu drugih građana[4]. Iduće godine 1312. bio je u Spljetu načelnik Percevalus, sin Ivanov iz Ferma, koji je, kako je već spomenuto, sabrao sve zakone spljetske u jedan kodeks. Među inim točkama kaže se tu, da imadu neki spljetski plemići načelnika tuđinca nadzirati, da svoje dužnosti točno i savjesno vrši. Među ovima se navodi i „de contrata sancti Domnii Micha Madii", dakle kao zastupnik gradskoga kotara oko crkve sv. Dujma[5]. Tim nam se potvrđuje starina njegova plemstva, a i to, da mu se rodi-

[1] Isprave se nalaze navedene u: *Bullettino* d' archeologia e storia dalmata *(Alačević:* Reggitori di Spalato circa 650—1420) vol. IV. str. 136, VIII. str. 165 i 166; *Wensel:* Codex dipl. arpad. cont. vol. VIII. str. 437, II. str. 326, III. str. 153; *Ljubić:* Listine, knj. I. str. 88, 98, 100, knj. V. str. 223; *Kukuljević:* Regesta str. 303.

[2] *Bullettino* IX. str. 29; *Ljubić:* Listine, knj. V. str. 225.

[3] Miha Madijev doduše toga nigdje ne spominje, a niti drugi tko, ali nije teško postići taj rezultat. Prema spljetskom statutu nitko nije mogao biti sucem *prije svoje tridesete godine*, a kako nam se Miha kao *sudac* prvi put spominje godine 1314., to odatle izlazi (dašto, ako mu je tada bilo najmanje trideset godina), da se rodio negdje oko godine 1284. Što se Miha prije 1314. spominje kao član gradskoga vijeća i kao svjedok, to ne obara naše slutnje, jer u Spljetu bio je svaki plemić gradskim vijećnikom od svoje *dvadesete godine (Stat.* str. 31), a svjedokom svaki neporočni Spljećanin od svoje dvadeset i četvrte *(Stat.* str. 70). Konačno da se Miha odista nekako oko godine 1284. rodio, dokazuje u neku ruku i to, što se god. 1313. oženio, a onda mu je bilo prema našemu računu oko dvadeset i devet godina.

[4] *Farlati:* Illyrici sacri tomus III. str. 302.

[5] *Statuta* civ. Spal. str. 35.

Digitized by Google

teljska kuća nalazila u najodličnijem dijelu gradskom. Iduće godine 1313. doznajemo, da se naš pisac oženio plemenitom Trogirkinjom iz patricijske kuće Cippika[1], a buduće godine nalazimo ga opet u službi rodnoga grada. Te je godine (1314.) bio gradski načelnik i opet Talijan iz Ferma, Andrija Dominikov; dne 18. aprila sazove on gradsko vijeće, i tu bude zaključeno, da se u statutima učine neke promjene i neke nužne dopune. U odboru one šestorice, koji se za to imao pobrinuti, navodi se i Miha Madijev, što nam dokazuje, da je bio čovjek naobražen i vješt tadašnjoj pravnoj znanosti[2]. Poslije toga nam se naš pisac spominje tri puta uzastopce kao *gradski sudac*, i to dne 1. septembra 1314., u oktobru 1319. i 29. juna 1320[3]. Od sada ne nalazimo Mihe Madijeva dulje vremena zabilježena u spomenicima; on se opet javlja godine 1327., kad vrši za svoj rodni grad čin velike političke važnosti.

Spljet je teško i nerado podnosio gospodstvo susjednih Bribirskih knezova, osobito od kad su oni zavladali tvrdim Klisom. Kad je ban Mladen pao (g. 1322.), onda je općina pomislila, da joj je došao zgodan čas, da se oprosti nesnosnoga susjeda, ali brat Mladenov knez Juraj II. opet je pokori i prisili, da mu bude odana. Međutim je u junu g. 1324. knez Juraj od kneza Nelipića potučen i bačen u tamnicu, na što se opet Spljećani podignu protiv knezova Bribirskih, šta više, oni odaberu godine 1326. glavnoga dušmanina Bribiraca kneza Nelipića svojim knezom. Ali još iste godine izmiri se Nelipić sa knezom Jurjem, i tako je Spljet izručen njegovoj osveti. Spljećani nemajući u zdvojnosti kud, jer ni od kralja Karla Roberta nijesu se mogli nadati pomoći (pošto je njegov ban Mikac bio od hrvatske gospode potučen), učiniše ono, što su nedavno uradili pod jednakim prilikama Šibeničani i Trogirani. Dne 18. augusta 1327. saberu se gradski vijećnici, a među njima se izrijekom navodi i Miha Madijev, u općinskom domu, te jednodušno zaključe, da će se predati u zaštitu krilatomu lavu. Spljetski

[1] *Carrara:* Chiesa di Spalato str. 63. Pisac na žalost ne kazuje, otkle je crpao ovu vijest, no njemu kao dobrom poznavaču spljetskoga kaptolskoga arhiva, a za cijelo i drugih po Dalmaciji, može se s nekom sigurnošću vjerovati. Da se u to doba odista nalazila u Trogiru porodica Cippika, dokazuje trogirski gradski zapisnik od 8. juna 1315., gdje se kaže „ . . . *uxor Marini Cippico*“. *Lucius:* Mem. di Tr. str. 156. i *Notae* Joannis Lucii ed. *Rački* u „*Starinama*“ knj. XIII. str. 226.

[2] *Statuta* civ. Spal. str. 191—192.

[3] *Bullettino* IX. str. 112, 127.

Digitized by Google

poslanici, arciđakon Dominik Lukarijev i Nikola Teodosijev uglave po tom dne 18. septembra u Veneciji s duždom ugovor o predaji grada, a taj onda jednoglasno odobri dne 3. oktobra spljetsko vijeće[1]. I kod toga odobrenja nalazimo Mihu Madijeva u svojstvu gradskoga vijećnika. Iduće se godine (1328.) dne 21. juna spominje naš pisac kao gradski sudac (dašto pod mletačkom upravom), a onda mu se ne nalazi traga sve do 2. decembra g. 1344., kad ga spomenici opet navode kao gradskoga suca[2]. Više se o njemu čuje koju godinu kasnije.

Dne 8. jula 1357. Spljet opet priznade za svoga „prirodnoga gospodara" kralja Lauša I. Toga se dana Miha Madijev opet spominje kao gradski sudac. Sada bude u vijeću izabran za načelnika Gentilis iz grada Calli u ankonitanskoj marki, te podjedno učinjen popis sviju gradskih vijećnika; među ovima se odmah kao drugi po redu, svakako po starosti, navodi naš pisac. Kad je po tom dne 29. novembra izabrano posebno „vijeće pouzdanika" (consilium credentie), nalazimo u njemu i Mihu Madijeva. To je vijeće bilo važan faktor u općini, jer je ravnalo njezinim financijalnim poslovima. Zadnji nam se put spominje naš pisac dne 27. februara 1358.; toga je dana izabran općinskim savjetnikom[3]. Tada je bio vremešan starac od kakve sedamdeset i četiri godine, a što mu kasnije više ne nalazimo traga, dade se lako protumačiti njegovom smrću, koja po svoj prilici pada nekako u to doba.

Sin mu je bio ***Madij Mihin***, a vrela nam ga često navode tek kroz godine 1357. do 1359.[4] Kako mu se otac oženio godine 1313., to se on dašto mogao još za živa oca isticati u javnome životu spljetskom. Njegov je sin poznati ***Miha Madijev***, koji se veoma često spominje u spomenicima od godine 1383. do 1426.; osim što je bio kao i otac mu mnogo puta gradski sudac, povjeriše mu Spljećani i neke diplomatske misije, naročito s bosanskim kraljem Tvrtkom[5].

Ovim je podacima jasno dokazano, od kolikoga je ugleda i važ-

[1] *Ljubić:* Listine I., 368—372 i III., 440—441.

[2] *Farlati* o. c. III. str. 311. *Bullettino* X. str. 54.

[3] *Bullettino* X. str. 116, XIV. str. 121, 139, 141, 156.

[4] *Bullettino* XIV. str. 122, XVI. str. 185, XVII. str. 28, 59. Kao gradski kapetan *Lucius:* Mem. di Tr. str. 251—2.

[5] *Bullettino* XIV. str. 139, XV. str. 27, 141, XVII. str. 110, 111, XI. str. 126, 160. *Lucius:* Mem. di Tr. str. 332. Vidi u *Račkoga:* Pokret na slav. jugu. Rad III. str. 66—68, 102—103.

Digitized by Google

nosti bila porodica našega Mihe Madijeva kroz više koljena u Spljetu, a i njegov lični je položaj jasnije istaknut, nego li je to do sada učinjeno. Kad uporedimo Mihinu porodicu s drugima u Spljetu, onda možemo reći, da je bila među prvima u gradu, a taj je ugledni položaj od važnosti i za duh, u kojem je Miha napisao svoje djelo.

2. Rukopisi.

Jedini nam poznati stariji rukopis Mihina djela u onom opsegu, kako je do nas došlo, čuvao se još u drugoj polovici XVII. stoljeća u biblioteci patricija *Petra Cindra* u Spljetu[1]. Međutim taj rukopis, koji se poslije izgubio, a prvi se njime poslužio Trogiranin Lucije, nije nipošto bio piščev autograf, već naprosto prijepis, i to dosta rđav. Dokazi za ovu našu tvrdnju jesu ovi: Potpuni je natpis Mihinom djelu glasio po Luciju: „Incipit historia edita per Micham Madii de Barbazanis de Spaleto de gestis Romanorum imperatorum et summorum pontificum *pars secundae partis* de anno Domini 1290.“ Prema tome dakle pred nama se nipošto ne nalazi *čitavo* autorovo djelo, već samo *fragment*, naime *„pars secundae partis“*. Svakako valja priznati, da na autografu ne bi bilo kao naslov ubilježeno: „Incipit historia . . . pars secundae partis“, jer takav naslov, koji označuje torso, ne može nikako da potječe od pisca sama, već od čovjeka, koji je ili pouzdano znao ili samo držao, da je potpuno Mihino djelo obuhvatalo dva dijela, a ono, što je pred njime, da je tek odlomak drugoga dijela, dakle nipošto čitavo.

Nadalje dokazuju našu tvrdnju mnogobrojne lakune u samom tekstu. Po smislu se naime jasno vidi, da je na nekim mjestima ispuštena po koja riječ, a toga Lucije označio nije; dašto jer je onako našao u Cindrovom rukopisu, dok je zar nevješti prepisivač, koji je možda u autografu našao ona mjesta oštećena, ne mareći za to, pisao dalje, ne označivši pogrješke svoje.

U glavi VI. govori Miha Madijev o izboru Henrika VII. Luksenburgovca za cara njemačkoga, pa onda kaže ovako: „et omnes civitates Lombardiae ad fidelitatem et praecepta convocavit et intravit sequenti die civitatem, ubi a domino episcopo Ostiensi legato domini Papae in ecclesia Sancti Joannis coronatur“. Očevidno je, da između riječi *„convocavit“* i *„et intravit“*, fali možda oveća

[1] *Lucius:* Inscriptiones dalmaticae. Venetiis 1673. str. 73.

Digitized by Google

rečenica; svakako je bilo govora, kako je car Henrik VII. putovao do Rima preko Genove, Toscane i Romagne, a onda se prirodno nadovezuje „et intravit sequenti die civitatem" t. j. u Rim, što se zbilo dne 29. juna 1312. Nikako se ne može uzeti, da bi suvremeni Miha Madijev napisao, da je car odmah *dan poslije* poziva na lombardske gradove, što ga je izdao u Paviji u *oktobru 1311.*, ušao u Rim.

U glavi XVIII. kaže se: „Tandem banus Mladenus videns se esse confusum et devictum sine bello misit comitem Georgium fratrem suum ad regem Hungariae, ut sibi impenderet *auxilium, semper* adhaesit amicitiae et auxilio Vlacorum et Policianorum". Između riječi „*auxilium*" i „*semper*" opet fali koja riječ, jer autor nikako nije mogao na taki način pobrkati „*pomoć*" kraljevsku s vlaško-poljičkom.

U glavi XXII. nalaze se dvije lakune. Tu se kaže: „Tunc putantes (sc. omnes barones de Dalmatia) resistere potentiae regali et ipsis per eum missis in Chroatiam, consilium malignum et *perversum, quid cogitatis* de rege vestro Carolo . . ." Bjelodano je, da između riječi „*perversum*" i „*quid*" fali glagol, možda „*fecerunt*", s kojim se onda i rečenica svršava, tako da se sa „*quid*" opet počinje nova. Dalje čitamo u istoj glavi: „Ubi ergo est sensus vester et memoria, quod in uno ictu posset vos et omnes vestros *consultores et in brevi* fiet deflictio vestra propter infidelitatem vestram". Jasno je, da između „*consultores*" i „*et in brevi*" opet fali glagol, koga po smislu lako pogađamo, t. j. takav, koji je imao da znači: „*uništiti*" (n. pr. destruere).

U glavi XXV. se kaže: „ . . . quem Balianum archiepiscopum dominus Papa Johannes XXII. ad instantiam Magistri Hospitalis insulae Rodis ab illo loco removit (sc. de insula Rodo) et eum collocavit in ecclesia *Spalatensi inter* quos constitutiones ordinavit, quod omnes canonici et clerici . . ." Očito je, da između riječi „*in ecclesia Spalatensi*" i „*inter quos constitutiones*" fali više toga, t. j. kako je nadbiskup Balian došavši u Spljet izdao razne naredbe, a onda je logički nastavak „*inter quos constitutiones*".

Pored tih lakuna padaju još u oči mnoge *jezične* i *stvarne pogrješke*, koje se opet mogu samo nevještom prepisivaču upisati u grijeh.

U glavi III. kaže se, da su Mlečani bili od Genovljana pobijeđeni 8. septembra 1298. „*apud insulam Corsicae*", a treba da je „*Corcyrae*". U IX. „*Alaphant*" mjesto „*Infant*", to jest govor je

Digitized by Google

o infantu Ferdinandu od Majorke, koja se ovdje zove „*Maiolicha*“ (!). U gl. X. ima ovaj pleonazam „eodem tempore, *anno et mense* augusti“, valjda mjesto „*eodem anno, mense augusti*“. U gl. XI. kaže se za papu Ivana XXII. da je bio prije izbora nadbiskup „*de Viccoli*“ mjesto „*Avenione*“. U gl. XII. se navode Visconti i Scaligeri kao „*de parte Ghebellina*“, a treba da je „*Guelfa*“; među tim moguće je, da je ovu pogrješku učinio sam Miha Madijev. U gl. XV. kaže se: „*antiquo tempore Salonitanorum Salona habebat suffraganeos XXIV. episcopos*“, a u njegovo vrijeme ima ih samo deset; to se zgodilo „*propter invidiam clericorum et civium Spalatensium, quae tunc regnabat inter eos*“, pa tako „*perdidit ipsa ecclesia Spalatensis XVI. suffraganeos*“; treba da je „*XIV. suffr.*“, jer se od dvadeset i četiri ima odbiti deset. U gl. XVII. kaže se, da su Šibeničani i Trogirani sklopili savez protiv Mladena „*mense Januarii luce XVI.*“, a treba da je „XXIV.“. U gl. XXII. ima „*facientes*“ mjesto „*faciens*“, jer taj se particip odnosi samo na kralja Karla Roberta. U gl. XXVIII. kaže se: „*Item rex Aragonum eodem tempore misit filium suum cum ducentis lignis armatorum Sardiniam, quam (ut dicitur) cepit eam et tenet pro sua*“. Tu je čitava zbrka; ono „*ut dicitur*“ nema pravoga smisla, kad se govori o jednom poznatom suvremenom događaju, a svakako je kasniji umetak ono „*quam*“ ili „*eam*“; oboje nije Miha Madijev mogao napisati, jer je jedno ili drugo svakako suvišno.

Na temelju ovih mnogih razloga ja sam tvrdo uvjeren, da je Cindrov rukopis bio loš prijepis, a o autografu da nema ni govora. Taj rukopis upotrebio je, kako smo već spomenuli, za svoja djela učeni Trogiranin Ivan Lucije, te ga je u tu svrhu, kako sam kaže, svojom rukom prepisao u biblioteci pomenutoga patricija spljetskoga. Taj prijepis, jedini što je do nas došao, ostavio je Lucije uz druge poznate rukopise u vatikanskoj knjižnici, gdje se još i danas čuva pod brojem 7019.[1]

3. Izdanja.

Djelo Mihe Madijeva prvi je štampom na svijet izdao *Ivan Lucije* priklopivši ga uz još neke druge pisce svojoj hrvatskoj istoriji, koja je prvi put izišla godine 1666. u Amsterdamu. Odavle ga je

[1] Lucije položio je svoj prijepis u vatikanskoj biblioteci pod brojem 6525. Današnja je signatura: „*inter latinos 7019, inter slavicos I.*“

Digitized by Google

onda preštampao *Đuro Schwandtner* u trećem tomu svojih pisaca za ugarsku i hrvatsku povijest, a u novije doba ponovno ga je izdao profesor zadarske gimnazije *Vitaliano Brunelli* u programu istoga zavoda za godinu 1877/8.

Luciju su se potkrale u njegovu izdanju neke štamparske pogrješke, pa te je onda naknadno ispravio u dodatku svoga spisa „*Inscriptiones dalmaticae*". No pored svega toga u Schwandtnera je djelo Mihe Madijeva preštampano sa svim onim pogrješkama, očevidno što izdavač nije znao za Lucijeve ispravke. Tek prof. Brunelli pripazio je na to te svoj tekst valjano ispravio. To se posljednje izdanje odlikuje od ostalih još i tim, što je izdavač kušao, da svaku vijest Mihinu kontrolira i isporedi s ispravama i s drugim suvremenim piscima, i to kako za hrvatsku istoriju, tako i za ostalu. Međutim valja priznati, da je Brunelli mnogo balasta natrpao u svoje mnoge bilješke, a (što bi bilo najvrednije) nigdje nije pokazao, kakim se izvorima služio Miha Madijev za talijansku istoriju. Komentar za vijesti iz hrvatske povijesti mu je površan i bez veće kritičke vrijednosti. No kad se gleda na sam test, onda treba priznati, da je njegovo izdanje svakako najkorektnije.

4. Kad je Miha Madijev napisao svoje djelo.

Posljednja vijest, što je daje Miha u glavi XXIX., odnosi se na atentat ugarskoga velikaša Felicijana Záha na Karla Roberta i kraljicu Jelisavetu 17. aprila 1330. Prema tome je jasno, da je Miha svoje djelo pisao iza te godine, a kad je to od prilike bilo, daju nam valjanu ubavijest one njegove riječi, što ih (u gl. XXII.) dovikuje hrvatskoj gospodi, kad su se g. 1323. naumila odmetnuti od kralja Karla Roberta. „O servi servorum, servientes Ungariae, quare non considerastis potentiam regalem, vestri domini regis naturalis, quam ipse habet in regno Ungarie et Polonie? . . . Ubi ergo est sensus vester et memoria, quod in uno ictu posset vos et omnes vestros consultores (destruere?); et *in brevi fiet deflictio vestra* propter infidelitatem vestram, quam videbitis cito in partibus Chroatiae et Dalmatiae. *Veniet igitur Leo rugiens ex Aquilonari parte versus partem meridianam* trahens caudam suam post se *maximi exercitus et innumerabilis gentis diversarum linguarum* et circuibit vos et gentem vestram, *nec non totam provinciam;* ita quod a flatu Leonis peribitis, id est a facie *regis* in ore gladii ex-

Digitized by Google

terminabimini, nec fugam arripietis, quia undique ira regis super vos veniet".

Mihine riječi, kojima tobože proriče hrvatskoj gospodi propast, odnose se očevidno na kralja Lauša I., jer samo on može biti taj „ričući lav sa sjevera", što će doći s ogromnom vojskom sastavljenom od raznih jezika (= naroda), jer Karlo Roberto poslije godine 1322. nije više dolazio u Dalmaciju. Miha dakle ima na tom mjestu na umu godinu 1346., kad je Lauš došao u dalmatinsku Hrvatsku sa kakih 100.000 momaka, te odista skršio silu nepokorne gospode hrvatske[1]. Ali one riječi: „opkolit će vas i vašu vojsku, dapače cijelu pokrajinu" smjeraju na godinu 1358., kad je osim Hrvatske i sva Dalmacija došla u kraljeve ruke, pa tako gospoda hrvatska odista nijesu imala kud da *„pobjegnu"*, a da ih ne stigne srdžba kraljeva. Mi smo vidjeli, da je Miha Madijev taj događaj doživio, jer je dne 27. februara 1358. bio izabran općinskim savjetnikom. Po mojem sudu dakle Miha Madijev napisao je svoje djelo oko godine 1358. u velikoj starosti od kakih sedamdesetak godina, a za vladanja kralja Lauša I. Sada nam je jasno, zašto pisac vazda tako smjernim riječima govori o moći kraljevoj dajući uza to, onako na staračku, drugima savjete. Što se pak Mihino djelo svršava s godinom 1330., to se može vrlo vjerojatno tako shvatiti, da je pisac napisao i dalje događaje, možda sve do godine 1358., ali da se taj dio njegova djela izgubio; svakako samo takim tumačenjem one riječi *„pars secundae partis"* dobivaju jasno značenje.

Još nam ostaje pitanje o potpunosti Mihine istorije. Vidjeli smo, da se iz natpisa razabira, e nam se nije sačuvalo čitavo djelo, već samo dio drugoga dijela. Prema tome imao je prvi dio obuhvatati događaje, što su se zgodili prije godine 1290.; u kojem opsegu, o tom dakako ne možemo govoriti. Taj se prvi dio, poput ostatka drugoga dijela, morao na žalost već dosta rano izgubiti, jer ga ne poznaje onaj prijepis, što je služio za temelj Lucijevu radu. Gubitak prvoga dijela osjećamo s tim teže, što od godine 1266., t. j. od svršetka djela Tome arciđakona pa sve do godine 1290.

[1] *Obsidio jadrensis* ap. *Lucium* str. 410. „Ludovicus rex personaliter cum suo valido exercitu *ultra centum millia* equitum . . . castrametatus est". Taj je broj možda pretjeran, no kako ga daje suvremenik Zadranin, vidi se otale, na koliko se u Dalmaciji kraljeva vojska računala.

Digitized by Google

nemamo nikakih domaćih pisaca o prilikama po dalmatinskim gradovima.

5. Vrela Mihe Madijeva.

Kojim se vrelima služio naš pisac? Prof. V. Brunelli drži, da se Miha za nabrajanje talijanskih događaja služio i nekim talijanskim kronikama, koje mu nije bilo teško nabaviti kraj onako tijesnih sveza općine spljetske s nekim prekomorskim gradovima, navlastice s Ankonom i Venecijom. Potanjih dokaza za tu tvrdnju svoju Brunelli nije iznio, a ni mi se ne ćemo tim baviti, jer ne ulazi u opseg naše zadaće. Ja ću samo primijetiti, da su svakako Mihi služila za taj posao i *usmena kazivanja* onih načelnika, što su dolazili iz talijanskih strana u njegov rodni grad, a tako su mu i za *srpske* vijesti mogla služiti usmena kazivanja onih Spljećana, što su polazili u Srbiju kao općinski poslanici[1].

Događaje, što se odnose na hrvatsku istoriju, Miha je upravo sve doživio, pače oni su se zbivali u blizini Spljeta; njih dakako nije trebalo da crpa iz izvora, jer ih je već poradi važnosti njihove dobro i potanko poznavao zanimajući se živo za njih. Međutim na dva mjesta ipak on govori o zgodama ranijim od sebe, a te je dašto morao crpati iz izvora. U glavi XXII. dovikuje Miha knezu Jurju Bribirskomu: „Si memineris, comes Georgi, annorum praeteritorum et temporis comitis Domaldi de Clivna, non offenderes civitatem Spaleti, quia ipse Domaldus olim existens in castro Clissiae ceperat circa XX nobiles de Spaleto, *ut habetur in chronicis Spaleti*, et propter hoc sibi male accidit et finaliter quod captus in suo lecto et castro Clissiae praedicto et ductus Spaletum super salmerium, tonsis crinibus de capite causa vituperii et derisionis, petens si quidem religionem Tragurii viliter moritur". Dakle bilješku o tome događaju, koji se imao zgoditi oko godine 1239., a inače u suvremenom Tomi arciđakonu o njemu za čudo nema ni spomena, našao je Miha Madijev zabilježenu u suvremenim spljetskim kronikama, te je odanle i uzeo u svoje djelo[2]. Ta kronika

[1] *Stat.* civ. Spal. str. 42.

[2] Ta se vijest donekle potvrđuje i jednom ispravom kralja Bele IV. od godine 1249: „ . . . quod cum Paulus aulae iudex et comes Zaladiensis omnibus suis diebus penes regem merita cumulaverit, in specie quod infidelem suum Boyzen in Insula in virili pugna captivum optinuerit; item *quod in expugnatione castri Clich fratrem eiusdem*

Digitized by Google

nije dašto došla do nas, pa s toga nam i nije pobliže poznata; ali kad se sjetimo visokoga položaja, što ga je pisac imao u općini, onda nam dolazi misao, da se ovdje Miha Madijev pozivlje na neku *službenu* kroniku gradsku, što se čuvala u općinskom arhivu.

U glavi XV. govori Miha o podrijetlu građana spljetskih. Za tu glavu *prepisuje* on skoro doslovce ono, što je o tom napisao načelnik *Percevalus* godine 1312.

Miha Madijev.	Percevalus.
Sciendum est igitur, quod civitas Spaleti contraxit originem a famosa et antiqua ac nobili civitate Salonae, quae Salona fuit tempore Troianorum et dominabatur totam Dalmatiam et Chroatiam usque in Ungariam; et dicitur per historias et chronicas antiquas ipsam civitatem Salonae tempore sui status dedisse ad destructionem Troianorum contra regem Priamum in subsidium Graecorum galeas armatas numero LXXII.	Sciendum est igitur, quod civitas Spalatina traxit originem a famosa et nobili civitate Salona.
Nam Spaletum secundum veram etymologiam et interpretationem nominis ipsius civitatis dicitur proprie Spalatum, id est Salonae Palatium laetum, vel Salonae Palatium latum a Diocletiano Imperatore mirabiliter fabricatum.	Nam Spaletum secundum veram etymologiam et interpretationem nominis ipsius civitatis dicitur proprie Spalatum, id est Salonae Palatium laetum, vel Salonae Palatium latum a Diocletiano Imperatore mirabiliter fabricatum.
Et ut habetur in chronicis antiquis Romanorum, quod iste Imperator Diocletianus, ut dicitur, fuit natione et oriundus de Dalmatia, id est de civitate Salonae, et ideo in sigillo civitatis Spaleti continetur versiculus: „Palatium laetum, Spalatum Salonae quietum“. Post destructionem vero Salonae a Totila duce Polonorum, principes, comites et barones et alii milites nobiles dictae civitatis Salonae	Et ideo dictus dominus Percevalus fecit versum in sigillo civitatis Spalati: „Palatium laetum, Spalatum Salonae quietum“. Post destructionem autem Salonae principes, comites, barones, milites et alii nobiles dictae civitatis Salonae

Damald similiter captivatum abduxerit et in absolutionem eiusdem alios *duodecim nobiles* regi de *captivitate* hostium *liberaverit*“. *Wenzel:* Codex dipl. arp. cont. VII. str. 282.

Digitized by Google

ad insulas fugientes et ibidem aliquo tempore permanentes postea maior pars nobilium Salonae accesserunt prudenter ad aedificium et palatium Diocletiani Imperatoris Romani, quod constructum erat pro regia aula prope civitatem Salonae, quod Spaletum appellare coeperunt et ibi postmodum habitaverunt. Ex quibus Salonitanis civibus nati sunt nobiles Spaleti et ideo vere nobiles sunt, quia ex generoso sanguine procreati ortum a nobilibus habuerunt; sicut fuit Severus Magnus et alii quam plures nobiles Salonitani et sicut Veneti et Padovani et alii multi nobiles habuerunt antiquam originem eorum a Troianis et aliis nobilibus huius orbis. De antiqua et nobili civitate Salonae fuit mentio in iure canonico et in multis decretis investigatis per sapientes, similiter de dicta civitate Salonae fit mentio per Lucanum poetam in lib. IV in arenga Vultei ubi dicit:

in insulis fugientes,

accesserunt prudenter ad palatium Spalatinum

et ibi postmodum habitaverunt. Ex quibus Salonitanis civibus nati sunt Deo auctore successivis temporibus nobiles Spalatini. Et ideo vero sunt nobiles et vera fama nobilitatis eorum, quum ortum a nobilibus habuerunt,

sicut Veneti et Paduani et alii quam plures nobiles habuerunt eorum antiquam originem a Troyanis et aliis nobilibus huius orbis. De nobili autem civitate Salona fit mentio in iure canonico in multis decretis investigatis per ipsum dominum Percevalum. Similiter de dicta civitate Salonae fit mentio per Lucanum:

„Qua maris Adriaci longas ferit unda Salonas
Et trepidum in molles Zephiros excurrit Iader".

Kako vidimo, Miha Madijev je upravo doslovce prepisao čitav posao Percevalov, što ga je taj kao načelnik izradio godine 1312. u uvodu u općinski statut; nije dakako ni nužno spominjati, da se Perceval u tom poslu poslužio, ali ne prepisavši ga doslovce, djelom arciđakona Tome. Ipak u ove Percevalove bilješke Miha ponješto i umeće. Tako priča odmah u početku o prastarom podrijetlu Splječana, što Perceval u kratko spominje na kraju svoga prijegleda; to je dašto bila izmišljena priča, koja je u to doba cirkulirala među spljetskim plemićima, koji su htjeli, da im praoci potječu od suvremenika trojanskih bjegunaca, tih tobožnjih pradjedova rimskih; to vrijedi i za onu njegovu tvrdnju, da se car Dioklecijan rodio u Saloni, dakle da je bio njihove loze. Dalje kazuje Miha, da je Salonu razorio Totila vojvoda poljački; to je mjesto uzeto iz Tome arciđakona, glava VII.: „Gothorum tempore qui *Totila duce* de partibus Teutonie et *Polonie* exierunt, dicitur *Salona fuisse*

Digitized by Google

destructa"; a tako je isto uzeto iz glave X. ime Severovo, komu Toma arciđakon prvi daje pridjevak *„Magnus"*. Još je vrijedno primijetiti, kako se Miha Madijev uklanja tome, da poimence navede onoga, koga prepisuje. Tako naprosto kaže, da se u pečatu spljetskom nalazi *„versiculus"*, a ne će da istakne, da je taj „versiculus" posao Percevalov; kod dekreta kanonskoga prava, u kojima se spominje Salona, kaže i opet „investigatis per sapientes", dok bi trebalo da je „investigatis per dominum Percevalum". Ono, što Miha Madijev dalje priča o Saloni, opet je uzeto prema smislu iz Tome.

Miha Madijev.	Toma.
Et iste Jader, ut habetur in chronicis antiquis et in libro poetarum, vocabatur flumen Salonae; et quia erat delectissima aqua et serena ad bibendum circuibat totam civitatem Salonae et consolabatur omnes ibi stantes in ea. Et usque Spaletum per conductos discurrebat; fuit impositum ipsi nomen fluvii Jader.	Nichil enim eis videbatur deesse, preter fluvium Jader, qui ex orientali parte salonitanae urbi multum delectabiliter influebat. De quo legitur in Lucano: „Qua maris Adriaci longus ferit unda Salonas, et trepidum in molles zefiros excurrit Iader". Hoc igitur sepius nominato urbi nomen impositum est Jadria.

Iz toga se razlaganja jasno vidi, da se Miha Madijev za događaje, što su se zgodili prije njega, poslužio izvorima, koje je lasno mogao naći u arhivu općine spljetske, a to su bili pored neke nepoznate nam kronike poglavito Percevalov istorički uvod u općinski statut i djelo Tomé arciđakona.

6. Kritično pretresivanje Mihina djela.

Svi oni, što su do sada pisali o djelu Mihe Madijeva, dobro su već primijetili, kako vidjesmo, da kod njega nema o jedinstvenosti ni govora. Za njegovo se djelo ne može kazati da je istorija kojega grada ili zemlje, jer sada govori o hrvatskim, sada o ugarskim, sada o talijanskim, sada o njemačkim, sada o srpskim, pače i o španjolskim događajima. Isto se tako ne može ono nazvati memoarima, premda ima u njemu tamo amo, navlastice u poslovima spljetskim, memoarskih elemenata, a ni kronikom, ma da i jest mjestimice ljetopisnoga značaja. Djelo Mihe Madijeva upravo je zbirka pobrkanih vijesti iz raznih strana evropskih, a sve te vijesti ima u neku ruku da veže kronologija; ono se nas dojima

Digitized by Google

nekim načinom kao naše moderne novine. Sada veće, sada manje skupine takih vijesti složio je pisac u glave, a ovima je onda dao naslove, ali ne po godinama, o kojima govori i kako bi bilo najopravdanije, već tobože prema sadržaju; tako na primjer prvima šest i jedanaestoj glavi po papama, o kojima ima (dašto uz ostale vijesti u dotičnoj glavi) govora, a jednoj jedinoj naslov je označen po njemačkom caru Henriku VII. Kad uvažimo, da je pretežnom, a i sadržajem obilnijem broju glava naslov drukčije označen, onda se odista moramo pitati, zašto je Miha Madijev dao čitavomu svomu djelu naslov: „De gestis Romanorum imperatorum et summorum pontificum". Taj se naslov daje razložno opravdati tako, ako uzmemo, da je onaj izgubljeni prvi dio mnogo više raspravljao o rimskim carevima i papama; za sačuvani pak „dio drugoga dijela" možemo kazati, što se većma kraju primiče, da se opširnije i isključivije bavi hrvatskim prilikama na dalmatinskom primorju. Još se može jedna hipoteza postaviti s obzirom na naslov Mihina djela; može biti, da on nije mislio opisati djela rimskih careva i papa, već uopće sve ono, što se za njihova vladanja zgađalo po južnoj Evropi i o čemu je on mogao biti ubaviješten. To se mišljenje doduše protivi natpisu, ali ne faktičnome sadržaju, u koliko on pred nama leži. Meni se ova druga hipoteza čini vjerojatnija, i ako je mnogo smionija od prve, jer se, kako rekosmo, direktno protivi sačuvanome natpisu.

Uza sve to možemo s pravom reći, da djelo Mihe Madijeva, kako pred nama leži, nema ni izrazite tendencije ni osnovne misli, oko koje bi se sve okretalo, a konačno valja još prikričati, da je napisano veoma traljavim i rđavim latinskim jezikom, čemu se kod čovjeka prije humanizma ne treba osobito čuditi.

S obzirom na hrvatsku istoriju djelo Mihe Madijeva može se razdijeliti na tri između sebe jasno odjelita dijela. Prvi se dio bavi poglavito Karlom Robertom za prvih dvadesetak godina njegova vladanja, i to od dolaska mu u Spljet, pa sve do njegove treće ženidbe s poljskom princesom Jelisavetom; on dakle obuhvata doba od godine 1300. do 1320. U tom su dijelu najvažnije vijesti za našu istoriju: dolazak Karla Roberta u Hrvatsku, njegov put u Zagreb i zadarski ustanak godine 1311. do 1313. Drugi dio govori isključivo o padu bana Mladena godine 1322., a treći o bribirskom knezu Jurju, bratu Mladenovu i o knezu Nelipiću, baštiniku političke moći Mladenove; događaji ovoga dijela padaju od godine 1323. do 1327. Pored ove glavne jezgre Mihina djela ima

Digitized by Google

još i nekih sitnijih bilježaka, a odnose se na doba između godine 1290. do 1330.; najvažnije su među njima: pogibija Ladislava Kumanca, nastup Andrije III. Mlečanina na kraljevsko prijestolje i krunidba Karla Martela za ugarskoga i hrvatskoga kralja.

A sada ćemo kronologičkim redom kritički pretresti one Mihine vijesti za hrvatsku povijest, po kojima je on izvor, jer za ostale sitnije, osobito za one iz crkvene istorije, imamo i boljih i detaljnijih vrela, pa ih s toga možemo mirno mimoići. To se kritičko pretresivanje sastoji u tome, da pokušamo utvrditi, kako se Miha podudara i slaže sa suvremenim ispravama, dakle s izvorima prve ruke.

a) Nastup Andrije III.

Pod godinom 1290. bilježi Miha Madijev, da je tada kralj Ladislav ubijen od Kumana, što se potvrđuje mnogim izvorima, jer se znade, da se to desilo uslijed urote nekolicine kumanske gospode u Körös-szegu blizu Velikoga Varadina dne 10. jula[1]; onda nadovezuje: „et Andreas de Moresinis, de Venetia per matrem, in regem Ungariae coronatur", što se zgodilo dne 23. jula u Stolnom Biogradu[2]. Ovo bi se mjesto dalo i tako shvatiti: „et Andreas de Moresinis de Venetia, per matrem in regem Ungariae coronatur", to jest, da je Andrija okrunjen nastojanjem svoje matere Tommasine Morosini, a preko nje dašto *nastojanjem Venecije*, za kralja ugarskoga i hrvatskoga; ali takovo bi tumačenje bilo krivo. Gospoda ugarska naime čim saznaše za naprasitu smrt kralja Ladislava, izabraše Andriju kao još jedinoga potomka iz dinastije Arpadove slobodno i svojevoljno, bez ičijega utjecaja za kralja, te po tom poslaše mu u Beč, gdje se on u taj čas baš nalazio, dva kaluđera,

[1] Kaptol ostrogonski kaže dne 20. jula 1292. u jednoj ispravi ovo: „ . . . rex *Ladislaus* . . . eos eciam tunc temporis persequebatur, cum proh dolor, a *suis infidelibus extitit interfectus*". *Codex dipl. patrius* knj. VII. Bdpst 1880. str. 225. O danu, mjestu i o drugim potankostima toga događaja vidi u *Paulera:* A magyar nemzet története az árpádházi királyok alatt. knj. II. Bdpst 1893. str. 531—533 i 733—734, bilješka 307. Tu je dokazano, da je mišljenje *Huberovo* (Studien über die Geschichte Ungarns im Zeitalter der Arpaden. Wien 1883. preštampano iz „Archiv-a f. öster. Gesch." knj. 65, str. 65—66), e je Ladislav kao žrtva svoje putenosti ubijen tek od *jednoga* Kumana, neispravno; s toga je Mihin plural „a *Cumanis* occiditur" istorički sasvim korektan.

[2] Ne u petak 28. jula, već u nedjelju dne 23. jula; vidi dokaze u Paulera: o. c. str. 735, bilj. 309.

Digitized by Google

u kojih društvu je on po tom potajno i preobučen pošao Dunavom put Budima, jer su se Ugri bojali, da bi inače austrijski vojvoda Albreht, u kojega je rukama Andrija bio, od novoizabranoga kralja znao iznuditi kojekake koncesije. Na ugarskoj granici dočekao je Andriju baranjski župan Kemény, sin Lovrin, a onda bude, stigavši u Budim, u sjajnoj pratnji odveden u Stolni Biograd i ondje bez većih neprilika zakonito okrunjen. Prema tome dakle kako kod nenadanoga izbora tako i kod samog krunisanja svako je nastojanje matere mu, a po njoj i Venecije, bilo zališno[1].

b) c) Karlo Martel i Karlo Robert.

O krunidbi sicilskoga kraljevića Karla Martela, koju Miha Madijev griješkom stavlja u godinu 1294., o dolasku Karla Roberta u Spljet i njegovu putu u Zagreb i o tobožnjoj krunidbi zagrebačkoj, kao prvoj, raspravio sam već u „Vjestniku kr. hrv. slav. dalm. zemaljskoga arhiva", god. III. (1901.) str. 6—15, tako da ovdje nije potrebno ono ponavljati[2].

[1] U ispravi od 27. marta 1292. kaže Andrija: „quod nos consideratis fidelitatibus . . . comitis Dyonisy . . . que nobis primum eo tempore, quo in solium et gubernacionem regni nostri ordine geniture *vocati* fuimus et in trono regali per prelatos, barones et nobiles regni Hungarie *universos*, apud Albam Regalem sollempniter coronati et collocati". *Codex dipl. patrius* knj. VI. Bdpst. 1876. str. 380. Svoje nasljedno pravo ističe Andrija i 22. septembra 1290.: „Ladizlao . . . rebus humanis exemto . . . *iure successorio* nos recognoscimus suscepisse regni Hungarie dyadema. *Knaus:* Mon. eccl. strigoniensis knj. II. Strigonii 1882. str. 271. O dočeku Keményevu ispor. ispravu u Fejéra: Codex dipl. Tom. VI. knj. 1. str. 135—137, od 9 augusta 1291.; tu se kaže: „ . . . quod cum Magister Kemenius, Comes de Barana, . . . novissime enim, cum nos divina suffragante gratia, iure successorio et ordine geniturae, pro adeptione coronae nostrae diadematis, seu solio regiminis regni Hungariae, *iter arripuissemus* veniendi et *confinia* eiusdem regni adivissemus, idem comes Kemenius . . . nostrae maiestati *prae omnibus obviavit*". Velika brzina, s kojom je svršen poziv i krunidba Andrijina između 10. i 23. jula, dakle za četrnaest dana, dokazuje također indirektno, da je to učinjeno samo s voljom ugarskih velikaša i da Andrija nije iz Hrvatske došao u Ugarsku, već iz bližnjega Beča. Da Ivan Gusingovac nije uhvatio Andriju prije krunidbe, kako se to obično prije tvrdilo, dokazao je Huber (o. c. str. 70—71, bilj. 3). O potankostima Andrijina nastupa glavni je izvor suvremena „Reimchronik" (u Peza: Scriptores rerum austriacarum, knj. III. Regensburg 1745.) cap. 381—383 str. 530 i dalje.

[2] Da bih dokazao, da Karlo Roberto uzima godinu 1301. kao početnu svoga vladanja i da ne računa od stanovitoga dana, naime od

Digitized by Google

d) Zadarski ustanak god. 1311—1313.

U glavi VI., kojoj je inače natpis „*De Henrico Imperatore Romano*“, govori Miha Madijev o zadarskom ustanku od godine 1311—1313.

Ne može biti sumnje, da se romanska aristokracija u Spljetu živahno zanimala za buntovni Zadar; ta on je to za posljednjih sto i pedeset godina učinio eto već šesti put. No to nije sve; godine 1311. Zadar se pobunio na nagovor bana Pavla, a svaki napredak i nazadak knezova bribirskih znatno je djelovao na Spljet,

---

dana svoga krunisanja, već naprosto po kalendarskoj godini od 1. januara do 31. decembra, naveo sam u „Vjestniku zem. arh.“ str. 10 ove podatke: dne 2. januara 1317. kaže kralj: „regni autem nostri anno *similiter* decimo septimo“, a 29. novembra 1317.: „regni autem nostri anno *similiter* decimo septimo“ (Nagy: Codex dipl. andeg. knj. I. str. 413. i *Tkalčić:* Mon. civ. zagr. I. str. 93). Budući da je jasno dokazano, da 8. decembra 1300. Karlo Roberto još nije bio okrunjen, to mi je od veoma uvažene strane bilo prigovoreno, da tim navedenim podacima još nije isključena mogućnost krunisanja u vrijeme između 8. decembra do 31. decembra 1300. Popunjujući svoje razlaganje u „Vjestniku“ iznosim protiv navedenoga prigovora ove podatke: za 8. decembra 1319. (A. D. millesimo tercentesimo decimo nono, *VI. idus decembris)* kaže kralj „regni nostri anno *similiter* XIX.“ (Fejér knj. VIII. dio 2. str. 209), a tako i za 8. decembra 1323. (Nagy: o. c. knj. II. str. 105); onda za 26. decembra 1326. *(septima kal. Januarias* a. d. 1326.) „regni autem nostri anno similiter XXVI.“ (Fejér: o. c. knj. VIII. dio 3. str. 102); za 28. decembra 1323. (A. D. 1323. *quinto Calen. Jan.)* „regni autem nostri anno *similiter* vigesimo tertio“. (Fejér VIII. 2. 409); za 30. decembra 1327. (A. D. 1327. *tertio kal. Januarii)* „regni autem nostri anno similiter XXVII.“ (Fejér: VIII. 3. 175). Tako bi ostala u pitanju još samo dva dana, naime 31. dec. i 1. jan.; mislim, da nitko ne će još dalje mak na konac tjerati i baš dne 31. decembra 1300. zamišljati krunidbu Karla Roberta. — Kad se svi ovi dokazi, što se osnivaju samo na ispravama uvaže, onda nije teško prosuditi vijest istovetnih dviju kronika: zagrebačke i varadinske, gdje se kaže: „Carolus habuit filium *Carolum* regem Hungariae, qui fuit *coronatus* anno domini MCCC et regnavit annis XLII. Obiit autem a. d. MCCCXLII. XVIII die mensis Julii“. (Florianus: Fontes domestici knj. III. Lipsiae 1884. str. 261). Lasno je razabrati, gdje leži pogrješka ljetopiščeva; *on je od godine smrti Karla Roberta odbio četrdeset i dva, i time dobio pogrješni broj 1300;* jer kad bi se i godina 1300 računala u kraljevo vladanje, onda bi to iznosilo *četrdeset i tri* godine kraljevanja. — Napose treba još prikričati, da bi *zagrebačka* kronika svakako istakla kraljevo krunisanje u stolnoj crkvi zagrebačkoj, da se to ondje zgodilo, no to ne samo ona ne čini, već daje i krivi datum.

Digitized by Google

u kojem je tada mlađi Pavlov sin Juraj bio knez; a spljetska romanska aristokracija vazda je zazirala od premoći gospode hrvatske. U to je doba Miha Madijev bio već zreo čovjek i ugledan član općinskoga vijeća, pa tako je vrlo lako mogao biti valjano i točno upućen u sve, što se zgađalo pod Zadrom. I odista, njegovo je kazivanje o zadarskoj buni kratko, ali osobito vjerno. Ono se doduše odnosi poglavito na posljednju godinu, naime 1313., a osim toga imademo pored njega za taj događaj još i neke mletačke kroniste, no uza sve to Miha Madijev daje nekoliko samostalnih vijesti, kojih drugdje nema. To je u prvom redu doba smrti bana Pavla, t. j. u maju 1312., a onda vojeni pohod D' Almazijev, t. j. kako se u junu 1313. s vojskom iskrcao na otoku Viru te onda nakon osam dana pošao pješke uz obalu pod Zadar; ali malo dana za tim stiže i Mladen sa svojom vojskom te se utabori tik do njega. Miha kaže, da su obje vojske bile utaborene „ad ecclesiam sancti Jacobi", a to se potvrđuje i jednom ispravom; Zadrani su naime mir sklopili s Mlečanima dne 23. septembra 1313. „apud ripam sancti Jacobi ultra portum Jadre"[1], dakle baš u mletačkom taboru. Ono „ultra portum Jadre" znači, da su obje vojske ležale tamo, gdje je danas Ceraria, naime sučelno tako zvanoj „staroj luci" pred „porta marina".

No važnije je od ovih samostalnih vijesti Mihino shvaćanje čitave bune; on je naime prikazuje kao čist posao samostalne politike hrvatskih Šubića: bana Pavla i sina njegova Mladena. U tome se on razilazi od Mlečana, jer oni prikazuju ustanak kao posljedicu zadarske obijesti[2]. Ali kad se bolje ogledaju onodobne političke prilike u Hrvatskoj, pa kad se uvaži upravo suvereni položaj bana Pavla i Mladena, onda nam nije teško upoznati, da je Mihino shvaćanje sasvim opravdano.

Za nemirnoga i neuređenoga vladanja Ladislava Kumanca i Andrije Mlečanina bili su Hrvati prepušteni sami sebi, pače oni su pokušali u početku vladanja Ladislavljeva, da se otmu ispod krune sv. Stjepana[3]. Premda taj ustanak nije uspio, ipak se može

[1] *Ljubić:* Listine I, str. 266.

[2] *Albertinus Mussatus:* De gestis Italicorum (*Muratori:* Scrip. r. it. X), *Andreas Naugerius:* Historia veneta (o. c. knj. XXIII), *Laurentius de Monacis:* Chronicon de rebus venetis. Venezia 1758, *Marinus Sanutus:* De origine urbis venetae (o. c. knj. XXII).

[3] U ispravi od 24. aprila 1281. kaže kralj Ladislav: „ . . . considcratis serviciis Petri Bani . . . que in compescendis Croatis et homi-

Digitized by Google

misliti, da su Ladislav i Andrija u Hrvatskoj, naročito južno od Gvozda, vladali tek nominalno. Ovakove su političke prilike potrajale, izuzevši vrijeme časovitih kraljevskih uspjeha godine 1322., 1323. i 1345., sve do godine 1348., kad je kralj Lauš I. konačno i trajno skršio premoć gospode hrvatske u njihovoj zemlji[1]. To je doba oligarhije u našoj sredovječnoj istoriji: sva se vlast skupila u rukama nekih porodica, šta više, one su sebi prisvojile i neke čisto kraljevske gradove, osobito Klis i Knin, te prisilile ostalu slabiju vlastelu, da im budu poslušni vazali, kojim je bila poglavita dužnost davati vojske i novaca. Od sve hrvatske gospode najmoćniji su bili knezovi bribirski, na čelu im ban Pavao i sin mu Mladen, nasljedni banovi hrvatski i bosanski. Kako je Karlo Roberto sve do godine 1321., to jest do smrti Matije Trenčinskoga, poglavito zabavljen bio ugarskim poslovima, a da je kraj toga mogao tek malo pažnje da svrati na hrvatske, to su odista Pavao i Mladen ne samo banovali, već potpuno samostalno vladali čitavom zemljom od Gvozda do Neretve i od mora do Drine. Pored toga pokoravali su se njima u prvom deceniju XIV. vijeka, osim jedinoga mletačkoga Zadra, još i svi dalmatinski gradovi; članovi porodice knezova bribirskih bili su gradski knezovi u Omišu, Spljetu, Trogiru, Šibeniku i Ninu, pa tako je posve prirodno, da je silni ban Pavao poželio i tim važnim gradom da zavlada[2]. U takim prilikama, gdje su čitava obala i cijelo zaleđe bili u rukama banovim, Zadar kao trgovački grad morao je osjećati, da bi i njegovim interesima većma prijala tjesnija sveza s Bribircima.

---

nibus Transdravanis, qui se de iurisdictione nostra volebant alienare, ipsos potentie nostre reducendo et restituendo". *Wenzel:* Cod. dipl. arpad. knj. XII. Bdpst. 1874. str. 329. Prema ostalim riječima ove isprave vidi se, da se ta buna hrvatska odnosi na god. 1274.

[1] Zagrebačka kronika, koja je napisana 1354. godine, kaže za Lauša ovo: „*Nunc* autem regnat laudabiliter dominus Ludovicus, . . . qui potentior fuit factus de patre suo et *subiugavit Croatiam et Dalmatiam* a medio Carnery usque ad fines Duracii". *Florianus:* o. c. str. 261.

[2] Ugar.-hrv. kraljevi pobirali su od godine 1247. od prihoda zadarskih gradskih vrata dva dijela (perceptis duarum partium tributi portae Jadrae), no u to burno doba pobirao je taj kraljevski prihod ban Pavao, i to s pravom, kako kaže dužd kralju Karlu Robertu dne 12. novembra 1311.: „ . . . postmodum ipsum ius habuit banus regionis, scilicet banus Paulus Croata". *Fejér* o. c. knj. VIII. dio 1. str. 420.

Digitized by Google

Otpad Zadra od Venecije dakle bilo je tek pitanje vremena, koje se imalo riješiti, čim oslabi republika sv. Marka.

Početkom XIV. vijeka planula je u Veneciji konstitucionalna borba; urotama Marina Bocconija (1301.) i Bajamonta Tiepola (1310.) naperenima protiv isključive prevlasti nekih odabranih aristokratskih porodica bile su svezane ruke mletačkomu vijeću. Tomu se još pridruže neprijateljski odnosi prema papi Klementu V. poradi Ferrare, koju ugrabiše Mlečani te je ne htjedoše povratiti. Ta grabežljivost Venecije prisili papu na najodrešitije odluke: on udari Mlečane crkvenim prokletstvom i interdiktom te podjedno riješi sve podanike mletačke njihovih zakletvi vjernosti (1309). Kako s izopćenicima nije nitko smio trgovati, to su sada zapele sve trgovačke sveze između Venecije i Dalmacije, a baš to je po Zadar bilo životno pitanje[1]. Iza poduljega nagovaranja bana Pavla, o kojem je dužd veoma sumnjao[2], digne se konačno zastor. „Anno Domini 1311 mense martii, kaže Miha Madijev, civitas Jaderae a *dominio* Venetiarum fuit rebellata, subiciens se *dominio* Pauli bani et suorum filiorum". Da je otpad Zadra djelo Pavlovo, to ban sam priznaje, a i dužd mu prebacuje. Dne 16. juna 1311. piše papi Klementu V. iz Skradina, kako je poslušao njegove naloge s obzirom na Mlečane, te „non parcendo periculis et expensis . . . in medium Jadratinorum nostrorum devotorum et fidelium, qui vestre sanctitatis speciali ducti fiducia a Venetorum violente dominio recedentes, ad libertatem debitam pervenerunt, requisitus per eosdem, meum primogenitum Banum Mladinum banum Bosnensem, misi cum potentia ad defendendum . . . predictos Jadratinos . . . contra Venetos"[3]. A dužd opet kaže Pavlu dne 18. aprila 1312.: „Sed ipse dominus banus et filii . . . cum Jadratinis rebellibus ipsius domini ducis se conjunxerunt et eis dederunt et dant contra ipsum dominum ducem et comune Venetiarum auxilium et favorem . . . illi sunt qui fecerunt et faciunt ipsos Jadratinos persistere et continuare in iniquitate et rebellione ipsorum subsistendo et adiuvando eos"[4]. Ali iz toga vidimo još i to, da Pavao nije samo po-

[1] U trogirskoj jednoj ispravi od 23. oktobra 1310. čitamo: „Nicola Casotti, Marinus Restane et Daniel Jacobi inquirunt, an aliqui Veneti venerunt Tragurium et emerunt vel vendiderunt aliquid contra inhibitionem domini Pape, postquam fuit publicata". *Notae* J. Lucii. *Starine* knj. 13. str. 224.

[2] Vidi u *Ljubića:* o. c. str. 246, 250, 252.

[3] o. c. str. 139. Datum valja ispraviti prema str. 467.

[4] o. c. str. 260—261.

Digitized by Google

bunio Zadrane, već da se on njih radi upustio s Venecijom u rat, koji je vodio sa svojom vojskom i o svom trošku. Kao što su knezovi bribirski rat započeli, tako su ga i dokrajčili, jer je ban Mladen posredovao u ime Zadra mir s Venecijom, što je međutim još u aprilu 1312., ali bez uspjeha, pokušao i ban Pavao[1]. Kod toga je najbitnije, da su i Pavao i Mladen to radili od svoje inicijative, a ne po nalogu kraljevu, čije bi to isključivo pravo bilo u drugim političkim prilikama[2].

Mir, što ga sklopiše zastupnici zadarski i mletački dne 23. septembra 1313. u mletačkom taboru pred Zadrom, poznat nam je do najsitnije potankosti, jer se službena isprava o njemu sačuvala[3]; kad ga isporedimo s onim od godine 1247. i 1205., onda ćemo opaziti, da je bio u glavnom po Zadrane dosta povoljan. Miha Madijev za nj izrično kaže: „Jadrenses perpetuo habebunt dominium et regimen de Venetiis, nam ipsi debent eligere comitem et Dux confirmare et ipsi permanebunt in libertate et pace". Ove su riječi za nas s tim važnije, što ih daje jedan dalmatinski građanin, a u tom je pitanju njegovo mnijenje svakako kompetentno. Prema tome dakle potpunoj slobodi zadarskoj fali samo slobodan izbor gradskoga kneza, koji onda ima vladati u skladu sa gradskim statutima; knez doduše izabran iz Venecije, ali onda tek potvrđen od dužda, Mihi je isto, kao da je izravno naimenovan od dužda i njegova vijeća. Međutim kad bolje ogledamo u analogiji tu privilegiju zadarsku, opazit ćemo, da je ipak nešto znatnija, a osobito kad saznademo, da su u to doba svi otoci, pače i grad Dubrovnik dobivali gradskoga kneza izravno iz Venecije, a treba uvažiti, da su se ta mjesta od svoje volje, dakle bez boja, predala duždu. Tako vrijedi od godine 1205. do 1358. u Dubrovniku ova točka ugovora s Venecijom: „Habebunt quoque Ragusini semper comitem et comites de Veneciis, quem vel quales dominus dux cum maiori parte sui consilii eis dare voluerit, qui iurabit fidelitatem domino

[1] Ibidem.

[2] Ovakovo shvaćanje zadarskih prilika ne pobija okolnost, što je Karlo Roberto dne 10. oktobra 1311. Zadranima potvrdio slobodan izbor gradskoga kneza *(Fejér:* o. c. str. 397—398), jer to nije drugo, već ono *nominalno* priznavanje kraljevske vlasti, kako je to činio i ban Pavao i Mladen. Sve, što je kralj učinio za Zadar, bilo je, što je s dužd em godine 1311. izmijenio nekoliko pisama, a jednom se obratio i na papu. (Pisma u Fejéra o. c.)

[3] *Ljubić:* o. c. str. 266—271.

Digitized by Google

duci et successoribus suis"[1]. A ima li kakav razlog, što je Veneciju prinudio na popuštanje prema buntovnom Zadru? Iz isprava mletačkoga arhiva izdanih od godine 1310. do 1312. taj se razlog po mojem sudu jasno razabira.

14. maja 1310. izdan je kapetanu Marku Minotu ovaj nalog: „Cum nobilis vir Johannes Superantio, de nostro mandato potestas Farre, nobis scripserit inobedientiam multam de hominibus Farre, prudencie vestre scribimus per nos et nostrum consilium vobis precipiendo mandamus, quatenus Farram cum galeis accedere debeatis et esse et loqui cum potestate et ad terrorem hominum Farre et ad inducendum eos magis ad obedientiam"[2]. Istoga dana bi javljeno hrvatskomu načelniku, da se sprema vojena sila za umirenje Hvara, ali i „consilio et universitati Farre", javi dužd, šta će biti. Međutim Hvar se nije umirio, pače Ivan Superantio morao je godine 1312., dakle baš posred zadarskoga rata, ostaviti otok „propter infirmitatem", a po tom se ondje stavi na čelo ugledna porodica Slavogostića, izvadi sebi zakletvu vjernosti od naroda, a jedan njezin član, imenom Đuro, prozove se „capitaneus". Mlečani kažu, da su se Slavogostići upirali poglavito na pomoć omišku i na neke hvarske prognanike[3]. Iz toga se jasno vidi, da su i kod hvarske bune bili upleteni knezovi bribirski, jer samo oni su mogli Slavogostićima pružiti „pomoć omišku", budući da je tada Omiš bio u vlasti kneza Jurja, sina Pavlova. Ali ni otok Pag nije mirovao; on je stao tražiti od Venecije, da mu dozvoli slobodan izbor gradskoga kneza, na što vijeće dne 29. juna 1311. odgovori: „De facto ellectionis comitis respondemus, quod reservamus nobis et nostro comuni ellectionem ipsam, prout nobis placuerit faciendum"[4]. Iz toga izlazi, da Zadar nije osamljen bio, kad se pobunio, jer se u isto doba stao micati još i Hvar i Pag. Kao da su knezovi bribirski gledali, da dignu u granicama njihove interesne sfere opću bunu sviju mletačkih podanika. Po mojem mišljenju dakle bojazan od takove opće bune prisilila je Mlečane, da su sa Zadranima sklopili povoljniji mir, nego li bi inače nakon šestoga ustanka i trogodišnjega krvavoga i skupoga rata. U tom je doduše glavnu ulogu igrala krepka ličnost prvorođenca Pavlova.

---

[1] o. c. str. 47. *Rad* jugosl. akad. knj. 5., str. 84 i dalje.
[2] o. c. str. 251.
[3] o. c. str. 263—264.
[4] o. c. str. 257.

Digitized by Google

e) Pad bana Mladena (g. 1322).

U glavi XVII., XVIII. i XIX.[1], pak pri jednoj važnoj reminiscenciji još i u glavi XXII.[2], pripovijeda Miha Madijev dosta opširno pad bana Mladena II. Šubića. Naš je pisac u toj partiji s tim važniji, što je, izuzmemo li ono nekoliko redaka Florentinca Matije Villanija († 1348.)[3], baš jedini izvor, jer nam nitko drugi o tom ne javlja ništa, a kako je on poradi svojih društvenih i političkih prilika s velikim interesom pratio taj događaj, to je dašto o njemu bio i vrlo dobro upućen. Ali pitanje je sada, dali nam je Miha Madijev pad Mladenov vjerno i istinito prikazao, nije li napisao svoje pripovijedanje s kakvom tendencijom, koja je na uštrb istoričkoj istini? Kao Roman osjećanjem, a spljetski autonomist po političkom mišljenju, nije dakako ni malo bio sklon političkom radu bana Mladena, koji je kao i otac mu išao za tim, da hrvatsku zemlju i dalmatinske gradove podvrgne svojoj vrhovnoj vlasti, pa tako da u istinu bude ban. Takova je banova težnja bila zazorna Spljetu, jer je u njoj nalazio zapreku svoje autonomne ideje, što ju je gojio prema uzoru talijanskih gradova. Za to i kliče Miha onako radosno, kad je Mladen pao, pitajući tobože bana u pseudoretorskoj formi za bivšu moć njegovu; onako su se radovali onda svi autonomisti po dalmatinskim gradovima. Da je Miha u partiji, gdje prikazuje pad Mladenov, tendencijozan, to su neki pisci hrvatski jur istakli, a u novije doba pridružili su im se i neki madžarski. Tako Antun Pór u svojim studijama iz jugoslavenske istorije, kaže: „Miha Madij de Barbazanis napisao je mnoge zle stvari o Mladenu i njegovim časnicima . . . Možemo mu vjerovati, ali ne slijepo“. A u bilješki piše: „Malo ipak oduzima od gornje karakteristike Mihine pismo pape Ivana XXII., iz kojega doznajemo, da je Mladen dao Trogiranima jedan manastir, budući da ovakove milostive crte nijesu protivne karakteru ondašnjih tirana“[4]. Međutim tendencioznost Mihina ne sastoji se možda u iskrivljenju događaja, jer on ih

[1] Natpisi ovih glava glase: „De rebellatione civium Sibenicensium et Traguriensium contra banum Mladenum“, „De conflictu bani Mladeni per banum Joannem“, „De captivatione Mladeni per regem Carolum Ungariae“.

[2] „De egregio, illustri et generoso viro domino Nicolao de Ungaria Duce ac bano magno Dalmatiae et Chroatiae“.

[3] Lib. IX. cap. 176, ali je saopćeno i kod Lucija: Memorie di Trau. str. 174. .

[4] „Déli szláv történeti tanulmányok“. *Századok* 1894. str. 808—9.

Digitized by Google

prikazuje, izuzevši njegovu redovitu pobrkanost (na koju valja dobro paziti), odista vjerno i točno; ta tendencioznost leži u tome, što on taji i prešućuje prave motive Mladenove propasti. Kao Roman osjećanjem nikako nije htio da kaže izrazito, e je pad banov u prvom redu posljedica nevjerne politike mletačke, a to krasno izlazi, ako njegovo pripovijedanje kontroliramo s pristupnim nam diplomatskim materijalom. Međutim Miha Madijev još je u nečemu nepotpun, jer nam pripovijeda samo posljednji čin Mladenove tragedije, t. j. katastrofu, a ipak se zameci njezini nalaze nekoliko godina u nazad. S toga valja, kad je govor o padu Mladenovu, posegnuti do zadarskoga ustanka, jer samo na taj način dobivamo jasnu sliku o razlozima i povodima tužnoga oktobarskoga događaja godine 1322.[1] Mi ćemo se u ovoj radnji ograničiti na glavni naš zadatak; pokazat ćemo naime, kako se Mihine vijesti podudaraju s onim diplomatskim materijalom, koji nam danas stoji na raspolaganje.

Pripovijedanje svoje počinje Miha Madijev sa savezom, što su ga sklopili Šibenik i Trogir protiv bana Mladena i njegove braće predavši se podjedno u vlast mletačku. To nam se kazivanje potvrđuje i izbliže rasvjetljuje nekolikim ispravama. Ban Mladen nalazio se još od godine 1319. sa Šibenikom, a od novembra 1321. s Trogirom u otvorenom neprijateljstvu; međutim zajednička pogibija i isti neprijatelj približe sada oba grada, koji su inače već od dulje vremena bili u zavadi. Da bi se pomirili, izaberu Trogirani 24. decembra 1321. Danila Jakovljeva i Fridrika Matijina, a Šibeničani 22. januara 1322. Bogdana Desinju, Franju Marinića, Mihajla Dragoja Kuzmića i Dišmana Jurića. Obje se stranke sastanu u crkvi sv. Ciprijana u nedjelju 24. januara te zaklevši se ondje na svete moći sklope mir i savez „volentes futuris periculis obviare que ipsis civitatibus videlicet Tragurio et Sibenici iminebant et videbantur iminere et ut ipse civitates animi et voluntatis unitate firmarent et robore valerent contra et adversus omnes suos inimicos et adversarios". Sve međusobice i razmirice, što su ih do sada cijepale, imadu za uvijek prestati, pa s toga će im od sada biti prijatelji i neprijatelji zajednički, a tako i obrana na kopnu i moru. Stranka, koja bi taj ugovor prekršila, ima platiti 50.000 libara mletačkoga novca globe, od koje ide onda polovina duždu, a polo-

[1] Pod naslovom „Pad bana Mladena II. Šubića (1322.)" izradio sam ja u tom smislu raspravu, koja je izašla u trećoj svesci za godinu 1902. „Glasnika bos. herc. zem. muzeja" u Sarajevu, str. 335—366.

Digitized by Google

vina onoj stranci, koja se držala ugovora. Prema tome dakle, savez je sklopljen 24. januara, a ne 16. januara, kako stoji, bez sumnje uslijed pisarske pogrješke, u Mihinom tekstu, a naperen bješe protiv Mladena, što se u ispravi izrijekom ne spominje, ali nam pisac naš to jasno javlja[1].

Ali i složne sile Šibeničana i Trogirana nijesu dostajale, da se sami uspješno opru jakom Mladenu; oni odluče konačno se potpuno predati u ruke mudroj Veneciji. Dne 2. februara stvori šibeničko gradsko vijeće u tom smislu zaključak, na što njegov načelnik i poslanik 1. marta uglavi s duždem ugovor o uvjetima predaje; 15. marta prihvate te uvjete šezdeset i četiri gradska vijećnika, i tako se predade taj inače čisto hrvatski grad u tuđinske ruke[2]. Trogir učini isto ponajprije u svom vijeću 12. marta, onda preko svojih poslanika u Veneciji 17. aprila, a sama je predaja svečano bila 14. maja[3].

Čuvši ove neugodne novosti podigne ban Mladen vojsku i stane udarati na oba nevjerna grada, javlja dalje Miha Madijev, a potvrđuje se mnoštvom mletačkih isprava, u kojima se određuje vojna pomoć pomenutim gradovima, dašto jer su bili napadnuti[4]; a u jednoj se javlja: „Mittatur unus notarius cum lignis ituris ad banum, ad denotandum, qualiter Sibinicum accepimus sub nostra protectione et quod non damnificet eos“[5]. Kako je ta isprava izdana godine 1321. po mletačkom računu, to znači, da su Mlečani sami ubavijestili Mladena o šibeničkoj nevjeri, i to negdje između 2. februara i 1. marta 1322.

Po tom daje Miha Madijev neke samostalne vijesti, kojima nema direktne potvrde u ispravama, ali se kod nekih i to može pokazati: „Sed cogitans, quod nihil potest praevalere contra civitatem et ipsos de civitate offendere, misit pro filiis Heliae, fratribus Cosae, videlicet Saraceno, Michaele et Helia, Cosa autem frater corum mortuus fuerat in carcere domini bani Mladeni, quos idem dominus banus in campo praedicto (sc. šibeničko) fecit mori gladio“, a to krvoločno djelo učinio je s toga, što su se Kosa i braća njegova zavjerila „prout dicitur, ad interficiendum banum Mladenum“. Kod

[1] Isprava je u *Lucija:* Mem. di Tr. str. 166. Kako su je napisali mletački pisari, te je ona po mletačkom načinu datirana 1321. mjesto 1322.

[2] *Ljubić:* Listine I str. 330—336.

[3] o. c. str. 336—341.

[4] o. c. str. 156, 171, 173.

[5] o. c. str. 171.

Digitized by Google

toga mjesta treba najprije odrediti datum, jer Miha ga ne daje jasno sa svoje stilističke pobrkanosti; naši su istorici to mjesto shvatili, kao da je Mladen poslao u Šibenik po braću Iliće prigodom ove podsade, naime negdje koncem marta 1322., ali to je krivo. Po mojem mnijenju zavjera braće Ilića pada svakako prije podsade, dakle između 1319. i 1321., to jest, kad se Šibenik pobunio protiv Mladena; tada je Mladen i uapsio (ne može se kazati kako) braću Iliće, te ih bacio u jednu od svojih tamnica, u kojoj je onda prije marta 1322. Kosa i umr'o. Sada pak, to jest koncem marta 1322., ljut poradi bezuspješne podsade Šibenika Mladen posla u tamnicu po preostale Iliće, te ih dade, ne bi li tako zastrašio građane, mačem pogubiti. Ovo se mnijenje potvrđuje okolnošću, da se dne 15. marta 1322. kad su šibenički vijećnici položili prisegu vjernosti Veneciji, među šezdeset i četiri poimence navedena građanina ne spominje od Ilića nijedan drugi osim „*Radovanus domini Elye*“[1], a taj Radovan eto nije nešto kasnije doveden pred bana, dašto jer nije bio u njegovim rukama.

Nakon bezuspješna podsjedanja Šibenika i Trogira ban Mladen sazove sabor gospode hrvatske, naime svojih vazala, od kojih zatraži pomoći[2]. Poimence se spominju „*filii Curiacii*“, to su tri brata Kurjakovića, Budislav, Pavao i Grgur[3], „*filii Stephanich de Bosna*“, to su donjokrajski Hrvatinići (Stjepanići), pređi čuvenoga hercega Hrvoja[4], „*filii Mihovilovich de Clivuna*“, hljevanjski Mihovilovići, kako se čini ogranak plemena Svačićeva[5], „*Georgi Isani* (sc. *filii*)“, a to su vojvoda Nelipić i brat mu Isan“. Ali gospoda mu uskratiše pomoć, dapače njima se pridruži Mladenov brat knez Pavao, te se od njega odvrgoše. Ovu lapidarnu vijest Mihinu dosta nam dobro popunjuju izdane isprave. Sabor taj se sastao svakako

[1] o. c. str. 335.

[2] Miha kaže: „ . . . volens facere *colloquium* cum baronibus de Chroatia“, što Klaić (Knez. brib. str. 130) tumači kao sabor; i ja mislim tako.

[3] U jednoj ispravi od 8. sept. 1326. čitamo: „ . . . filii Kuriaci scilicet Budizlaus, Paulus et Gregorius“. Nagy: Cod. dipl. andegavensis knj. II. str. 255.

[4] To je mjesto korektno protumačeno tek u Klaićevoj pomenutoj raspravi na osnovi nekih još neizdanih isprava (str. 130, osobito 173, bilješka 14).

[5] Vidi u Klaića: Rodoslovje knezova Nelipića od plemena Svačić. „Vjesnik hrv. arh. dr.“ god. III. 1898. str. 6.

[6] o. c. str. 5—7.

Digitized by Google

oko polovice aprila, a po tom dne 24. aprila sklopi Pavao s Trogiranima savez i ugovor na propast Mladenovu nadajući se, da će ga kao nagrada za taj izdajnički čin zapasti banstvo hrvatsko. U ispravi se izrično kaže: „Dominus Comes Paulus debet et tenetur rebellare et facere vivam guerram et manifestam contra Dominum Mladenum, banum Chroatorum et suos sequaces et contra quoslibet alios inimicos civitatis Traguriensis, eosque toto suo posse offendere et nocere et eis damna et detrimenta sollicite procurare, incipiendo ipsam rebellationem et guerram hinc (sc. 24. aprila) ad festum sancti Petri de mense junii (sc. 29. juna), proxime vel ante si citius poterit“[1]. No fragment jedne mletačke isprave, u kojem se kaže: „Possint Sibinicum et Tragurium per se et pro suo bono facere ligam cum baronibus, non immiscendo nos in hoc“, dokazuje, da je sličnih ugovora moralo biti i s ostalom nezadovoljnom hrvatskom gospodom[2].

Ova liga (kojoj dakako iza leđa stoji Venecija), skupila je veliku vojsku, kaže Miha, ali uza sve to još se nije pouzdavala potpuno u se, jer pozove u pomoć slavonskoga bana Ivana Babonića s njegovom braćom i bosanskoga bana Stjepana Kotromanića s njegovim rodom. Kad se sve ove vojske sastaše, a to je moglo biti negdje koncem jula ili početkom augusta, onda stadoše saveznici udarati na bana Mladena. Ali taj se nije htio u bitku puštati, već uzmače sve do Bliske sa svojom četom, u kojoj je bilo mnoštvo Vlaha i Poljičana. Videći Mladen, da je propao „*sine bello*“, dakle *prije* bitke, kaže Miha, otpremi odavle kralju Karlu Robertu (koji se nalazio na putu u Hrvatsku s velikom vojskom) brata Jurja u susret „*ut sibi impenderet auxilium*“; ovo se mjesto krivo shvaća, kao da je Mladen molio u kralja vojne pomoći. To ne može nikako biti, jer kralj sam baš je i pošao u Hrvatsku, da učini red

[1] Isprava u Lucija: De regno ed. Amst. str. 209. Odavle uzeo ju je Fejér VIII, 2, str. 381, ali joj stavi na čelo ovaj krivi sadržaj: „Civium Traguriensium ac comitis *Pauli de genere Frangepan (!)* contra Mladini Bani tyrannidem confoederatio“. To je navelo Grubera (Nelipić, Zgb 1886. str. 18), da je rekao: „Fejér l. c. navodi listinu saveza sklopljena (24. travnja 1322.) između Trogirana i Pavla Bribirca *te Frankopana*“, a Klaić (o. c. str. 132) za cijelo na temelju Gruberovom onda: „Tomu savezu između kneza Pavla i Trogirana *pridružiše se još i krčki knezovi*, koji su se doslije slabo pačali u poslove hrvatske i dalmatinske“.

[2] *Ljubić* o. c. str. 171.

Digitized by Google

i mir, a samostalno vladanje Mladenovo nije on nikad priznavao[1]; s toga to znači, da se Mladen htio Karlu Robertu pokoriti kao vjeran vazal, pa uz tu cijenu moli kralja, da mu pomogne u nevolji te da ga spase od potpune propasti[2]. Takovo mišljenje potkrepljuju i ove izjave u ispravama. Ban Babonić ratuje „mandatu domini Regis", a kralj sam kaže u ispravi od 26. jula 1324., u kojoj nagrađuje Martina sina Bogarova, da to čini „ . . . in memoriam fidelitatibus et fidelium serviciorum meritis que idem cum suis filiis cum effusione sui sanguinis in fervore summe fidelitatis pro exaltatione nostri regiminis et honoris in diversis expedicionibus et agendis nostris, ac specialiter in expedicione nostra quam fecimus versus Zagrabiam . . . nobis et regno nostro indefesse exhibuit"[3], dakle Karlo Roberto poveo je tu vojnu, da povrati ugled i moć svojoj kruni, ili s drugim riječima, da dokrajči Mladenovo dotadašnje gospodstvo.

Ali poslanstvo Jurjevo bilo je već prekasno udešeno. Ban Babonić malo po tom napadne, svakako početkom septembra, Mladena kod pomenute Bliske te ga dakako sa svojom većom i bolje oboružanom vojskom ametice potuče zarobivši pored toga još i mnogo goveda i ljudi. Mladen morade nakon izgubljene bitke bježati; iz Bliske pobježe u Poljica kod Omiša, a odavle onda uz obalu morsku pokraj Spljeta u tvrdi Klis, na kojem je gradu redovito sjedio brat mu Juraj. Tu se zadržao *petnaest dana*, to jest do dolaska kraljeva u Knin[4]. — O istinitosti takova pripovijedanja suvremenoga Mihe Madijeva ne može biti sumnje. Nazočnost bana Babonića kao kraljeva pouzdanika potvrđuju također dva mletačka fragmenta iz godine 1322. U jednom se kaže: „Que commissa fuerunt ambaxatoribus nostris in Sclavoniam super requisitionibus factis *per banum a rege Ungarie missum*", a u drugom: „Responsio facta *Johanni* bano Sclavonie ad suam ambaxatam"[5].

No sada nastaje pitanje, gdje je to mjesto *Bliska*. Nijedan od dosadašnjih hrvatskih i madžarskih pisaca nije se upustio u točnije

[1] To zaključujem po tome, što ga nikad u svojim ispravama ne navodi kao svoga dostojanstvenika.

[2] Ne valja smetnuti s uma, da je na ovom mjestu naš tekst Mihe Madijeva oštećen.

[3] *Nagy:* Cod. dipl. andeg. knj. II., str. 151.

[4] Kako je Karlo Roberto stigao u Knin koncem septembra, otud jasno izlazi, da se bitka kod Bliske dogodila u prvoj polovini septembra.

[5] *Ljubić:* o. c. str. 168.

Digitized by Google

geografsko određenje bojišta, tek gosp. Klaić u svojoj knjizi „Knezovi bribirski“ kaže u bilješki[1] ovo: „Godine 1275. potvrđuje ban Nikola Trogiranima sve posjede i zemlje (terras et possessiones) „que extenduntur usque ad terras de Blisoy“. *Možda je to pogrješka mjesto „Blisca“?* Lucius, Mem. di Trau pg. 94“. Prema tome imali bismo tražiti Blisku negdje oko Trogira. No to ne može da bude, jer onda ne bi ban Mladen u bijegu svome najprije stigao u Poljica, a odavle tek u Klis. Po mojemu mišljenju stoji stvar ovako: Mladen je sve većma uzmicao u dalmatinskom Zagorju na jug ispred jače sile svojih protivnika, koji su se skupili po svoj prilici negdje oko tvrdoga Knina. U današnjem *gornjem Dicmu,* južno od Sinja, a zapadno od rijeke Cetine, ima na kraju petnaest kilometara dugačke ravnice mjesto zvano *Bisko,* a njemu na jugozapad nalaze se Poljica i Omiš, kuda vodi staza kraj rijeke Cetine. Ravno na zapad do Klisa ne može se, jer ne da visoka i krševita planina Mosor. Ovdje dakle, kod današnjega Biskoga ja tražim bojište, gdje je ban Mladen podlegao svojim protivnicima. Svakako valja priznati, da se s takim tumačenjem podudara i naličnost imena (Blisca — Bisko), i bijeg Mladenov po njemu onda izlazi sasvim razumljiv i prirodan.

Dok se ovo događalo u Zagorju, Šibenićani i Trogirani navališe mučke sa mletačkom pomoći (cum galeis Venetorum et stipendiariis per Venetos ipsis concessis) na Omiš i Skradin, te ih oplijeniše i poharaše; tako javlja naš Miha Madijev. Ovomu se kazivanju nalazi potvrda u mletačkim spisima, gdje se kaže: „Scriptum fuit predictis (sc. Šibeniku i Trogiru), quod arment barchas et ligna pro persecutione *pyratarum,* dando vogeriis gross. I in die, et nos ipsam pecuniam satisfieri faciemus“[2]. Dašto, Omišani već od davnine prolaze u mletačkim spisima kao gusari.

Miha Madijev dalje piše, da je ban Ivan Babonić odmah poslije bitke kod Bliske, a prije dolaska kraljeva u Knin, ostavio dalmatinsku Hrvatsku, što se odista potvrđuje ispravama, jer već 6. oktobra nalazimo ga u Zagrebu, gdje izdaje ispravu županima Tomi i Černelu, sinovima Saulovim, plemenitim „de Grochina“, kojom im poklanja za vjerne službe posjed „Dolech vocatam, inter Knezapola et Brochinam existentem“[3].

---

[1] str. 174, bilj. 23.
[2] *Ljubić:* o. c. str. 171.
[3] *Nagy:* o. c. str. 51.

Digitized by Google

Koncem septembra stigao je kralj Karlo Roberto u Knin, te je ovdje, kako ja mislim, sazvao sabor; na to me mišljenje navodi okolnost, što je tom prilikom potvrdio razne diplome. Dne 8. oktobra potvrdi povelje krčkomu knezu Fridriku, sinu Dujmovu[1], gradu Šibeniku[2] i Trogiru[3], a tri dana kasnije, 11. oktobra, vojvodi Nelipiću njegov posjed županije drežničke, što ju je dobio 8. oktobra 1253. njegov djed Isan od Bele IV. u zamjenu za neke primorske zemlje „pro utilitate regni nostri et illarum partium"[4]. Nema sumnje, da su tom prilikom potvrđeni i posjedi ostale hrvatske gospode, a i grada Spljeta, no odnosne isprave još nam nijesu poznate. Da je to mišljenje ispravno, potvrđuje i Miha Madijev, jer on izrijekom prebacuje hrvatskoj gospodi nezahvalnost, kad su se g. 1323. htjeli da odmetnu od kralja, a on im je potvrdio lani njihove teritorijalne posjede i privilegije (. . . qui ad petitionem vestram . . . vobis privilegium vestrarum terrarum, vobis libertatem concedendo). No taj oktobarski sabor u Kninu imao je jošte riješiti pitanje o banu Mladenu. Miha Madijev kaže, da je kralj primio brata mu Jurja, a da se onda po njegovom povratku spremio s darovima i poklonima da ide pred kralja. To ima da znači, da je Karlo Roberto bio voljan oprostiti Mladenu. Ovu slutnju moju potvrđuje Mihino kazivanje na drugom mjestu, gdje veli, da je kralj Mladena svrgnuo s banstva i bacio ga u tamnicu na molbu hrvatske gospode, dakle prigodom kninskoga sabora (. . . qui ad petitionem vestram vos a potestate tyrannica liberavit, deponens banum Mladenum de banatu Dalmatiae et Chroatiae, ipsum incarcerando). Za cijelo je kralj još na ovom saboru proglasio, da će od sada biti Ivan Babonić jedini ban čitavoj hrvatskoj zemlji, jer ga vidimo već 16. oktobra gdje nosi naslov: „Banus tocius Sclavonie, Croacie et Dalmacie"[5]; podjedno bude i bosansko banstvo oduzeto Bribircima, te potpuno i isključivo predano mladomu Stjepanu Kotromaniću[6].

O konačnoj sudbini Mladenovoj Miha Madijev pripovijeda, da je Karlo Roberto nesrećnomu banu u Kninu zapovjedio, da ga

[1] *Fejér:* o. c. str. 346—348.
[2] o. c. str. 348—356.
[3] *Lucius:* Mem. di Tr. str. 175.
[4] Isprava u arhivu kneza Eszterházyja u Kismartonu. Priopćio mi je gosp. dr. Thallóczy.
[5] *Nagy:* o. c. str. 53.
[6] *Klaić:* Povjest Bosne str. 94.

Digitized by Google

otprati do Zagreba, gdje onda postavi nad njime vojničku stražu, a potom ga povede kao zarobljenika sa sobom u Ugarsku; o daljoj mu sudbini ne govori ništa; ali prema onome, što je do sada rečeno, morali bismo zaključiti, da je Mladen u Ugarskoj čamio u tamnici. Tako je mislio u Hrvatskoj narod godine 1339., jer prigodom istrage, što su je na osnovi tužbe Pažana vodili mletački poslanici pomenute godine u Ninu, izjaviše se razni svjedoci o Mladenu ovim riječima: „postmodum dicto bano (sc. Mladeno) existente *detento in Hungaria*", „postmodum existente dicto bano Mladeno *in carceribus*", „post captionem vero ipsius bani Mladeni"[1]. Ali na osnovi dviju listina može se sasvim pouzdano kazati, da ban Mladen nije umr'o u tamnici ugarskoj. U *„Vjestniku sem. arkiva"* za godinu 1901.[2] priopćio je dr. Mavro Wertner jednu ispravu kralja Lauša I. od 7. maja 1343. iz koje nesumnjivo izlazi, da je ban Mladen kao slobodan čovjek oko godine 1326. udao kćer svoju Katarinu za vratislavskoga hercega Boljeslava III. i da je posjedovao neka imanja, što su po njegovoj smrti, koja pada svakako prije godine 1343., pripala njegovoj kćeri. Druga je isprava od 21. decembra 1347., a nalazila se nekad u zemaljskom arhivu u Zagrebu, sada je u Budimpešti; potanko joj je sadržaj priopćio Ivan Kukuljević. On piše: „Od godine 1347. imamo jednu izvornu listinu, izdanu 21. prosinca u Zagrebu od Nikole bana čitave Slavonije i Hrvatske. Ova je listina za povjest porodice Šubića, kao i za povjest hrvatsku i bosansku od velike važnosti, jer se po njoj razjašnjuju zgode silnoga bana hrvatskoga i bosanskoga Mladena II. Šubića. U njoj govori ban Nikola: da je na saboru svih plemića kraljevine slovinske, držanom u Zagrebu tri dana prije Božića iste godine 1347. plemeniti Borkon sin Aleksandra, potužio se javno, kako je banski čovjek Stjepan sin Tivadorov (= Teodorov), uvađajući u posjed grada *Zrinja* (? castrum Zyringh) i njegovih pripadnostih, *pokojnoga bana Mladena i knеza Grgura, njegova brata*, posjed Lesnica (possessionem Leznicha), ležeći blizu grada Zyringha, uz ostala pristojališća gradska također pokojnomu Mladenu banu i knezu Grguru predao, premda je Borkon taj posjed kupio za gotove novce od Pavla sina Andrijina, kao ovoga vlastitost. Ova prodaja bijaše pravovaljanom ispravom kaptola zagrebačkoga potvrđena i njome dokazano, da je ista Lesnica od vajkada bio za-

[1] *Ljubić:* Listine, knj. V. str. 273—277.
[2] str. 207—217.

Digitized by Google

koniti posjed rečenoga Pavla Andrijina i njegovih pređa. Rečeni Pavao mogao je dakle pravovaljano prodati svoj posjed. Na ovu pritužbu Borkonovu dopita ban Nikola u smislu zakona i prava rečenu Lesnicu spomenutomu Borkonu sinu Aleksandrovu i njegovim baštinikom za uvijek pravomoćno".

„Iz ove listine, nastavlja Kukuljević, koja ima sve biljege istinske dokaznice, razabiramo dvoje. Prvo: da Mladen II. ban hrvatski, odveden godine 1322. po Karlu Robertu iz grada Knina u Zagreb, nije bio, kako svi suvremeni i potonji pisci ustvrdiše, po kralju odveden u Ugarsku i tamo zatvoren, već da je zajedno s bratom Grgurom pridržan u posavskoj Hrvatskoj i tamo darovan gradom *„Zyringhom"*, kojega držim za Zrinj, jer ne poznam drugoga sličnoga tomu imenu grada".

„Drugo, ako je Mladen ban na neko vrijeme i bio zatvoren, to je kasnije bud po kralju Karlu, bud po Ljudevitu I. iz tamnice ispušten i višerečenim gradom zajedno s bratom Grgurom nagrađen. A da je knez Grgur sve do smrti Pavla II. (1346.) izvan dalmatinske Hrvatske živio, dokazom su nam suvremene listine i javne isprave dalmatinske, u kojih počam od godine 1322. do 1346. o Grguru nema nigdje spomena".

„Ako bi se pod gradom Zyringhom imao razumijevati grad Zrinj, onda moradoše braća Mladen i Grgur Šubići radi nevjere taj grad opet izgubiti, jer ga inače kralj Ljudevit ne bi mogao bio darovati Lovri Slovincu, kako gore dokazasmo. Da je pako knez Grgur Šubić radi nevjere okrivljen bio, dokazom nam je listina kralja Ljudevita I. od 31. srpnja 1347., u kojoj mu isti nevjeru oprašta, pošto mu je dobrovoljno predao važan grad Ostrovicu"[1].

Iz ove dvije isprave dakle, Wertnerove i Kukuljevićeve, koje se među sobom popunjuju, danas nam je konačna sudbina Mladenova bolje poznata: Karlo Roberto odmaknuo je bana Mladena od primorja, to jest od težišta njegove prirodne moći, darovavši mu Zrinj grad u ondašnjoj Slavoniji; prije toga darovanja zadržao ga je kod sebe, što je dalo povoda, da se u Hrvatskoj i po dalmatinskim gradovima govorilo, da je kralj Mladena zatvorio u tamnicu.

Dok je još Karlo Roberto boravio u Kninu, stiže glas, da je 28. septembra razbijena vojska Fridrika Lijepoga, izabranoga kralja

[1] *Kukuljević:* Zrinj grad i njegovi gospodari. Zagreb. 1883. str. 32—33. Listina štampana u *Jura regni* knj. II., str. 6.

Digitized by Google

njemačkoga, komu je ugarsko-hrvatski kralj poslao pomoći, kod Mühldorfa u Tirolu[1]. Na vijest o tome događaju kralj se odmah povrati u Ugarsku, bojeći se osvete od strane Fridrikovih dušmana. Dne 14. i 16. oktobra nalazimo ga u Zagrebu, čime se potvrđuje Mihino kazivanje, da se preko toga grada vraćao[2]. Poraz mühldorfski navodi i suvremeni Florentinac Matija Villani kao razlog naglom povratku kraljevu[3], te se tako i s te strane zajamčuje vijest našega ljetopisca.

f) Knez Juraj Bribirski i vojvoda Nelipić (1323—1327).

U glavi XXI., XXII., XXIII., XXIV. i XXVIII.[4] pripovijeda Miha Madijev dosta potanko događaje u dalmatinskoj Hrvatskoj, što se zgodiše poslije pada bana Mladena sve do onoga doba, kad se grad Spljet predao u ruke mletačke, to jest od godine 1323. do 1327. Glavne ličnosti, oko kojih se kreće njegovo kazivanje, jesu bribirski knez Juraj i vojvoda Nelipić. U toj je partiji naš Miha baš jedini izvor, jer nam (bar do sada što znamo) o tim događajima upravo nijedan pisac ništa ne kazuje; s tim je dakako vrijednost njegova djela još veća. Ali ono, što smo kazali kod njegova pripovijedanja o padu bana Mladena, moramo i sada ponoviti: Miha Madijev prikazuje činjenice pomenutih godina u glavnom sasvim vjerno i istinito, no kao strančar prešućuje slabost kraljevske akcije i upletanje Venecije. To ćemo odmah opaziti, čim isporedimo ono, što on kazuje, sa pristupnim nam ispravama.

Ponajprije pripovijeda Miha Madijev, kako je knez Juraj 15. aprila 1323. opustošio spljetsko polje i zarobio tom prilikom mnogo stoke; sve je to učinio on s toga, da bi se osvetio Spljećanima, što su zauzeli njegov Omiš. Po tom navale ljutiti Spljećani s vojskom na kneza Jurja u namjeri da osvoje Klis, no budu 18. aprila oko vrela rijeke Jadra nedaleko Klisa grada do nogu potučeni.

[1] *Huber:* Geschichte Österreichs. Gotha 1885. knj. II. str. 128 do 130 i 205.

[2] *Nagy:* o. c. str. 53. *Tkalčić:* Mon. civ. zgb. I, 105.

[3] *Lucius:* Mem. di Tr. str. 174.

[4] Natpisi ovih glava jesu: „De bello civium Spaleti cum comite Georgio Clissiae", — „De egregio, illustri et generoso viro domino Nicolao de Ungaria, Duce ac bano magno Dalmatiae et Chroatiae", — „De conflictu comitis Georgii Clissiae per Nilipitium et Georgium Voyvodam", — „De pace comitissae Clissiae et Spalatensium", — „De Michaz bano Dalmatiae et Chroatiae misso per Carolum regem Ungariae".

Digitized by Google

Miha tu prešućuje, da su Spljećani navalili na Omiš u sporazumu s Trogiranima, a to znači, da su eto poslije pada bana Mladena i oni počeli šurovati sa Mlecima, bez kojih izričnе dozvole Trogirani nijesu smjeli ni s kim sklapati političkih sveza. Čitav se događaj popunjuje jednom ispravom. U trogirskim gradskim zapisnicima na ime zabilježeno je, da je 10. marta došao u grad jedan spljetski poslanik te zatražio *„pro defensione Almisii ligna et arma“*[1]. Dakle Spljećani su zauzeli Omiš prije toga dana, na što je onda došla u aprilu osveta Jurjeva. Da je kod toga imala i Venecija posla, nesumnjivo izlazi iz one Mihine jadikovke, što se nadovezuje na opis spljetskoga poraza. „O Spalatini insensati! . . . . Nesciebatis, quia anno praeterito (= 1322.) *aliae civitates Dalmatiae cum Venetiş modicum honorem obtinuerunt, recedentes exinde cum damno et verecundia*“.

U augustu iste godine 1323., nastavlja Miha Madijev, pošalje Karlo Roberto u Hrvatsku i Dalmaciju kao bana ugarskoga plemića Nikolu s velikom vojskom Madžara i Kumana. Ali na granici između Slavonije i Hrvatske pokuša bivši ban Ivan Babonić, da mu smete prijelaz sa svojim rodom; tek nakon okršaja, u kojem su Babonići potučeni, dođe među njima do mira. Potom uđe ban Nikola u Hrvatsku i stigavši *„in campo Carnam“* sazove ovamo sabor svega plemstva hrvatskoga i dalmatinskih gradova, a onda uđe, svečano dočekan, u Spljet; poslije toga povrati se ban u Ugarsku. Na to se sastanu sva hrvatska gospoda u skupštinu te se dogovarahu sa Mlečanima i dalmatinskim građanima; tom prilikom *„multa ordinarunt contra regem et banum per regem missum“*, naime *„putantes resistere potentiae regali et ipsis per eum missis in Chroatiam, consilium malignum et perversum (fecerunt).*

Ove se vijesti Mihine veoma lijepo daju diplomatskim materijalom utvrditi. *Ban Nikola*[2] spominje se u ispravama prvi put dne 5. januara (nonis januarii) 1322. kao ban *„totius Sclavoniae“*[3], a onda opet 2. juna 1322.[4] i 20. februara 1323.[5], što očito znači,

[1] *Lucius:* Mem. di Tr. str. 175.

[2] Vidi o njemu u Klaića: Hrvatski hercezi i bani za Karla Roberta i Ljudevita I. (1301—1382). Rad jugosl. akad., knj. 142. str. 167 do 169.

[3] *Fejér:* Cod. dipl. VIII. 2. str. 328.

[4] o. c. str. 337.

[5] *Thallóczy:* Gorički i vodički knezovi. Sarajevo 1897., str. 43, po jednoj ispravi u c. kr. tajnom dvorskom arhivu u Beču.

Digitized by Google

da je banovao zajedno s Ivanom Babonićem. Ali poslije pada bana Mladena čini se da je Babonić imao preuzeti banstvo u Hrvatskoj i Dalmaciji, a Nikola bi tako ostao sam u Slavoniji. To se može zaključiti prema pismu trogirskoga kneza Marina Maurocena mletačkoj vladi od 29. novembra 1322., u kojem kaže: „Nova aliqua celsitudini vestre scribenda non sunt ad presens, *salvo quod Joannes banus nondum venit ad partes Sclavonie* (= Hrvatska) et comes Georgius, comes Paulus et Gregorius, fratres Mladini olim bani, et Nelipcius voevoda, qui tenent castrum Thinini, nolunt, quod dictus Joannes banus in banatu veniat, ceteri vero volunt, propter quod creditur, quod discessio inter ipsos erit"[1]. Vidimo, da je ban Ivan Babonić imao poći u Hrvatsku, da napravi red, jer ga ondje bribirski knezovi i vojvoda Nelipić nijesu htjeli da priznadu svojim banom, šta više, oni su zauzeli kraljevski Knin, svakako radi lakše obrane. Dali je Ivan Babonić došao kasnije u Hrvatsku ili nije, ne može se danas još kazati, no sigurno je, da ga je kralj, svakako poradi neuspjeha[2], najkasnije do augusta iduće godine 1323. svrgao s banske časti, jer to dokazuje njegov oružani otpor. Ivan je Babonić naime htio da smete banu Nikoli prijelaz u Hrvatsku, a to znači, da je bio sporazuman s hrvatskim nezadovoljnicima.

Kazivanje Mihino o putovanju Nikolinu po Dalmaciji i Hrvatskoj i o njegovu boravku u Spljetu potpuno se potvrđuje izvješćem zadarskoga kneza Ugolina Justinijanija mletačkom vijeću od 19. septembra 1323. On kaže: „Dominationi vestre pateat, ambaxatores nostros fuisse apud Nicolaum banum prope *Tinnium*, sicut dominationem vestram novimus non latere, qui banus ipsos libenter vidit et honorifice tractavit, deputans eis duos de suis nobilibus imprestados, ut cum ad partes vicinas *Jadre* duxerit applicare, destrictus et res Jadre nullatenus offendantur. Preterea dum ambaxatores nostri in promittendo sibi communis Jadre servitium, fidelitatem vestri domini ducis salvarunt, ipse respondit, sibi placere dicens, se scire, dominum suum dominum regem esse amicum domini ducis Venetiarum; et inde dictus dominus banus ivit versus *Spalatum* et

[1] *Ljubić* o. c. str. 344.

[2] Da su Babonići pali u nemilost kraljevu, jasno se razabira i otud, što im je godine 1323. od kralja otet Medvedgrad. Vidi u *Tkalčića:* Mon. civ. zagr. I. str. 187 (tekst). To se zgodilo za cijelo radi banova neuspjeha u Hrvatskoj, dok nalazimo Knin u rukama kraljevskih protivnika već koncem g. 1322., a možda već sada i Unac. O tom gradu vidi bilješku 3. na str. 44. ove rasprave.

Digitized by Google

ibi mansit usque nunc. Nunc autem ecce heri (18. sept.) transivit flumen sub *Tinnino* et usque diem veneris proximi (23. sept.) erit apud *Vranam*, ad quem hodie providimus duos ambaxatores iterum destinare pro conservatione districtus nostri"[1].

No iz toga izvješća još nam nije protumačeno ono *„in campo Carnam"*; tek jasno vidimo, da se mora nalaziti na zemljištu između Knina, Spljeta i Vrane. Gruber kod toga mjesta dodaje: „možda krbavsko (sc. polje)"[2]; ali nije tako, i to s toga, što Miha Madijev zna za to ime, jer spominje u glavi XV. biskupa *„corbaviensem"*. Klaić kaže samo, da je ban sazvao sabor „koji se je sastao u *blizini grada Knina* na nekom polju (in campo Carnam)[3], pomažući se očevidno izvješćem zadarskoga kneza Ugolina. No ni s tim još nije to mjesto točnije određeno. U XIV. knjizi „Starina" na str. 191. saopćio je Rački putopis Frana Butrišića i Ivana Divnića od Šibenika do Hlijevna i Skoplja u Bosni iz godine 1574. Tu se čita: „A di 30. marzo fu mercoledi. La matina partimo *da Sebenico* .... *e quella sera* arivemo a una villa chiamata ....[4] che e apreso **Carno** locho turchesco, habitata da Morlachi; e li cenassimo. A di ultimo marzo la matina partimo da quella villa, la *sera* arivemo in *campo de Piero* da uno Morlacho chiamato Piero Giurisich, staninea (?) in campagnia per mezo la villa chiamata *Badagn* ...." Dakle *Carno* se nalazi na sred puta između *Šibenika i Badnja*, što se nalazi kod *Drniša* na sjevernom dijelu *Petrova polja*. To se ime svakako sačuvalo u današnjem selu *Krniću* (dakle nekoć Krno), koje se nalazi na *prostranom polju* pod Trtar planinom[5]. Općini i župi sada je glavno ime *Konjevrate*. Oblik *Kàrno* je po starom pravopisu mjesto *Krno*, kao „zàrno" mjesto „zrno". Po tome znamo sada, gdje je to polje i da se zvalo *Krno* (Kàrno) *polje*.

Mihina dalja vijest, koja kaže, da su gospoda hrvatska po odlasku bana Nikole sklopili savez protiv kralja Karla Roberta i u taj savez pozvali i dalmatinske gradove, nalazi potpunu potvrdu u ovim riječima jednoga mletačkoga spisa iz godine 1323.: „Non

[1] *Ljubić:* o. c. str. 342. O datumu vidi u Klaića: Hercezi i bani o. c. str. 168—9.

[2] *Gruber:* Nelipić, str. 25.

[3] *Klaić:* Povjest Hrvata, knj. II. dio 1. str. 44.

[4] Ta je praznina u originalu.

[5] Vidi Spezialkarte 1 : 75.000 Zone 30 Col. XIV. (Kistanje und Drniš).

Digitized by Google

videtur nobis (sc. vijeću mletačkome), quod *uniant se cum Sclavis contra regem Ungarie Jadratini*“[1].

Ali ta sloga nije dugo potrajala. Miha kazuje dalje, kako je planuo rat između kneza Jurja i vojvode Nelipića. Jurju su pomagali osim njegovih Poljičana još i Bošnjaci, Zadrani i krčki knez Fridrik; Nelipiću knez Đuro Mihovilić. Juraj je pošao s vojskom upravo na Knin te se utaborio kod Topolja, nedaleko od grada; no prije nego li mu stiže pomoć zadarska i ona krčkoga kneza, bude 7. juna 1324. ametice potučen; šta više, on dopade još s mletačkim bjeguncem Baiamontom Tiepolom, svojim saveznikom, ropstva Nelipićeva.

Sveze Jurjeve sa Zadrom jasno dokazuje ovaj mletački spomenik iz toga vremena: „Abstineant se *Jadrenses* a faciendo comitem *Georgium* suum *civem*“[2], a poraz kod Topolja i uhićenje Baiamontovo potvrđuje zaključak mletačkoga vijeća od 11. juna[3], u kojem se kaže: „ . . . statim preparetur ista barcha, que venit de Sibinicho, omnibus que sunt oportuna, cum qua mittatur una sufficiens persona cum litteris credulitatis ad istum *voyvoda* (to je Nelipić), que persona instanter requirat, *Baiamontem sibi dari per ipsum voyvoda si vivus est*, et si non posset ipsum optinere, habeat libertatem expendi et promittendi sibi usque ad libras X millia, expendendo quam minus poterit; quem si habebit apud ipsum voyvodam procuret adduci cum securitate usque Sibinichum et ibi in Sibinicho designet eum in forcia civitatis et nobis scribat et expectet nostrum mandatum. Et si sciret ipsum *Baiamontem mortuum esse*, Venecias revertatur. Et fiant etiam sibi littere credulitatis ad rectores nostros Sclavonie pro habendo ab eis consilium et auxilium, si opportebit, cui preterea dentur pro sua provisione istius vie libras quatuor grossorum . . . illi Sclavo qui vidit *Baiamontem vulneratum* (dakle u boju), dentur solidi X grossorum . . .“[4] Još jasnije se Mlečani izrazuju 13. juna: „Scribatur ser Saladino Premarino (ambaxatori) nova, que nunc habuimus a comite et communitate Tragurii, continentia inter cetera, quod ille proditor Bayamons *dettinetur per Georgium voyvoda* et quod licet credamus, dominum Georgium et *Nelipcium* voyvoda iddem esse in eodem velle, ad cautelam tamen

[1] *Ljubić:* o. c. str. 160.

[2] o. c. str. 159.

[3] Tim nam se potvrđuje Mihin datum topoljske bitke (t. j. 7. juna), jer je do 11. juna mogla lasno stići vijest o tom događaju u Mletke.

[4] *Ljubić:* o. c. str. 349—350.

Digitized by Google

sibi scribimus et mandamus, quod eamdem libertatem habet eundi ad quoscumque habentes dictum *Bayamontem vivum* et tractandi cum eis et promittendi pro habendo ipsum vivum (pecuniam), quam habet et sibi per dictum nostrum consilium est concessum, quod facere possit cum dicto *Neliptio voyvoda*, et fiant sibi littere aperte de credulitate universis"[1].

Učešće Bošnjaka izlazi jasno iz instrukcije trogirskoga kneza Nikole Venerija izdane 9. juna 1324. Dujmu Stjepanovu (Duinus Stephani) kapetanu gradskomu, koji je pošao u pomoć vojvodi Nelipiću, Đuri Mihoviliću i Kurjakovićima sa dvjesta momaka „contra comitem *Steposium de Bosna* et fratrem Steposii et gentem suam"[2]. Iz te isprave vidimo još i to, da su Nelipiću pomagali osim Đure Mihovilića još i Kurjakovići i grad Trogir.

Miha Madijev ne navodi u opisu događaja političke motive ove borbe, ali s toga on to čini u svojoj deklamaciji, što je redovito nadovezuje pričanju. On kaže: „O comes Georgi, quid cogitabas si superavisses et praevaluisses comitem Nelipitium et Georgium, *banus Chroatiae et Dalmatiae ordinari* per (= s pomoću) Jadrenses et destruere Spaletum". Ove Mihine riječi bacaju mnogo svjetlosti na događaje poslije Mladenova pada. Gospoda hrvatska nijesu htjela priznati Ivana Babonića svojim banom, ali ni o Nikoli nijesu ona htjela ništa da čuju: ona su voljela imati bana iz svoje sredine. Knezovi bribirski bili su, kako znamo, nasljedni banovi hrvatski, pa eto sada knez Juraj opet nastoji, da to pravo svoje porodice na novo izvojšti, a onda da kazni nestalni Spljet, koji je također bio u kolu njegovih dušmana. Ali oni isti, što su pomogli, da se sruši ban Mladen, ti su se sada i protiv njega podigli. Venecija je opet kod toga osobito pazila, da što veće koristi izvuče. Iz iste te godine 1324. imaju dva spisa, koji nam bjelodano pokazuju njezinu akciju u doba Jurjeva sužanjstva. U prvom se kaže: „Littere misse comiti Tragurii, quod *si potest habere castrum Clisse et burgum*, accipiat cum conditione"[3], a u drugom „*Sapientes electi super facto Clisse*"[4]. Dakle nesreću Jurjevu htjede premudra signorija

[1] o. c. str. 350.

[2] *Lucius:* Mem. di Tr. str. 177. Neki istorici te riječi tumače, kao da je ban Stjepan Kotromanić došao knezu Jurju u pomoć. Ali to je krivo, jer se onda ne bi u Trogiru pisalo „comitem Steposium de Bosna", što u najboljem slučaju može biti koji Stjepanić (Hrvatinić).

[3] *Ljubić:* o. c. str. 173.

[4] o. c. str. 177.

Digitized by Google

brže bolje upotrebiti, da steče tvrdi Klis, a s njime dakako odmah i Spljet!

Za cijelo je taj razlog prinudio ženu Jurjevu, kojoj na žalost ne znamo za ime[1], da je nastojala što prije sklopiti mir sa Spljećanima. Posredovanjem nekih Zadrana došlo je, kako javlja Miha Madijev, dne 10. marta 1325. do povoljna rezultata: zasužnjeni Spljećani budu pušteni na slobodu, a grad plati neku novčanu odštetu. Od sviju danas nam pristupnih isprava nijedna se ne odnosi na taj događaj, tako da smo kod toga upućeni samo na vjerodostojnost Mihinu. Iz tamnice Nelipićeve knez Juraj se oslobodio tek g. 1326., jer prvi put nam se opet javlja te godine dne 7. maja, kad traži od Trogirana, da mu naknade neke štete[2]. Čini se, da je došlo do izmirenja između kneza Jurja i Nelipića uslijed dolaska novoga bana, kojega je kralj poslao u Hrvatsku.

Godine 1326., kaže Miha, uđe ban Mikac po nalogu kraljevu u Hrvatsku osvojivši najprije gradove roda Babonićeva. Njemu se kod te vojne pridruže bosanski ban Stjepan Kotromanić i krčki knez Fridrik sa svojim četama. Ovoj se sili svi u Hrvatskoj pokloniše priznavši Mikca svojim banom. Po tom zauzme ban grad *Unac,* te zaputi u Zadar, gdje bude svečano dočekan. „Finaliter, kaže Miha, videns se quod *habere non potest suum intentum de castris Chroatiae, abiit* in Ungariam ad regem, relinquens in Bichaz aliquantulum de gente sua". Iz saveza s daljim pripovijedanjem nekih talijanskih događaja vidi se, da Miha tu vojnu bana Mikca stavlja u mjesec maj.

Na prvi mah mora svakomu udariti u oči ono protivurječje, u koje pisac pada u svojem pripovijedanju: svi se u Hrvatskoj pokloniše Mikcu banu, a kad tamo, on mora da osvaja grad Unac, a konačno ne svršivši ništa vraća se natrag u Ugarsku. Srećom smo kod toga dosta dobro oskrbljeni diplomatskim materijalom, koji nam to lijepo raščišćuje.

Iz isprava se točno razabira, da je Mikac postao banom „totius Sclavoniae" između 21. marta i 27. maja 1325.[3] Neuspjeh Babonićev i Nikolin imao je on sada da popravi. Ban Mikac to izrično

---

[1] *Klaić:* Bribirski knezovi, str. 175—176, bilj. 27.

[2] *Lucius:* Mem. di Tr., str. 187.

[3] Dne 21. marta kaže se za nj: „magistro *Mynchk* magistro tavernicorum domine regine" *(Nagy:* Cod. dipl. andeg. knj. II. str. 183), a 27. maja „*Mykch* filius Michaelis de genere Akus, *banus* tocius Sclavonie" *(Zala* vármegye története. Knj. I. Bdpst., 1886. str. 182).

Digitized by Google

priznaje u ispravi od 16. septembra 1327. ovim krjepkim riječima: „. . . cum nos ex regie maiestatis clementia in regno tocius Sclavonie pro *compescendis malefactoribus et austeritatibus nocivorum conterendis ad pleneque satisfactionis exhibitionem largiendam, iuris tramite requirente, simus constituti* . . .“[1] Tako nam u istoj ispravi opisuje i borbu svoju s Babonićima: „Georgius, Johannes, Dionysius et Paulus filii Stephani quondam bani obliquis processibus eorum et sinistris dominum nostrum regem non modicum excessissent, ob quorum excessuum eorum ultionem ne defacili possint pertransire *castrum* eorumdem *Stenisnak* vocatum, valido nostro exercitu *obsedissemus* et quam plures proximos et servientes nostros interemptos habuissemus, tandem quia amplius eisdem resistendi non posse habere facultatem, non cuilibet extiterat manifestum, ad petitionem et ordinationem venerabilis in Christo patris domini Ladizlai dei et apostolice sedis gratia episcopi Zagrabiensis et universorum nobilium regni Sclavonie et aliorum quam plurimorum nobiscum existentium cum eisdem misericorditer agentes condescendimus in hunc modum, quod iidem filii Stephani quondam bani castrum eorum predictum cum omnibus suis attinentiis vice regie persone in manus nostras tradiderunt, nos vero de maiestate regia confisi, retributionem volentes ipsis facere aliqualem *castrum Monoslou* inferius cum omnibus pertinentiis suis propriis, sub veris metis“[2].

Miha kaže, da su se Mikcu banu svi poklonili u Hrvatskoj, a odmah zatim pripovijeda, kako je on zauzeo grad Unac. Ovim nam se čitava stvar razjašnjuje. Grad Unac pripadao je do god. 1322. vojvodi Nelipiću, a onda ga je predao kralju[3]. No svakako

[1] *Barabas-Thallóczy:* Codex dipl. familiae Blagay. Bdpst. 1897. str. 100—1.

[2] o. c. str. 100—104.

[3] To se razabira iz jedne Lucijeve bilješke, koja je inače veoma nakaženo do nas došla. „1322. U Kninu. Neliptius vojvoda, filius Georgii, filius Isani, accipit donationem castri Dresnich a Carolo rege. Mentio N. adoles. Comitis Joannis Neliptii de Tignino et Valislava eius matere ibique t. m. castra *Unac*, Počitelj, Srb, Osik *ad manus regis . . . libere resignans* et castrum Signiense (Sinj), Brez cum pertinentiis in Cetina et castrum *Clissie* assignans regi“. *Bullettino*, knj. IV. str. 86. Pored svega toga, što je gotovo izvan svake sumnje, da se tu radi o dvije isprave, t. j. o darovnici na Drežnik od 11. oktobra 1322. (koja nam je inače poznata, vidi naprijed bilješku 4. na str. 34) i po svoj prilici o darovnici kralja Lauša na Sinj (*Starine* knj. 25,

Digitized by Google

g. 1323. kad je uzeo Knin, onda je Nelipić i Unac natrag osvojio, pa s toga sada ban Mikac i udara na taj grad. Iz toga vidimo, da je Mikac u Hrvatskoj našao neprijatelja u vojvodi Nelipiću i njegovim saveznicima. Unac je pao, a po tom je Mikac ban za cijelo pokušao sreću i na Kninu, no bezuspješno ili, kako Miha Madijev kaže, „videns se quod habere non potest suum intentum de castris Chroatiae". Po Mihinim riječima bilo je putovanje banovo mirno; ali Mikac ban ga dne 8. septembra iste godine ovako opisuje: „ . . . dum pro exaltatione sacre corone regie maiestatis pro recuperandis iuribus regalibus in *Croaciam manu armata* intrare voluissemus et filii Kuriaci scilicet Budizlaus, Paulus et Gregorius, nec non Nelepecius gener eorum notorii infideles et emuli regie maiestatis collecto exercitu nobiscum prelium habendo, *nos crudeliter devicissent*"[1]. Ovim se mjestom najljepše dokazuje pristranost Mihina: iz mržnje na Hrvate on prosto prešućuje poraz kraljevih interesa, kao što redovito ne će nikad da zna za sudjelovanje Venecije kod sviju smutnja, o kojima pripovijeda.

Posljednja vijest Mihina, što se tiče hrvatske istorije, jeste predaja grada Spljeta vlasti mletačkoj godine 1327. Taj nam događaj potvrđuju mletačke službene isprave. Dne 14. augusta zaključi gradsko vijeće, da se preda pod zaštitu mletačku, ne bi li tako jednom dočekao grad mirne dane. Poslanici općinski po tom sklope s republikom 18. septembra ugovor, koji onda 3. oktobra jednoglasno odobri općinsko vijeće[2]. Vidjeli smo, da je kod toga posla sudjelovao sam pisac, ali on to nijednom riječcom ne ističe; šta više, on se o čitavoj stvari tako kratko i lapidarno izražava, kao da ga se ništa i ne tiče.

---

str. 320 od 21. nov. 1345.), ipak je sigurno, da je Unac bio u vlasti vojvode Nelipića i njegova roda. Kako ga Nelipićev sin Ivan g. 1345. vraća zajedno s Kninom kralju Laušu natrag, držim, da ga je već kratko vrijeme držao Karlo Roberto.

[1] *Nagy:* Cod. dipl. andeg. II. str. 255. Prema tome ima se bojište tražiti na putu do Knina kroz Krbavu, jer je tu bilo sjedište vlasti Kurjakovića i Nelipića.

[2] *Ljubić:* o. c. str. 368—372 i III. str. 440—441. Ljubić je krivo datirao ispravu dne 18. *kolovoza* mjesto *rujna*, jer g. 1327. padao je 18. august u utorak, a 18. sept. u petak, kako treba, jer se u diplomi jasno kaže „*die veneris decimo octavo mensis septembris*". Čudim se, što Gruber (str. 31) nije to opazio.

* * *

Digitized by Google

Tako sam iscrpno i kritički prikazao sadržaj Mihina djela. Lasno je odmah primijetiti, da mu prava vrijednost tek onda izbija na vidik, kad ga isporedimo i popunimo s pristupnim nam diplomatskim materijalom. Onaj priprosti i pobrkani Miha Madijev postaje tako vrelo prvoga reda, jer bez njega ne bismo nikad iz samih isprava, što ih za sada poznajemo, dobili prave slike o događajima u dalmatinskoj Hrvatskoj u prvim decenijima XIV. vijeka. Treba dakako još prikričati, da baš tim ispoređivanjem otkrivamo ono ekskluzivno dalmatinsko autonomističko stanovište njegovo, koje bi istoriju inače lako moglo zavesti na krivo shvaćanje stvari: ban Mladen izlazio bi prosto kao silnik, a knez Juraj i vojvoda Nelipić kao smutljivci. Svakako treba da smo zahvalni našemu Mihi i na takovoj radnji, a kamo sreće, da nam je čitava došla u ruke; za cijelo bi nam onda bila dalja akcija gospode hrvatske do godine 1348. jasnija i razumljivija.

Digitized by Google

Današńi mostarski dijalekat.

Primljeno u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 2. listopada 1902.

NAPISAO MATEJ MILAS.

Mòstâr je glavni grad Hercegovine, i u ńemu ima, po popisu 1895. godine, 14.370 duša, i to po vjeri: 6.946 muslomana, 3.877 pravoslavnijeh i 3.353 katolika, te je po veličini drugi grad u Bosni i Hercegovini. Rijeka Nèrêtva dijeli Mostar na dvije polovine: jedna je ispod *Pòdvelêši* (više ovoga brda je veće *Vèlêš* — *Vèlêši*), a druga ispod brda *Hûma*, ispod kojega teče i potok *Rädoboja* (Radoboļa). Grad je razdijeļen još na *màhale* (skupove kuća), pa su s desne strane Neretve: *Zàhûm* i *Prêthûm* i *Dôńâ Màhala* i *Cêrnica*, a s lijeve: *Cârina* i *Brânkovac* i *Bjelùšine* i *Stârî Grâd* i *Lúka*.

Dijalekat je mostarski zapadni, ikavačko-štokavački, ali kako se baš tamo dijeli zapadni govor od južnoga, ima nekijeh osobitosti, što ih ima južni i zapadni govor, pa možemo reći, da je nekakav prijelaz od zapadnoga k južnome govoru. — Ovo, što kazah, ne tiče se zamjene glasa *ě* (ѣ), jer su muslomani i katolici ikavci, s nešto primjese jekavačke, i to što se je odskora među ńih uvelo, ali se to tiče inače svega, što harakterizira mostarski dijalekat.

Za pravoslavne u Mostaru treba nešto napose reći. Po pričańu starijeh Mòstârâcâ nije u starije doba u ovome gradu gotovo niko živio do samijeh muslomana, samo je gdjekoji katolik s ńima bio pomiješan; što je pravoslavnijeh bilo naseļeno, oni nijesu smjeli živjeti među muslomanima, već na strani, na Luci i Brankovcu, gdje ih je i sada najviše na okupu. Ono pravoslavnijeh, što ih je sada u Mostaru, najviše se naselilo od nedavno, i ńihov je govor južni, jekavački; pa među ńima ima različitijeh nijanasa južnoga govora; samo oni, koji su se rodili u Mostaru, pa nijesu svoj govor iskrivili školom, imaju sve osobine mostarskoga govora, osim jekav-

Digitized by Google

štine, koje se tvrdo drže svi pravoslavni, ako oduzmemo pojedine riječi ili prigode, gdje su i oni poikavčili jekavačke oblike. Za ńih dašto nijesam još sve rekao. Naći ćete pravoslavnijeh kuća, gdje je vrlo malo tragova mostarskome govoru, a to je sigurno, što se ta porodica ženidbom ili drukčije kako još nije izjednačila u govoru s ostalijem narodom.

U ovoj sam raspravi nastojao, da iskažem razlike govora pravoslavnijeh u Mostaru, i to sam uradio, kako sam u razlici govora ńihova mogao prosuditi, da je što među ńima općenito. Ni malo se nijesam obazirao na one pravoslavne, koji su učeći malo škole i sam južni dijalekat počeli kvariti mješavinom istočnoga govora, te mjesto *ije*, *je* natežu govorom na *e*, pa se čuje, da im je nekako ugodnije kazati lepo, vešto nego li lijepo, vješto.

Katolici Mostarci, osim naseļenika, govore kao i muslomani, jer su oni ponajviše iz sjevero-zapadne okolice mostarske, gdje se opet govori kao u Mostaru, pa ako su i donijeli kad su se naselili kakovu razliku, brzo su se izjednačili s muslomanima, jer su s ńima posve ispremiješani.

Po svemu, što rekoh, može se držati, da mostarski govore najbolje muslomani, i da sam u ovom poslu najviše učio ńihov govor.

Ja sam čvrsto uvjeren, da za naš književni jezik treba dobro proučavati štokavačke govore, koji će biti tvrd temeļ našemu književnome jeziku; za to nijesam u ovoj raspravi htio samo da istaknem razlike mostarskoga govora od književnoga jezika, već sam želio, da iznesem što mogu više uz građu mostarskoga govora, i sve, čemugod sam se mogao dosjetiti, bilo to u glasovima, bilo u oblicima ili akcentu ili sintaksi. Da bih postigao što sam želio, gdjekad sam u raspravi upotrebio negaciju, da kažem, da se to ne govori u Mostaru; mislim, da je to potrebno, da se danas sjutra uzmogne štošta utvrditi u našem jeziku, koliko se je raširilo i gdje je. Kad stanem da obrađujem koji drugi dijalekat, osobito u Bosni i Hercegovini, naći ću u ovoj raspravi gotovo, na što mi treba paziti, i bit će mi oblakšan trud u istraživanju dijalekata.

Raspravu sam razdijelio po gramatici na *glasove* i *oblike* i *sintaksu*, što sam opet razdijelio na odjele, kako mi se činilo, da je zgodno za prijegled. Četvrti je dio ove radńe: *jezična građa*, a peti: *akcenti*. Akcente sam toga radi stavio na zadńe mjesto, jer su oni u čitavoj radńi tamo amo na riječima pozabiļeženi, i u tome odjelu sam kazao ono, što je teško razabrati iz čitave radńe.

Šta nam je potrebno da znamo iz dijalekta, i sam sam se koje-

Digitized by Google

čemu dovio poznavajući različite govore u Dalmaciji i Bosni i Hercegovini i na što sam čitao da su drugi pazili pišući dijalekte, a imao sam osobito pred očima dvije knige i to: Maretićevu *Hrvatsku gramatiku sa sredne škole*, gdje sam, osobito za oblike, našao sve, na što mi je trebalo da pazim u ovoj radńi, za tim: *Pitańa o govoru prostoga naroda*, što je štampao zemaljski muzej u Sarajevu, otkuda sam crpao štošta, što nam treba znati o glasovima.

Gotovo pet godina živio sam u Mostaru i po turskijem kavanama najviše sam sabirao građu, pa na ulici i iz razgovora, ali sve to ne bi mi bilo dosta, da nijesam stekao u Mostaru prijatelje g. imama Hasanefendića i g. Muhameda Hilmi Butuma, mostarskog posjednika i zakonošu, i ova dva gospodina pomogli su mi vrlo mnogo u ovome poslu. Milijem prijateljima srdačna hvala!

I. Glasovi.

A. Vokali.

1. Izgovarańe vokala.

§. 1. U mostarskom govoru ima toliko vokala, koliko uopće u hrvatskom ili srpskom štokavačkom govoru, i svi se izgovaraju potpuno.

§. 2. *Vokal ě* (ѣ). Ńega izgovaraju muslomani i katolici kao *i*, a pravoslavni kao *ije* ili *je:* díte, mlíko, slîp, cína, vîra, mîrit, jis(ti); dijete, mlijeko, slijep, vjera, mjerit.

Biļeške. 1. Svak u Mostaru govori: nísam, nísi, nîje, nísmo, níste, nísu, pa adverab lîpo (postalo od lijep), a opet: poletat (mj. polijetati). — Lîpo znači: baš, sve do: îđêm lîpo dò brda; pa jâ lîpo dò brata.

2. Za staroslovensko *prě* (прѣ) u složenicama govore muslomani i katolici pri i pre: priskòčit i preskočit; pribòlit i prebolit; prîko i preko; prìdat i predat; pridòbit i predòbit; prìlit i prelit; prìsić i presić; prîd i pred, ali samo: prěksutra ili prekòsutra, prîna (= prema); — pravoslavni: preskočit, preko, prena i dr.

3. Katolici i muslomani govore: ôbe, ôbedvî pored obi, obidvi, neki i niki, pa: razdílit i pozledit, ali opet: nekako, zenica, nekad; — pravoslavni: obje i obe; obedvije i objedvije, neki, nekako, zenica i dr.

Digitized by Google

4. U novije doba nastala je u govoru mostarskijeh muslomana i katolika velika pometńa u upotrebi *ije (je)*, što zamjeńuje staro *ě* (ѣ), pa se čuje koješta, n. pr. tjeca mj. tica (ptica); vijeno mj. vino; mješ mj. miš i dr.; a još je gore u riječima sa *prě* (прѣ), pa se čuje: prebližit i približit; tako: preskočit mj. preskočit i priskočit; prekladna mj. prìkladna (lijepa, n. pr. djevojka); prestaje mj. prìstajē i dr.

5. U Mostaru svak veli: smijat se, pa: lètit, vīdit, proticat, štédit, volit, gòrit, živit, trpit, vŕtit mj. letjet, vidjet i dr., što bi se mislilo da tako govore pravoslavni, koji su jekavci.

6. U participu prošloga vremena muškoga roda mjesto negdašnjega glasa *é* (ѣ) govore muslomani i katolici: īo, ìzio, žèlio, volio, zdrio, vrio, ali se čuje i: jeo, zdreo, vreo; pravoslavni govore: jeo, zreo ili zdreo, uzavreo, želio, vidio, volio. — Od glagola vidit particip akt. je: vīđô mj. vidio, od vidio.

7. U gen. i dat. plurala i u ostalijem padežima, gdje je u nekijeh štokavaca *ijeh* i *ijem*, u mostarskom je govoru uvijek samo *ih* i *im:* ovi(h),[1] dobri(h), ti(h), dobrim, teškim, zlim.

8. Glagol jes(ti), kad nije složen, govori se obično jekavački, ali kad je složen s prijedlogom, onda se čuje više ikavački: pojis(ti), ali opet: ujes(ti) češće nego ujis(ti).

9. U mostarskom govoru adverbiji mj. *je* imaju *i:* dȍli, gȍri, ondi. — Kao što se sve više govori *đe* nego *di* (gdje), tako se i u ovoj zgodi veli: svȁđe, vóđe (ovdje), ónđe i dr.

10. Katolici i muslomani vele: grihòta, vrīća, rīđe; pravoslavni: grehòta, vrĕća, rĕđe.

11. Pravoslavni ne izgovaraju *ije* u zamjenu za dugo *ě*, već *ję*.[2]

2. Vokalske promjene.

§. 3. *Glas* **e** *mjesto* **a** *u književnom jeziku.* Što je u književnom jeziku: rasti, rastem, vrabac, jarebica, to je u mostarskom govoru muslomana i katolika: rēs(ti), réstēm, rébac i jerèbica pored jarebica; pravoslavni vele: ras(ti), rastem (po-

[1] Što mećem od kojega primjera u zagrade, to se ne čuje u govoru mostarskom.

[2] Vidi moj članak: Pravi akcenti i fiziologija ńihova u hrv. ili srpskom jeziku. U Sarajevu u „Školskom Vjesniku" za 1898. godinu.

Digitized by Google

najviše), jarebica, ali: rebac. — Svi govore kras(ti), kradem. Govori se u Mostaru i: sade, vazde pored sad ili sada i vazda; pa: malešan mj. malašan, ven mj. van (konjunkcija), ali uvijek: ìzvan.

§. 4. *Glas* **e** *mjesto* **i.** Ta je zamjena u: brȅnêm se, što se govori češće nego brinem se.

§. 5. *Glas* **e** *mj.* **o** *ili* **o** *mj.* **e.** Muslomani često, rijetko katolici mjesto mogu, možeš i dr. vele: mȅrem, mȅreš i dr., osobito u drugom i trećem licu singulara, uz: mȍrem, mȍreš i dr., kako svi govore. Govori se grȅbje mj. groblje; rȁmo mj. rame.

§. 6. *Glas* **i** *mj.* **u.** Govori se dȉji mj. duļi.

§. 7. *Glas* **o** *mj.* **a.** Čuje se čȍrapa mj. čȁrapa.

§. 8. *Glas* **o** *mj.* **u.** Glagol utrnut (noga) govori se otrnut, a za vatru reče se utrnut.

§. 9. *Promjena* **l** *u* **o.** U mostarskom govoru, osobito muslomana i katolika, nije redovita promjena *l* u *o* na kraju sloga, i govori se: bio i bil (bijel); cil i cio; vesel i veso, debel i debo; svital i svíto (mj. svijetao); gńil i gńio; pepel i pepo, ali samo: obal i krilce, ali seoce; u particípu pret. uvijek: bio, kupio i dr.

Bilješke. 1. Pravoslavni počešće mijeńaju *l* u *o*, ali se čuje: bijel i debel i dr. bez promjene.

2. Govori se: silni, svilni, ali dońi; riječi bol nema, već boles(t).

§. 10. *Slijevańe vokala.* 1. Vokali *ao* obično se slijevaju u *o:* prodo, karo, isko, reko i dr.; govori se i šúpô, kao da je od šupal (= šupaļ); ali kad bi riječ slijevańem bila jednosložna, onda se govori i neslito *ao:* žao pored žo, pao i po, dao i do; uvijek je neslito: zaova.

2. Vazda se slijeva *oo*, što je postalo od *ol*, u *o:* vo, so i dr., čuje se i móba mj. molba.

3. Vokali *eo* slijevaju se u *o:* vȅsô (mj. veseo), ȕzô, ȍtô (oteo), pȍčô (počeo), dȅbô (debeo), pȅpô (pepeo), vóma (veoma), prȍklô (prokleo), nàgô (nageo od nagnuti) i dr., ali opet: jeo i dr., što vidi u §. 2. biļ. 6., također se čuje: veseo, debeo i dr.

4. Vokali *uo* slijevaju se u *o:* fȉsnô, pritisno, skino, prsno, nagno, pogino i dr., gdje to dolazi u partic. preter. aktiva; ali govore, osobito pravoslavni, i neslito: fisnuo, pritisnuo i dr.

Digitized by Google

5. Vokali *ae* slijevaju se u *e* u brojevima: jedànês mj. jedanaest; dvánês mj. dvanaest i dr.

6. Slijevańe je i u pas od pojas.

§. 11. Ako se dese dva vokala samo u nekijem oblicima deklinacije, ne slijevaju se, i ako bi trebalo, da se slijevaju po spomenutijem pravilima: žaoca, žeteoca i dr.

Biļeška. Otud je došlo i u nominativ: žaoc (govori se i žäovac, g. žaoca) i žeteoc i dr.

3. Zamjena starijeh poluglasa ь i ъ.

U mostarskom govoru prema ovijem je poluglasima redovno *a*, ako je teško izgovarati slog, u kome bi bilo odviše konsonanata, ili bi se sastali konsonanti, koji se protive fonetičkijem pravilima. Ovo možemo razlikovati: 1) u samoj riječi; 2) na koncu prijedloga, kad prijedlog nije stopļen s drugom riječi.

§. 12. *Poluglas u samijem riječima.* U mostarskom govoru, kad nije teško izgovarati riječ bez zamjene glasa *a*, nema zamjene poluglasima: smrt, stvar, zbit, sklonit, stvorit, svršit, sitovat (uz svitovat) i dr.; u primjerima: skupit, svit, rastrit običnije je bez *a* nego s *a*. Primjeri: razapet, salit, samlit, sadrit, podavrit, savrit, satrat, nadazdrit, obazdrit, sagradit, razagnat i dr. mogu biti i bez zamjene: raspet i razapet. Ako li bi se riječ odveć promijenila ili bila nezgodna za izgovor, onda samo sa zamjenom: izažet, izasut, sadrit, razastrit, podavrit.

§. 13. *Poluglas na prijedlogu us riječi.* Samo prijedlozi *s*, *uz*, *nis* zamjeńuju poluglas glasom *a*, te glase *sa*, *usa*, *nisa*. Prijedlog *s* ima oblik *sa* uvijek, kad se riječ, koja je za ńim, počińe glasom *s* ili *š* ili *z* ili *ž*: sa starcem, sa šćerom, sa zemļom, sa ženom, ali i inače može biti tako: sa bábom, sa majkom, sa bratom i dr. — Prijedlozi *us* i *nis* imaju oblik: uza, niza u primjerima: uza stranu, niza stranu.

Biļeške. 1. Uz neke kratke oblike ličnijeh zamjenica imaju u zamjenu poluglasa glas *a* svi prijedlozi, koji se svršavaju na konsonante, n. pr. uz, kroz, niz, nad, pod, pred: ŭza ń, pŏdâ te, prĕdâ me, prĕdâ nas.

2. Prema fonetičkijem zakonima ispred nepčanijeh konsonanata postaje krajńi konsonanat nepčan, ako to može da bude: š ńim, niž ńivu.

3. Za *k* nijesam našao primjera, da bi mu zamjena poluglasa bila *a*, te da bi imao oblik *ka*.

Digitized by Google

4. Otpadaće vokala.

§. 14. U imperativima često otpadaju vokali na koncu riječi, osobito kad je oštra zapovijed: hajd, ustan, hod i dr.

§. 15. Vokal *o* otpada na početku riječi ovamo, koja ima oblik: vâmo.

§. 16. U infinitivu otpada uvijek *i* od nastavka *ti:* kosit, nosit, jubit (mj. ljubit).

§. 17. Glas *a* ispada u vok. riječi brat, kad se kaže: moj brte (mj. moj brate).

B. Konsonanti.

1. Izgovaraće konsonanata.

§. 18. Mostarci izgovaraju uopće konsonante kao i ostali štokavci, samo treba da spomenemo glasove: *č*, *ć*, *đ*, *ǵ* i *h*, koje ne izgovaraju kao kńiževnici, i još *ś* i *ź*, što ih pravoslavni upotrebljuju u govoru.

§. 19. *Konsonanti* **č** i **ć**. Ova dva glasa izgovaraju muslomani i katolici jednako, i to nekakijem sredńijem glasom između *č* i *ć*, kao što obično izgovaraju štokavci glas *ć*.

Biļeška. Razlika je između *č* i *ć* u čakavaca, što im, izgovarajući *č*, udara jezik u nutrašńe nepce malo iznad desni, a izgovarajući *ć* udara im jezik u gorńe zube. Kad štokavci izgovaraju *č*, udara im jezik uviše u nutrašńost nepca, a *ć* upravo u gorńe desni, i takav je glas u muslomana i katolika u Mostaru za *č* i *ć*, dok pravoslavni lijepo razlikuju *č* i *ć*, što im jezik udara uviše, prema sredini nepca, kad izgovaraju glas *č*.

§. 20. *Konsonanti* **ǵ** i **đ**. Katolici ni muslomani ne razlikuju ni ova dva konsonanta, pa što sam kazao o izgovoru glasova *č* i *ć*, to vrijedi i ovdje.

§. 21. *Konsonanat* **h**. Mostarci ne izgovaraju *h* kao neki Hrvati n. pr. u primorju, gdje je taj glas jednak ńemačkome *ch;* u Mostaru je *h* kao stari grčki spiritus asper ili *h* u ńemačkom jeziku: muha, čòha. hrom i dr.

Biļeška. Turski i arapski jezik ima tri vrste *h*, pa oni, koji uče te istočne jezike, na mnogo riječi tursko-arapskijeh, izgovaraju *h* ni kao naše *h* ni kao stari grčki spiritus asper, već nekako u izgovarańu toga glasa dah iz pluće odveć dere kroz grlo. Ja sam pomislio, da će i to biti tursko-arapsko *h* ili da nastaje, što hoće da izgovore pravo *h*, pa ne umiju da pogode. — Izgovaranje tursko-

Digitized by Google

arapskoga *h* rašireno je svuda po gradovima Bosne i Hercegovine. Nekad se je mislilo, da se u tom sačuvalo staro hrvatsko *h*, a kako *h* govore po gradovima najviše muslomani, mislilo se, da su oni kao tradicijom sačuvali taj glas. Ali ja mislim, da to nije naš glas, nego iz tuđijeh jezika. Muslomani najviše u govoru upotrebljuju glas *h*, mańe katolici, a najmańe pravoslavni.

§. 22. *Konsonanti* **ś** i **ź**. Pravoslavni (rijetko katolici i muslomani) u govoru upotrebljuju ova dva glasa, koji stoje uvijek uz *j*, te su prema *š* i *ž* kao *ć* prema *č*.

Biļeška. Glas *ś* neki su pomiješali sa glasom *š*, a glas *ź* sa glasom *ž*, pa se čuje: pašji (= pasji), šẽs (= sjesti ili śjesti), ìžes (= iźjes, izjesti).

§. 23. *Konsonanti* **b, v, d, g, z, ž** izgovaraju se svojijem glasom, ako su na kraju riječi, a ne stoje uz koji drugi konsonanat, kad treba da se mijeńaju po poznatijem fonetskijem zakonima hrvatskoga jezika: Bog, krv, grôz (= grôzd) i dr., ne: Bok, krf i dr.; ali: Bok će dat i dr.

Biļeška. Riječ ovca izgovara se, kako je napisana.

2. Upotreba konsonanata.

a) Pojedini konsonanti.

§. 24. Fonetski zakoni u mostarskom su govoru, kaki su uopće u štokavaca, te se konsonanat glasni pred muklijem mijeńa i dr.

§. 25. *Konsonanti* **c — č**. U mostarskom govoru izgovara se *c* u riječima: cẽsta, bacit, micat, crven, a ne: česta, bačiti i dr.

§. 26. *Konsonanti* **ć — t — tj — k — j**. Glasovi *tj* uvijek postaju *ć* (za jekavačko *tj* vidi biļešku): braća, lišće, cviće, pruće, rišćanin, kršćanin; često se izmijeni *t* glasom *ć:* zaprèćat (= zaprètat), zaprećavat, kûćni (= kutńi), fàćat, premećat, svìćat, ùmećân, ali opet se kaže: sritan, plata, vet (= već); a one ženske imenice, koje mogu imati u štokavačkom govoru katkad *ć*, a katkad *t*, i u mostarskom govoru bez uzroka imaju neke *ć*, a neke *t:* čistoća, strahoća, suhoća, bisnoća, mirnoća, samoća, skupoća; dobrota, grihota, mehkota. — U turskijem riječma *k* se mijeńa u *ć:* šèćer, šećerléma, mubàreć i dr. Glas *ć* ne postaje *j*, pa se veli: voćka, noćca.

Biļeška. Pravoslavni mijeńaju *tj* u *ć* i u zgodama, gdje u ńi-

Digitized by Google

hovu jekavačkom govoru dođe *je* iza *t:* lèćet, poćerat, vrćet, ali: utješit, tjeme, tjesnoća, tjelesni.

§. 27. *Konsonanti* **đ — gdj — dj — j — jd.** Glasovi *dj* uvijek postaju *đ:* grôžđe, đâk, rođak, (međed), tako počešće i *gdj:* đe, svađe; mjesto *đ* govori se *j:* gòspoja, Jure; mjesto *j* govori se *đ:* uždahat mj. uzjahat; mjesto *đ* govori se češće *jd* u prezentu složenijeh glagola od *ići*, dakle: najdem, dojdem i dr.; mjesto *d* govori se *đ:* iđem, iđeš, otiđem, otiđeš i dr.; mjesto *đ* često se čuje *d* u imperfektu nekijeh glagola: ìmadâh mjesto imađah. (Vidi oblike).

Bilješke. 1. Mjesto radńa govori se rađa.

2. Pravoslavni mijenjaju i ondje *dj* u *đ*, gdje se desi *d* pred jekavačkijem *je*: đevojka, đever i dr., ali se čuje đeca i djeca. Oni govore: Đuro i gospoja.

§. 28. *Konsonanat* **h.** Ovaj se konsonanat govori u Mostaru nepravilno, pa gdje bi trebalo da bude, nema ga, a opet gdje ne treba, govori se: hrđa, hrvat se, hrpa, lahko, hrzat, sahat, Zahum, hođa, hiļada, hrana, hlib, líha (lijeha). Napose treba spomenuti, da se glas *h* redovno ne izgovara na svršetku riječi, n. pr. aorista i imperfekta: reko (mj. rekoh), govora (mj. govorah) i dr., i u riječi: odma (= odmah); ali se opet čuje: grih, smih, grah, prah, Vlah, gluh, suh i dr., samo što je tako slab, da neki hak čuje samo fino uho.

Bilješke. 1. Govori se: uhor, ne huhor, Livno, ne Hlivno (Hlijevno).

2. Pravoslavni najmańe upotrebļuju u govoru ovaj konsonanat i lako ga ispuštaju (i ako ne svi), osobito ako je na početku ili na svršetku riječi: lad (hlad), rom (hrom), rast (hrast), gra (grah), glu (gluh); kad ispuste taj glas u sredini, ili ga ničijem ne zamijene: graa, mua, ili umeću *v:* muva, kuvat.

§. 29. *Konsonanti* **h — s — š.** U nekijem zgodama ostaje *h*, gdje bi se očekivalo *s* ili *š:* bijahmo, lihce.

§. 30. *Konsonanti* **hv — f — b (p) — v.** Mjesto *hv* rekne se *f* u riječima: fala, falit, ufatit; rijetko se čuje, ali se rekne: uvat (mj. ufati); još se govori: klufko (rijetko klupko), fïsnut (rijetko svisnut). — Govori se: kahva (osobito muslomani), puhica, čehuļa.

§. 31. *Konsonanti* **ļ — j.** U mostarskom govoru često se čuje *j* mjesto *l*; osobito tako govore mnogi muslomani: zemja, grebje, divji, sabja i dr.

Digitized by Google

Biļeška. U primjerima ću metati *j* ili *ļ* prema tome, kako mi se čini, da se češće čuje jedno ili drugo; ali to opet ne znači, da ne će neko reći *ļ*, a neko *j* u istoj riječi.

§. 32. *Konsonanti* **m — n.** U Mostaru se rekne pran mjesto pram (prama) i počmem mj. počnem.

§. 33. *Konsonanti* **n — l.** Govori se: olomlani mj. onomlani.

§. 34. *Konsonanti* **ń — n.** Češće se čuje *n* mjesto *ń:* kon mj. koń, lanski mj. lański, sužan mj. sužań i dr.

§. 35. *Konsonanti* **r — ž.** U Mostaru se govori *r* mj. *ž* u primjerima: morem, moreš (vidi §. 5).

Biļeška. Glagoli izrenuti i užditi nijesu poznati, već se govori išćerat ili istirat i užeć.

§. 36. *Konsonanti* **s — š.** Kao u ostalijeh štokavaca, tako je i u Mostaru *s* i *š:* gospodar, oštar, raštrkan.

§. 37. *Konsonanti* **z — ž.** U Mostaru se kaže: kozle, kazivat, snizit, povisit, a ne kožle, kaživat i dr. ali se veli: žglob, užèži, donèšen, ùgrižen.

§. 38. *Konsonanat* ʒ. Ovoga glasa nema u mostarskom govoru.

b) Konsonanatski skupovi.

§. 39. *Skupovi* **čk — šk.** Obično se govori u Mostaru: junački, mačka, ručka (od ručak), ali junačtvo, divojačtvo (prav. đevojačtvo) i junaštvo, divojaštvo; opet se kaže: škakļat, špag (i ako je sada slabo kome poznata riječ, već ǵëp), a nikad: čkakļat, čpag; mäčkara, ne maškara (tal. maschero).

§. 40. *Skupovi* **čl (čļ) — šl (šļ).** Izmjena je ovijeh skupova: šjanak (članak), šjuk (šļuk).

§. 41. *Skupovi* **ds — ts.** Katkad se čuje: gradski, ļudski (čuo sam da ovako zovu neki: gradska vrata, što su pokraj staroga mosta), ali ponajviše bez *d* ili *t:* oskočit (odskočiti), ocipit (odcijepit), očepit (odčepiti), brski (brdski), proklestvo (prokletstvo), ošetat (odšetati), osić (odsjeći), braski (bratski), šerijaski sud (mj. šerijatski); samo neke riječi čuo sam da se govore i sa *c:* gracki, ļucki.

Biļeške. 1. Pravoslavni rado izmjeńuju *ds* i *ts* glasom *c*, ali ne uvijek, već nešto malo češće od ostaloga naroda.

2. U Mostaru se veli: cvirala, cvirit mj. svirala, svirit i cablo mj. stablo.

Digitized by Google

§. 42. *Skupovi* **hć — šć — ht — st.** Govori se: šćet (htjeti), šćeo (htio), šćer (postalo od: hćer), šćeda(h) (od: htjeti imperf.); pored šćeo čuje se i stio (htio).

§. 43. *Skupovi* **ml — mn.** U riječi mlim (t. j. mislim) govori se *ml* mjesto *mn*, t. j. mjesto mnim, a u riječi mnogo ostaje *mn*.

§. 44. *Skupovi* **ps (pš) — vs (vš).** Govori se: lîšvî (ļepši), ali: haps, uhapsit, greps(ti), dups(ti).

Biļeška. Za riječi, koje se počińu ovijem kons. skupovima, vidi daļe u odjelu o otpadańu konsonanata. (§. 50).

§. 45. *Skupovi* **sļ — šļ — zļ — žļ.** Često nastaje promjena od *sļ* u *šļ* i od *zļ* u *žļ:* izjubit, razjutit (ili razļutit) ali: šjubit (ili sļubit); uvijek: prošńa, raščešjat (ili raščešļat), lašńe, tišńe, pa i kad se rekne *n:* lašne, tišne (isporedi §§ 31. 34). — Pravoslavni redovno govore: ižļubit, ražļutit, pa i gdje je od jekavačkog govora: šļepački, šńegovi i dr.

§. 46. *Skupovi* **št (st) — šć.** U Mostaru se često zamjeńuje konsonanatski skup *št* skupom *šć:* pušćenica (žena od muža otpuštena, kod muslomana), pušćat, namišćen (namješten), kršćen, prošćeńe, prašćat, pûšći se (vidi i §. 26), ali: štap, šteta, prišta (od: prišt), klišta, gušterica, ogńište,[1] štipat, štene, a čuje se i: kršteńe, prošteńe.

Biļeška. I pravoslavni govore: pûšćat, prašćat, kršćeńe i dr., ali reku i puštat, praštat i dr. češće nego ostali narod.

§. 47. *Skupovi* **vn — mn.** U mostarskom dijalektu ne mijeńa se *vn* u *mn:* ravno, ovnovi, slavno, tavnica, guvno; tako i ako je *ń* mj. *n:* glavńa.

§. 48. *Skupovi* **žd — žđ.** U Mostaru se govori: zvižđat mj. zviždati (ali i zviždat).

3. Gubļeńe konsonanata u riječima.

A. Kad su riječi samostalno izrečene.

a) Na početku riječi.

§. 49. *Kons.* **t.** On otpada ispred *š* u primjeru na štè srca. Govori se ko, neko, niko (mj. tko, netko, nitko).

§. 50. *Kons.* **p (b).** Ako se riječ počińe kons. skupom *ps*, ne izgovara se *p:* sovat, seto, saltir; tako je i: šenica, čela, tica.

[1] Riječ *ògńište* (bez dužine) poznata je, a *ogań* nije, već *vatra*.

Digitized by Google

b) Na svršetku riječi.

§. 51. *Kons.* **d** i **t.** Ovi konsonanti otpadaju, ako se riječi svršuju na konsonante *st, št, zd, žd:* kos (kost), milos (milost), jes (jest), krs (krst), priš (prišt), groz (grozd), izdups (izdupsti — mostarski bi bilo izdupst, jer *i* na kraju infinitiva uvijek otpada), otres (otresti), plivs (plijevsti) i dr. Za *žd* nema primjera, ali bi i tu nestajalo *d.* — Ovamo idu i brojevi: dvades, petnes i dr., što je nastalo od dvadest, petnest.

§. 52. *Kons.* **h.** Ovaj se glas ne izgovara na svršetku riječi. (Vidi §. 28.).

c) U sredini riječi.

α. Jedan konsonanat.

§. 53. *Kons.* **d** ispada u riječi haje (imper. od hajde, t. j. idi), hajmo, hajte.

§. 54. *Kons.* **g** ispada u riječima jaće (mj. jagńe), jaćad.

§. 55. *Kons.* **k** ispada u: neakav (čuje se i: nekakav), neako (čuje se i nekako).

§. 56. *Kons.* **l** ispada u riječi blagosov, blagosovit mjesto blagoslov i dr.

§. 57. *Kons.* **p** ispada u riječi pile mj. piple.

§. 58. *Kons.* **v** ispada u riječi čojk, koje je bilo čovik, pa čoịk.

β. Konsonanat s vokalom (slog).

§. 59. *Slog* **je.** Ovaj slog ispada u: košta, kočem mj. koješta, koječem.

§. 60. *Glasovi* **la.** Oni se ne govore u riječi bôn mj. bolan, što je analogijom od ž. r. bona.

§. 61. *Slog* **nu.** On ispada u svijem oblicima glagola sagnuti, koji su: sàgêt, sàgêm (tako: priget, naget) i u aoristu i adverbu verb. akt. nekijeh glagola druge vrste; vidi u nauku o oblicima.

B. Kad su riječi u svezi sa drugijem riječima.

§. 62. Češće se čuje: nêš, nêšte, höš, höšte mj. ne ćeš, ne ćete, hoćeš, hoćete.

§. 63. Gube se glasovi 1) u futuru: kupiću, skakaću, daću,

Digitized by Google

doću, poću, iću, grepšću i dr. mj. kupiti ću .... doći ću, grepsti ću; 2) u ostalijem riječima: saću (mj. sad ću), taću (mj. tad ću), sasam (mj. sad sam) i dr.

Biļeške. 1. I ovdje dakako nastaju fonetičke promjene: š ńim i druge.

2. Mjesto hodi der veli se: hödêra ili hödêr ili bez *h:* ödêra, ödêr.

4. Dodavańe konsonanata ili čitavijeh slogova.

§. 64. *Glas* **j.** On se dodaje riječima: jutro, jučer, jular, ječam, jedan, jèdna, ali: evo, eno i opet. Govori se sutra, a pravoslavni reknu i śjutra.

§. 65. *Glas* **n.** On se dodaje riječi: maloprin, ali: prija i maloprija; dóklên, ńiman, nâman, vaman.

§. 66. *Slog* **ka** ili **teka.** Ovo se nadodava ovijem oblicima: tebíka, meníka, ńemúka, ńegáka, sebíka, ovdíka ili voďéka, tutéka.

§. 67. *Slog* **zi.** On je dodat u riječi ńojzi. Govori se i njezin.

5. Izmjeńivańe glasova.

§. 68. *Kons.* **g — b.** Govori se gäleba mj. balega.

§. 69. *Kons.* **m** *i* **n.** Izmjeńuju se ovi konsonanti u: namastir mj. manastir.

§. 70. *Kons.* **v** i **š.** Izmjena je u lišvi pored livši (ljepši).

Biļeška. U ovoj radńi u primjerima ću pisati riječi, kako ih narod govori, pa kako sam koji primjer čuo i zabiļežio, onako će biti i zapisat, bez obzira, da je jednom ovako, drugom onako promijeńen.

II. Oblici.

1. Imenice.

a) Općenite biļeške.

§. 71. *Pomično* **a.** U mostarskom govoru provedeno je pravilo, da se supstantiv može svršavati samo na jedan konsonanat (vidi u §. 51.). To pravilo ište, da se umeće vokal *a*, i tako je u hrvatskijem riječima: starac, češaļ i dr.; tako je i u tuďijem riječima: testàmenat i dr., pa tako je redovno i u gen. plur. sup-

Digitized by Google

stantiva riječi bilo kojega roda, ako im se osnova svršava na koja druga dva konsonanta osim *st*, *št*, *zd*, *žd*.

Bilješka. U nekijem tuđijem riječima ne drži se mostarski govor toga pravila: haps (tamnica).

§. 72. U gen. pl. mušk. roda redovno je pomično *a:* otaca, jaraca, màgarâcâ, lônâcâ, nokátâ, momákâ, lažácâ, pȁpâkâ, lâkâtâ, ali se čuje kótlâ uz kotálâ. — U gen. pl. imenica sredń. roda redovno se umeće pomično *a:* rebárâ, sedálâ, cȃbâlâ (stabala), rálâ, drûštâvâ, cârstâvâ, krilácâ, ali se veli: klûfkâ (ili klûpkâ), kôpļâ i kôpâjâ (od: kopļe). — U gen. pl. imenica žen. roda redovno stoji pomično *a:* cȓkâvâ, dìvojâkâ, güsâkâ, püjâkâ (= puce), krûšâkâ, mòlitâvâ, pȉsâmâ, pripòvîdâkâ, püšâkâ, sestárâ, žènidâbâ, smȍkâvâ, mäjâkâ, ali se reče ˚klêtâvâ i klêtvâ, sȁbâjâ i sâbjâ (sabļa), vätârâ, vâtrâ, tûžâbâ i túžbâ, brädâvâ i brâdvâ.

Bilješka. Po *i* deklinaciji znam samo za šóldî i ģèvzî.

§. 73. *Pomično prema nepomičnome* **a.** Imaju nepomično *a* ove riječi: pȁs, gen. pȁsa, hrbat, hrbata, mȓtvac, mrtvàca, ìguman, ìgumana, koje riječi negdje imaju samo pomično ili pomično i nepomično *a*. Ne mijeńaju se u osnovi oblici gen. sing.: kòzlac, kozlàca, mùdrac, mudràca niti imaju drukčijega oblika u nom. sing.

Bilješka. Riječ san ima gen.: snä, dat. snü i dr., a šȁv ima šȁva ili švä.

b) Imenice muškoga roda.

§. 74. *Nom. i gen. sing. mušk. roda.* Riječ plètêr ima gen. plètêra, kòsiter — kòsitera, kòlac — koca, mȍzak — mozga.

§. 75. *Vok. sing. mušk. roda.* Prema gramatičkijem pravilima govori se i u Mostaru: lâšče (od lažac), päse, drûže, bräte, jünâče, vöjnîče, Bȍže, sirȍmaše, mlädîću, kȍńu, jâvore, kàluđere, pòsinče, caru i care i dr., ali protiv toga pravila imamo: vȉtêzu i vȉtêže, mȉsêcu i mȉsêče, kövâču i kövâče, i samo *u:* glävâru, pȉsâru, národu, vîdu, rȍdu, lävu, vôlu. — Običnije je gospodaru nego gospodare; riječi máčak, tétak imaju vokativ jednak nominativu: máčak, tétak; tako i imena životińa: mac àrap (ime mačku); sínak ima u vokativu: sînko.

Digitized by Google

§. 76. *Lok. jednine.* I u mostarskom govoru razlikuje se lokativ od dativa samo akcentom. (Vidi u ovoj radnji kod govora o akcentu).

§. 77. *Instrum. jednine.* Kako veli i gramatika, ovaj oblik glasi: nožem, oračem, ključem, konjem, prijateljem i dr., tako biserom i majstorom. Govori se: gospodarem i gospodarom, pisarem i pisarom, Lazarem i Lazarom, carem i carom, ali samo: djeverom i oltarom. Dalje je tŕgôvcem i tŕgôvcom, prîjatelem i prîjatelom, mûžem i mužom, prištem i prištom. — Riječi: zec, jež, lúpež, mjesec, Beč, poklopac imaju instrum. sg.: zecom, ježom, lupežom. mjesecom, Bečom, poklopcom; riječ put bez prijedloga ima: putem, s prijedlogom: putom.

§. 78. *Nomin. plur.* Može se u opće kazati, da riječi jednosložne imaju u nom. plur. umetak *ov* ili *ev*, a riječi od više slogova rjeđe. Što se tiče umetanja *ov* ili *ev*, ponajviše je po gramatici, t. j. prema tome, je li glas, kojemu se to nadodava, nepčan ili nije. — Evo za ovo oboje nekoliko primjera: cŕvi (crv), snî (san), šâvi ili švî (šav), òci, mîši, mrâvi, kòńi, pŕsti, Vlâsi, bûbńi, češlji, lóvci, lâkti, kŕmci, nõkti, pápci, jârci, stârci, súci (sudac), pûtnici i dr. Samo s umetkom: dûhovi, brkovi, grädovi, topovi, dărovi, čîrovi, dîverovi, grëbovi, pútovi, orlovi, gõlubovi, troškovi, jastrebovi, labudovi, knëzovi ili knëževi, zecovi, gradovi. I s umetkom i bez umetka: nóži i nóžovi ili nóževi, mrăzi i mrăzovi, cari i carevi, vîtri i vîtrovi, prišti i prištovi, kótli i kòtlovi, pòsli i pòslovi, mîhûri i mîhurovi (mjehuri), sõkoli i sõkolovi, mîsêci i mîsecovi (mjeseci), õblâci i õblakovi.

§. 79. Riječi na *in* i *janin* odbacuju *in:* kauri (od kaurin), rišćani (od rišćanin), cigani (od ciganin) i dr.

§. 80. Ako riječi na *in* u nom. sg. ne naznačuju ljude, onda ne odbacuju *in* u nomin. plur.: aršíni (od aršin), cekíni (od cekin), perčíni (od perčin). — Riječ Turčin ima nom. pl. Tûrci. Govori se domàćini (od domàćin) tùđini (od tuđin, ali se obično govori tuđínac, pl. tuđínci).

§. 81. *Genitiv plur.* Obično u Mostaru nema gen. pl. po *i* deklinaciji i govori se: dinárâ, nokátâ, pútâ, ali opet: mjesécî i mjesécâ, cŕvî i cŕvâ, mrávî i mrávâ, riječ pŕst ima gen. pl. pŕstâ, pŕstiju i pŕstî, šõlad (gen. sing. šôlda) šóldî.

Digitized by Google

— Od sahat govori se sàhâtâ, a govori se (čini mi se od novijega doba) i sati.

§. 82. *Dativ i lokativ i instrumental plur.* redovno nemaju na kraju *a:* junacim, judim ili judma, čàdorim itd.; tako isto i riječi sr. r.: selim, vratim. Od koń imamo końma.

§. 83. *Pojedine riječi.* Riječ brat ima nom. plur. brȁća, gospòdin — gospoda, čovjek — jûdi. — Riječ dân ima u gen. sg. dâna, dnë, dat. danu, vok. dane, lok. dánu, instrum. dânom; plur. nom. dâni, dnëvi, gen. dánâ, dat. lok. instr. dânim. dual: dâna, dnî. — Riječ večer (govore muslomani i katolici) ima gen. večeri, a tako i veče (govore pravoslavni).

§. 84. *Lične imenice od mila muškoga roda.* Sve ove imenice svršavaju se u nom. sg. na *o* ili na *a*. — Na *o* se svršavaju imenice, koje imaju slabi ili jaki dugi akcenat: Níko, Péro, Máto, Mârko, Mújo, Sálko, Jóvo, Húso i dr.; ali kad imaju akcenat jaki kratki, onda se svršavaju na *a:* Nĭka, Ȁnta, Ĭvka, Pĕra, Mȁrka, Hüsa, Bläška, Müta, Jüra, Sälka. Imena na *o* i na *a* dekliniraju se kao žena; dakle gen. Sälkê, dat. Sälki itd., ali vokativ je kao nominativ (osim akc.; na pr. u Nîko, Pêro, Mâto). Tako je i Ĭvkeša (= Ivan), Ĭlkeša (= Ilija).

Bilješke. 1. Imena Ȁnta, Jüra, Rȁda glase i Ánte, Júre, Ráde i dekliniraju se kao žena, ali im je vok. Ânte, Jûre, Râde.

2. Ovako se dekliniraju i imenice, koje nijesu imena vlastita, nego opća za ļude ili životińe; samo što se svršnju samo na *o* (nema brále, kále); na pr. dédo (djed), bábo (otac), a deklinacija im je u ostalijem padežima kao riječi žena.

3. Rijetko ima imena za ļude na *ij* ili *ije*, i to se opaža u novije doba, da se uvode, a dekliniraju se taka imena kao poznato ime: Hȓvoje, gen. Hȓvojê, dat. Hrvoji, Hrvoju, vok. Hrvoje, lok. Hrvoji, instr. Hrvojem.

c) Imenice sredńega roda.

§. 85. Deklinacija je imenica sredńega roda, kao što se piše u gramatici: selo — sela, poļe — poļa, ime — imena, tane — taneta.

Bilješka. Riječi kao selo imaju nast. *o* iza konsonanata, koji nijesu nepčani: bȓdo, dĭlo, kòlino, mêso, pîvo, sîno, zlato itd. Iza nepčanijeh konsonanata, iza *c*, *št* i *r*, koje je nekad bilo nepčano, stoji *e:* ògńište, ùtočište, lihce ili lisce ili lišce (rjeđe), môre.

Digitized by Google

§. 86. *Gen. sing.* Ove riječi imaju gen. sing. s nastavkom *t*, *n:* brîme — brîmena, plëme — plëmena, rämo — rämena, sîme — sîmena, tîme — tîmena, slîme — slîmena, vîme — vîmena, díte — dìteta, järe — järeta, júne — júneta, prâse — präseta, siròče — siròčeta, tèle — tèleta, bùre — bùreta, ćëbe — ćëbeta, đûbre — đûbreta, sìrće — sìrćeta, sëto — sëteta (pseto) i dr.

Biļeške. 1. Riječ uže ima bez nastavka gen. sing. úža, a jáje ima jája; riječ sëto (pseto) samo s nastavkom sëteta, u množini paščad; riječ kölo u množini nema kolèsa niti uho ima ušèsa, nego köla, üši.

2. Riječ drvo ima gen. dřveta, dřveća (materija), drvèća (stabla).

§. 87. *Instr. sing.* U instr. sing. *om* je ili *em* prema nominativnome *o* ili *e*: sèlom, dîlom, kòlinom, lihcem, ògništem, môrem, ùtočištem.

§. 88. *Nom. plur.* Mnoge imenice, koje se dekliniraju kao táne, nemaju plurala, nego se on različito nadoknađava: tëoci — tëlâcâ, jańci — jäńâcâ, pîlići — pîlîćâ, tëlâd — teladi, jäńâd, järâd, pîlâd, mömčâd, zvîrâd, bürâd, dìca (od dijete), što se deklinira kao žena.

Biļeška. Riječi na *ad* imaju dat., lok. i instr, plur. na *im:* teladim, momčadim; od teoci je: tëlacim i tëocim.

§. 89. *Gen. plur.* Prema oblicima u katolika i muslomana: dîla, lîta, mîsta, kõlîna, pravoslavni govore: dîjela (ponajviše: đëlo, đêlâ), lîjeta, mîjesta, kõlijenâ.

§. 90. *Dativ, lok., instr. plur.* U ovijem padežima gubi se *a* (Vidi §. 82.), a što se tiče promjene *g*, *h*, *k* u *z*, *s*, *c*, čuje se samo pãzuhim (od pazuho).

§. 91. Riječi oko i uho dekliniraju se u sing. kao selo, a u plur.: üši, ùšijû ili ùšî, ùšim; öči, òčijû ili òčî, òčim. — Ove su riječi u plur. žen. roda: moje oči, moje uši, a u dualu je: dva (oba) oka, uha, tri oka, četiri uha: ne govori se: dvije (obje) oči (uši), tri oči, četiri uši; nego se čuje: dvoje, troje oči.

Supst. pleće ima plur. srednega roda plèća, pléćâ, plèćim, ali i ženskoga: plëći, plèćî i dr.

§. 92. Mjesto puce, puceta govori se: pùjka; riječi kopito nema u ovome rodu, već u ženskome: kòpita, gen. kòpite itd., nom. pl. kòpite, dat. kopitam; oko na mreži zove se òkno, nom. pl. òkna, gen. pl. óknâ.

Digitized by Google

d) Imenice ženskoga roda.

§. 93. Riječi žena, gen. žene, dat. ženi i dr., stvar — stvari, riječ — riječi itd. dekliniraju se kao što uče gramatike, osim instr. sing. riječi stvar i njoj sličnijeh deklinacijom, koje nemaju oblika s nastavkom *ju*, nego samo *i*; dat., lok., instr. plur. odbacuju *a:* ženam, stvarim, riječim.

Bilješka. U pravoslavnijeh gen. pl. od mjera, vjera, pjega, besjeda, neđeļa glasi: mȉjerâ, vȉjerâ, pȉjegâ, bȅsjedâ nȅđȅļâ.

§. 94. U ovu deklinaciju idu i riječi s pomičnijem *a:* sablazan, plijesan, ravan, pogibao, nazebao, izrastao, ali u Mostaru te riječi nijesu poznate, nego samo: bȍjazan, gen. bȍjâzi, a mjesto nȁzêbao kaže se názima.

§. 95. *Promjena* **g, h, k** *u* **z, s, c** *u dat. i lok. sing.* Evo kako se toga drži govor mostarski: brȉzi, slȍzi, Amèrici, strûci, jȁbuci, nȍzi, slúgi, čȍhi, snàhi, svȓhi, ütihi, mäćehi, mühi, mȍtiki, báki, àgi, màzgi, kóki, séki, kâvgi, bȉtki, mäčki, pätki, kȍlȋvki. Govore: dìvôjci i dìvôjki, májci i májkî, püški i püšci, vójski i vójsci, zagȍnêtki i zagȍnêci, bȕhi i bȕsi.

§. 96. *Vokativ sing.* Riječi na *a* u nom. sing. imaju vokativ na *o:* ženo, kućo, zemļo i dr., tako je: dičico, tico, ali samo carice, kraļice, danice, sestrice, majčice, starice, divȍjčice, golȕbice, kȕkavice, a riječ: strašivica ima strašivico i strašivice. — Neke riječi mušk. i žen. roda imaju u mostarskom govoru vok. na *a:* bäba, tëtka, àmiģa dàiģa, àga, gȍspoja, kȍmšija, mladȍžeńa, hàrambaša, vȍjvoda. Tako i riječ od mila: kráva.

§. 97. Geografička imena imaju vok. na *o:* Srbijo, Šumadijo, Bȍsno.

§. 98. *Gen. plur.* Od kokoš je gen. pl. kokȍšiju; od uho je ȕšî i ȕšijû; od oko je ȍčî, ȍčijû; od prsi je pȓsî, pȓsijû; od noga i ruka je nȍgu i rȕkû. A kos(t) ima u gen. plur. samo kȍstî. — Katkad se u brojeńu čuje: sto godin.

§. 99. *Ženska i neka muška imena za ļude.* U Mostaru ima ovakijeh imena za ženske: 1. Fáta, Káta, Zíba, Múnta, Méjra, Hána, Núra, Ájna, Zéjna, Jéla, Káda, Sóka, Jóka, Èma ili Ânđa, Düda, Fäta i dekliniraju se kao žena; 2. Hamìda,

Digitized by Google

Nùrija, Zùlfija, Jòvânka Ànica Mărica; ovamo se mogu ubrojiti i muška: Hàmdija, Šèfkija. Sva se ova imena deklíniraju kao žena. Za vokativ ovijeh imena treba spomenuti, da imena, što imaju slabi dugi akcenat, imaju u vokativu neka *e:* Kâte, Zîbe, Mûnte, Hâne, Nûre, Jêle: a neka *o:* Âjno, Jôko; od Káda je Kâdo i Kâde. Imena, koja imaju tri sloga ili više, ne mijeńaju oblika u vok. sing.: Čelèbija, Hamìda, Ànina, Nùrija, Jòvânka, Zùlfija, Hàmdija, Šefkija. Tijem je imenima vokativ kao nominativ; isto tako i ovima: Cvîta, Jĕlka, Dĕlfa, Àna, Ànđa, Kăta, Măra i dr.

Bilješka. Malo ima imena za ženske na *ica*, na pr. Ànica, Mărica (sve mi se čini, da se ta imena od nedavna čuju u Mostaru); ona imaju u vok. *ice:* Ànice, Mărice.

§. 100. Neke imenice imaju osobite oblike: 1. nom. i akuz. sing. šćer (kći), ostali padeži u sing. šćeri, a u instr. može biti i šćerom; u plur. nom. i akuz. šćĕri, gen. šćèrî, dat., lok. i instr. šćerma ili šćerim. 2. nom. i akuz. sing. mater, gen. matere, dat. materi, instr. materom; plur. nom. i akuz. matere, gen. mătêrâ, dat., lok. i instr. materam. 3. nom. gŭsle, jăsle, gen. gŭsâlâ, jăsâlâ, dat., lok. i instr. güslam, jăslam; pŕsi gen. pŕsî, dat. pŕsim; šûra u pl. samo šûre, gen. šûrâ i dr. 4. tlo ima u nom. pl. oblike žen. r. tlĕ i tlî, gen. tálâ, dat. tlìma; 5. glad i hrid su žen. roda, gen. gladi, hridi; 6. zvîr ima plur.: zvîri (zvijeri).

Bilješke. 1. Riječ nīt u sing. i dualu mušk. je roda; ù dvâ nīta, u četiri nīta, a opet se govori: to su moja nīta ili moje nīte, gen. nítâ, dat. nītim.

2. Riječ pô (= polovina) upotrebljuje se ovako: po čàńka (čàńak), pó godine; pŏla: pŏlu ili pŏla tebi, pŏlu ili pŏla meni; riječ podne je sredńega roda i ne mijeńa se, niti se ono pô rastavļa od dne i ne zamjeńuje se sa pŏlu ili pŏla.

3. Riječi pódrug nema u Mostaru.

4. Riječ doba je sredń. roda: u svako doba, od tih dôbâ, od ovih dôbâ, kăd bĭdu doba, onda ćemo putovat; za starost veli se: ja smo i on jednih doba ili vrsnik je sa mnom ili ja smo i on vrsnici.

Digitized by Google

2. Zamjenice.

§. 101. Zamjenice u mostarskom govoru imaju ove: jâ, tî, ŏn, sëbe, môj, tvôj, svôj, ńezin, nâš, vâš, ńîhov, tâ (mušk. rod. rijetko taj), tâ (žen. rod.), tô (sr. rod.) ôvâ (ili ovaj), ôvî, ônî, tàkî, tòlik, tolìkî, ovlìkî, onlìkî, ovàkî, onàkî, kŏjî, kŏ, štŏ ili štă, kàkav, čîjî, nëko, nëšto, nîko, nîšta, îko, îšta, svàk, svâšto i svâšta, kŏgod, štŏgod, dikojî i đèkojî, kojekàkav, kòšta (mj. koješta), îkojî, nîčijî, nëčijî, svâčijî, tolîšnî, ovlîšnî, nëkojî, štòkad (rijetko kàtkad), kŏgoć, štŏgoć ili štogod, čijigŏć ili čijigod, kojigŏć ili kojigod, kakavgŏć ili kakavgod, štŏčijî, štòkojî ili štàkoji ili kogod (mj. neki ili gdjekoji).

§. 102. *Deklinacija zamjenica.* 1. Zamjenice lične: ja, ti, on imaju oblike, kako ih obično pišu gramatike, samo gen. ńëga, dat. ńëmu; pored nama, vama govori se i nami, vami; zamjenica ŏn u akuz. ima ńega, ń, ga (nema ńga), instr. sing. ńim, ńime, ńom, ńome; dat. žen. rod. ńoj i ńojzi; akuz. žen. rod. ńu i je, dat. ńima, im; lok. instr. ńima; povratna zamjenica nema u dat. si, nego samo sebi. Akuz. plur. od ŏn često se čuje ńe, ali i ńih.

2. *Zamjenice posvojne, pokazne, odnosne, upitne* imaju genitiv i akuzativ (kad je kao genitiv) ponajviše bez *a:* mojeg, mog (običnije skraćeno nego: mojeg), našeg, čijeg itd.; dat. je i lokat. sing. tijem zamjenicama i na *e:* mome, našeme, kojeme, čijême itd. Pored ńegova, ńegovu čuje se i ńegovog, ńegovome; tako i ńezinog, ńihovom itd.

§. 103. Zamjenica ko ima gen. kôg ili kòga, dat. kòme (ne: komu ni: kom); zamjenica šta ili što ima gen: šta ili česa, n. pr. ŏd šta ili òd česa, pa: nî š čega ili s nî česa; s česa to učini tako? od česa je to načińeno? dat. čèmu, čem, lok. čem, instr. čime, čim.

§. 104. Govori se: zá me, zá te, ú se, pŏda me, ŭza te, ali i: zà mene, zà tebe i dr.; on je je vidio (nema: *ju);* kogod rekne i ništе mjesto ništa u primjeru: ništе nema.

3. Pridjevi.

§. 105. Od Bog pridjev je bòžijî (ali: bŏžijâ ti vjera), tako i vražiji; ali pasji.

§. 106. Ponajviše pridjevi imaju određeni i neodređeni oblik,

Digitized by Google

osim posvojnijeh pridjeva na *ov (ev)*, *in*, *j*, koji imaju samo neodređene oblike i osim onijeh na *ji*, *ski*, koji imaju samo određene. Ali katkad se ipak čuje na pr. Matinoga, Matinome, babinome i dr. — Posvojni pridjevi primaju *ev* iza nepčanijeh konsonanata: kraļev itd., k tome ide: carev. Govori se: brâtov, brâtev, bratin. Pridjevi cigli, desni, livi (lijevi), ostali, opći, mali, mnogi imaju samo određene oblike, dok pridjevi iz turskoga: kâra, kajmàkli, bakŕli (bakren), srmàjli ili srmàli (od srme, srebra), višńèvi (od višńe), ćiftèli (nesrećan), nèmli ili mèmli (vlažan), hàsta (bolestan) imaju samo jedan oblik. — Imena od mila muška i ženska i ostala, koja se jednako deklniraju, imaju samo pridjeve na *in:* Mâtin, Périn, Ântin, Sâlkin, Nîkin i Nĩkin, Hûsin i Hüsin, bâbin (od: babo, otac), Ânđin i Ànđin itd., tako i riječi muškoga roda, koje se dekliniraju kao ženske imenice: Nikolin, kòmšijin, mùftijin itd.

§. 107. *Oblici pridjeva u padežima, osim nom. sing.* Oblici su kao u književnome jeziku, samo u gen. sing. u mušk. i sred. rodu, pa i u akuz. (kad je on jednak s gen. sing.) nema *a;* dakle: bogatog, dobrog, vrućeg; dativ i lok. sing. ima ome (eme) ili om (em): bogatome ili bogatom, riđeme, riđem, šupļeme, šupļem; gen. plur. ima -ih: dobrih, vrućih itd., dat., lok., instr. plurala obično je bez *a:* riđim, žutim, vrućim.

Bilješke. 1. Po deklinaciji određenijeh pridjeva idu i prezimena tuđega postańa na *i:* n. pr. Belli, gen. Belloga, dat. Bellome itd.; Buttazzoni, gen. Buttazzonoga itd.

2. Pridjev sam deklinira se po deklinaciji određenijeh i neodređenijeh pridjeva: gen. sama ili samoga itd.; vâs (nema oblika sav) ima gen. svĕg, dat. svème i dr.; od vas akuz. plur. može biti i svĕ mjesto svijeh.

§. 108. Promjena *k* u *č* ispred nastavka *in* vrlo je rijetka: Lučin, majčin i majkin, divojčin i divojkin; inače ostaje *k* bez promjene: Ânkin, Jĕlkin. — Nema ni promjene *k* i *h* u *c* i *s* u nom. plur. mušk. roda: veliki, plahi; ali se katkad čuje jednaci (pored jednaki).

§. 109. *Komparativ* postaje, ako se osnovi pozitiva dodadu komparativni nastavci, i to: *ji*, *iji*, *ši*, i tada nastaju promjene *tj* u *ć*, *kj* u *č* itd., kako se uči u gramatikama. Imamo na pr.: bŕz — bŕžî, cŕn — cŕńî, čêst — čĕšćî, krátak — krâćî, mŕzak — mŕžî, nĩzak — nĩžî, plítak — plĩćî, slädak — slâđî,

Digitized by Google

dug — dȕļî (i dȉļî), rídak — rȉđî, jak — jáči, kriv — krȉvļî, ļut — ļȕćî, mlad — mlȁđî itd. Evo još nekoliko primjera: širok — šȉrî, visok — vȉšî, žèstok — žȅšćî, làsan — lȁšńî, tisan — tȉšńî (tješńi), suh — sȕhjî (= suhļi, suši), slân — slàniji, svet — svètijî i svȅćî, mrk — mȑkijî i mȑčijî, tih — tȉhijî, gladak — gláđi i glàtkijî, bísan — bȉšńî i bìsnijî, rado — ràdije (škole uvode rađe), čvrst — čvrstiji i čvršći, čist — čistiji i (rjeđe) čȉšćî, gus(t) — gȕšćî (rijetko gȕstijî), mlak — mlȁkijî i mlači, lîp — lȉpšî, lak — lȁkšî, mek — mȅkšî.

Bilješka. Nepravilni su komparativi: bȍļi, gȍri, mȁńi, naopàčniji.

4. Brojevi.

§. 110. *Glavni brojevi* jesu: jèdan, dvâ, trî, čètiri, pêt, šês, sêdam, ösam, dêvêt, dêsêt, jedànês, dvánês, trínês, četȓnês, pètnês, šèsnês..... dvádes, dvádes i jedan (a čuje se i: jedan i dvádes, dva i dvádes), trídes, četéres, pedèsêt, šésêt, sedamdèsêt..... stȏtina ili sto, dvȉsta, trȉsta, četirí stotine, pet stotina itd., hȉļadu (rijetko se čuje tisuću).

§. 111. *Deklinacija nekijeh brojeva.* Muš. i sr. r.: dva; žen. r. dvi (dvije); tri, četiri, oba, obadva, obi (obje), dváma; žen. r. dvìma (dvjema), tríma, četiríma, obáma, obadváma, obíma (objema).

§. 112. U Mostaru nema oblika za gen. ovijeh brojeva, već kad bi trebalo da bude genitiv, bude broj i imenica u nom. duala: ova je bašća dva brata ili dvi sestre; tako i uz ostale brojeve; ovo je zemlja sve sedam kraja (= kraļeva), gdje se vidi, da se ne deklinira ni ono sve.

§. 113. Kad je i muško i žensko, ili je dvoje djece, govori se: oboje, obodvoje; — obadva, kad su dva muška; — obadvama za dva muška i za muško i žensko i za dvoje djece.

§. 114. *Brojeńe ļudi.* Za ļude, kad se reče, koliko ih ima, upotrebļuje se brojeńe: dvojica, trojica, četverica, peterica, deseterica, dvadesterica itd. Nastavak, kako se vidi, nije -orica nego -erica. Govori se: nas dvojica dođosmo, navalila na ń sva četverica.

§. 115. Uz imenice, koje imaju samo plural ili se u govoru uzimļu po dvoje, upotrebļavaju se brojevi: jèdni, dvȍji (ȍboji),

Digitized by Google

trȍji, čȅtveri, pȅteri, šȅsteri, sȅdmeri, ȍsmeri itd. Imamo n. pr.: dosta su ti jedni opanci; kupio sam dvoje opanke; dovešću troja kola.

§. 116. Brojevi dvoje (oboje, gen. obojega), troje, četvero itd. upotrebljuju se i kad se broje čeljad ili životińe mješovita ili sredńega roda, ili kad je ono, na što ide brojeńe, u sredńem rodu singulara: troje djece; nas dvoje (muško i žensko), ne zaboravivši troje.

§. 117. *Redni brojevi.* Govori se: prvî, drûgî, trȅćî ... jedànêstî ... dvádestî, dvades i prvî ... trídestî, četérestî, pedèsêtî, šésêti ... stôtî, sto i deveti, hȉljadî. Ovi se brojevi dekliniraju kao određeni pridjevi.

§. 118. Kad se većemu broju nadodava u brojeńu mańi, nižega reda, uvijek se između ńih meće veznik *i*: dvades *i* pet; hiljadu *i* osam stotina *i* devedeset *i* devet; hiljadu *i* dvi stotine *i* devedeset *i* osmi.

§. 119. Često se mjesto na hiljade broji na stotine: dvades stotina, petnes stotina i pedeset i šes.

§. 120. *Brojeńe na dijelove.* Kaže se: polòvina ili polòvica, trètina ili treći dio, četvȑtina ili četvrti dio, ... stòtina ili stôtî dio, a od hiljade ima samo: hȉljadî dio.

§. 121. Za brojeńe se upotrebljuje još: jedanput ili jednom, dvaput, triput itd., prvi put, drugi put itd., jednostruk (ili dùplî), trostruk itd.

5. Prilozi.

§. 122. Prilozi su u Mostaru običajni: kàda, kȁd, tàda, tȁd, ònda, sàda, sȁd, ȉkad, kȁdgod, kȁdgoć, štòkad, vȁzda, vȁvîk, nȉkad, nȅkad, jùčêr i jùčê (većinom pravoslavni), jȕtrôs, dànas, sȕtra (pravosl. śjutra), večèras, nòćas, sînôć, prekjùčer i prekojùčer, lânî, prȅkolani, lîtôs, jesènas, zìmûs, pròlitȗs, tȅk, jȁko ili jȁkom (= istom), vȅć, vóma, plȁho, čȁsom, sveòsve (n. pr. pròpô je), prîja, di ili đe, vóđe, onđe, tuj, drȕgôđe, îđe, svȁđe, nîđe, nȅđe, gȍri, dȍli, jȁ, jàšta, objèdnom, ovolìkô ili ovlìkô, tolìšnô, ovlìšno, onolìšno, tàmân, zar, bàrem, bèli i bezbèli, poprídu (sprijeda), mȁloprîn, àsli (zaista); đùture (ujedno, bez mjereńa) itd.

Digitized by Google

6. Prijedlozi.

§. 123. Najobičniji su ovi prijedlozi: bez i prez, do, iz, kad, od, radi (nema: zbog), k (nema: ka), kroz, mimo, niz, uz, s ili sa, proti i protiv (s dativom, rijetko s genit., i to ponajviše u hrišćana), suproć (s dativ.), na, o, oko, po, među, nad, pod, prid (pred), u, za, blizu, kraj (duž nema), misto, niže, osim (nema: osem, osvem, sjem, izim, razma, krom), srid (sred), više, vrh, preko, put, iza, između, iznad, ispod, ispred, navrh, nadno, nakraj, pokraj, poput, nakon, poradi, sèvet (s genit. = radi).

7. Veznici.

§. 124. Najobičniji su veznici: a, i, te, pa, ni, niti, nit, i—i, ni — ni, niti — niti (nit), oli, ja — ja, jali — jali, ali, nego, ama, jer, dokle, li, jali, kako, kô, kao, ako, da, kad, buduć da, premda, i ako, makar, bud, jeda, dok, čim, poklen itd.

8. Uzvici.

§. 125. Najobičniji su uzvici: ô, küku, küku mëni, dë, bë, àmân (ili amân), jâra bî, žälosan, cr̄n, bója (mjesto bona), ê vàļâ, vàlâh, vàlâj, màšalâh (= ne budi mu urek) itd.

9. Glagoli.

§. 126. *Glagolska vremena* su u mostarskom govoru, koja i inače u štokavaca: prezenat, imperfekat, aorist, imperativ, dva priloga i dva pridjeva glagolska i infinitiv, pa složena vremena: futuri, imperfekat, pluskvamperfekat, kondicijonal.

a) Prijegled glagolskijeh oblika po vrstama.

Prva vrsta.

Prvi razred.

§. 127. Infinitiv plës. Prez. plètem, plèteš, plète, plètemo, plètete, plètu. Imperfekat plètija, plètijaše, plètijasmo, plètijaste, plètijahu. Adv. verb. pres. plètuć. Partic. akt. plëo, plèla plèlo. Partic. pas. plèten, pletèna, pletèno. Imperat. plèti, plètimo, plètite.

Digitized by Google

Drugi razred.

§. 128. Infinitiv três. Prez. trésem, tréseš, trése, trésemo, trésete, trésu. Imperf. trésija ili trésâ, trésijaše i trésaše, trésijasmo, trésijaste, trésijahu. Adv. verb. pres. trésuć. Partic. akt. trêsô, trésla, tréslo. Imp. trési, trésimo, trésite.

Treći razred.

§. 129. Infinitiv grẽps. Prez. grèbem, grèbeš, grèbe, grèbemo, grèbete, grèbu. Imperf. grèba, grèbaše, grèbasmo, grèbahu. Adv. verb. prez. grèbûć. Part. akt. grẽbô, grèbla, grèblo. Partic. grèben, grebèna, grebèno. Imperat. grèbi, grèbimo, grèbite.

Četvrti razred.

§. 130. Infinitiv pẽć. Prez. pèčem, pèčeš, pèče, pèčemo, pèčete, pèku. Imperf. pècijâ ili pèčâ, pècijâše, pècijâsmo, pècijâste, pècijâhu. Adv. verb. prez. pèkuć. Imper. pèci, pècimo, pècite.

Peti razred.

§. 131. Infinitiv klêt. Prez. kùnem, kùneš, kùne, kùnemo, kùnete, kùnu. Imperf. kùnijâ ili kùńâ, kùnijâše ili kùńaše, kùnijâsmo, kùńasmo, kùnijâste ili kùńaste, kùnijâhu, kùńahu. Adv. verb. prez. kùnûć. Partic. akt. klẽo, klèla, klèlo. Partic. pas. klêt, kléta, kléto. Imper. kùni, kùnimo, kùnite.

Šesti razred.

§. 132. Infinitiv čüt. Prez. čüjem, čüješ, čüje, čüjemo, čüjete, čüju. Aorist. čüh, čü, čü, čüsmo, čüste, čüše. Impf. čüjâ, čüjâše, čüjâsmo, čüjâste, čüjâhu. Adv. verb. prez. čüjûć. Adv. verb. pret. čüvši. Partis. akt. čüo, čüla, čülo. Partic. pas. čùven, čuvèna, čuvèno. Imperativ čûj, čûjmo, čûjte.

Sedmi razred.

§. 133. Infinitiva nema po ovoj vrsti, već derati (složeno pròdrit). Prez. dẽrem, dẽreš, dẽre, dẽremo, dẽrete, dẽru. Imperfekat dèrâ, dẽrâše, dẽrâsmo, dẽrâste, dẽrâhu. Adv. verb. prez. dẽrûć. Imper. dèri, dèrimo, dèrite.

Digitized by Google

Druga vrsta.

§. 134. Infinit. tònut. Prez. tȍnem, tȍneš, tȍne, tȍnemo, tȍnete, tȍnû. Imper. tòni, tònimo, tònite. Imperf. tȍńâ, tȍńâše, tȍńâsmo, tȍńâste, tȍńâhu. Adv. verb. prez. tȍnûć. Partic. akt. tònuo, tònula, tònulo.

Treća vrsta.

Prvi razred.

§. 135. Infinitiv vîdit. Prez. vîdim, vîdiš, vîdi, vîdimo, vîdite, vîdê. Imper. vîdi, vîdimo, vîdite. Aor. vîđo, vîđe, vîđosmo, vîđoste, vîđoše. Adv. verb. prez. vîdêć. Adverb. verb. pret. vîdîvši. Partic. prez. vîđô, vîdila, vîdilo. Part. pret. vîđen, vîđena, vîđeno.

Drugi razred.

§. 136. Infinitiv dȑžat. Prez. dȑžîm, dȑžîš, dȑžî, dȑžîmo ili držímo, dȑžîte ili držíte, dȑžê. Imper. dȑži ili dȑž', dȑžimo, dȑžite. Imperf. dȑžâ(h), dȑžâše, dȑžâsmo, dȑžâste, dȑžâhu. Adv. verb. prez. dȑžêć. Partic. akt. dȑžô, dȑžala, dȑžalo. Partic. pret. dȑžân, dȑžâna, dȑžâno ili dȑžât, dȑžâta, dȑžâto.

Četvrta vrsta.

§. 137. Infinitiv nòsit. Prez. nȍsîm, nȍsîš, nȍsî, nȍsîmo, nȍsîte, nȍsê. Imper. nòsi, nòsimo, nòsite. Imperf. nȍsâ, nȍsâše, nȍsâsmo, nȍsâste, nȍsâhu. Adverb. verb. prez. nȍsêć. Partic. prez. nòsio, nòsila, nòsilo. Partic. pret. nȍšen, nȍšena, nȍšeno.

Peta vrsta.

Prvi razred.

§. 138. Inf. čúvat. Prez. čûvam, čûvaš, čûva, čûvamo, čûvate, čúvaju. Imper. čûvâj, čûvâjmo, čûvâjte. Imperf. čûvâh, čûvâše, čûvâsmo, čûvâste, čûvâhu. Adverb. verb. akt. čúvajuć. Partic. akt. čúvô, čúvala, čúvalo. Partic. pas. čûvân ili čûvât, čûvâna ili čûvâta, čûvâno ili čûvâto.

Drugi razred.

§. 139. Infinitiv vézat. Prez. vêžêm, vêžêš, vêžê, vêžêmo, vêžête, vêžû. Imper. véži, vézimo, vézite. Aor.

Digitized by Google

véza, véza, vézasmo, vézaste, vézaše. Impf. vêza, vêzâše, vêzâsmo, vêzâste, vêzâhu. Adverb. verb. prez. vézûć. Adverb. verb. pret. vézavši. Partic. akt. vézô, vézala, vézalo. Partic. pas. vêzân, vêzâna, vêzâno ili vêzât, vêzâta, vêzâto.

Treći razred.

140. Infinitiv brȁt. Prez. bȅrêm, bȅrêš, bȅrê, bȅrêmo, bȅrête, bȅrû. Imper. bèri, bèrimo, bèrite. Imperf. brâ ili bȅrâ, bráše ili bȅrâše, brásmo ili bȅrâsmo, bráste ili bȅrâste, bráhu ili bȅrâhu. Partic. prez. bȅrûć. Partic. akt. brô, brála, brálo. Partic. pas. brân, brâna, brâno ili brât, brâta, brâto.

Četvrti razred.

§. 141. Infinitiv sȉjat. Prez. sȉjêm, sȉjêš, sȉjê, sȉjêmo, sȉjête, sȉjû. Imp. sȉj, sȉjmo, sȉjte. Impf. sȉjâ, sȉjâše, sȉjâsmo, sȉjâste, sȉjâhu. Adv. verb. prez, sȉjûć. Partic. akt. sȉjô, sȉjala, sȉjalo. Partic. pas. sȉjân, sȉjâna, sȉjâno ili sȉjât, sȉjâta, sȉjâto.

Šesta vrsta.

§. 142. Infinitiv kupòvat. Prez. kùpujem, kùpuješ, kùpuje, kùpujemo, kùpujete, kùpujû. Imp. kùpûj, kùpûjmo, kùpûjte. Impf. kùpovâ ili kupòvâ, kùpovâše ili kupòvâše, kùpovâsmo ili kupòvasmo, kùpovâste ili kupòvaste, kùpovâhu ili kupòvahu. Adverb. verb. prez. kùpujûć. Partic. akt. kùpovô, kùpovâla, kùpovâlo. Partic. pas. kùpovân, kùpovâna, kùpovâno ili kùpovât, kùpovâta, kùpovâto.

§. 143. Budući da se gramatike razilaze u vrstaňu glagola u pojedine vrste, metnut ću ovdje i glagol ùmit (umjeti) ovako prijegledno:

Infinitiv ùmit. Prez. ùmîm, ùmîš, ùmî, ùmîmo, ùmîte, (ùmê nije običajno, već umídû). Imperf. ùmijâ, ùmijâše, ùmijâsmo, ùmijâste, ùmijâhu. Aor. ùmih, ùmi, ùmismo, ùmiste, ùmiše. Partic. akt. ùmio, ùmila, ùmilo.

b) Neki glagoli iz svijeh vrsta.

§. 144. *Glagoli I. vrste.* U Mostaru se govori: grȅps ili grèbat — grèbêm; cŕpat — cŕpîm; žívit — živem i žívîm, živeć (više nego žívûć); dûps — dúbem (skupsti nije po-

Digitized by Google

znato); zêps — zébêm; cvät — cvàtêm; rês ili râs — réstêm; sîs — sîdêm ili sîdnêm; srîs — srîtêm ili srîtnem; jîs ili jês — jêdem (više nego jidem), jêđi, jêdimo (nema oblika: jêm ni îjêm ni jèdo (aor.) ni jê (aor.)), jêdâ(h); păst — pânêm — pô ili pão i pänuo; ùbos — ùbô; spásit — spásîm; ùlić i ùlignut — ùlignêm — ùligni (imp.); vŕzat se — vŕzâ se — vŕzô se; dònît — donèso(h), donèšen; três — trèšen; ùgris — ùgrižen; sîć i pòsić — síčêm i posíčem, sîkâ, sîkâše, sîkâsmo i síčâ, síčâše i sícijâ — sícijâše; têć — tècijâ, tècijâše ili tècâ, tècâše; tûć — túcijâ, túcijâše ili túčâ, túčâše; vûć — vúcijâ, vúcijâše ili vúkâ — vúkâše; strîć — strížijâ — strížijâše ili strížâ, strížâše; žêć — žèžijâ, žèžijâše ili žèžâ — žèžâše; mògu — mŏreš ili mëreš, mŏgnêm — mògâ, mògâše, mögâsmo (ili mögâhmo), mŏgâste (ili mögâhte), mögâhu — mògo, mŏže, mògosmo — mògni (imperat.) mògnimo, mògnite; pòmoć — pòmognêm ili pòmožêm, pòmognû (nikad: pomogu); nàdut se — nädmê se; lëć — lëgnêm (nikad: ležem), lëzi i lëgni, lègo — lëže — lègosmo, lèžâ — lèžâše; rëć — rëknêm, rëčêm... rëknu (češće nego rëku); dîgnut, stîgnut, vŕgnut; pòbignut i pòbić — pòbignêm; zaprégnut; cŕknut — cŕko — cŕče; màknut, nîknut, püknut, nàviknut, natàknut — natàko ili natàknu — nätače — natàkosmo; vrîć — vŕšem — vŕšâ, vŕšâše, obŕšit — obŕho — ŏbrše; òtêt — ŏtmêm; izàžêt — izàžmi — izàže, izàžesmo; pòčêt — pŏčmêm; razàpêt — räzapnêm — razàpni (imperat.); pòpêt — pòpê — pŏpê — pòpêsmo — popèńi se, ispèńi se; žët — žëńêm, žëńêš, žèńi (imperat.) — žëńâ, žëńâše; pòžêt — pòže, pòže, pòžesmo — požńèven, požńevèna; nàdût se — nädmêm se; nàdu se — nàdu se, nàdusmo se, nàduo se, nàdula se — nàdmen, nadmèna; krît, lît, pît, šît, vît — krîjêm, lîjêm i dr.; bît (udarat) — bijen i bjën; säkrît i sakrìven, säkrîta i sakrivèna; salìven i sälît; ümît i umìven; pöpît i popìjen, popijèna; säšît i sašìven, sašivèna; sävît i savijen, savijèna; gńît, sàgnit — sägńît (titi, vàpiti nije poznato); smît — smîm — smìdo, smîde — smìdijâ, smìdijâše; zàdit — zädijêm — zàdi — zädî — zàdismo — zàdio — zadìven; zàklat — zàklô; sàmlit — sämlît i samlìven, samlivèna; òdrît, òderêm

Digitized by Google

— òdri, òdri, òdrismo — òdrîvši — ödrô — ödît ili ödêrt — odèri (imperat.); pròždrît — pròžderêm i pröždrêm, pròždri (rijetko: proždèri) — pròždrî, pròždri, pròždrismo — pröždro, pröždrla; ždèrat — ždërêm — ždèri — ždërûći; pròstrît — pröstrêm — pròstri; stèrat — stërêm; podùprît, podàvrît (podàvri vrata = upri u vrata čime); mrît — mrîjêm (ùmrît — ümrêm); trät (mj. trti) — tärêm — tärâ, tärâše, tärâsmo, tärâste, tärâhu, tàri, täruć; sàtrat — sàtram — sàtra — sàtra — sàtrasmo — sàtrô, sàtrala — sàtrât (partic. pas.), satàri (imperat.); nàzrit i nadàzdrit; zdrît, zdrîjêm, zdrîjêš, zdrîje, zdrîjemo, zdrîjete, zdrîjû, zdrîo, zdrîla.

§. 145. *Glagoli II. vrste.* Potònut, potònu, pötonû, potònusmo, potònûvši; dîgnut, màknut (nema: dići, maći), — dîgo, màko; natégnut, natégo — nätêže, natégosmo; ìščeznut — ìščeznu, ìščeznû, ìščeznusmo, nàgnut i (običnije) nàgêt — nàgêm — nàgnu — nàgnusmo i (običnije) nàgo, nägê — nàgosmo, nàgoste, nàgoše, nàgô, nagéla, nàgêlo; òkisnut òkiso, ökise, òkisosmo i òkisnu; ùskrsnut — ùskrso; pòginut — pòginu i pògibo, pògibe, pògibosmo; skînut — skînu i skîdo (aor.); stîsnut — stîsnu i stîsko (aor.); vrísnut — vrísnu (aor.); pîsnut — pîsnu (aor.); pîsnut — pîsnu, pîsnu, pîsnusmo ili pîsko, pîšće, pîskosmo; fîsnut ili svîsnut — fîsnu, fîsnû, fîsnusmo ili fîsko, fîšće, fîskosmo; zóvnut — zóvnuo — zóvla.

§. 146. *Glagoli III. vrste.* Lètit — lètâ — lètâše ili lèćâ — lèćâše; štédit — štédijâ ili štéđâ, štéđâše; gòrit — gòrâ — gòrâše — ìzgoren; vîdit — vîđu i vîdîm; vrît — vrîjêm, vrîjêš, vrîjê, vrîjêmo, vrîjête, vrîjû ili vrêm — vrêš, vrê, vrémo, vréte, vrû; bdjet nije poznato; bléjit (mj. blejat), zújit i zújat, kléčat; trčat — trčêm, trčeš, trče, trčêmo, trčête, trčû; zvížđat ili zvížđit i zvíždat i zvížđit; lèžat; réžat; pjúštat (pļuštat), tištit; stât i stäjat — stôj, stôjmo, stôjte; stâj, stâjmo, stâjte — stàja — stàjâše — stäjô, stäjâla; bòjat se — bôj se; zàspat — zäspêm — zàspû — zàspa — zàspasmo.

§. 147. *Glagoli IV. vrste.* Bròjit — brôj i bròji; dòjit — dôj i dòji; napòjit — nàpoj i napòji; osvòjit — òsvoj i osvòji, tájit — táji; mlît (rijetko se govori, već mislit).

Bilješka. Ovi glagoli, kad postanu imperfektivni, nemaju u osnovi

Digitized by Google

promjene: hòdit — hódat, vòzit — vózạt, nòsit — nósat, prosit — prósat, gònit — góńat, pa tako i supst. verb. hodańe, vozańe i dr.

§. 148. *Glagoli V. vrste.* Ìmat — ìmâm i imádêm i ìmadnêm — imàdijâ — imàdijâše i ìmadâ — ìmadâše; vàjat (vàļat), vàjâm (vaļam) i vajádêm; sjät — sjâm i sjäjêm; zjät — zjäjêm; znät — znâm i znádêm i znädnêm (perfektivno) znäjû i (rijetko) znádû; znâj, znâjmo, znâjte ili znädi, znädimo, znädite; znä, znä, znäsmo — znâ, znâše i znàdijâ, znàdijâše i znäđâ — znäđâše (osobito pravoslavni); dät — dâm i dádêm — dädo, däde, ne dat ima imperf. nè dâ(h); znät — znädbudem; stät — stänêm — stäni — städo (aor.) — stäo, stäla; pòstat — pòstanêm; zòbat — zöbjêm — zòbji; glòđat — glöđêm — glòđi, glöđûć; slät — šäjêm; ìskat — ìštêm; dàhtit — dàhtîm (ne: dahtat); drščat — drščêm; zaprèćat, zaprèćêm; drímat — drîmjêm; kúpat — kûpjêm; plëskat — plëšćêm i plëštêm i pléštîm; sîsat — sîsâm; skítat se — skîtam se; zídat — zîđêm; dozívat — dòzivjêm; ùzimat — ùzimjêm; tkat — tkâm — tkâš — tkâ — tkámo — tkáte — tkäjû; (gnäti nema, nego gònit); zvät — zòvêm — zòvi — zòvûć — zvâ, zvâše ili zòvijâ, zòvijâše; hrvat se — hrvêm se; rèvat — kéńac rèvê; (säti nema nego sîsat); dávat — (dâm) i dâjêm — dáji — dâvâ — dâvâše — dâvâsmo; kjùvat — kjüjê; bjùvat — bjüjêm; pjùvat — pjüjêm

§. 149. *Glagoli VI. vrste.* Bajramòvat; bòžićevat; pàšovat — pàšujêm; prijatejèvat — prijatèjujem; cärovat i cärevat — cärujem; daròvat — dàrujêm; gladòvat; mîlovat; sîtovat ili svîtovat; vîrovat; kòvat — kûjêm; sòvat — süjêm — sûj; snòvat — snüjêm; kazívat — kàzujêm i kàzîvâm; dovikívat — dovìkujêm i dovìkîvâm; ograđívat — ogràđujêm ili ogràđîvâm; primamjívat — primàmjîvâm ili primàmjujêm; stiskívat — stìskîvâm ili stìskujêm; zabrańívat — zabràńîvam i zabràńujêm; bívat — bîvâm; pokrívat — pòkrîvâm, dobívat — dòbîvâm; tako: pòkrîvâm, pòtkîvâm; pròšîvâm — ùmîvâm; ali prižímat (rijetko prežívat) prèžimjêm.

c) Glagoli izvan vrsta.

§. 150. Glagol bît — büdêm, büdnêm, bîdnem, — jesam, jesi, jes, jesmo, jeste jesu; nísam, nísi, nìje, nísmo,

Digitized by Google

níste, nísu, ili: sam, si, je, smo, ste, su (ovo se upotrebljava uvijek enklitički) — bî, bîše, bîsmo i bjë, bjëše ili bîjâ, bîjâše, bîjâhmo (ili bîjâsmo), bîjâste, bîjâhu; bî, (aor.) bî, bîsmo; bi (kondicionalno), bi, bi, bi (rijetko bismo), bi (rijetko biste), bi.

Glagol htjeti u infinitivu ima oblik šćët (ovaj je jekavački oblik sad postao općenit u Mostaru, ali se čuje kad i kad, da reku stariji i stit, stio) — hoću, hòćeš, hòće, hòćemo, hòćete, hòćê ili šćëdnêm — šćëdnêš itd.; ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će; né ću, nê ćeš, nê će (rijetko né ćeš, né će itd.) — hòtijâ, hòtijâše i šćëdâ, šćëdâše — šćëdo šćëde, šćëdosmo — hòtêć i htîjûć — šćêvši i hòtijâvši šćëo i hotio.

Glagol iti ima oblike îć — îđêm, îđêš, îđe — îđâ, îđâše — îđûć — îšô, îšla — îđâvši; nâć, pôć, prôć, dôć — nâđêm, pôđêm, prôđêm, dôđêm ili nâjdêm, pôjdêm, prôjdêm, dôjdêm — náđi i nájdi, póđi i pójdi itd.; îzîć — îzîđêm, izíđi — síđi — izíđo, izíđe i dr.; òtîć — ôdêm — òdo, òde — òdosmo i dr.

Glagol spati ima samo potpuno: spávat — spâvâm — spâvâj — spávajuć; vèlîm i vèļu — vèļa, vèļâše; glagola gredem nemam, već samo u primjeru: grédî mu = ide mu (posao) za rukom.

d) Složeni glagolski oblici.

§. 151. *Futur I.* Oblici su ovoga vremena: hvaliću ili ja ću hvalit, oplešću ili ja ću ples, dôću ili ja ću doć.

Futur II. Za ovo vrijeme čuju se složenice od glagola: smjeti, htjeti, imati, znati, moći — znädbudem ili znajbudem, mögbudem ili mojbudem, imadbudem i ùzmognem, ali se ne upotrebljuju često ovi oblici, već se radije umetne *n* u prezenat, kao da bi bio infinitiv mognuti (što se ne govori) itd., i oblici su: mögnêm, šćëdnêm i dr., ali se najobičnije upotrebljava za ovo vrijeme sam partic. preter. aktiva, na pr. mogao, ìmô i dr.

Složena su još vremena: hvalio sam ili ja sam hvalio — bje ili bi ili bija(h) hvalio; biću hvalio ili ja ću bit hvalio; nek ili neka hvali; hvalio bi (ja), hvalili bi; bio bi hvalio, ali se čuje i: bi li ste vjerovali i bi li vjerovali.

Digitized by Google

Pasivni oblici. Pasiv se izriče ovijem oblicima: hvaļe me, hvaļen ili pohvaļen sam; budem hvaļen ili pohvaļen; bija ili bje, bi(h) hvaļen ili pohvaļen; bio sam hvaļen ili pohvaljen; biću hvaļen ili pohvaļen; budem hvaļen ili pohvaļen: budi hvaļen ili pohvaļen; bio bi hvaļen ili pohvaļen; budi hvaļen ili pohvaļen; bio hvaļen ili pohvaļen.

e) Nešto o glagolskijem oblicima uopće.

§. 152. *Infinitiv.* Nijedan infinitiv nema u nastavku *i:* kupit; ako je konsonanat u osnovi uz nastavak *ti*, onda otpada i čitav nastavak: krâs, zêps.

Aorist se rijetko gradi od čisto imperfektivnijeh glagola.

Imperativ. U drugom licu singulara pa i u drugom i trećem plurala, kad se brzo govori, gubi se *i:* höd mj. hodi; vîd mj. vidi itd. Govori se hâjd, hajte, tako i hote itd.

Adverbiji verbalni. Oblik prezenta imaju samo imperfektivni, a preterita samo perfektivni glagoli: kupujuć (bez *i*) i kupivši (nema kupiv).

Particípiji pasivni. U Mostaru češće se upotrebļuju partic. pasivni na *-t*, nego na *-en*, gdjegod može da bude taki oblik.

III. Sintaksa.

§. 153. *Kolektivne imenice:* braća, gospoda i dr., zatijem one na *ad*, na pr. magarad imaju predikat u množini, pa ako se predikat može složiti sa subjektom u rodu i u padežu, slaže se; ali ako ima riječi u rečenicama, što su kasnije, i one su vezane sa subjektom, ne slažu se s ńim, već stoje u muškom rodu: Štenad su gotova. — Braća su se dobro pazila, ali su se i zavadili.

§. 154. *Brojevi.* Lijepo se razlikuje u mostarskom govoru nekoliko i nekolik, a, o; nekoliko znači više od četiri, a nekolik, a, o: dva, tri četiri: Došle su nekolike žene. — Došlo je nekoliko žena.

§. 155. *Zamjenice.* Mjesto demonstrativne zamjenice onaj stoji često u mostarskom govoru zamjenica on, ona, ono: Ko je pošten, ńemu ne će ništa. — Koga Bog čuva, ńega puška ne bije.

Digitized by Google

Upotrebljava se: ja — moj, ti — tvoj, on — ńegov, ali se čuje i ja — svoj, ti — svoj, on — svoj: Nosim mome babi i mojoj majci.

§. 156. Za poštovańe upotrebljava se plural mi, ali to sebi veli onaj. koji sebe cijeni mańijem od onoga, s kijem govori; a onome, s kijem govori, veli ti: Evo ti, gospodine, kahve. — Nemoj zaboravit, što sam ti kazao! — Ne ćemo, gospodine, ne boj se! — Za ovo mi kazaše da je na tursku. — U narodu prodire za poštovanje vi, ali se vrlo miješa ti i vi.

U pitańu za zdravlje, kad ko živo pita, upotrebljava lične zamjenice i meće ih na svršetak pitańa: Kako ste Vi? Dobro, kako si ti? — Kako ste Vi? — Kako u Vas? — Dobro, Bogu fala, kako u vas?

Negacija. Uvijek se dijeli ne od kakav, ko, šta i dr. Ni po što. Ne ću ni za kakve pare.

§. 157. *Imperfektivni i perfektivni glagoli.* Nijesu svi glagoli u svijem vremenima perfektivni, već ih ima, kojijem su neka vremena imperfektivna, a neka perfektivna. Glagol kazat u infinitivu je perfektivan, a u prezentu imperfektivan, pa tako čut, vidit, vezat, krstit, imat, znat. S infinitivom je vezan aorist i adverb. verbalni preterita, a ostala su vremena imperfektivna ili perfektivna prema prezentu (vidi §. 152.).

§. 158. *Prijedlozi.* Prijedlog proti slaže se sa dativom: Proti ńemu. — Čuje se i protiv, ali mi se čini, da je uvedeno u mostarski govor odskora, i to ponajviše po pravoslavnijem vjerskijem školama, te to najviše i upotrebljavaju pravoslavni, drugi rijetko, i slažu ga s genitivom i s dativom.

Prijedlog za slaže se i s akuzativom i s genitivom, kad se kaže, kome je što određeno: Kupi to za sestru, za braću. — Nije to dobro za lovce ili za lovaca. — Kupio sam korice za nož ili za noža. Samo se veli: Ovo mi je za večere, za ručka. Ovaj se prijedlog upotrebljava i s infinitivom: Gadna je voda i za skuhat što š ńom, ali opet: Došo je da kupi ili da bi kupio.

Prijedlog iza s genitivom imenica, koje znače neku službu ili posao, znači udaljenost od te službe: Nek dite ostane iza škole.

§. 159. Prijedlog ispred u prenesenom značeńu (kako se pomišlja, da neko stoji ispred koga, kad za koga govori) dobio je značeńe u ime: Učitelj je govorio ispred đaka. — Poslali

Digitized by Google

su mene sama iz Mostara u Sarajevo, da govorimo ispred ńih. — Ja ću ga zamolit ispred tebe.

§. 160. *Red riječima.* U mostarskome govoru često se opaža, da narodu, osobite muslomanima, zalijeće se jezik i meću glagol na svršetak, kao na ńemačku, ali su mi kazali, da je to na tursku. Za ovo vidi primjere tamo amo u ovoj raspravi.

§. 161. *Adverbiji* kuda, kamo, gdje. Adverbij gdje upotrebļava se ne samo za stańe, nego i za micańe: Đe (di) iđeš? Đe ćeš doć? Đe sjediš? Kuda se upotrebļava samo za micańe: Kućeš (= kud ćeš)? ili kuda'š (= kuda ćeš)? — Kamo se upotrebļava samo kad se pita za mjesto, gdje je što metnuto: Kamo od broke (tal. brocca, u Mostaru znači krčag limeni) ģèrģîv (ono šupļe, što se stavļa na nosac krčagu, da se polijeva cviječe — šupļača)?

§. 162. *Instrumental* sobom znači isto što glavom: Iđi sobom, pa jami (= idi glavom, pa uzmi). — Otišo je gospodin sobom.

§. 163. *Potvrđivańe* Za potvrđivańe upotrebļuje se u Mostaru riječca ja ili jašta (ovo je jače nego ono prvo), ali se u odgovoru na pitańe ne odgovara glagolom, kao što biva drugdje po narodu, već se upotrebi prezenat glagola biti u licu i u broju, u kome bi trebalo da bude glagol, kojijem se potvrđuje: Iđete li? Jesmo! — Hoćeš li ķupiti? Jesam! — Pomažu li ti dica? Jesu! — Zar ne zovu ovu travu drinak? Nisu!

Dual. S imenicom u dualu slaže se predikat i u broju i u rodu, ako je takav, da se može složiti, ali u rečenicama, što dolaze kasnije, ne slaže se više ništa s dualom, već s pluralom: Ovo dvoje je srićno, oni uvik pivaju. — Ovo su ona dva čojka, i oni su došli da im dadeš.

Bilješka. Ovako je i uz dvojica, trojica i dr., ali ovdje može biti i plural mušk. roda i u istoj rečenici: Dvojica su došla (ili: došli).

§. 164. *Futur.* Futur II. što se pravi od budem i infinitiva glagola: znati, moći i drugijeh (vidi §. 151.), ne govori se tako često u kondicionalnijem rečenicama kao participij preter. aktiva bez ikakva dodatka: Zaprite joj, da će je ubit, ako se preoblačila u muške haļine. — Ako znao, kazaću. — Ako mogo, daću ti. Još se ovo vrijeme kazuje perfektivnijem prezentom: Ako mognem, kazaću ili sa *us:* Ako ustio sovat, neka suje.

Digitized by Google

§. 165. *Imperfekat.* Imperfekat, što se pravi od imperfektivnijeh glagola, vrlo često se upotrebljava u mostarskom govoru, ali ne toliko, da se ne bi upotrebljavao i perfekat. Ne može se kazati, kad se upotrebljava jedno, a kad drugo vrijeme, samo imperfekat je češći od perfekta. Imperfekat od biti i infinitiv kojega glagola znači, da je nešto trebalo učiniti: Bijaše doć, pa bi i tebi dao (trebalo je da dođeš).

§. 166. *Aorist.* I aorist se češće upotrebljava od perfekta i još se češće govori nego sam imperfekat; ali ni zato nema pravila, jer koliko sam mogao razabrati, u to je upleten i temperamenat, pa žešći ljudi više upotrebljuju aorist, isto tako, ako je življe pripovijedańe, više je aorista nego perfekta.

§. 167. *Perfekat.* Perfektom se od glagola: poći, doći, sići, otići pokazuje namjera: Kud si pošo? (= kamo misliš ići). Svejedno sam tamo otišo (= svejedno tamo mislim, odlučio sam otići).

§. 168. *Optativ.* U optativu, kad je u istoj rečenici glagol: htjeti, moći, imati, ispušta se da bi: Da hoće Bog do sve helać učinit (= Da hoće, da bi Bog dao sve helać učiniti). — Često se ispušta u iskazivańu želje i da bi ili ne bi li, a meće se na prvo mjesto pomoćni glagol bi i uzań čestica li (ako je ne pomišljamo, da bi i inače tu stajala): Nek radi, što hoće, bi li ga đavo odnio.

§. 169. *U irealnijem* pogodbenijem rečenicama za prošlo vrijeme stoji: 1. u jednoj rečenici aorist, a u drugoj kondicional: Da ne uteče, on bi ga ubio, ili aorist: Da ne uteče, propade. — U ovakijem rečenicama ne može biti kad mjesto da.

§. 170. *Komparacija.* U mostarskom govoru često i pozitiv već pokazuje, da je ono, o čem se govori, dosta više od onoga, što uopće kaže sama riječ; a kad je ono, što kaže sama riječ, slabije, onda se upotrebljava prilično ili se stavi pa ili e pa; dok je za superlativ plaho ili voma, a protivno tome slabo: dobro je; prilično je (jak); pa žuto je, plaho je hasta (bolestan), plaho je dobar, slabo je pametan.

Bilješka. Plaho se upotrebljava vrlo često mjesto veoma: plaho napriduje, plaho me je osvojio san.

Komparativ ranije, kasnije znači vrlo rano, vrlo kasno: Kućeš (kud ćeš) ranije? mj. kud ćeš tako vrlo rano? kućeš kasnije? mj. kud ćeš tako vrlo kasno?

Digitized by Google

Bilješke. 1. Prvo znači kao superlativ (uz najprvo): mnogo prije reda: Kućeš prvo = kud ćeš tako mnogo prije reda?

2. Oblik viši zamiješuje oblik veći u svijem slučajevima: Viši sam od tebe; kućeš više? daj meni viši komad (= veći sam od tebe; kud ćeš veće? daj meni veći komad).

IV. Jezično blago.

§. 171. Već iz primjera u nauku o glasovima i oblicima može se nešto razabrati, koliko ima jezične građe mostarski dijalekat. Sada ću priložiti ovdje nešto iz jezične građe mostarskoga dijalekta, što mi se po čemugod čini znatno. Ovdje će se vidjeti, da je naš jezik u Mostaru obilan građom, jasan je i jezgrovit; pa i ako je dosta natrunen tuđijem riječima, opet mu je duh slabo pokvaren. Naš se jezik onamo ističe ljepotom frazeologije, koja nije odveć u prenesenom smislu; a ima i dragocjenijeh riječi hrvatskijeh, što ih dosle ne nađosmo u našoj knizi, a može biti, da se i ne govore drugdje u narodu našem. Dva su jezika dala mostarskome govoru svoje građe, i to: turski (tako zovem sve riječi, što su stigle po turskom jeziku, pa bile one grčke ili arapske ili perzijske) i talijanski. Turski je jezik dao našemu gotovo sve riječi za posle islamske vjere, pa kako je dolaskom Osmanlija uvedena i istočna kultura, s nom se je promijenio i narodni život; vidjet ćemo, da se turskijem riječma zove gotovo sve, što ima građanin više od seljaka. Turske riječi upotrebljuje jednako vas narod bez razlike vjere, ako oduzmemo riječi islamske vjere, što ih upotrebljuju samo muslomani, ali ih razumije i narod ostalijeh vjera. Amo ne mogu nipošto da računam gdjekojega hoću, koji umijući turski i arapski hotimice miješa u govoru što više građe iz tijeh jezika. Veliko je mnoštvo turskijeh riječi u dijalektu mostarskome, ali uza nih su žive i domaće riječi i one se često više upotrebljuju nego li tuđe, pa ja ću nabrojiti samo one, što se općenito upotrebljavaju u govoru. Još ima u Mostaru talijanskijeh riječi, što su stigle po svoj prilici iz Dalmacije.

Da bi slika mostarskoga govora bila potpunija, dodat ću osobiti još odio iz govora i razgovora i primjere iz pripovijedanja i pjevanja.

Digitized by Google

Riječi za ono, što je na čovjeku i oko ńega.

§. 172. *Tijelo čovječje.* zátiôk, lisce (lihce, katkad i lišce), kòsa (pl. köse), kàpak — kàpci (= vjeđe), zenica, bílo oko, zubi päšjaci (pasji),[1] zubi kûćni (kutńi), prvi zubi, dêsni, nebo, ramo, mlšnica (= mišica), cípac ili šjûk (= šjûka, doña kost od ruke i noge), zàšaka (obično samo zàšakom), kàžipût ili šehádet (tur. r.), veliki prs (= sredńi), prstèńâk, mali prs, jägoda ili jägodica (= vrh od prsta), pòvor (niže pleći), gúzna tàhta (ona kao ploča iznad debelijeh mesa), prsi, žlîčica, tančina, drob, criva, čašica (= iver), žglôb (što se prigibje), náplet (gorńi dio noge).

Mjereńe udovima. Ròguha ili ròguša (= daļina između kažiputa i palca), pêdo (g. pl. pédî, daļina između sredńega prsta i palca), záloga (širina noge preko poplata, n. pr. tri noge i zaloga), šäka (četiri ručna prsta u mjereńu), rûkovêt.

Rodbina i svojta. čôjk (rijetko muž) — žena; pràdid, pràđed ili pradédo (ili šukùndid) — pranéna; dîd, đed, dédo, néna (baba = primaļa); otac, bábo — májka, mäter; burázer (brat, tur. r.); àmiģa, áģo (tur. r. brat očin) — strîna (žena amiģina); dàiģa — daļnica (tur. r., brat materin i žena mu); häla (tur. r., očine sestre muž i očina sestra); àmiģić — àmiģična (sin i kći amiģina); dàiģić — dàiģična (sin i kći daiģina); hälić — hälična (sin i kći halina); tëtić — tëtična (sin i kći tetkina); brätić — brätična; sëstrić — sestrična; nèvista; rôđâk — rödica (daļa rodbina); zäović — zäovična (sin i kći zaovina); ìnača (jedna žena drugoj u muslomana: svađaju se ko inače); polùbrat — polùsestra (braća od jednoga oca, a dvije majke ili od jedne majke, a dva oca).

Biļeška. Riječ áģo upotrebļava se i za starijeg čovjeka uopće.

§. 173. *Čovječje odijelo.* fês (gen. fèsa, t. r.); ćûlâh (gen. ćulâha, t. r., bijela kapa vajana); bîlâ käpa (kapa vezena s kërama, može biti s jednim i s dvojim kerama); ahmedija (t. r., komad platna, što se omotava oko fesa), bîla ahmedija (što nose háfizi ili zakònoše, t. j. koji su učeni u islamskoj vjeri), žûtâ ahmedija (može biti i svilena, a nose je haģije, što su klańali na ćabi u Meki, a može i ko drugi); fëreģa (t. r., žensko odijelo najgorńe za muslomanke, što pokriva čitav život osim lica); fêrmen (t. r., muški

[1] I ako mislim, da bi ovdje i još gdje trebalo da bude dužina, ne mećem je; vidi za to kod akcenata.

Digitized by Google

i ženski ogrtač bez rukava, do pasa, što može biti sa svilenim i sa suknenim harčom, t. j. troškom); pẽš (g. pẽša, t. r., dio anterije sprijeda); àrka (t. r., dio anterije na leđima); jäka (fermenu, anteriji i svakome gorńem odijelu kao ures na krajima kao ures oko vrata i niz prsi, može biti t. r., ali je i tal. giacchetta); jačèrma (t. r.) ili ječèrma (t. r.) ili jèlek (t. r.) ili tùrkuša (vrsta prsluka); ćùrdija (t. r., žensko odijelo slično ječermi); antèrija (t. r., žensko odijelo s rukavima ujedno skrojeno do tabana); sälta (t. r., žensko gorńe odijelo, kratko, ni do pojasa); ćürak (t. r., ogrtač muški i ženski, u nekoga do pojasa, a i niže, može biti do tabana); dìmije (f. pl., t. r., ženske vrlo široke hlače); čàkšire (f. pl. g. čäkšîrâ, t. r., muško odijelo, gaće ili hlače); šàlvare (f., pl. g. šälvârâ, t. r., čakšire bez tözlûkâ, već nogavice su s čakširama ujedno sašite); bòsânke (f. pl., čakšire uže s tozlucima); pòture (f. pl., t. r., čakšire vrlo široke s tozlucima); tòzluci (g. pl. tözlûkâ, dokoļenice, što se sapińu na strani kukcima = kopčama); pâs (dońi pojas); pötpašâj ili tràboloz (t. r., gorńi pojas, obično od svile); sìlâh (t. r., g. siláha, čuje se obično kao dva *l:* sillah, opašaj od kože za oružje); dömbak (t. r., trak, čijem se vežu čakšire ispod koļena); gäće (dońe gaće ispod čakšira); košuļa; bòšča (t. r., opregaj, i čime se pokrivaju muslomanke po licu); čòrape (t. r., bječve, koje mogu biti čorape nä rastrîž, što su s uresom i zapińu se kukcima); òbojak (komad sukna, što se meće po čitavu poplatu od opanaka); nápršńaci (ono, što se meće pleteno na prste više čarapa); kùndure (t. r., crevļe, što se obično nose u Evropi); jàrum fòtune (t. r., kundure napola izrezane); nälune ili nänule (t. r., drveni potplati, što se nose kao cipele).

§. 174. *Kuća i što je oko ńe i u ńoj.* küće, f. pl. (kuća, lat. domus); küća s. f. (kuhińa); ćiler (t. r., smočnica, die Speise); pòkrov (krov od kuće); šiša (t. r., potkrovļe); ćöšak (t. r., balkon, koji izlazi izvan glavnoga zida); tetíva (greda, što spaja makaze od krova); màkaze (t. r., grede, što su učvršćene na krajima od zida na lastavici, a prikovane su na vrh krova); dòlâf (gen. dolâfa, t. r., ormar u zidu); mùsânder (t. r., ormar uza zid, koji ima na vrhu räf (t. r., = kao uska galerija), a ispod räfa je čivìluk (t. r., = red čivija, o što se vješaju čibuci, oružje, nakit djevojački, a na raf se stavļaju također kojekakve lijepe posude i uresi); pêngera (t. r., prozor); hamàngîk — hamangíka (t. r., kupaonica); zära (t. r., zavjesa); soba (prizemna

Digitized by Google

soba); ödaja (t. r., soba na boju); sȓg — sȓga (t. r., drvena vješalica u sobi za robu); sèćija (t. r., sjedalo naokolo u sobi uza zid); čàšaf (t. r., pokrivalo platneno za posteļu); slnija (t. r., stô niski); bèsofra (t. r., postoňak); màše ili màšice (t. r., mala kliješta za vatru); tàbak (t. r. podnos); lùćêrda ili lùćârda (lampa, tal. lucerna); mûmtàhta (t. r., od mûm = svijeća i tàhta = daska, t. j. nešto od drva načiňeno za čirak); šćèmlija (stolica, po turskom od novogrč. τὸ σκαμνί, što je opet od lat. scamnum); funùra (peć, bit će po turskom od novogrč. ὁ φοῦρνος, što je opet od lat. furnus); sulùnâr — sulunára (t. r., gvozdena cijev, da n. pr. odvodi dim iz peći); kànat (t. r., polovica od prozora); čibuk — klîca (tanki čibuk); čibuk bàbanovac (debeli čibuk); čibuk hùdinovac (čibuk sredňe debļine); täka tüka (drven tañur, što mu je u sredini komad drva, i u to se istresa lula, a lupa se u ono drvo u sredini); čekìćuša lula (lula bez nakita, kao čekić); tablàli lula (lula s nakitom); hälka (t. r., kucalo); hàjât — hajáta (pokriven prostor uz kuću izvan kućnoga zida).

§. 175. *Domaće životiňe.* živìna ili hàjvân (t. r.); sȅto — küja ili küčka (pas se rekne zloćudnu čovjeku); kȅńac ili màgarac — kȅńa ili màgarica.

Što je u poļu i u bašči. karìšik; šîļ; héļda (t. r.); bâr (gen. bâri); leća; gräh; lòza; grȍz; ćëstên (g. pl. ćesténâ, po turskom iz novogrč. τὸ κάστανον, tal. il castagno); šípak — šípka (malum granatum); mûrva (za dud se ne zna); slîva; ġänarika (t. r., vrsta šļiva); zêļe; kùmpîr (ne: krumpir); pàzija (bit će t. r., neko zelje); spànâk (po turskom od novogrč. τὸ σπανάκι, lat. spinacea); sàlâta (ovo bi moglo biti i po turskom jeziku, od novogrč. τὸ σαλάτα ili od talij. l' insalata, kao i u Dalmaciji, gdje je istoga oblika i akcenta); majdònos (t. r. od grčke ὁ μαϊντανός); kòpar; ļubìca (drugdje se veli: ļùbica); krästavica (drugdje: krästavac); bòstan, plpûn (tal. popone); kàrpuza (t. r.); bîlî luk ili saràns ak (t. r., češňak); präsa (por, od turskog, novogrč. τὸ πράσον, lat. prasius); ràštika (vrsta kupusa); patlìġan — patlìġana (t. r., Lycopersicum esculentum); rodakva, tüňa; limun (tal. limone); prtòkala (naranča, od turskog, a novogrč. τὸ πορτοκάλιον); ùrma ili hùrma (t. r., datula).

§. 176. *Mostar i šta se vidi u ńemu.* ülica ili sòkâk — sokáka; Stârâ ćùprija; Nova ćuprija; kàhva (mjesto, gdje se peče kava); Rädoboja ili Rädoboļa; Nèrêtva; šerìjatskî sûd;

Digitized by Google

pošta; telegrafàna; ruždija (t. r., turska osnovna škola, u kojoj se uče i orijentalni jezici); méjtef (t. r., osnovna škola za učeńe vjere islamske); gìmnâzija ili đìmnâzija; općina („opština" je pravoslavna crkvena); turski vàkuf (t. r., crkveno dobro); turski hàrem (t. r., groblje); turski mëzâr (t. r., grob); u ǵamiji hoǵa uči dóvu (t. r., molitva); u crkvi frâtar (prije se je govorilo pratar) ili gvärdijân ili biskup zbori misu ili vlàdika (pravoslavni) ili pop ili paroh služi liturđiju; sa munàrê kùišê (kùisat) mujèzin; hàmâl (t. r., bremenoša); tŕgovac bàkâl (t. r., sitničar); ìmâm (t. r., muslomanski kao u katolika župnik); mùftija (t. r., muslomanski vjerski poglavica, kao u kršćana biskup); mutesàrif (okružni predstojnik); na tèpi (t. r., trgu) se krčme slive; lônǵa (t. r., hladnik, sjenica); ǵèrîz (t. r. konao); vrëlo (ili vrîlo, ne: izvor).

Druge mostarske riječi.

§. 177. àbatit — àbatim, v. pf. (uništiti, tal. r. abbattere); àbreš (t. r., nekakva bolest po rukama); Àlâh (čuje se u govoru kao dva l: Allah, t. r. Bog, tako zovu muslomani); alàšče — alàščeta (t. r., ždrijebe); àmûr — amúra (t. r., kvas); àršîn — aršína (t. r., mjera za duljinu); averćívat se — avèrćîvâm se, v. impf. (sjećam se, tal. r. avvertire); àvêrtit se — àvêrtîm se, v. pf. (sjetiti se); bäglama (t. r., sveza na vratima); bàjrâk (t. r., zastava); bàjram (t. r., svetkovina); bäk — bäka (mlado june); bakòvit junac (mlado june za pripašu); bàkrâč — bakráča, lâmnî (sud od lima, t. r., bàkar); bälit — bälîm, v. impf. (puštati slinu iz usta); bàsma ili samàta (t. r., šareno odijelo); batèrisat — batèrišêm v. pf. (t. r., upropastiti); bèhâr — behára (t. r., cvijet); bèkina (koža, osobito od jańca, tal. r. iz dijalekta: becchina); bîk — bîka (bak utučen); bläńa (vrsta struge, čijem se struže i ravni daska); bojàǵija (t. r., mastilac, čovjek, što bòjî sobe); bröka (limeni krčag, tal. brocca); bùrma (t. r., prsten sastavljen od više kolutića ili od zeha); čàir (t. r., livada); čamàšir (t. r., prtena roba); čàńak (sud od drva, dubok); ćéhra (boja u licu, tal. cera); ćéļa (prva rakija ili prvo ulje, cvijet); čërga (t. r., sabor); čèsma (t. r., po Mostaru je provedena vodovodom voda, pa narod zove tako one pumpe, što su po ulicama, i iz ńih se pumpa voda, a i pipu na bačvi); ćük kóke (tako se vabe kokoši); čvárat — čvârâm, v. impf. (gatati); čvîja (puhvica); čvîļka (=

Digitized by Google

čvi|a); ćäge — ćägeta (t. r., hàrtija); ćâr — ćára (t. r., korist, trgovina): ćösati — ćösâm (t. r., |ubakati); ćutìna (ńuh u psa: ima dobru ćutìnu).

dèmiri m. pl. (t. r., gvožđa na prozorima); dičàjina (augm. od „dica", t. j. djeca); dimijàluk (t. r., roba, od šta se prave dimije); dìpčik — dìpčika (t. r., gvozdena motka na kantaru, što kaže oke); dîvojarac, muško, dîvokoza, žensko (antilope rupicapra); dòlma (t. r., strop oblije|en); drôb — dròba (sve unutrašńe od smokve, dińe, tikve i dr.); dròzavac — dròzâvca (drozd, ptica); dr̀žalica (svaki dr̀žak, n. pr. od motike); dùrat — dùrâm r. impf. (trpjeti, podnositi, tal. r. durare = trajati); ekmèčija (t. r., pekar); efèndija (t. r., gospodin: efèndum: gospodine, efèndum bènum: moj gospodine, što se u govoru često čuje, i to ne samo u muslomana, već i u kršćana); eškija (t. r., razbojnici, buntovnici, a zove se tako i duhan, što ne prodaje država: zavij, u mene je eškija); fr̀ča (četka); fr̀ž — fr̀ži (čvor na stablu); gänut — gänêm v. pf. (zakriviti malo silom zglob od ruke ili noge); gätâr (ciganin); gätârka (ciganka, što gata); gvöz(d) — gvòzda (šuma); ǵehènem (t. r., pakao); ǵèvza (t. r., ibrik bez poklopca, u što se obično meće ispečena kava); ǵîn — ǵîna (t. r., vrag, u muslomana); hàlva (t. r., neki osobiti turski slatkiši); hàpaz — hàpaza (t. r., p|uska: sveži mu hapaz); hàva (t. r., uzduh, kîšna hava); ićrâm (t. r., dar); ìngîl (t. r., jevanđe|e, tako zovu muslomani); ìntrat se — intrâm se v. impf. namjeriti se: kad ti se intra drva, kupi mi; od tal. r. entrare = u|esti); ìstupat — ìstupâm (svršiti stupanje, na pr. kave pržene u stupi); ištetit — ištetîm v. pf. (dignuti iz zgloba dio ruke ili noge); ìzdrez — ìzdreza (vrsta veza); jájce (ono okruglo na kantaru, što stoji na motki i kaže oke); jämļat, jämļâm ili jàmļat — jàmļam vb. impf. prema jämiti ili jàmiti, koje je vb. pf.; jèǵek (t. r., obrok, ručak ili večera); jètîm (t. r., sirota, dijete bez oca); jùmlija (t. r., ili rùda, što Nijemac zove Stoff); júnit se — jûnîm se v. impf. (trzat se, što čini dijete, kad prkosi i hoće da plače: šta se juniš?).

käbas (t. r., kabast, kao bačva, krúpan); kabúlit — kàbûlîm, v. impf. (t. r., odobravati, primati, ukabúliti — ukàbûlîm, v. pf.); kaćèrisat — kaćèrišem (t. r., pobjeći); kàfez (t. r., krletka); kalabàluk (t. r., nemir, buka); kalàjnača ‚puce od kalaja ili od srme); kàluf (t. r., u dubrovačkom govoru: tvorilo); kàndilo (svijetńak, što gori u crkvi i u ǵamiji, tal. candela,

Digitized by Google

svijeća); karnegèzija (t. r., nesreća, muka); kät (t. r., čitava oprema: skrojio mu kat haljina); kazàngîk (mańi kotao); kĕre f. pl. (što Nijemac veli: die Spitzen); klîs — klîsa (cuneus, nä klîs cuneatim); klĕpas (klepast, spuštenijeh uši); kolájluk (t. r., ugodnost); kòlinova čaša (koljenova čaša); kòntat — kòntâm, v. impf. (računati, tal. contare, otuda i skòntat, prokòntat); kopòrat — kopòrâm v. impf. (čeprkati: miš kopora); kòprina (koprena, najfinije sito); kosìrić (oruđe, čijem se siječe; veći je kòsor); krăsna (obijetelica); krėha (žigica, zove se još u Mostaru: krĕsavica — oboje od: kresati —, i sumpòra, sumpòrâta od sûmpor); lăstra (pleh, tal. lastra s promijeńenijem značeńem); lèntrat se — lèntrâm se v. pf. (fotografirati se, tal. ritrarre); lùbura (varićak s poklopcem); măcnut — măcnêm, v. pf. (zovnuti mačku: mac); malìna ili malòća (malo: maloća je ljudi); mátuh (od starosti slab umom); măukat — măučêm mačka mauče, a u veljači jauče); mèmla i nèmla (t. r. vlaga, mèmli i nèmli indekl. = vlažan); mĕrdevine (t. r., ljestve); mìljevina (bijeli meki kamen); mìrija (državno imańe); múce (porugljiv nadimak čovjeku mucavu); mùhur (t. r., pečat); mûm (t. r., svijeća); náhoš (t. r., slab); naparízit se — napàrîzîm se v. pf. (naparijezit se, nabosti se: naparízih se o draču); nàvijak — nàvîjka (ono, što se navije oko motke, na pr. drače); nèčôjk (nečovjek); nešèsta (brašno od obluštene pšenice); nogàtat se — nogàtâm se v. impf. (trzati se, udarati nogama); òbâć ili òbîć — òbâđêm ili òbîđêm v. pf. (pregledati: obiđi nevista hlib); obúljak — obúljka (obli kamen); ŏdabîr — ŏdabîra ili ŏbîr: nä obîr (izbor: na odabir); òdbit se — ŏdbijêm se v. pf. (od sebe odgoniti); òfustina (ostatak od grozda, kad se digne zrnje, lat. fustis?); ògâk — ogáka (ogńište s dimńakom otvorenijem); osàna (t. r., dosada); osànisat se — osànišem se (t. r., dosađivati se); òstavit — òstavîm, v. pf. (metnuti: ostavi to u gep); ŏsûč — ŏsûči (niz, grivna: na osúči); ošàmarit — ošàmarîm (od t. r. udariti pljuskom šàmarom: ošàmari ga); otrúditi — òtrûdîm (roditi: otrudila mu žena); òtvor — òtvora (purgamentum i diarrhoea: dao mi je ličnik otvor; danas mi je otvor); ovìzat se — ovìzâm se, v. pf. (dosjetit se, tal. avvisare).

pàča (t. r., glava od životińe, a i na prstenu ures); pänge f. pl. (t. r., nokti u životińe, na pr. mačke); päs se — pásê se (pariti se, kobila); pàsat se — pàsâm se (kaniti se, tal. passare);

Digitized by Google

pantàrûļ — pantarúļa (vilice, tal. panteruolo); pëča (komad, na pr. mesa, tal. pezzo); pëča (ona šupļikasta koprena od kostrijeti, što žene turske stavļaju na lice); pèńel (t. r.) ili šêtka (šestar, kompas); pèrda (t. r., bradica na kļuču); pèšćeš (t. r., dar); pëtļa ili šúba (lukńica, na odijelu, i ono, što zove Nijemac Schlinge); pîta (t. r., što Nijemac zove Strudel; pita može biti: sîrnica, lûkarica, tîkvarica, zeļàrica, grãharica, kumpìruša, ako je od sira, luka itd., a mļekàrica, ako je kiselijem mlijekom polita, bùrek, pita s mesom, đuzlèma, pita slatka s orasima); pìukat — pìučêm (pile pìuče, kad se glasi pìu); plástit plâstîm (metati sijeno u plaste); plátno (roba i tijesto rasplošteno); plètara (pleteni košić); pļùvaka (sluz, što se baci iz usta); pobùndat se — pobùndâm se (pomesti se, tal. abbandonare, u drugom značeńu); pòkva ili pòkvasnica (kruh premiješen — kruh se umijesi, pa se metne da kisne, a kad je uskisnuo, opet se premiiesi); pomatûšit — pomàtûšîm v. pf. (biti slaba uma od starosti); pösnut — pösnem v. pf. (zvati kravu vičući: pös kráva moja! pös sisa moja! pösni je, brate); posubìtat — posubìtâm v. pf. (nagnati, nagovoriti, od tal. subito); pòsuha (zemļa suha, ne podvodna: kumpiri su s posuhe); prečàtmit — prečàtmîm (udariti čàtmu, zagradu, ono, što zovu u Dubrovniku parestat); presùkača (sir, što se cijepa); prëtrga (preprodavalac); prídržnîk — prídržnîka (čovjek, što drži zemļu na prídrž, t. j. na pogodbu); prìlipak — prìlipka (drijenak, trava); prìlipčat — prìlipčêm v. impf. (priļepļivati se: prìlipču mu se ruke za svašto, t. j. krade, ova se trava prilipče); prípaša (davańe životińe, na pr. krave drugome, da se plodi i tada od ńe tele bude na pola gospodarevo, a na pola onoga, što hrani kravu, a još uz to da dade po pogodbi štogod sira i masla); prísnac — prisnàca (prijesnac, neka pita); pròmirit — pròmirîm (promjeriti, što znači: urediti: pròmirî neko moje tele); propùntat — propùntâm (v. pf. prosjesti se, tal. profondare: da Bog da se propùntala); ptřcnut — ptřcnêm, v. pf. (vikati ovci: ptřc ovca, kad se zove: ptřcni ovce); pùca f. sg. (puce, alî osobite vrste: produļasto od krpe ili hartije iznutra, a s vana napleteno svilom ili vunom, a boļa ima na vrhu i sitan mèrdžân); pùla ili pùljka (obično puce).

râđenîk — râđenîka (radnik); ràhat (t. r., zadovoļan, veseo); räklit se — räklî te ili rákolît se — rákolîm se v. impf. (puštati glas, o kokoši, kad hoće da snese jaje: rakoli se kokoš);

Digitized by Google

rastézalo (ono, što Nijemac zove: Gummielastikum); rasúkat — ràsûkâm v. pf. (rasplosniti platno tjesteno); razdŕļit se — razdŕļîm se v. pf. (otkopčati i raširiti odijelo); razgrádit (razmetnuti: razgradio sam mlin od kave); ròžina (komad roga); săč — sàča (čahura za pitu: plića nego za kruh); sádńa (djelo, kojijem se sadi: sad je najboļe za sadńu); saltànet — saltàneta (koješta: neakvi saltaneti me muče); salámet (t. r., sreća); sànduk (t. r., skrińa); sedmérci (vlašići na nebu); sibìjân (t. r. djeca); sîpati — sîpļem v. impf. (vodu, brašno); sípo (nadimak čovjeku, što ima sípu, zaduhu); sjâj — sjâja (sjajnost: iđe po sjáju mjeseca); sprémit — sprêmim v. pf. (poslati: spremi po sestru); sréstak — sréska (srastak, srastao kamen jedan uz drugi); stabàrika (golo stablo od zeļa, duhana: puši stabarike); stàtîvna (t. r., mjera, što Nijemac zove: die Wage); stòlac (tronoga stolica); stòžina (drvo nasred stoga, oko kojega se nabija slama); strûg — strûga (blańa, što gradi urese na drvu); sùrgun (t. r. progonstvo: otišo u surgun); svárit — svârîm v. pf. (skuhat — ima i várit, vârîm, v. impf. svari jaje = skuhaj ga u vodi); šântat — šântâm, v. impf. (šepati); šćèmlija (stolica, scamnum); škíjit — škíjîm, v. impf. (škiļiti); tàbla ili tèvsija (t. r., na kantaru tańur, na što se meće što se mjeri); tělûd — tělûdi (tupi kraj od noža, a s druge je strane öštro, a na vrhu je noža kļun, držak mu je prikovan kàvzama, nož se meće u koru); tenèća (t. r., lim); tŏpat — tŏpâm v. impf. (t. r., hromat); tîrat se — tîra se, v. impf. (tjerati se, tražiti muškoga, o kozi); tŕgâč — tŕgâča (čovjek, koji trga grožđe); tŕgańe (brańe grožđa); tŕnci — tŕnâcâ, m. pl. (kad utrne ruka: iđu mu trnci uz ruku); trŭpa ili sîcavica (sjecavica, ono drvo, na čem se siječe meso); tŭke, tŭke, bî, bî, bî (ovako se zovu tuke, purani); ùčin — ùčina (urok: kaže, da je na ńemu učin); újam — újma (ono brašno, što se dade mlinaru za mlivo, pa i novci, ako se ńima plati); újmit — újmîm, v. pf. (oduzeti od šta dio); ùkmetit se — ùkmetîm se, v. pf. (postati kmetom); ukvàsat — ukvàsâm v. pf. (uskisnut: ùkvasô je hlib); ùmećân (umetan, kad je po cijeloj robi utkano raznijem uzorcima: ovo je umećan ćilim); upandŕļit se — upàndŕļîm se v. pf. (raširiti se: šta si se tu upandrļio, ko da sjaš?); ùpit se — ùpijêm se, v. pf. (zavoļeti: upio se je u vino); uslàčat — uslàčâm, v. pf. (postati slatko, ugodno: uslačala mu rakija): ùsnov — ùsnova

Digitized by Google

(ono, što Nijemac kaže die Bordüre, na pr. na bezu, platnu); ušmrkívat — ušmr̀kîvâm, v. impf. (vući iz nosa u se sluz); vábnut — vâbnêm v. pf. (zovnuti: vabni seto); valùtica (obal kamičak); vãšice ili vãhce f. pl. (rujbe, ozebline); vèzica (igla, kojom se veze); vîgań — vîgńa (kovački mijeh: cigani pušu ù vîgań); vrídan (vrijedan, moguć, bogat: nije vrídan pet ļudi držat); zãr — zãra (t. r., ono bijelo platno, čijem se zamotavaju od glave preko leđa muslomanske žene); zatrúdit — zatrúdî, v. pf. (zanijeti: žena je zatrudila); zlògovôr — zlògovora (čovjek, koji zlo o kom govori); zr̃ńešća, n. pl. (kolektiv od zrno).

Nešto o prezimenima.

§. 178. U Mostaru su gotovo sva prezimena na *ić* ili *ović*, pa su patronimička ili matronimička ili su nadimci s istijem nastavkom.

Žene se zovu prezimenom muževļijem, ali tako, da se redovno odbaci *ić*, a uvijek *ović*, i metne se nastavak *uša*: Kvesić — Kvesuša (rijetko: Kvesićuša); Alajbegović — Alajbeguša (nikad: Alajbegovićuša). Djecu zovu pridjevom: Nika Kvesićev, Ana Šuńićeva.

Uz prezime ima mnogo porodica i nadimak, kojijem se obično i nazivaju te porodice.

Prezimena na *ić* i *ović* često se u narodu skraćuju: Alajbeg mj. Alajbegović. Gvozden mj. Gvozdenović, ali se tako redovno ne potpisuju.

Primjeri iz govora i razgovora ļudi.

§. 179. Śpìncâješ[1] se zà čas (rasrdiš se za čas).

Mùkļavina ga stòjî (mukańe vola).

Nàpâmti mu (pouči ga, dijete).

Pâmtîm ga (dijete, učim ga).

Ône su me rîči štäkle (ražestile, uvrijedile).

Provèdi ga (od provèsti, čitati pred kijem prije koga, da on za ńim čita, nauči čitati: provèdi ga; jâ ću ga pròves).

Na lèžêćeg vòla nêma ìzora (poslovica, da se reče, kako bez rada nema zasluge).

Štö Bôg dâjê, rëda je tŕpit (treba).

---

[1] Što se tiče dužine, vidi kod akcenata.

Digitized by Google

Ama su omèčali, nä pamêt, gospodine (čini mi se, da su omekšali).

Däo mu döktor nëakve mázê (t. j. čim će se mazati).

Zdrnô se vô, vidio krv (poplašio se, kad su ga htjeli da ubiju).

Êvo ti dvádes šóldî (novčića). — Jõš dvá šôlda!

Jèsu li övo dòbri kumpíri? Jèsu, gospòdine, nísu pòdvodni, nëgo pòsušni i prîspati su (t. j. kad se skuhaju, da se mrve kao brašno).

Tvrdujête vi, gospodine (tvrdi ste, teško vam je dati).

Käko òcu, tàko šòkcu.

Môj je bábo u Mostáru i ïzvio svôj vîk (t. j. proživio).

Odníla sam im dvî kòšuje usnìvače (koje imaju usnov).

Nêma nîkoga od ńègove podrìtolice (od ńegova podrijetla).

Käko su bíli õčni ovi òvnovi prîje nëgo i(h) je òstrigo, dõbio bi zà ńîh põ dva forínta.

Tô je ńëgova pòštapica (interkalarna riječ).

Tàko je ôvdi bívalo (= događalo se).

Nëako se sunòćâvâ (smrkava).

Nê će päsja rúka da hôdâ vâmo.

Dèdiću, dâj trî limùnâte ï trî kàhve.

Što se mũhaš, magarče jedan! (ovako je neko viknuo volu, kad ga je vodio vezana za rogove, a on se mũhao, vrtio glavom, mũhat se, biti nemiran, kao kad tjera ko muhe).

Sklädili su mi pïsmu (sastavili).

Néću vën da ovàkô (van, već ovako).

Učùpâj mälo tráve.

Trämpite se, pâ nëk ti dâ štõ prída (izmijenite se, pa nek što nadoda).

Àlipaša je svë kmëte splávio u Mòstar (stjerao).

Níje mi brät brät, vëg mi je õno brät, kò mi je dòbru räd.

Štà će ôn crn (= žalostan, nesrećan).

Pläho je hàsta (= veoma je bolestan).

Krčmê i (mj. ih, šljive) põ tri lïtru (= prodavaju).

Ô mäti, dâj mi hlïba!

Âko ga pròpušćîmo, ôn će sve hèlâć učìniti (upropastiti).

Né ću zà ńim rũšit (u odijelu i nakitu pokazati žalost za pokojnikom).

Nõsî knígu ũ procîpi (procijep, ono, u čem nose učenici knige u školu).

Svîćalo se u četiri, a säd ũ pet ï pô.

Pròdaće se bũd za što (vrlo cijeno, pošto mu drago).

Kàkva je, lípa kô úpis (djevojka).

Digitized by Google

Štà će mi habernósa? (čeljade, koje donosi haber, vijesti).
Nije jõš stäla kàhva (nije još pala mutež na dno ibrika).
Trážio sam te u rùčenô dõba (u vrijeme, kad je ručak).
Ôn je mëni ićrâm učìnio (obdario me, počastio me).
Jesi li mu nubarećlèisô? (čestitao na bajram).
Kàhva je nà ugod pòpržena (baš kako je najbolje).
Pòmaži krästu (puhvicu) täštôm pļùvakom (pļuvaka, kad čovjek još nije ništa okusio).
Jèsi li na štè srca? (Jesi li išta okusio?).
Dà ti se ne prekòjâsî (da ti ne naudi hrana, ne zaboli trbuh).
Sàsvîm mi se prekojásilo jílo.
Bäš je vèlik muškárac (junak).
Kòlike ćete òpânke ùzimat? Jèdne, dvöje?
Òstavi hlĩb, nëk se izvúčê (kad nestane vatre, nek se pod čahurom sam rashladi, jer tad vele, da bude boļi jesti).
Hlĩb se nàduo vòdê (napunio se vode).
Pròsti, dõbar čôjče, sëf sam bĩo, ùsefio sam se (pogriješio sam).
Bácio se na òca (uvrgao se u oca).
Nije nì majci bĩo mĩo i òna ga se je pasávala (ne družila se s ńim).
Ŭfatî ga dřhât (drhtanje od zime, od groznice).
Nàtirâj õblakove bura, pa snîg.
Dànas će bĩt zdögovôr.
Svädajû se ko ìnače.
Mëni se dòpadâ (čini), da je bio nàslân (poslan na nekoga).
Imâ dösta mîstâ, dĩ díte òstanê izà škôle.
Bèli je tàkô! Bezbèli! (zaista).
Îmâ li dŕvâ túteka?
Dùgî(h) je nokútâ (krade).
Pomatúšio je, Bõga ti, štä 'š š ńîm? (Od starosti podjetinjio).
Mùški ga je ùdario (dobro, silno).
Îđê vĩtar pò buri.
Ma znâm li jâ ĩšta, štà je tô.
Zlä kóna (susjeda) zájma nè vraćâ.
Ŭfati mäčku za kapùricu (kožu na šiji, sa gorńe strane vrata).
Pâ pòtêžê ĩzvlaku i ĩzvadî písmo (izvlaka = škrabica).
Mölîm te, izvadi me i(z) škôle.
Svăk dümenî, käko će, štà će (misli, razmišļa).
Mëni se ne dòpadâ, dà će õpet dôć pred kòtârskog súca (t. j. meni se ne čini, da će . . . .).

Digitized by Google

Òbjužila je sõba od vèlika gòrêńa (svlažila se je soba).
Näpamêt, gospodine (čini mi se, gospodine, da je tako).
Načìnio se màhnit (t. j. gradi se, da je mahnit).
Vèlika je bèzvodica pò selima (nema vode).
Nísi mu dúžan nî o šta (mj. od šta).
Grédî mu rûci (ide mu posao za rukom).
Kàkva ti je hítńa, kûd hítiš?
Drži ga u tòru, pa kûd pritêgnê (tor je na kantaru ono šupļe, u čem stoji jezičac, kad stoji mjera ravno).
Nè more kući lïpo do àkšama.
Ôn ti je prázna lùbina (čovjek slabe glave).
Nëka nà meni òstanê (nek bude to moje).
Pogánac vas põdašô! (neka bolest, kletva).
Jëli bílo među vami prípora (= prijepora)?
Käko me prõlomî šäkom u lèđa!
Nëk se i tâ grâd sàgrâdî (nek se i to svrši).

Primjer iz pripovijedańa i pjevańa.

§. 180. Bïo hàģija i hàģinica, pa je ìšô hàģija na ćábu i govòrio je svòjoj žèni: „Čûvâj mi đëcu i đëcu mi hráni, a ì hļiba mi ne štédi". Käd je dòšô hàģija š ćábe, svë zämrlo i ôd glâda mu põmrlo. Kämo mi hàģinica i dìca? Börme razàmrlo sve, pâ ôn trážio žènê i nàšô i ožènio se i kûću kûćio i đëcu ráđô. Drûgî ga pítali: „Jèsi li se ožènio?" A ôn bi: „Hâj, hâj!" Käd bi ga pítali: „Ïmâš đècê?" A ôn bi: „Hôj, hôj!" „A ïmâš krûha dät?" „Â, â!".

§. 181. Spâvâš li, šćêrko? — nè spâvâm, mâjko,
Sänak me mòrî, tùđin me mâmî
Nà žûte tûńe i na limune!
Kàkve su, šćëri, tê žûtê tûńe?
Ôkolo žúte, u srídi ļúte!
Tàkî je, šćêrko, svàkî tùđînko,
Na jèziku mïo, nä srcu zão.

V. Akcenat.

O akcentima uopće.

§. 182. Mostarski dijalekat ima četiri akcenta kao i književni hrvatski jezik, i to ima: ˝ (jaki kratki), ˙ (slabi kratki), ˆ (jaki

Digitized by Google

dugi), ´ (slabi dugi). Ovijem ne poričem onoga, što sam pisao, da upravo imamo osam akcenata. Vidi moj članak o hrv. ili srb. akcentima u „Školskom Vjesniku“, Sarajevo. 1898.

Akcenat na pojedinijem riječima.

a) Imenice.

§. 183. U mostarskom dijalektu napomenut ću napose ove riječi, kojijem nije akcenat, kako je u književnome jeziku, po raspravi g. Pavića: *Studije o hrvatskom akcentu*, u „Radu“ jugoslavenske akademije LIX. kń.: mäst ima gen. màsta (ne mästa); šīš — šīša (ne šīša); gôd — gòda (ne göda); bök — bòka (ne böka); vòće (ne vöće); jélo (ne jělo); Rät (jedan vrhunac na Podveleži iznad Mostara, — ne Rât); gröz — gròzda (ne grôzd); májka (rijetko: mâjka); mäslina (ne màslina); pròrok (ne prórok); pràdid (ne prädjed); ćilim (ne ćīlim); màdež (ne mädêž); zùlum (ne zülum); simit (ne sīmit); gàjtan (ne gájtan); hŕpica (ne ŕpica); màgârčić (ne magàrčić); bäsamak (ne basàmak); înteres (ne intères); màgârčina (ne magàrčina); òpânčina (ne opànčina); prösjakińa (ne prosjàkińa); žělud (ne žělûd); päs — pàsa (ne päs — psä); kläk — klàka (ne kläk — kläka); bùre (ne büre); ćěbe — ćěbeta pl. ćěbeta (ne ćebèta; līk — līka (ne līk — lika; klùpko (ne klûpko); käbanica (ne kabànica).

Bilješka. Čuju se (i ako ne vazda) razlike u akcentu u lokat. sing., kad je inače jednak dativu: kamènu, kremènu i dr.

b) Zamjenice.

§. 184. *Lične samjenice* imaju u singularu jaki kratki akcenat mjesto slaboga kratkoga, kako je u našijem gramatikama: mĕne, mĕni, tĕbe, tĕbi, ńĕga, ńĕmu, refleks. zamjenica: sĕbe, sĕbi; a nom. sg. je ŏn, ne ôn.

Pridjevna zamjenica koji ima akcenat: köjî, köjâ, köjê i dr.

c) Pridjevi.

§. 185. Poznato je, da se u dubrovačkom („Rad“ jugosl. akad. kń. 65) dijalektu srednji rod akcentom često razlikuje od ženskoga; tako je i u trpańskom dijalektu („Rad“ jugosl. akad. knj. 103.). U mostarskome dijalektu sredńi rod pridjeva ima obično isti akcenat kao i ženski, dakle kako je u književnome jeziku: grûb —

Digitized by Google

grúba — grúbo; rítak — rítko (rijetko); tako je: ļúto, žítko, krívo, mládo, zdrĕlo i dr. Ali katkad se čuje i kao u dubrovačkom dijalektu.

d) Glagoli.

§. 186. Što se tiče akcenata na glagolima, oni su zabiļeženi u dijelu o glagolskijem oblicima, pa ću ovdje spomenuti samo nešto o nekijem pojedinijem oblicima, što su akcentom drugojačiji nego li u književnom jeziku.

U *prezentu*. Ovdje na obliku prvoga i drugoga lica plurala ne mijeńa se redovno mjesto akcentu: plètem ... plètemo, plètete itd.

Adverbij verbalni prezenta kako gubi uvijek na kraju *i*, tako i akcenat, ako je bio na predzadńem slogu, ide za slog natrag prema početku riječi: bùdûć mj. budúći.

Adverbij verbalni preterita ne čuje se u govoru često, a uvijek ima na kraju *ši*, na pr. kúpîvši, rèkâvši.

Za *particip aktivni* bilježim ove primjere: òtišô, ìzišô, ìzišla, ìzišlo, ùpengô (od upèngat), ìspekla, ìspeklo, òzêbla ï ozébla. Još ću spomenuti: òplela, pòmogla, pòtrêsla i potrésla, pŏsuo, pŏsûla i posúla, pŏsûlo; nàtakô — nàtakla i natàkla — nàtaklo; a inače kao u književnom jeziku: kŭpovô — kŭpovâla; làgô — làgala itd.

Za *partic. pasivni* vrijedi što sam rekao za pridjeve, ali opet: pŏčêt — počéta.

Ako *infinitiv* gubitkom skrajnjega *i* postane riječ od jednoga sloga, taj slog dakako ima samo jaki akcenat (bilo dugi, bilo kratki; kakav je prije bio taj slog, na kom je akcenat); a ako bi tijem gubitkom došao slog na kraj riječi, prijeđe akcenat za slog natrag prema početku: râs, mj. rásti; plĕs mj. plèsti; ìspeć mj. ispèći i dr.

Dužina.

Dugi slogovi u mostarskom dijalektu gotovo su svi pokraćeni, osobito na kraju riječi; a ako se i dugo izgovaraju, ne čuju se onako dugo, kao gdje drugdje po narodu našem. — Ja sam u ovoj raspravi ispuštao dužinu u više zgoda, kako sam čuo riječ izgovoriti, ali nijesam to činio svagdje razumijevańa radi; pa ću spomenuti nekoliko primjera, gdje bi se mislilo, da je dužina, a nije: zòvem mj. zòvêm, zòveš mj. zòvêš, kùnem — kùneš itd. Gotovo svuda su u prezentu *em*, *eš* i ostali nastavci kratki. —

Digitized by Google

Govori se ȍbralo mj. ȏbrâlo; stalna je dužina samo gdje je stegnuto *oȍ* ili *ao*. u *o:* ȍbrô, ali ni tu nije *ô* onako dugo, kao u drugijem krajevima. — Pravoslavni su bolje uzdržali duge slogove nego li katolici i muslomani.

Akcenat u govoreńu.

§. 187. Ako dođe prijedlog ili koja druga jednosložna riječ uz drugu, pa se s ńom gotovo ili posve sraste, onda ova riječ gubi akcenat, a dobiva ga riječca, koja je pred njom. Tako je na pr. bèž ńega, ȍd vrâga, ȍd grla (drugdje je ȍd grla) itd. Govori se: jȁ šta, štȁ ćeš, štȁ ću ti, štȁ ti je, jȁ kako; dvá put, já mlîm itd. — Nešto slično biva i s prijedlozima ili s kakvijem riječima od dva sloga, gdje ili na prvom slogu bude jaki akcenat: prȅko vrâga, ili slabi na zadńem slogu: prekȍ tebe, dobár večer itd. Ako u slučaju, kao što je na pr. ȍd vrâga, dođe još koja riječca sprijed, na ńoj je slabi kratki akcenat: ì od vrâga.

Bilješka. Ne pada u mostarskom govoru (a mislim, da je tako i drugdje u našem narodu) akcenat vazda na riječce, kad su pred jakijem akcentima. Vidi potvrda u §. 179—181.

Dodatak.

Brojeńe novaca i vremena.

Brojeńe novaca. Narod najvoli brojiti novce nà ćese (ćêsa = 500 groša, = 100 kruna = 50 for., grȏš = 10 novč.): prodaću ti ovo za dvádes i pet ćêsâ (= 2500 kruna). Novci se još broje na šólde (novčiće), gròše (deset novčića), fiorîne, pàre (pàra je $^1/_4$ novčića).

Brojeńe satova. Broje se satovi: dvâ ĭ pô, pêt i ćérek, dȏ šês(t) ćérek, dȏ pêt dvádes ĭ pêt dekíkâ (minuta = dèkĭk), prȅko šês(t) pêt dekíkâ, prȅko šês(t) ćérek, prȅko šês(t) dvádes dekíkâ; ali kad je na po sata, tad se reče: šês(t) i po, a odmah iza po sata: do, n. pr. dȏ sedam dvádes(t) ĭ pêt dekíkâ.

Brojeńe dana u mjesecu. Za ovo se upotrebljuju redni brojevi: n. pr. petnesti ovog miseca; kad prođe polovina mjeseca, broji se obično, koliko dana ima do prvoga: ovog je miseca deset (dvades) dana ili do drugoga (razumije se mjeseca) deset (dvades) dana. Još se broje dani na hèfte ili nèdije (nedjelje), n. pr. još ima ovoga miseca hefta dana.

Brojeńe poduńeg vremena. Vrijeme se u godini dijeli po razmaku vremena između svetkovina, i to u kršćana n. pr. od Petrova dana do Božića, od danas do Božića, od Božića do Uskrsa i dr.; u muslimana do ramazana, do bajrama.

Digitized by Google

Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine.

Primljeno u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 2. listopada 1902.

Napisao dr. Milorad Medini.

G. Rešetar u „Archiv-u für slavische Philologie“ (XXII, str. 215) upozorio je na poznati rukopis Nikše Ranjine, koji bi napisan, kako se općenito mislilo, g. 1507. Prof. Jagić cijenio je, da su to pjesme Šiška Menčetića i Đore Držića, pa je u II. knjizi „Starih pisaca“ nastojao odijeliti jedne od drugih s pomoću drugih rukopisa, gdje nam se pjesme naših trubadura sačuvaše, poimence po rukopisu jugosl. akademije, gdje nam se sačuvala 521 pjesma Menčetićeva, i po rukopisima Pucićevu i fratarske biblioteke u Dubrovniku, gdje nam je ostalo jedno 50 pjesama, za koje je ujamčeno da su Držićeve. Kad bi ga ova sredstva izdala, kušao je učeni izdavač odrediti po drugim kriterijima, što je čije, a kad ne bi mogao ni tako, ostavio je neodlučeno te sve takove pjesme skupio ujedno pod natpisom: *Pjesme razlike.* Valjada je namjera, da odluči jedno od drugoga, dovela g. Rešetara do toga, da je ispitao bolje onaj starinski rukopis, pa došao do znatnoga zaključka, da se samo za prvih 610 pjesama može tvrditi, da su što Menčetića što Držića. Za ostalih 210 pjesama nije to moguće kazati, dapače je sva prilika, da između ovih pjesama ima Menčetićevih i Držićevih, ali da su i ostali pjesnici bili upotrebljeni od prepisivača. Tu su dvije pjesme br. 645 (str. 53)[1] i br. 655 (95), koje su po svjedočanstvu Sasinovu Čubranovićeve; za jednu kaže bilješka in margine, da je Marina Krističevića; pjesma br. 745 (472) s akrostihom „Lukre-

[1] Broj u zagradi kaže stranu, gdje se čita pjesma u II. knj. „Starih pisaca“.

Digitized by Google

cija Romana" za cijelo će biti Vetranićeva, jer potpuna dolazi u rukopisu pjesama našega „Remete"; po svoj je prilici njegova i pjesma br. 750., kojoj bi natpis bio po ispravku Rešetarovu *Mavro Vetranić,* a jednaka je pjesmi štampanoj u „Starim piscima" V. 105 iz drugoga rukopisa pod natpisom: *Nadgrobnica Nikoli Dimitroviću složena po D. Mavru Vetrani Čavčiću.*

Treba spomenuti i one pjesme, koje se nalaze i u prvom dijelu rukopisa (br. 679, 680, 755, 796, 803, 806, 814, 815); te su po gotovu Menčetićeve ili Držićeve, a to se može reći i o onim pjesmama, koje se nalaze u rukopisima, gdje su se inače sačuvale pjesme ovih pjesnika (br. 684, 716, 721, 753, 754, 805, 806. 807).

Sakupljač bi dakle bilježio, kako bi mu došlo što do ruke, a počeo je s pjesmama Menčetićevim i Držićevim, koje navodi abecednim redom. Ove dotekoše do br. 610, a poslije reda nestaje. Pitanje je sada, mogu li se u ovom drugom dijelu rukopisa, koji obuhvaća 210 pjesama, razabrati vrela, iz kojih je Nikša crpao, te kazati: ove su pjesme jednoga, a ove opet ovoga drugoga pjesnika? To se pitanje nametalo i M. Rešetaru; pa evo, što on kaže: Menčetićevih pjesama ne će se biti vele izgubilo, jer sve tri redakcije imadu skoro jednak sadržaj. Osobito bi bilo važno poznati pisca pjesama od br. 614. do 670., što čine neprekidni red od 57 pjesama, u kojima su akrostisi ženska imena. Takovih akrostiha ima doduše još i u drugom dijelu (t. j. od broja 670. u naprijed), ali rijetko, a primjeri su osamljeni. S toga je sumnja opravdana, da je ovo 57 pjesama osobiti dio drugoga dijela, a valjada im je i auktor jedna osoba. Zato je veoma znatno, što su među ovim pjesmama i dvije Čubranovićeve. Istina, nalaze se među njima i one dvije pjesme, koje Đorđić spominje kao Menčetićeve — 633 (51), 635 (50), — ali je Đorđić poznavao ovu zbirku i upotrebio je, pa možda nije ni imao drugoga dokaza, da su pjesme Menčetićeve. I broj 622 (129) nalazi se u jednom dubrovačkom rukopisu kao pjesma Menčetićeva, ali to baš nije sigurno zbog akrostiha. U ovom odjelu pjesama imamo naime 4 pjesme s akrostihom *Paja,* pa 3 s *Luja*, iza toga 44 s *Kata,* a napokon 4 s *Anica* i po jednu s *Jela* i *Nikica.* Ženska imena kao akrostihe upotrebljava ne rijetko i Menčetić, ali među njima nema ni *Paja* ni *Luja,* a za *Anica* imamo paralelu samo u *Anka* (br. 16) i *Anuhlica* (br. 18); *Jela* kao akrostih dolazi samo ovdje, a isto tako i oblik *Nikica,* jer Menčetić kaže samo *Nika, Nikleta, Nikoletica.* Naprotiv akrostih *Kata* dolazi i kod Menčetića jako često, ali način, kako

Digitized by Google

je u drugom dijelu zbirke Ranjinine sastavljen taj akrostih, regbi kaže, da čitav dio ili barem nekoliko pjesama nije od Menčetića. 56 puta, što Menčetić upotrebljava ime *Kata* za akrostih, započe on prvi stih s riječi, koja se počinje s glasom *k* (najobičnije slog *ka-*, rijetko *ko-*, a još rjeđe *ku-*); jedini je izuzetak pjesma br. 58., koja se počinje sa *človiče,* ali da se u ovoj pjesmi uzmogne uopće dobiti akrostih, treba u trećemu stihu promijeniti *zašto* u *are,* što nije baš potrebito. Naprotiv među akrostisima drugoga dijela upotrebljava se ne rijetko za akrostih *Kata* samo slovo *c* (po staroj ortografiji!), kao u pj. br. 624, 630, 637, 643, 654, 661, 631, 645, 649, 655, 656, 663. Neobično je za Menčetića, da akrostih počne s glasovnom grupom *kr,* a u ovom se dijelu zbirke počinje, kao u pjesmama br. 636, 655, 639, 664, 646, 651, 659, 660. Različito tvorenje akrostiha *Kata* pokazuje, da veliki broj pjesama drugoga dijela ne može biti ni od Menčetića ni od Držića ispjevan. Da se ovo pitanje riješi, trebalo bi u prvom redu ispitati sadržinu, jezik i način slaganja stihova pravih Menčetićevih i Držićevih pjesama, da se po tom odluči, što je u drugome dijelu ovih pjesnika.

Ove misli M. Rešetara bile su meni temelj, na kojem sam dalje gradio. Rezultati, do kojih sam došao, u koliko su positivni, mogli bi se nazvati više nagađanja nego drugo što; sigurniji su po mom mnijenju negativni zaključci, t. j. može se kazati samo, čije pjesme *nijesu,* a čije *bi mogle* biti.

* * *

I. Prvo svega treba se pitati: koji su pjesnici od nama poznatih mogli dati građe Ranjini za njegov kodeks? Naravno je pomisliti najprije na one, koji se u zborniku spominju, dakle na Menčetića, Držića, Čubranovića, Krističevića i Vetranića, pa onda na one pjesnike, koji su živjeli, kad je Ranjina pjesme prikupljao, dakle na Dimitrovića, Nalješkovića, Marina Držića, Burešića, pa ako hoćemo i sve kasnije, jer je N. Ranjina živio, kako dokaza Jireček, čak do god. 1582. Ipak se ovaj broj može ograničiti, i isključiti se mogu svi oni pjesnici, kojih su se ljubavne pjesme do danas sačuvale, jer da je Ranjina i njihove pjesme sakupljao, bilo bi se jamačno dogodilo ono, što se dogodilo i s pjesmama Menčetićevim, t. j. bila bi barem koja pjesma u ovome drugom dijelu zbornika, kojoj bi se dubleta našla i u zbirkama, koje nam preostaše. Kad toga nema, znak je, da Nikša nije te pisce upotrebio. No čini se, da je Ranjina sakupljao samo pjesme starijih ljudi od sebe, t. j.

Digitized by Google

one pisce, kojih su se djela već počinjala zaboravljati. Njegovu djelatnost ne smijemo staviti u god. 1507., koja je godina zabilježena u zborniku, jer se ta godina odnosi samo na pjesme Menčetićeve. Ranjini je bilo tada 13 godina, pa nije moguće, da je on tako mlad prepisivao, nego je prepisivao iz rukopisa iz god. 1507, pa je tako taj datum došao skupa s pjesmama u zbornik. Glavni dio rađe bit će izvršio Ranjina u svojoj mladosti, ali ta mladost svakako nas vodi u drugi i treći decenij XVI. vijeka t. j. u doba, kad je prvih pjesnika ili bilo već nestalo ili im pjesnička snaga oslabila. Njihova je djela najviše Ranjina kupio, a nađe li se gdje što i iz kasnijih zemana, kao nadgrobnica Nikoli Dimitroviću, to samo znači, da se je rad Nikšin otegao na nekoliko decenija. Kako bi mu što *starije* došlo do ruka, tako bi ubilježio. Bit će ubilježio i štogod novije, ali toga ne može biti mnogo, jer bi inače cijela zbirka izgledala drukčija: sam bo maleni broj od 210 pjesama isključuje mogućnost, da je upotrebio za svoju zbirku i novije pjesnike, kojih je pjesmotvore sigurno dobro poznavao. Pa treba donekle osvrtati se i na tradiciju, koja nam je ove pjesme predala kao svojinu *dvojice najstarijih pjesnika.* Možemo, istina, tu tradiciju tumačiti izostavljajući ono „dvojice", ali ne bi sigurno dubrovački literarni historici zabilježili bili kao Menčetićeve pjesme one, koje su bile Vetranićeve ili Dimitrovićeve ili kojega kasnijega pjesnika, da ih je zbilja u zborniku bilo.

Vjerojatno je dakle, da se između onih 210 pjesama zbornika, kojih većina nijesu ni Menčetićeve ni Držićeve, kriju pjesme naših najstarijih pjesnika, drugova ovim dvjema. No kako se u zborniku spominje i ime Vetranićevo i Dimitrovićevo, hotio sam se uvjeriti, ima li baš i njihovih pjesama u ovoj zbirci, a to sam radio ispitujući način, kako su ovi pjesnici i stariji im drugovi: Menčetić, Držić i Čubranović slagali stihove. Trebalo bi se, istina, osvrnuti i na leksikalno blago, pa i na gramatičke oblike, no teško je na tom polju raditi, kad ne znaš, je li baš Ranjina onako pisao, kako su pjesme u originalu glasile. Za mene je mnogo čvršće mjerilo metrika, jer tê nije lako mijenjati. Pa zbilja, pogleda li čovjek bolje, i ako se čini, da su svi pjesnici, koji su pjevali u dvanaestercu, jednako gradili stihove, ali će se naći razlika između jednoga i drugoga, po kojima je lako raspoznati pjesme jednoga od pjesama drugoga.

Digitized by Google

II. Menčetić se drži ovih pravila:[1]

1. Elisija po talijanskom načinu, t. j. da se računa kao jedan slog zadnji od riječi, koji se svršuje samoglasnikom i prvi od druge, koji se samoglasnikom počinje, njemu je skoro sasvim nepoznata. U I. knjizi (po Jagićevu izdanju) njegovih pjesama našao sam samo primjere: *da se‿opet pojavi* (pj. 31), ali ni taj ne dokazuje ništa, jer se radi o enklitici *se*, koju i onako pjesnik često apostrofira. U II. knjizi ima nešto više slučajeva: *jer istom da je‿ovo od ove gospođe* (pj. 1), *ne bi‿imal krieposti* 21, *neka ti‿je od sluga* 28, *zač se‿ona angelska* 32, *ja ću‿umrit bez muke* 85, dakle opet sveđ enklitike, koje mogu i pred suglasnikom izgubiti skrajnji samoglasnik.

2. Da dobije određen broj slogova, služi se pjesnik apostrofom, i to ne apostrofira samo enklitike, imperative i infinitive — što svi pjesnici čine —, nego kadgod i druge riječi, n. pr. *bil'(e)* I 61, V 15, *sviľ(a)* II 50, *vidiľ(a)* *ust'(i)* IV 92, *vlas'(i)* IV 83, *svoj'(e)* II 50, *tvoj(i)* II 59, *volj'(u)* II 81, *svoj(i)* II 98 itd. Drugi pisci stežu apostrof skoro samo na participij pret. akt.

3. Refleksi glasa ѣ vrijede Menčetiću kao jedan slog, pa se za ovakim riječima povode i riječi, gdje je *ije* od iskona, n. pr. *savije* II 59, Grec*iji* Lukrec*iji* II 59. Nađe li se inače u istoj riječi samoglasnik uz samoglasnik, vrijedi kao dva sloga, n. pr. *dionik* IV 76 *vidio, slidio, vazeo, veseo* V 22 *zaupih* V 22. I *neima* služi kao tri sloga, a samo je izuzetak, kad vrijedi kao dva n. pr. II 63, II 97. Također za *meu*, koje obično pjesnik upotrebljava kao jedan slog, ima slučajeva, da je dvosložna riječ, n. pr. *još meu družinom* II 56.

4. Svršuje li se riječ s konsonantom, sriče se s drugom, ako joj se slaže taj konsonanat ili više njih i samoglasno pred njim; svršuje li se pak na vokal, onda treba, da bude pravilan srok, složiti dva zadnja samoglasnika i suglasnik među njima; samo ako je riječ jednosložna, dosta je da se sriču zadnji vokal i konsonanat pred njime; n. pr. *ja — tja — sja, tve — sve, pozre — mre, pozri — mri, tada — dva, obadva — sva, ja — prija.* Od tih pravila Menčetić rijetko odstupa, n. pr. *dahti — cafti* II 11, *zavije — čuje* III 102. Češće se ponavlja samo *trpe — vape.* — Ponavljanje istih riječi u sroku (kao *za što — za što* II 82) vrlo je rijetko.

[1] Izostavio sam i kod njega i kod drugih ono, što je jednako, jer mi je najviše stalo, da nađem razlike između njih.

Digitized by Google

III. Držić odstupa od ovih pravila u koječem:

1. Za elisiju sam u njegovim pjesmama opazio ove primjere: *za ⌣izvidat sej muke* 18, *za⌣anđelski obraz tvoj* 20, *sve sunce što⌣obsiva* 21, *dan i noć ne⌣odahnem* 26, *za⌣angjelsko još lice* 37, *ka si jakša⌣od lava* 46 (moglo bi se i *si* apostrofirati), *ki⌣imaju rajsku milos* 60, *rajski⌣obraz tvoj* 62, *i⌣u veselju* 62. Držić dakle elisiju poznaje, i ako je rijetko — obično kod jednakih vokala — upotrebljava.

2. Ispadanje skrajnjega samoglasnika pred suglasnikom — osim običnih imperativa i enklitika — našao sam samo u pjesmi br. 52., i to samo jedan primjer: *nosil'(a)*. Zabilježiti je naprotiv otpadanje slova *j* za srok u: *pakleno(j)* (56) složeno sa: *tužbeno, izvida(j)* (40) složeno sa: *ku mi da. Vernij'(i)* 15, *gizdav'ja* 11, 12 odgovaraju Menčetićevu *Lukreciji, tvoj'(i)*, a bit će nastali u povodu za pravopisom.

3. Držiću samoglasi u: *meu, jaoh* i *ne ima* (osim 24_{17}, gdje je prema *ne prima* u sroku) vrijede uvijek kao jedan slog. Inače dva samoglasnika jedan uz drugi (osim: *neumrlo* 59) čine dva sloga.

4. Muški su srokovi — tako zovem sricanje riječi, koje se svršuju na suglasnik (bez obzira na naglasak) — u Držića rijetki, pa i kad dođu, obično pred zadnjim samoglasnikom bude još koji konsonanat ili vokal jednak. Iz prvih 500 stihova evo primjera: *dan -- priželan* 3, *mojlh stril — veći dil* 4, *smrt — strt, glas — vlas* 6, *saj svit — proslavit* 7, *želan — dan* 8, *mirnl san — noć l dan* 9, *gizda pun — jak paun* 9, *glas — slas* 10, *doć — sviet oć* 10, *lav - - ljubav* 12, *stvar -- car* 12, *lik — vik* 12, *moć -- noć* 15, *toj — joj* 15, *taj -- uzdihaj* 16, *mimo toj -- život svoj* 16, *kako mraz — obraz* 17, *tvoj - - moj* 20, *vas — čas* 21, *tolI lip — vičnl hip* 21, *noć — moć* 21, *živit — svit* 21, *igdar poć — smrtna noć* 21. — Inače su u Držića ženski srokovi pravilo, a izuzeci su: *žice -- liče* 2, *liče - - danice* 15, *zemaljske — nebeske, blaženstvom — kraljevstvom, cviljenje — spivanje, mni — tamni* 21, *svit bi — tebi* 22, *da ga - - misal ga* 22, *sela bi -- sebi* 22, *svita -- cvitja* 23, *krila da — vazda* 26, koji su u suštini jednaki onim primjerima, koje sam naveo za muške srokove. — U Držića su dakle pogrješni onaki stihovi, gdje se slažu samo skrajnji samoglasnik i suglasnik pred njim, već treba da budu barem tri slova jednaka. Za to se u Držića ne nalazi srokova kao *ja — sja, sve — tve*, koji su u Menčetića tako obični. (Zapamtio sam samo jedan izuzetak u pj. 15: *mre — zazre*).

Digitized by Google

IV. Vršnjak je ovim pjesnicima Andrija Čubranović. Suditi njegovu metriku možemo samo po Jeđupci, ali pored sve kratkoće te pjesme opaža se dosta jasno njegova osobnost.

1. Prvo svega Čubranović upotrebljava elisiju jako često, tako da u njega nije izuzetak, nego pravilo, da se može skrajnji samoglasnik elidirati, počinje li se druga riječ samoglasnikom. Evo svih primjera elisije u njegovoj pjesmi: *I želinje vaše_ispuni* 3, *otkud žarko sunce ističe* 6, *niti smiemo na_jednom mjesti* 7, *i primili gospo_u putih probijući strane_i luge mnoge brige jade_i tuge* 16—19, *da ne_osušu ličca viku* 44, *dim ti_od plodi moja slavo* 73, *prvi će_imit tu besidu* 81, *kaže s tobom liepo_i dvorno* 102, *misli rotno_i rogoborno* 104, *nu ako li ruso_u belu* 169, *i tom željom vik ne_istašti, savija' ga_u rusu belu* 171—172, *kad ću_umriti* 180, *i jeziva_i male moći* 182, *bilja gospe_i kalopera* 194, *rute_i maka do dva pera* 195, *ja ti velju, ako_obslužiš* 205, *ištom, gospo, da_oporučiš* 213, *čuj me gospo mila_i ljubka* 221, *tako t' sriću višnji_uzviši* 222, *ako želiš koga_i žudiš* 225, *da t' sam došad reče_umiru* 240, *kako_uspuca kris ob liti* 250, *sve želeći mene_imiti* 252, *kako_iznutra kremen kami vazda gori_a izvan stine* 256–257, *duga zdravja_i duge moći* 265, *skupno_i skladno govoriti* 277, *ne bi umn'je_od tebe bilo* 291, *i mudrija neg sve_ostale* 294, *stvar od koje sama_u sebe* 303, *cić gorušte ljubi_i vere* 319, *ne_umi, gospo, iz daleče* 341, *ner da se_uzna, što ti reče* 344, *tisuć krat je htil da_izusti* 345, *pred svitlosti tvoga_obraza* 352, *pače bahtom vazda_usteci* 372, *ter mu sunce goru_isteci* 376, *u neharstvo sve da_obratiš* 386, *života ga gospo_izbavi* 390, *on je_od vika dan od zgara* 392, *što godi se goru_odluči* 398, *vik ne_ubigne togaj suda* 400, *ner ako mu_u kratko reda ne daš, da ga ć' vele_ureda čut pričudnom smrti_umriti* 420—423, *svaka rados njega_uzdiše* 423, *tašta kako magla_idući* 425, *ni pije ni_ije ni miruje* 430, *njegda pače grozno_ucviljen* 435, *što l' rumeno_i belo cvitje* 441, *da se_u mojoj krvi_umiješ* 468, *nada nj mrtva rana_u krvi* 507, *takom zleđu da se_obličiš* 518, *i otle je skupno_u družbu* 537, *ku ćeš naći harnu_i ljupku* 547, *il' ne_odvedu priko gore* 567, *il što_je slaje u tvom ličcu* 575, *mogli_izmislit do vik vika* 586, *sve što godi srića_u sreći* 593, *u sred hiže_i svrhom teći* 596, *i sva dobra, ka su_u kipu* 597, *i me glave meko_uzglavje* 612. *vazda_u tebe stanom stale* 614, *svaku t' molbu višnji_usliši* 616, *a duh ti se goru_utiši* 620. — Iz ovoga se popisa vidi, da pjesnik elidira i dvosložne riječi,

Digitized by Google

ali da mu je najmilije upotrebiti tu sloboštinu kod jednosložnih (13 puta veznik *i*), pa da elisiji ne smeta ni slovo *j*.

2. Apostrof upotrebljava Čubranović vrlo često, ali je ograničen na enklitike i pojedine riječi kao *nut'*, *ilit'*, *neg'*.

3. Samoglasnik pokraj samoglasnika sad čini za sebe slog, a sad se broji kao dvoglasnik: *veo — mi* 42, 47, 65, 212, *Da — nio* 76, *Dan — ču — o* 268, *neu — mr — la* 496, *za — mi — ri — o* 534, *za — vi — ri — o* 535.

4. Rekli smo već, da *j* ne smeta elisiji, pa može prema tomu i usred riječi ispasti, te tada dva samoglasnika čine dvoglasnik: *na mo'‿u vjeru* 125, *ko'‿e se sove vratiželja* 156, *umni'‿e* 291, *pi'‿e* 430. — *Ni* i *pri* piše pjesnik, kad mu treba jedan slog, a *nije* i *prije*, kad mu trebaju dva.

5. U Jeđupci su srokovi svi ženski, pa je pravilo, da se riječi sriču od drugog samoglasnika pred svrhom do svrhe. Jedan bi samo bio izuzetak u stihovima 293—296, gdje čitamo *svrsna* složeno sa *srčna*.

6. Čubranović je jedini pjesnik, koji ne slaže *s — z*, *š — ž*, *s — š*, *z — ž*. U akademičkom izdanju ima samo jedan pouzdani primjer za takovo slaganje: *poraza — pojasa* 457—458, ali je tu pjesnik sigurno zaveden jednakošću samoglasnika. Inače: *ušeresi — vezi* 554, *bodesni — ljuvezni* 471, *pineza — Elesa* 560, što se čita u akademičkom izdanju, stoji mješte: *ušerezi — vezi, bodezni — ljuvezni, pineza — Eleza*, te je izdavač shvatio *s* kao *s*, a ne kao *z*, jer se talijanskim pravopisom oba glasa pišu jednako slovom *s*. Ispor. bilješke u dnu strane od izdavača.

V. Vetranić regbi da se je povodio donekle za Držićem i za Čubranovićem:

1. I njemu je poznata elisija, ali je rjeđe upotrebljava nego Čubranović, i to na svoj način: on elidira samo jednosložne riječi n. pr. *u‿oružju tuj prošal* I, 1. 11, *ne da‿ima sumnju‿i strah* I, 1. 22, *i‿u zemlju obrati* I, 1. 24, *ki‿obide vas svijet taj* I, 1. 30, *i‿u ljubav i‿u milos* I, 1. 54, *svrnut se‿u vječni san i u vječnu mrklost* I, 1. 80, *i‿odriješi život moj* I, 1. 104, *sve imanje ‿i blago* I, 2. 87, *jak pljeva‿od strništa* I, 2. 71. S toga moramo smatrati izuzetkom primjere kao: *ter mi hoće oči‿ispliti* I, 3. 164, *prva‿ona vrjemena* I, 2. 2. Vetranić se dakle držao u upotrebljavanju elisije Čubranovića, samo je dosljedniji. Povođenje za Čubranovićem vidi se i u tome, što *j* ne smeta elisiji, n. pr.

Digitized by Google

ki_je ljepši vidjeti I, 1. 87, *tko_je pamet tuj stekal* I, 2. 27, *i na_jedno rok staše* I, 2. 30, *što se_je samo usijalo* I, 3. 71.

2. Apostrof upotrebljava Vetranić kao Čubranović. U prvih 1000 stihova prve knjige našao sam samo *s večer'* I, 3. 353.

3. *O*, koje se razvilo iz *l* na kraju sloga, ne čini sloga. To je pravilo provedeno, i kad je riječ u sroku, tako da tada za srok vrijedi kao dva sloga, a za broj slovaka kao jedan n. pr. *Peharac povrati, gdje ga si sad sakrio — nemoj ga tajati, ako t' je život mio.* Pel. 1625, *bez misli nebavac za toj sam ja zabio — taj zlati peharac na kom sam mjestu skrio.* Pel. 1670; ali ima i primjera, gdje svaki samoglasnik čini svoj slog, n. pr. *vaj s većom radosti ner li bih sam htio — ter moje žalosti prikrati velik dio.* Pel. 1507. — *Prije, nije, meu* može biti dvosložno i jednosložno, n. pr. *još cijenim ni — je pastir* I, 1. 45, *nije jele ni bora* I, 1. 58, *prije reda život moj* I, 1. 102, *meu zlobe ostale* I, 2. 132. *me — ju sve je vidjet žalos* I, 4. 118. Treba istaći i ove primjere: *neizmjerni* I, 3. 411, *neugledaju* I, 3. 282 itd., ali mislim, da će pjesnik biti ovo shvaćao kao elisiju. — *Merkurio* Pel. 2470, 2585 povodi se za riječima kao: *spomenuo.* Pamtiti je i *naudio* Pel. 2576, *neugođaj* Pel. 2741.

4. Najznačajnije za Vetranića je, što je dosljedno izveo u sricanju ono, što opazismo već u Držića. U njega ima, kao i u drugih pjesnika, i muških i ženskih srokova, ali je važno, što se kod ženskih srokova drži pravila, da je dosta, slažu li se dva samoglasnika i jedan suglasnik među njima. U prvih pet pjesama prve knjige (iedno 1400 stihova) zabilježio sam sve takove srokove: *mramorno — jadovno, tako — slatko, priklono — gojno, kratko — tutako, molim — prodljim, izbrani — prislavni, zemaljski — anđelski, brazdi — sadi, drijenjine — smrekinje, slatke — svake, lieka — drienka, čin'te — stojite, svaka — kratka, miriše — polipše, nikada — sazda, gospostvo — robstvo, cesarstva — sužanstva, pravda — vlada, zoblje — kolje, poznala — Pavla, svako — slatko, pričudno — puno, sade — pravde, šajke — junake, viteško — žensku, ugarska — krstjanska, krstjansku — svaku, oholi — orli, velim ja — koli sja, takoj — krstjanskoj, vojnik — konjik.* U istom broju stihova ostale bi nepravilnosti bile samo ovo: *ja — sja* I, 1. 116, *loše — naše* I, 4. 68, *nje — žnje* I, 5. 41, *grada — prida* I, 6. 161, *gork — rok* I, 6. 213, tako da baš ovi rijetki izuzeci potvrđuju gornje pravilo.

5. Značajno je za Vetranića i ponavljanje istih riječi, da se do-

Digitized by Google

bije određeni broj slogova ili srok, n. pr. *do pasa — do pasa* Pel. 3851, *zelene — zelene* Pel. 3821, ili *a za toj, a za toj vašu čast branite* II, 6. 45, ali ovakovih primjera ima jako malo. U Pelegrinu n. pr. nijesam našao takovu ponavljanju primjera. (Ima, istina, triput ponavljanja u stihovima 4221, 4222, 1135, ali to ponavljanje ima svoj uzrok, a nije samo zato, da slogovi budu svi na broju).

VI. Ni Dimitrovića nije teško poznati. — 1. On poznaje elisiju n. pr. *ni_iz srca nigdare* Ps. uv. 43, *nego li_iz radosti* Pr. 22, *na_uboštvo ima prit* Pr. 25, *i_od mala čovjeka* Pr. 42, *ni_od svoje općine* Pr. 43, *nu_je druziem kiem pjenez* Pr. 44, *neg da_otkupljen bude biti* D. 1. 4, *i saveza mnoga_je ljeta* D. 1. 8, *smrt za_otkupit duše mnoge* D. 2. 24, *svaka_ugodna višnjem bogu* D. 2. 22, *manju_od vaše procjenjiva* D. 6. 8, *slasti_od svieta ni veselja* D. 6. 16 itd. Upotrebljava je dakle po prilici kao Vetranić, i to češće u osmercima nego u dvanaestercima.

2. Dimitrović se razlikuje od drugih pjesnika tim, što apostrof češće upotrebljava i ondje. gdje mu se ostali uklanjaju. Najradije Dimitrović apostrofira part. praet. act., pa toga ima u njega sila, no primjeri nijesu jednako podijeljeni. Gdjekoje pjesme nemaju nijedan primjer, a u drugima sve vrvi od njih, n. pr. D. 9. *bil(o), dal(a), htil(a), bil(o),* D. 14. *dal(a), otvrdnul(i), zgubil(i), pogriješil(i), dal(a), promijenil(i), bil(i), zaplatil(i), slavil(i), bil(i), slavil(i).*

3. Pravilo je u Dimitrovića, da samoglasnik uz samoglasnik može činiti dva sloga, ali obično čini jedan, n. pr. *za niednu nelma stvar* 6. 33, *ne žudi ne ima* 6. 46, *nelzmjerna ljubavi* R. 3. 1, *nelzrecive tve milosti* R. 18. 16 (baš ove dvije riječi nijesam našao kao peterosložne), *naučitelj* Posl. 1. 5, *naučen* Pr. 16, *neumrli* Posl. 1. 17, *leutajuć* Posl. 2. *Meu* je uvijek jednosložno. *Prije* može biti dvosložno i jednosložno (isp. D. 22, gdje je *prije* dvosložno 6 puta, a tri puta jednosložno). *O*, koje se razvilo iz *l* (ako nije *ao* stegnuto u *o*), može činiti slog za sebe *(ko hvaljen bio je* Ps. 5. 292, *dielio je sve milosti* D. 7. 12), ali obično vrijedi sa samoglasnikom pred njim kao jedan slog (*vladaoca višnjega* Ps. 3. 51, i *anđeoski cviet i dika* D. 6. 4).

4. Osobitost je u Dimitrovića, da tvoreći stihove za *j* ne mari, kao da ga nije. Govoreći o elisiji naveli smo već nekoliko primjera, iz kojih se to vidi, ali tomu ima primjera i kod Čubranovića i Vetranića. Značajnije je za Dimitrovića, što *j* kadgod ne

Digitized by Google

čini slog ni u sredini riječi, i to ne samo u riječima: *prije, nije,* za što se može do volje naći paralela u drugih pisaca, nego i inače n. pr. *kod Apele svoje bošice* D. 7, *onezijem, koji sili* Ps. 7. 60, *tiem u tvoje dreselje* D. 77. Moglo bi se pomisliti, da su slični primjeri nastali krivnjom prepisivača, koji je upisao potpune oblike mjesto skraćenih: *tve, sve, ki,* ali to ne vrijedi za riječ *prijatelj,* koja je u Dimitrovića skoro uvijek dvosložna (isp. Pr. 26, 37, 207 itd.), te je izuzetak: *ni pri — ja — telj neima* Pr. 43.

5. U sricanju drži se Dimitrović pravila, da je dosta, slažu li se zadnja dva slova u riječi (isp. Ps. 1. *me — ime, ja — griešenja, mre — umre, glasiti — ti, ni — meni, me — tme, ja — broja, te — dobrote, ti — prikratiti).* Uopće se opaža u Dimitrovića velika sloboda u pravljenju srokova. Tako on slaže: *Nabukodonosor'(a)* (D. 25. 10) sa: *odizgor,* on imperativu *nemoj* dodaje *e,* da bude srok sa: *svoje* (Pr. 17), slaže: *ognjena* sa: *iz njega* (D. 3. 11). Tih nepravilnosti, koje nijesu vrlo česte, nalazimo i u brojenju slogova, jer se kadgod nađe mjesto šest slogova pet ili sedam. I riječ *sedam* on piše *se'am* (Ps. uv. 2), samo da dođe do broja šest.

VII. Iz ovoga, što smo rekli, vidi se, da svaki od ovih pet pjesnika čini pjesme na svoj način, te bi se lako mogle razlučiti pjesme jednoga od pjesama drugoga, osobito kad je više pjesama istoga pisca skupa. S toga, kad bi se u onih zadnjih 210 pjesama zbornika Ranjinina krile pjesme ovih pjesnika, imamo načina, da ih nađemo, samo ako su jedna do druge, jer bi bilo n. pr. sasvim pogrješno kazati za svaku pjesmu, koja ima elisiju i ne upotrebljava u sroku *s* za *z, š* za *ž* ili *š*, da je Čubranovićeva, kad bi to podudaranje mogao biti puki slučaj. Valja dakle prvo svega gledati, jesu li pjesme, kojim tražimo auktore, cjelina, ili se dadu podijeliti, pa se tad stoprv može govoriti, čije bi mogle biti.

Ranjina, pošto je prepisao pjesme Menčetića i Držića, nadodavao je svomu zborniku pjesme, kako bi mu koja došla do ruku, a da je imao sve one pjesme, koje je pobilježio, u jedanput pred sobom, zanago bi ih bio alfabetski poređao kao i pjesme prve dvojice. Pjesme, koje je dobavio da ih prepiše, mogle su biti u malenim zbirkama ili svaka za sebe. Ove su posljednje bile sigurno Držićeve i Menčetićeve, jer je sva prilika, da drugih zbiraka pjesama ove dvojice osim onih, koje Ranjina bijaše upotrebio u prvom dijelu kodeksa, nije bilo. S toga one pjesme u drugom dijelu zbornika, koje su pripoznato vlasništvo Šiška ili Đore, mogu nam služiti kao

Digitized by Google

granično kamenje, t. j. ako je kakva cijela zbirka ušla u kodeks, tu zbirku treba da tražimo u onim granicama, koje nam označuju ove pjesme. Pa i zbilja je tako: one dijele drugi dio kodeksa u četiri odsjeka (611—671, 675—716, 723—753, 756—796), a u svakom tom odsjeku nalazimo po nekoliko pjesama, koje su metrički tako vezane među sobom, da ih ne možemo razdijeliti, već ih moramo smatrati svojinom jednoga pjesnika.

VIII. U prvom odsjeku čine takovu cjelinu pjesme s akrostisima, kako je već g. Rešetar opazio, samo bi se mogle možda dodati njima i pjesme sve do broja 675. Ovim je pjesmama ovo zajedničko:

1. Nema nijednoga primjera elisije. Tek u broju 675, dakle samo 4 pjesme prije one, koja je sigurno Menčetićeva, čitamo: *i velmi ⌣uhiljena.*

2. Dva samoglasnika čine svaki za sebe slog. *Neima* je dvosložno, ali je u pj. 657, 633 trosložno. *Nije* je svakad jedan slog. U pjesmi 613., dakle baš pred nizom akrostiha, ima *nije* dvosložno i jednosložno; u istoj toj pjesmi jedan je stih pogriješen, a kad bi bila autentična rima: *proz — mudros,* to bi bio jak dokaz, da ovu pjesmu nije ispjevao isti pjesnik, koji i pjesme s akrostisima, jer takovih srokova on ne trpi. — *L* se ne mijenja u *o*, kad je na svrsi sloga (osim *ohvaono* pj. 614 (58), a kako u 675 (426) imamo uz eliziju *mao* kao dvosložnu riječ, možemo kazati, da tu po svoj prilici skupina prestaje.

3. Pjesnik ne apostrofira participe.

4. Za srok je pravilo, da kad se riječi svršavaju na suglasnik, slažu se od zadnjega samoglasnika, a inače od predzadnjeg. Izuzeci su od toga pravila: *pjesni — u sni, prija — pravit ja, tre — gre* 615 (56), *ali ne — od mene, ova — dva* 616 (44) (ovo su pjesme s akrostihom *Paja,* pa kako ovi srokovi inače u drugim pjesmama ne dolaze, sumnjam, jesu li ove pjesme od istoga pjesnika kao i one s akrostihom *Kata); nakiti — bereš ti* 632 (41), *ma — očima* 637 (149), *tve — sve* 662 (54), *ja — dodija, ja — prosja* 665 (95), *suzice — ličce* (lice?) 672 (425), *ni — meni* 625 (45), 629 (333), 669 (74), *ja — tja* 620 (55), 650 (98), 661 (54), *ja — sja* 635 (50), 641 (26), 644 (52), 651 (311).

5. Nigda se ne sriče *s* sa *z,* ni *š* sa *ž,* ni *s* sa *š,* ni *z* sa *ž,* već uvijek slovo odgovara slogu. U ovoga pjesnika nema dakle srokova kao *duše — tuže, tuzi — druži* i sl.

Sricanje eto i brojenje slogova dovodi nas do toga, da sve pjesme

Digitized by Google

s akrostisima *Luja, Kata* i *Anica,* pa još neke iza ovih ubrojimo u vlasništvo jednoga pjesnika, ali tko to može biti, nije lako kazati. Pjesme pod brojem 645 (53) i 655 (95) bilježi Sasin kao Čubranovićeve, pa bi po tom cijela zbirka imala biti njegova. Kako je jedini Čubranović od pjesnika, za koje znamo, onaj, koji ne miješa u sricanju *s* i *z,* sva je prilika, da su ove pjesme zbilja njegove, ali bismo tada morali sve ono, što se u ovim pjesmama ne slaže s Jeđupkom, odbiti na to, što je Jeđupka ispjevana drugim mjerilom nego one. Dubrovački pjesnici smatraju dvanaesterac domaćim, stihom razgovora, pa e opaža uvijek neka razlika, ako i mala, između njega i osmerca, koji je također domaći, ali komu bijaše ugleda i u Italiji. Ovdje pak imali bismo slučaj, da isti pjesnik upotrebljava u osmercu elisiju često, a u dvanaestercu nikad. To bi, istina, bilo moguće, ali baš sigurno nije, pa s toga za ovaj odsjek pjesama stalno se ne će nigda moći izreći, čiji je, dok ne dobijemo dokaza, da je ovakove razlike u metrici između dvanaesterca i osmerca zbilja bilo.

IX. U drugom odsjeku, t. j. od br. 680. do br. 716. nalazimo nov niz pjesama, koji se počinje negdje s pjesmom 692, a svršuje se po svoj prilici s brojem 711. Da mu početak moramo tražiti negdje okolo broja 692, dokazuje i to, što je pjesma pod br. 693 (460) ista kao i ona pod brojem 682., t. j. prvi će put pjesnik biti prepisao pjesmu kao volantu, a drugi put iz kakve zbirke, a između jednoga i drugog prijepisa sigurno je proteklo nekoliko vremena, jer da je sustopice prepisivao, ne bi bio Ranjina u jedanaest pjesama istu pjesmu dvaput prepisao. Gdje se ovaj niz svršuje, teško je kazati; kazao bih naime po srokovima, da i pjesma br. 715 (466) ide ovamo, no već u broju 713 (450) nalazimo *bil', zatvoril',* što se inače u ovom nizu ne nalazi. Zaustavio sam se s toga na broju 711 (471), gdje sam zabilježio značajne srokove kao *razgovor — zovem,* jer su baš srokovi ono, po čem se ove pjesme razlikuju od drugih. Ove pjesme ne poznaju elisije (osim: *a ovo_ je jur lito* 699 (433), *da_ju žalos ne smuti* 700; u br. 696 (460) *zač mi je dan od Nika,* ovo „od Nika" umetnuto je kasnije), ali ovoga pjesnika ne razlikuje ni to ni drugo što od ostalih pjesnika, već što ne mari za pravila srokovanja. Tako je njemu dobro: 692 (313) *ni — dni, ja — tja, bi — oznobi,* 694 (430) *tvoje — plove.* 695 (430) *koja bi — budeš ti, dam — ma, zapovid — do vika.* 696 (460) *da — ja, godje — kako je, dam — ma, tva — ma.* 697 (431) *venem — ljuvene, plača — skonča,* 698 (431) *ljepoti —*

Digitized by Google

podati, skupa — liepa, mlad — grub (od pola pjesme i ovakovi su mu srokovi odviše, pa uopće ne sriče), 699 (433) *zeleni — ne bi, dostojna — jadovna, Stona — Neptuna, ne može — živjeti* (t. j. bez sroka ikakvog), *cti — liposti,* 70 (462) *meni — ni, meni — žalosni,* 702 (519) *lugu — jezerju, iti — milosti, Serena — Diana,* 703 (463) *nevirna — čemerna, čas — boles,* 705 (465) *bi — sebi, ni — dni, neboga — ja, priku — gnivu,* 704 (434) *najvišu — lipšu, znobiti — ljeti, učne — počne, dahti — cafti,* 707 (464) *srce — lice, ja — pokoja,* 709 (157) *ma — očima,* 711 (157) *razgovor — zovem, požale — suze, kamena — suzama.*

S ovih uzroka ne smiju se po mome mnijenju dijeliti ove pjesme jedna od druge. Istina, ima ih među njima, kojima u sroku nema prigovora, ali to još ne znači, da su to pjesme koga drugoga, jer pjesnik može štogod upotrebiti u jednoj pjesmi, a u drugoj ne, kad mu nije potreba. A mislim, da nije teško pogoditi, ni čije su ovo pjesme, budući da među njima nalazimo jednu označenu nečijim imenom, a koja se od drugih ne može baš nikako odijeliti. To je pj. br. 702 (519), za koju je netko in margine zabilježio, da je Krističevićeva, a u njoj čitamo srokove: *lugu — jezerju, cti — milosti, Serena — Diana,* kojima u drugim pjesmama ima paralela (isp. 705 (465) *neboga — ja,* 694 (430) *tvoje — plove* itd., pa 699 (157) *iti — milosti, Stona — Neptuna).* U potvrdu nagađanja, da su ovo pjesme Marina Krističevića, treba navesti i akrostihe pjesama br. 709 (157) i 710 (157), gdje bi *Mara* moglo biti ime piščevo, a kao poteškoću, što se uz pjesme 694 (430), 695 (430) i 696 (460) spominje u rukopisu ime *Niko,* ali je barem za pjesme 695 i 696 očito, da je tu prepisivač umetao, pa samo iz toga zaključivati, da su pjesme nekoga Nika, mislim da ne bi bilo opravdano.

X. U trećem odsjeku čine br. 731—743 neprekinutu cjelinu. To se vidi najbolje otud, što se samo u ovim pjesmama nalazi upotrebljena talijanska elisija, n. pr. 732 *tuj pride na_oči me,* 733 *tko žudi ovdi_od vas, cvitak je_od ružice,* 734 *mogla si_uživati, dokli _ima kripost,* 736 *ončas ne_u ljubavi, zač bića obćena_u većoj su kriposti,* 737 *jadovne bolesti_i uzdasi goruće, da_izvida pritužna,* 738 *tvojojzi_u liposti, sva cvitja_od radosti,* 739 *parjaj te_i blaženja, zač za čas ki_imate,* 740 *ako mu_je u volju, u svemu mjestu_ovom, radosti uživah* itd., 741 *ajmeh ča htiše_izreći, bilo_užeže, aj gorko me_uzdihanje, na moje_usti, od mene srce da_otide, bez moje_vile, moje_gospođe,* 743 *obrati se_u rados.*

Digitized by Google

Osim ove dosta stalne oznake treba spomenuti također: 1. Pjesnik sriče: *jadovno — rumeno* 732 (499), *izbrani — rumeni* 733 (499), *suzami — meni, znam — dan* 734 (500), *minuto — zato* 736 (501), *jadovni — dni* 739 (472), *kruto — kroz to* (432). — 2. Pjesnik apostrofira: *zavezal(a)* 735 (500), *primil(a), učinil(a), mislil(a)* 740 (441), *odvratil(i), men(i), odlučil(a), bil(o), htil(a)* 743 (469). — 3. Pjesnik se povodi u formi za Talijanima: br. 732, 733, 734, 735, 736 (str. 499—501) soneti su, br. 737, 738 (470, 471) dvanaesteračke oktave bez sroka u sredini, br. 731 (470) dvanaesteračke kitice *abba* bez sroka u sredini, br. 741 (432) kitice od tri sedmerca i jednog četverca vezane: *a bb cc dd b ff g,* br. 742 (501) i 744 (472) dvanaesterci, u kojima se sriče sredina i kraj. — 4. Jako je karakteristično, da pjesnik upotrebljava veznik *nu* kao umetak, a ne kao veznik suprotni: 731 (470) *neka no u mjesto skončanja nu rados krozi te ja primim,* 732 *i ličce nu tvoje jak ruža rumeno,* 733 *tko žudi od vas ljuvenu nu kriepos,* 735 *zač vječan biti ja mislim nu krozi te,* 740 *daj mir nu sad tebi u svemu za dosti,* 741 *aj gorko nu uzdihanje.*

Tko je ovaj pjesnik, čije se pjesme tako jasno luče od drugih? I nagađanja su suvišna. Iza njih dolazi, istina, odmah pjesma Vetranićeva (br. 745.), ali kad bi ovo imale biti pjesme Vetranićeve, mi ga u ovakom ruhu ne bismo mogli pripoznati. Lakše je doznati, kad je ovaj pjesnik pjevao. M. Rešetar je naime dokazao, da je pjesma br. 740 (441) prijevod talijanske pjesme: *Fior di Delio* Napulitanca Antonija Ricca, koja će biti štampana prvi put god. 1507. Po tome i ostale pjesme ovoga nepoznatog dosle pjesnika imadu biti iz prvoga ili drugog decenija XVI. vijeka, a možda i kasnije, ali nikako prije.

XI. U četvrtom odsjeku pjesme od broja 759. do br. 795. kazao bih da su od jednog pjesnika potekle. Razlozi su mi ovi:

1. U njima se elisija rijetko upotrebljava: *na tebe ma diko‿oj* 760 (477), *u‿ovakoj žalosti* 765 (477), *bit hoću kako‿oni* 767 (479), *za što‿ima* 780 (486), *i‿od službe sva plata* 784 (487). *otkle‿je jad ovi hud, umrieti za‿ovi jad* 785 (454), *da‿osladiš gorki stril* 790 (493), *da me‿uzme služicu, ona ti‿je uresa* 793 (489). Ima i dva stiha po 7 stopa: *sa zlatom upredena* 782 (459), *ako bi hotjela ti* 785 (454). Kako je ovo malo slučajeva jednako po pjesmama podijeljeno, elisija nas ne sili, da niz razdijelimo u dijelove.

2. To vrijedi i za apostrofe: *studenij'(i)* 759 (476), *dan'(a)* 768

Digitized by Google

(478), *najvjernij'(i)* 772 (480), *znal', mislil'* 776 (483), *izmoril'* 790 (493).

3. *O*, koje se razvilo iz *l*, čini sa samoglasnikom pred njim kadgod dva sloga, isp. *da-o* 762 (459), *ljubi-o* 779 (484), *smislio, patio* 780 (486), *veseo* 791 (10), ali češće jedan (isp. *usiona* 769 (479), *boravio* 775 (457), *veseo* 776 (483) i dr.). Tako i *ne-i-ma* 771 (481, dvaput), 774 (482), 778 (484), 785 (454), *ne-i-ma-ju* 787 (488). I *nije* je u br. 791 (10) dvosložno.

4. Ono, što nas najviše sili, da pomislimo na jednoga pjesnika, svakako su pravila sricanja. U svim je naime ovim pjesmama pravilo, da je za srok dosta slaganje zadnjih dvaju slova: 759 (476) *života — ljeta, neharna — čemerna, pozri — rastvori,* 760 (477) *očice — ličce, da — vazda, liek ti — veliki, kopni — tamni,* 761 (475) *povehnu — izdahnu, uzroka — gorka,* 763 (458) *diklica — srca,* 764 (459) *nevoljni — čemerni,* 765 (477) *dodija — raja,* 766 (478) *zazre — mre,* 769 (479) *znati — smrti — ćuti,* 772 (480) *potamni — slani,* 773 (481) *čemernu — pakljenu, pogled da — preda,* 774 (482) *jadovno — puno,* 775 (457) *srcu — tužicu,* 776 (483) *slobodi — prihudi,* 777 (483) *će — nesrjeće,* 778 (484) *podobna — izrodna,* 780 (486) *dati — biti,* 784 (487) *capta — plata,* 785 (454) *tebi — bi,* 790 (493) *čemera — mira, diklice — srdačce.* Ovakove srokove ima i Dimitrović, ali je osobitost samo našega pjesnika, kad kao pravilne uzimlje ovakove srokove: *stril — dilj* 762 (459), *mogu — gospođu* 770 (480), *mogu — prođu* 772 (480), *misalju — haju* 780 (486), *kolu — molju* 793 (489), *ki — izreći* 769 (479), *ciećˊ — viek* 785 (454), *veliki — reći* 785, *nesrića — vieka* 787 (488). Ti su srokovi nastali u povodu za talijanskom ortografijom, kojom je pjesnik pisao. Srokove kao *stril — dilj* opazio sam kao izuzetke i kod drugih pisaca (n. pr. Dimitrović *srčana svagdanja* Prič. 47, *pritrudni sudiji* R 5, *božji — odloži* R 21), ali onakove kao *ki — izreći* ne sjećam se da sam igdje našao.

Ovdje treba istaknuti i ponavljanje istih riječi u sroku kao *tužicom — tužicom* 759, *moreš — moreš* 766, *oni — oni* 767, *ovi — ovi* 772, *od sada — od sada* 779, *lieposti — lieposti* 788; k tomu često upotrebljavanje složenih srokova kao *rados da — vazda, liek ti — veliki* 760 itd., napokon čudnovate srokove: *da — podoba* 768 (478) i *nikadar — prikor* 780 (486).

5. Značajno je za ovoga pjesnika, što mu se često pjesme svršuju onako, kako se počinju, n. pr. pj. br. 759 (476) počinje se:

Digitized by Google

kad smislim početak od moga života, gdi gine jak cvietak prid slanom od ljeta, a svršuje se: *kad smislim početak od moje mladosti, sprèim se jak cvijetak od gorke žalosti.* Takove su pjesme br. 761 (475), 765 (477), 767 (479), 768 (478), 773 (481), 774 (482), 777 (483), 780 (486), 782 (459), 784 (487), 786 (488), 787 (488), 789 (491), dakle preko trećine svijeh pjesama. — Spomenut ću još, da pjesnik jako često upotrebljava riječ *sve sa sviem.*

Ni za ovoga pjesnika ne može se kazati tko je, jer nemamo nikakve pomoći u odgovoru na to pitanje. U akrostisima br. 760, 761, 763 spominje se Nika, ali to nam ni malo ne pomaže. Od pjesnika nama poznatih najprije bi mogao biti Nikola Dimitrović, ali se tomu koješta protivi, te će bolje biti isključiti i njega. Po svoj prilici bit će i ovo koji nama dosad nepoznati pjesnik kao i onaj pređašnji, ali je svakako živio poslije njega, jer jezik uopće, a napose tvorenje stihova upućuje nas na 3. ili 4. decenij XVI. vijeka.

Digitized by Google

Osobine današnjega delničkoga narječja.

Primljeno u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 5. siječnja 1903.

Napisao član-dopisnik R. Strohal.

Na željezničkoj pruzi zagrebačko-riječkoj nalazi se selo Delnice, koje leži i na glasovitoj Lujzinskoj cesti, te je udaljeno od Rijeke 6 milja, a od Karlovca 12 milja. Delnice je najveće mjesto u tako zvanom „Gorskom kotaru“, kamo ubrajamo cijeli politički kotar čabarski, delnički i jedan dio političkoga kotara vrbovskoga. Danas ima selo Delnice do 5000 ljudi, koji su svi Rimokatolici. U Delnicama je sjedište kr. kotarske oblasti i kr. kotarskoga suda. Delnice je jedno od starijih mjesta u „Gorskom kotaru“. Ime „*Delnice*“ je od starine, ali danas sami Delničani zovu svoje mjesto „*Dèunce*“, a sebe „*Dèunčane*“.

Najstarija crkvena matica u Delnicama ide do godine 1715., a najstarija njihova pisma, koliko sam do sada raspitao, do 27. ožujka 1650. Iz jedne glagolske isprave od 3. listopada 1570., koju sam u Gerovu dobio i koja je podjedno najstarija listina, što je iz „Gorskoga kotara“ imadem, kao i iz drugih starih pisama, što sam ih u „Gorskom kotaru“ našao, razabiram, da je u „Gorskom kotaru“ bilo u 16. i 17. vijeku čakavsko narječje. Za turskih navala, osobito u 16. vijeku, na te krajeve pobjeglo je mnogo naroda iz „Gorskoga kotara“ u susjednu Kranjsku. Kad su nastale u tim krajevima opet povoljnije prilike, osobito iza karlovačkoga mira g. 1699., preselila su se djeca i unuci iseljenoga onoga naroda u svoj stari zavičaj, da potraže svoje staro ognjište i svoju staru imovinu. No ti su doseljenici donijeli sa sobom u „Gorski kotar“ i kajkavsko narječje, kojemu su se priučili u Kranjskoj i koje je sve više mah otimalo, kako pokazuju njihova stara pisma, nad čakavskim govorom, dok ga konačno u 18. vijeku posve ne istisnu.

Digitized by Google

Čuo sam pripovijedati u Delnicama, da su se Delničani iselili dva puta u većoj množini, po svoj prilici u 18. vijeku, i to jednom u Kosinj, u današnjoj ličko-krbavskoj županiji, gdje su postali štokavcima i gdje i danas žive, koliko sam se u Kosinju raspitao, neke stare delničke porodice, a drugi put u Jelensko gornje u Moslavini (u današnjoj bjelovarsko-križevačkoj županiji), gdje su, kako čujem, sačuvali do danas uz neznatne promjene svoje delničko narječje.

Lokvarsko i delničko narječje jesu dva najkarakterističnija narječja u „Gorskom kotaru". Narječjem delničkim govore samo Delničani.

I. Dio.

Glasovi.

A) Poluglas ь.

U delničkom narječju nalazimo jedan poluglas, koji bilježim znakom ь. Taj se poluglas izgovara kao neki slabi mutni poluglasni glas *i*. Poluglas ovaj dolazi:

a) mjesto staroslovenskoga i štokavskoga glasa *a*, tako u ovim primjerima: *sȁm*, *sȁma*, *sȁmu* (ipse, solus), *kȁn* (quo), *tȁn* (illic), *nȁn* (nobis), *vȁn* (vobis).

b) mjesto latinskoga i štokavskoga glasa *a*, kao u: *Mȁrteinje* (dies natalis Martini).

c) mjesto njemačkoga glasa *a*, kao u: *tȁncat* (njem. *tanzen*).

d) mjesto staroslovenskoga poluglasa ъ ili ь, i to:

α) u osnovi riječi, kao u primjerima: *dȁn* (dies), *dànьs* (hodie), *pȁs* (canis), *pȁkou* (gen. *pȁkua*, dat. *pȁkle*, infernus), *pȁklenskȇ* (infernalis), *vȁs* (omnis, totus), *sȁskьc* (mamma), *sьsat* (lactere).

β) u raznim nastavcima, kao u primjerima: *želèzьnca* ili *želeìzьnca* (via ferrata), *dèikьlca* (virgo), *bràtьc* (dim. od *bràt*), *pràsьc* (porcus), *mùožьc* (homunculus), *stàrьc* (senex), *kỳšьc* (njem. Küsschen, suaviolum, basiolum), *Jèlьka* (Helena), *vostìca* (dim. od *vósta*, os parvum), *mleikìce* (dim. od *mlcìku*, lac), *stòtenьca* (dim. od *stòtena*, centum), *grlčȁce* (dim. od *grlu*, guttur), *òčьce* (dim. od *jòči*, oculi), *deitȁce* (dim. od *deìte*, infans), *seromàšьn* (pauper), *srèičьn* (felix), *doùžьn* (debens, debitor), *čỳdьn* (mirabilis), *žàlostьn* (tristis), *nàcьs* (hac nocte), *jokìcat* (lacrimare, flere), *vȁn* (foras), *vȁne* (foris), *tȁd* ili *tȁda* (tum), *kȁd* ili *kȁda* (quum), *sьd* ili *sьda* (nunc).

Digitized by Google

γ) u prijedlogu *sь* (cum) pred nekim suglasnicima, osobito pred suglasnikom *s* i *š*, *sȉbrat* (eligere), *sьbeȉrat* (legere, eligere), *sьstàvet* (detinere), *sȉstat* (obviam fieri alcui) i t. d.

e) na mjestima, gdje nema u staroslovenskom jeziku ili u tuđim riječima drugoga kojeg jezika nikakova glasa; tako u domaćim riječima, kao u: *pètьh* (gallus, staroslov. пѣтлъ), *Pètьr* (Petrus), *ògьjnj* (ignis), *svèdьr* (terebra), *òjdьr* (lectus), *sèidьn* (septem), *ósьn* (octo), *òjštьr* (acutus), *nôtьr* (intus), *sьn* (sum); u njemačkoj riječi: *tỳrьn* (Thurm).

f) mjesto latinskoga *e* u riječi: *cèmitьr* (coemeterium, grčki κοιμητήριον); mjesto njemačkoga *e* u riječi: *žàkьl* (saccus), njem. *Säckel*.

g) mjesto staroslovenskoga, štokavskoga i u stranim riječima stranoga glasa *o*, tako:

α) u pojedinim riječima, kao u: *dòktьr* (lat. *doctor*), *nìkạmьr* (nusquam).

β) u instrumentalu sing. i u dativu plur. imenica muškoga i srednjega roda, kao na pr. *kùojnjьn*, *gospodárьn*, *meisècьn*, *rògьn*, *mùožьn*, *vȑtьn*, *vùozьn*, *medveìdьn*, *vìnьn*, *mèisьn*, *grlčìcьn* (instr. sg.), — *pèsьn*, *Uokvàrcьn*, *Bȑkopaljcьn*, *Dèunčanьn*, *mèistьn* (dat. pl.) itd.

h) mjesto staroslovenskoga glasa ѣ u primjerima: *sȉn* (huc), *lêsьn* (huc), *tȉn* ili *tèstьn* (instr. sg. hoc).

i) mjesto staroslovenskoga, štokavskoga i u stranim riječima stranoga glasa *i*, tako:

α) u pojedinim riječima, kao u: *špìc* (njem. *Spitze*), *neìzьn* ili *njézьn* (t. j. njezin).

β) u instrumentalu sing. (muškoga i srednjega roda) i u dativu plurala nekih zamjenica, kao u: *màjьn*, *tvàjьn*, *svàjьn*, *nȉn* ili *jnȉn*, *čȉn* i t. d.

γ) katkad u instrumentalu sing. muškoga i srednjega roda i u dativu plurala pridjeva, kao u: *Plèšetovьn*, *Čòpovьn*, *Màžarovьn* i t. d., gdje je poluglas ь mjesto štokavskoga glasa *i*, a staroslovenskih glasova ъ-и (ъı-и).

j) mjesto staroslovenskoga glasa *i*, a štokavskoga *a* u riječi: *jèdьn* (unus).

Bilješka. U dativu plur. čuje se u Delnicama katkad i *nân*, *vân*. Mjesto *dȉn* (dies) i *dȉnьs* (hodie) čuje se katkad i *dân*, *dànьs*. Mjesto dočetka *ьn* u instrumentalu sing. i u dativu plurala imenica muškoga i srednjega roda čuje se dosta često i dočetak *on*. Mjesto dočetka *ьn* u instrumentalu sing. (muškoga i srednjega roda) i u dativu

Digitized by Google

plurala nekih zamjenica i pridjeva čuje se i dočetak *en*. Mjesto *vьn* (foras) i *vьne* (foris) čuju se često i oblici *vèn*, *vène* ili *vèni*. Mjesto *sьn* (huc) i *lêsьn* (huc) čuju se i oblici *sèn* i *lêsen*.

B) Glas *y*.

Glas *y* (ъı) izgovara se u delničkom narječju kao njemačko *ü*. Taj glas dolazi:

a) mjesto staroslovenskoga i štokavskoga glasa *u*; na pr. *dỳplje* (cava arbor), *zdỳha* (odor malus), *vỳhu* (auris), *krỳh* (panis), *lỳč* (taeda), *bỳkva* (fagus), *jỳtru* (mane), *sljỳga* ređe *slỳga*, (servus), *vỳra* (hora), *čỳdu* (miraculum), *kỳhijnja* (culina), *pỳstina* (desertum), *návyk* (disciplina), *kỳhar* (coquus), *mỳha* (musca), *rỳda* (temo), *sljỳžba* (ministerium), *jỳžina* (coena) i t. d.; tako i u tuđim imenicama mjesto tuđega glasa *u*, kao u: *tỳrьn* (njem. *Thurm*, turris), *žỳpa* (njem. Suppe), *kỳšьc* (njem. Küsschen), *škỳda* (t. j. škuda, tal. scudo) i t. d.; — *čỳdьn* (mirabilis), *bỳkov* (faginus) i t. d. — *drỳgê* (secundus); — *drỳgač* (alio modo), *drỳgan* (alio), *skỳp* (una) i t. d.; — *čývat* (servare), *spýščat* ili *spyščàvat* (demittere), *čỳt* (audire), *kypòvat* (emere), *nahrỳnet* (adoriri, aggredi), *sljỳžet* (servire), *porỳšet* (evertere), *ponỳdet* (offerre), *pogỳbet* (interficere, occidere), *prebýdet* (excitare), *čỳdet se* (mirari), *skỳhat* (coquere), *pokỳšat* (gustatu explorare), *zgỳbet* (perdere), *žỳret se* (festinare), *týžet* (accusare), *skỳpst* (vellere), *kỳpet* (emere), *srỳšet* (evertere) itd.

b) mjesto štokavskoga i staroslovenskoga *o*; na pr. *kỳlik* (quantus), *tỳlik* (tantus), *nekỳlik* (aliquantus) pored *kỳlek*, *tỳlek*, *nekỳlek*.

c) mjesto štokavskoga *a*, a staroslovenskoga *ъ* u riječi: *dỳhnet* (graviter halitum ducere).

d) mjesto štokavskoga i staroslovenskoga *i* u riječi: *sèšyuo* (fumarium).

e) mjesto štokavskoga i staroslovenskoga *e* u komparativu i superlativu pridjeva *dèbeu* (crassus): *dỳbljê*, *nājdỳbljê*.

C) Dvoglasi

Delničko narječje ima ove dvoglase:

a) dvoglas *oa*, koji dolazi mjesto štokavskoga i staroslovenskoga *a*; na pr. *mòate* (mater), *mòaček* (catus, felis mas), *mòačka* (felis femina), *vròata* (porta), *znòanje* (scientia), *zdròavlje* (valetudo), *stvòar* (res), *pròaznek* (dies festus) i t. d.; — *nòaš* (noster), *vòaš* (vester) pored *nàš* i *vàš*; — *mòaterьn* (matris), *zdròav* (sanus), *proàzьn* (vacuus); — *znòat* (scire), *loàtet se* (apprehendere, se con-

Digitized by Google

vertere ad alqd), *koàrat se* (objurgare se invicem), *pòast* (pascere) i t. d. Ispor. i tuđu riječ *mòaša* (liturgia sacra).

b) dvoglas *ei*, koji dolazi:

α) ponajviše mjesto staroslovenskoga ѣ[1], na pr. *vreìme* (tempus), *dèikua* i *dèikьlca* (virgo), *vèira* (fides), *lèitu* (annus, aestas), *mèisec* (luna, mensis), *zveìzda* (stella), *hlèibac* (panis), *mèistu* (locus), *sveìča* (candela), *svèit* (mundus), *želeìzьnca* (via ferrata) i t. d.; — *lèip* (pulcher), *lèin* (piger), *slèip* (coecus), *greìšьn* (improbus), *teìsьn* (angustus) i t. d.; — *dvèi* (duae); — *vàveik* (semper), *kèi* (ubi), *kèigod* (ubicunque) i t. d.; — *neìsьn* (non sum), *beìžat* (fugere), *sèist* (sedere), *teìrat* (agere, pellere), *reìšet* (solvere), *poveìdat* (narrare), *lèist* (repere, reptare) i t. d.

Bilješka. Staroslovensko ѣ ne prelazi obično u delničkom narječju u dvoglas *ei*, kad iza ѣ dolazi *l*, koje se u delničkom narječju mijenja u *u* ili glas *j*, već prelazi u čisti glas *e;* na pr. *cêu* (totus), *bêu* (albus), *deìuat* pored *dèuat* (laborare), *smèjat* (ridere) i t. d.

β) dvoglas *ei* stoji dosta često mjesto *i;* na pr. *pèismu* (epistola), *cèica* (mamma), *krèiž* (crux), *zèid* (murus), *zèidac* (dim. od *zèid*), *veìla* (nympha, vila), *šèiba* (virga), *šèibica* (dim. od *šèiba*), *tèica* (avis), *rèiba* (piscis), *Mèiha* (nomen proprium, Michael) i t. d. Tako i u tuđim imenicama: *kèikua* (amiculum linteum), *krèipa* (reda), *lèitra* (litra, mjera za tekućine), *škurèina* (tenebrae) i t. d.; — *krèiv* (reus), *žèiv* (vivus), *vèleika* (magna), *šèirok* (latus), *meìrьn* (quietus) i t. d.; — *trèi* (tres), *trèitê* (tertius); — *peìsat* (scribere), *reìtat se* (calcitrare), *skreìžat* (signa crucis facere), *žeìvet* (vivere), *preìt* (advenire), *zdeìgnet* (surgere) i t. d.

γ) dosta često mjesto *e;* na pr. *rèivnik* (homo pauper), *màčeiha* (noverca), *pèič* (fornax), *večèira* (coena), *plèiče* (scapula), *mèisu* (caro); — tako i u tuđim imenicama: *Nèiža* (nomen proprium feminae, Agnes), *prèidiga* (praedicatio) i t. d.; — *deìsьn* (dexter), *žeìdьn* (sitiens), *zuòčeista* (mala) i t. d.; — *tèič* (currere), *rèič* (dicere), *prìneist* (adferre), *pokleìknet* (genibus niti), *leìžat* (cubare, jacere) i t. d.

δ) katkad mjesto staroslovenskoga ѧ, tako u primjerima: *srèiča* (fortuna), *nesrèiča* (infortunium), *srèičьn* (felix), *nèsreičьn* (infelix), *dèveit* (novem), *dèseit* (decem), *zèit* (sumere), *pòčeit* (incipere), *klèit*

[1] U svojoj knjizi: „Hrvatskih narodnih pripovijedaka knjiga II.“ bilježio sam ovaj dvoglas radi šire publike znakom *ej*, kako se u Lokvama glas ѣ katkad izgovara. — U dvoglasima valja oba glasa uvijek zajedno čitati, nipošto ih ne valja rastavljati u izgovoru.

Digitized by Google

(exsecrari), *vèlzat* (ligare), *trèist* (concutere), *narèldet* (facere, laborare) i t. d.

ε) mjesto staroslovenskoga ы, na pr. *tei* (tu), *mei* (nos), *vei* (vos), *pèitat* (interrogare).

ζ) mjesto staroslovenskih glasova ъй (ый): *kèi* (qui, quis).

c) dvoglas *ou*, koji dolazi mjesto staroslovenskih glasova лъ ili ль, kad se nalaze među dva suglasa; na pr. *vòuk* (lupus), *dòug* (debitum), *pòuk* (populus), *sòunce* (sol), *jàbouka* (malum), *mòuk* (silentium) i t. d.; — *dòug* (longus), *doùžьn* (debens, debitor), *pòun* (plenus), *soùnčьn* (solis) i t. d.; — *koùnên* (exsecror), *moùčat* (tacere), *tòučên* (pulso) i t. d.

d) dvoglas *uo*, koji dolazi:

α) redovito mjesto štokavskih i staroslovenskih glasova *lo;* n. pr. *pùot* (sepes), *ùov* (venatio), *ùonьc* (olla), *Ùovre* (nomen proprium hominis), *Ùòkve* (nomen proprium vici), *Uočìce* (nomen proprium loci), *kùop* (scamnum), *uopàta* (pala) i t. d.; — *uokvàrskê* (iz mjesta Lokava, lokvarski); — *nasuònet* (inclinare), *suòžet* (componere, apponere), *uòmet* (frangere), *nauòžet* (imponere) i t. d.

Bilješka. Dvoglas *uo*, koji je nastao od *lo*, izgovara se često na početku riječi i kao čisti glas *o*.

β) često mjesto staroslovenskoga i štokavskoga *o;* n. pr. *vùoz* (currus), *gòspuon* (dominus), *gùost* (hospes), *bùog* (deus), *kùojnj* (equus), *rùog* (cornu), *zgùon* (campana), *pòtkuova* (solea ferrea), *škùoda* (damnum), *guotovìna* ili *gotuovìna* (farina), *sèruota* (misera, infelix, orbata parentibus), *cùoperneca* (anicula cantatrix), *vùojlja* (voluntas), *kùost* (os), *pòmuoč* (auxilium), *mùoč* (potestas), *nùoč* (nox) i t. d.; — *mùoj* (meus), *tvùoj* (tuus), *svùoj* (suus), *ùon, ùona, ùonu* (is, ea, id); — *pùošten* (honestus), *kàkuov* (qualis), *tàkuov* (talis), *bùožjê* (divinus, dei), *gùotov* (paratus, praesens), *bùos* (nudipes) i t. d.; — *dùost* (satis), *òkuole* (circum, circa), *prùote* (contra), *ùontrat* ili *ùonda* ili *ùondak* (tum, illo tempore) i t. d.; — *tuòčet* (fundere), *skuòčet* (salire), *nabruòjet* (enumerare), *žuòknet* (pungere, pungendo laedere), *vuòzet* (vehere), *pruòset* (orare), *opruòstet* (ignoscere), *muòlet* (orare), *odgovuòret* (respondere), *mùoč* (posse), *muòrat* (debere), *kuòpat* (fodere) i t. d.

γ) katkad mjesto staroslovenskoga i štokavskoga *u;* n. pr. *puostènjak* (eremita), *puòknet* (rumpi, edere sonitum), *pùoška* (sclopetum) i t. d.

δ) katkad mjesto staroslovenskoga ѫ, a štokavskoga *u;* na pr.: *pùot* (via, iter), *mùož* (vir, homo), *kùot* (angulus), *mùoka* (cruci-

Digitized by Google

atus), *muòdьr* (prudens, sapiens), *mùoškê* (masculus), *napuòtet* (suadere alcui) i t. d.

e) dvoglas *ua*, koji dolazi mjesto staroslovenskih i štokavskih glasova *la;* na pr.: *ùanьc* (catena), *ùaz* (prokrčeno mjesto u šumi), *ùan* (linum), *dùan* (vola), *gùad* (fames), *vùas* (pilus, — *vùase*, crines), *òbuak* (nubes), *puàča* (merces), *guàva* (caput), *Buažìna* (porodično ime: *Blažina)*, *bùagu* (pecudes), *dùaka* (pilus), *sùama* (stramen), *ìgua* (acus), *dèikua* (ancilla), *puanìna* (mons), *suanìna* (lardum), *ùaž* (mendacium) i t. d.; — *uàhьk* (facilis), *mùad* (juvenis), *sùat* ili *zuàtьn* (aureus), *sùadьk* (suavis, dulcis), *uàčьn* ili *uàčen* (esuriens), *gùadьk* (laevis) i t. d.; — *puàtet* (solvere), *guàset se* (suum adventum praenunciare), *pòsuat* (mittere), *posuàstet se* (delectari), *zàkuat* (mactare), *dèuat* pored *deluat* (laborare), *puàšet* (terrere), *uàjat* (latrare), *uàgat* (mentiri), *ròguat* (pulsare), *puàzet* (repere, reptare), *kuàtet se* (vagari) i t. d.

D) Samoglasi.

a) Samoglas *a* dolazi drukčije nego u štokavskom narječju u ovim slučajevima:

α) mjesto staroslovenskih poluglasa ъ i ь, i to: 1. u instrumentalu sing. zamjenice 1. lica: *mànô;* 2. u oblicima, koji su izvedeni od prezentske osnove glagola *zèit* (sumere): *zàmên* (prezent), *zàme* (imperativ) pored *zèmên*, *zème;* 3. u prijedlogu въ, *v* (in), *vaveik* (semper). Ovdje se može uzeti još i riječ *vàzên* (pascha).

β) mjesto staroslovenskoga i štokavskoga *o;* na pr. u instrumentalu sing. lične zamjenice *tèi* (tu) i povratne *sèbe* (sui); *tàbô*, *sàbô;* — u svim oblicima ličnih pridjevnih (posvojnih) zamjenica *mùoj* (meus), *tvùoj* (tuus), *svùoj* (suus) osim oblika *mùoj*, *tvùoj* i *svùoj: màja* (mea), *màje* (meum), *tvàja* (tua), *tvàje* (tuum), *svàja* (sua), *svàje* (suum) i t. d.; — u prilozima, kao u: *ànde* (eo loco), *dàmuh* (domum).

γ) mjesto staroslovenskoga i štokavskoga *e*, na pr. u: *kamànje* (lapides), *čàkat* ili *prčàkat* (expectare) i t. d.

Bilješka. Ovaj glagol glasi i u staroslovenskom jeziku katkad чакати pored чекати.

δ) mjesto staroslovenskoga glasa ѧ u imenici: *zàjac* (lepus) pored *zàjьc*.

ε) Glas *a* ne dolazi u delničkom narječju mjesto staroslovenskoga i štokavskoga *a*, već dolazi mjesto njega: poluglas ь, kako je kod poluglasa ь u točki *a* i *b* razloženo; dvoglas *oa*, kako je

Digitized by Google

kod dvoglasa u točki *a* razloženo; glas *e*, na pr.: 1. *dèleč* pored *deìleč* (longe), 2. u upitnoj riječi: *dè li* (utrum), 3. u imperativu: *čàkej, čàkejmo, čàkejte* pored *čâkte* (ili *pr̀čâkte),* 4. u ličnoj zamjenici: *jês* (ego) i 5. u riječi *rez*, koja se slaže s drugim riječima, kao u: *rezdávat* (distribuere), *rezdeìlet* (dividere), *rèsplest* (solvere) i t. d.[1]

ζ) Glas *a* ne dolazi u delničkom narječju mjesto staroslovenskih poluglasa ъ i ь, i to u riječima, u kojima ostaje i u delničkom narječju poluglas, kako je razloženo kod poluglasa ь u točki *d;* za tim u genitivu plurala na kraju riječi, gdje se u Štokavaca nalazi glas *a*, a u delničkom se narječju poluglasi obično[2] posve gube (primjere ću navesti u II. dijelu kod genitiva).

η) Mjesto glasa *a* u tuđim riječima dolazi u delničkom narječju katkad poluglas ь, kako je razloženo kod poluglasa ь u točki *b* i *c;* dolazi i glas *o*, tako u riječi: *frbòljtar* pored *frbòljtur*, njem. *Verwalter.*

ϑ) Obratno se katkad pred *l* umeće *a*, gdje ga ne imade ni u staroslovenskom jeziku ni u štokavskom narječju; na pr. *màlen* (mola, rota molae aquariae), *màleneca* (mola aquaria, Wassermühle).

ι) Glas se *a* u delničkom narječju katkad posve gubi, tako u domaćim riječima, kao u: *vèdret*, štokavski *udariti*, *žȓt*, *pòžrt*, štokavski *žderati*, *požderati;* u tuđoj riječi: *rèišt*, lat. *arrestum.*

b) Samoglas *e* dolazi drukčije nego u štokavskom narječju u ovim slučajevima:

α) mjesto staroslovenskoga ѣ, kad ѣ dolazi pred samoglasnikom ili pred glasom *j*, kao u: *cêu* (totus), *bêu* (albus), *dèuat* (pored *deìuat*, laborare), *smèjat se* (ridere) i t. d., kao i mjesto staroslovenskoga ѣ u fleksiji.

Bilješka. Staro ѣ prelazi u delničkom narječju redovito u dvoglas *ei*, kako je razloženo kod dvoglasa u točki *b* α.

β) mjesto staroslovenskoga i štokavskoga *o* u fleksiji riječi, tako u genitivu, dativu i lokalu sing. muškoga i srednjega roda i u akuzativu sing. muškoga roda u zamjenica, na pr.: *tèga*, *tèstega*, *òvega*, *ùonega*, *sòmega* i t. d., *tème*, *tèsteme*, *òveme*, *ùoneme*, *sòmeme* i t. d., *tên*, *tèsten*, *òven*, *ùonen*, *sòmen* i t. d.; — u pridjeva na pr.: *žèivêga*, *žèivême*, *žèivên;* — u prijedlogu *pro*, koji se slaže s dru-

[1] Katkad i u komparativu *sterìjê* (major natu) pored *stàrjê.*

[2] Posve su rijetki genitivi plur. sa dočetkom *e*, kao: *forìntê*, *mètrê*, *seromákê.*

Digitized by Google

gim riječima, kao u: *pregovuòret* (proloqui), *prebýdet* (excitare), *prèpast* (cadere) i t. d.

γ) mjesto staroslovenskoga i štokavskoga glasa *i;* na pr.: *serò-mak* (pauper homo), *sèruota* (misera, infelix), *kadèuneca* (turibulum), *kropèuneca* (cortina), u tuđim imenicama: *bèrtija, bèrtâš* (njemački *Wirthshaus, Wirth); — seromàšьn* (pauper), — *bèt* (esse), *vbèt* (interficere), *pèt* (bibere), *cènglat* (campanulam pulsare) i t. d.; — za tim u nastavcima, i to u sredini i na kraju rijèčî: *cùoperneca* (anicula cantatrix), *nòžeca* (dim. od *noga), stòtena* (centum); u nominativu plur.: *pèse* (canes), *Hrváte* (Croatae), *kùojnje* (equi), *gòspuone* (domini), *soseìde* (vicini), *bràte* (fratres) i t. d.; u instrumentalu plur. imenica ženskoga roda, kao u: *kràvame* (vaccis), *rókame* (manibus), *nùogame* (pedibus), *grebèišame* (caligis linteis), *lỳčame* (taedis) i t. d.; u genitivu, dativu i lokalu sing. i u nekim padežima plurala *i*-osnova, kao u *nùoče* (gen. dat. i lokal sg., nom. gen., akuz. i vok. pl. od *nùoč*, nox); u riječi *mòate* (mater), pa u oblicima *mòatere, ščère* (dat. sg. matri, filiae); — u zamjenica u nominat. i vokat. plur. muškoga roda, pa u dočecima iza glasa *j*, kao u instrumentalu sing. i dativu plur.: *màjen, tvàjen, svàjen* pored *màjьn, tvàjьn, svàjьn*, u genitivu i lokalu plurala: *màjeh, tvàjeh, svàjeh, jeh* i u instrumentalu plurala: *màjeme, tvàjeme, svàjeme, kòjeme* (quibus); — u pridjeva u instrumentalu plurala: *stârеme, lèipême, mùadême* (juvenibus) i t. d.; — u glagola, u imperativu, kao u: *pôjde* (i), *relče* (dic), *zàme* (sume), *vgásne* (exstingue), *želve* (vive), *moùče* (tace), *hòde* (i), *mùole* (ora), *káže* (dic, monstra), *vèžge* (accende) i t. d.; u prezentu glagola III. i IV. vrste, kao u: *vìdên, vìdeš, vìdê, vìdêmo, vìdêšte; — hrânên, hrânêš, hrânê, hrânêmo, hrânêšte;* u infinitivu glagola IV. vrste: *hránet;* katkad u glagola VI. vrste, kao u: *sprašèvat* (exquirere), *zdihèvat* (gemere, suspirare), *zgašèvat*[2] (exstinguere) i t. d.; — u veznika: *nìte* (neque), *àle* (aut, at).

δ) mjesto staroslovenskih glasova ъ + и (ы + и), dotično mjesto glasova ь + и (и + и); na pr. u zamjenici *tèstâ* (тъ исти); — u pridjeva, na pr.: *hŕvackê* (croaticus, nom. i vok. sg. i pl. mušk. roda), *hŕvackên* (instr. sg. i dat. pl.), pored *hŕvackьn, hŕvackêh* (gen. i lok. pl.), *hŕvackême* (instr. pl.); — u rednih brojeva, n. pr. *prvê* (primus), *drỳgê* (secundus), *trèitê* (tertius) u istim padežima kao u pridjeva.

[1] Običnije: *sprašeìvat, zdiheìvat, zgašeìvat.*

Digitized by Google

ε) mjesto staroga glasa ъı u instrumentalu plur. imenica muškoga i srednjega roda, kao u: *čávle, Hrváte, Dèunčane; kùole, vròate, pèisme* i t. d.

ζ) mjesto staroslovenskoga i štokavskoga glasa *u;* na pr. u osnovi riječi, kao u: *pèstet* (mittere, dimittere), *vèdret* (percutere, ferire); — u fleksiji riječi, i to: u imenica, u dativu sing. imenica muškoga i srednjega roda, kao u: *bràte, bùoge, gròbe, soselde; pèisme, mèise, dŕve, kraljèstve* i t. d.; — u zamjenica, u dativu sing. muškoga i srednjega roda, kao u: *màjeme, tvàjeme, svàjeme, nèizъneme, nègôveme, nìhôveme, noàšeme, voàšeme, tème, tèsteme, ùoneme, kèime* i t. d.; — u pridjeva, u dativu sing. muškoga i srednjega roda, kao u: *bògatême, seromàšnême, stârême* i t. d.

η) mjesto staroga ѣ (dotično и), a štokavskoga *u* u lokalu sing. imenica muškoga i srednjega roda, kao u: *pèpeile, gròbe, klînce, bùoge; dŕve, sèle, pòjlje, vỳhe* i t. d.

ϑ) mjesto staroga glasa ѫ, a štokavskoga *u* u oblicima izvedenim iz infinitivne osnove u glagola II. glavne vrste, kao u: *vgásnet* (exstinguere), *poklèknet se* (in genua procumbere), *restèignet* (distendere) i t. d.

ι) mjesto starih poluglasa ъ i ь, kao n. pr.: *dèž* (pluvia), *dèžjet* (pluere), *mòaček* (catus, felis mas), *Jàpek* (nomen proprium, Jacobus), *vès* pored *vьs* (omnis), *vèžgat* (accendere), *sèbrat* (eligere), *vèn* pored *vьn* (foras), *vène* pored *vьne* (foris), *sèmên* pored *sàmên* (prez. sumo), *sème* pored *sàme* (sume); zatim u genitivu plur. imenica muškoga roda, kao u: *forîntê, mètrê, seromákê* i t. d.

κ) mjesto štokavskoga *a* u zamjenici: *jês* (ego).

λ) mjesto etimologičkih glasova *o* + *i* + *e* u prezentu *pên* (abeo), *pêš, pê, pémo, péšte, pèjô;* prema tomu imperativ: *pêj* pored *pèjde, pêjmo* pored *pèjdemo, pêjte* pored *pèjdete* i infinitiv *péjt.*

μ) Glas *e* dolazi često u 3. licu plurala prezenta, gdje nije etimologički opravdan i gdje ga ne nalazimo ni u staroslovenskom jeziku ni u štokavskom govoru, na pr.: *relčejô, zàmejô, dòjdejô, potèignejô, vìdejô, hrânejô, pelšejô, šrájejô* (clamant) i t. d.

ν) Glas se *e* katkad gubi, na pr.: *tr* (et, autem), pa u zamjenicama: *mâjga, tvâjga, svâjga* (gen. sg. mušk. i sred. roda), *mâjme, tvâjme, svâjme* (dat. sg. muš. i sred. roda), u prilozima: *brž'* (citius), *bùojlj'* (melius) i t. d.

ξ) Glas *e* ne dolazi uvijek u fleksiji riječi iza mekih suglasnika mjesto *o* ondje, gdje dolazi u starom jeziku i u štokavskom go-

Digitized by Google

voru, na pr.: *càrov* (regis), *paučòvina* (tela araneae), *mravlìncov* (gen. pl. od *mravlìnac* formica) i t. d.

o) Glas *e* dolazi mjesto staroslovenskoga i štokavskoga *u* u riječi: *sèšyuo* (fumarium).

c) Samoglas *i* dolazi drukčije nego u štokavskom narječju u ovim slučajevima:

α) katkad u fleksiji riječi u genitivu sing. imenica ženskoga roda mjesto staroslovenskoga glasa ы, gdje danas Štokavci imadu *e*, na pr.: *hránî* (victus), *vòdî* (aquae). Takav dočetak dolazi u ovakim imenicama u genitivu sing. onda, kad imadu kakav atribut.

β) mjesto staroslovenskoga i štokavskoga *u* u riječima: *lîdi* (homines), *lìdskê* (= *lìckê*, hominum, alienus).

γ) mjesto staroslovenskoga glasa e ili ѣ u riječi: *ìše* (adhuc).

δ) Glas *i* je ređi u delničkom narječju nego u današnjih Štokavaca i nego u staroslovenskom jeziku, i to zato, jer mnogi štokavski i staroslovenski *i* glasi u delničkom narječju kao dvoglas *ei*, kako je razloženo kod dvoglasa *ei* u točki β; — za tim, jer neki štokavski i staroslovenski *i* glasi u delničkom narječju kao *e*, kako je razloženo kod samoglasa *e* u točki γ; — za tim, jer neki štokavski *i* glasi u delničkom narječju kao poluglas ъ, kako je razloženo kod poluglasa ъ u točki *j*; — za tim, jer katkad štokavski i staroslovenski *i* glasi u delničkom narječju kao *y*, kako je razloženo kod glasa *y* u točki *d*, — i napokon jer se neki štokavski i staroslovenski *i* u delničkom narječju gubi, i to: 1. na početku riječi, kao u: *'zbeìrat* (eligere), *'zèbrat* (eligere), *'zmìslet* (excogitare), *'zròast* (excrescere), *'zgỳbet* (perdere), *'zgòreit* (comburere), *'zvàdet se* (perfungi tirocinio) i t. d.; tako i u tuđoj riječi: *'žènir* (franc. ingénieur); — 2. u sredini riječi, kao u: *Dèunce* (t. j. Delnice), *Dèunčan* (Delničanin), pa u imperativu, osobito u 2. licu plurala, kao u: *reìc-te*, *stàn-te*, *hòte* (od *hòd-te*), *nabèr-te* i t. d. i u prijedlogu *pri*, koji glasi u delničkom narječju obično *pr*, a tako glasi i kad se slaže s drugim riječima, kao u: *prpràvet* (praeparare), *prpoveìdat* (narrare), *prveìzat* (adligare), *pr̀neist* (afferre), *prčàkat* (expectare), *prjávet* (nunciare), *prgljèjat* (curare) i t. d.; — 3. na kraju riječi, tako u infinitivu svih glagola i katkad u 2. licu sing. imperativa: *moùč'* pored *moùče* (tace), *beìž'* pored *beìže* (fuge), *káž'* pored *káže* (dic, monstra) i t. d.

ε) Glas *i* dolazi mjesto dvoglasa *ei* u njemačkoj riječi: *glìh* (njem. *gleich*, ipsum, plane), ispor. još *sèglih* (aequaliter).

Digitized by Google

d) Samoglas *o* dolazi drukčije nego u štokavskom narječju u ovim slučajevima:

α) mjesto staroga ъ ili ь, gdje nalazimo u štokavskom narječju *a*, tako u primjerima: *pòsou* (labor), *prȉšôu* (part. perf. akt. *prišao)*, *nàšôu* (štok. *našao)*, *pròšôu* (štok. *prošao)* i t. d.

β) mjesto staroga ѣ u participu perfekta akt. od glagola *tèit* (velle): *tòu*.

γ) mjesto staroga ѫ, a štokavskoga *u* u primjerima: *róka* (manus), *róbača* (tunica), *sòseid* i *sosèida* (vicinus et vicina), *gôst* (densus), *módьr* pored *muòdьr* (sapiens), *sódet* (judicare), *posódet* (mutuum dare, mutuum sumere), *nôtьr* (intus), *nôtre* (intus, intra), *kôd* (qua) i t. d., pa u instrumentalu sing. imenica ženskoga roda, zamjenica, pridjeva i brojeva ženskoga roda.

δ) Glas *o* dolazi u delničkom narječju u nominativu sing. muškoga roda participa perfekta aktiva među dva suglasnika (u staroslovenskom jeziku), od kojih drugi prelazi u samoglas *u;* tako imamo u primjerima: *nèisou* (štok. *nesao)*, *rèikou* (štok. *rekao)*, *pèikou* (štok. *pekao)* i t. d.; tako i u imenica: *čàvou* (clavus), *pòkou* pored *pòku* (infernus).

ε) Glas *o* dolazi mjesto glasova *au* u riječi: *jókat* ili *jokȉcat* (lamentari), štokavski *jaukati*.

ζ) Glas *o* je ređi u delničkom narječju nego u današnjem štokavskom, i to za to, jer mjesto štokavskoga *o* katkad dolazi poluglas ь, kako je razloženo kod poluglasa ь u točki *g;* — za tim, jer mjesto štokavskoga *o* dolazi katkad glas *y*, kako je razloženo kod *y* u točki *b;* — za tim, jer mjesto štokavskoga *o* dolazi dvoglas *uo*, kako je razloženo kod dvoglasa u točki *d* β; — za tim, jer u delničkom narječju staroslovenski glas ѧ ne prelazi u *o* kao u štokavskom govoru, već prelazi u *u* i to: 1. na kraju riječi u imenica, pridjeva i participa perfekta aktiva, kao u: *vôu* (bos), *bôu* ili *bû* (dolor), *sôu* ili *sû* (sal), *òsou* (asinus), *čàvcu* (clavus) i t. d.; *dèbeu* (crassus), *vèseu* (hilaris), *cêu* (totus), *bêu* (albus) itd.; *odnèisou*, *rèikou*, *vȑgou*, *pròšôu*, *vìdeu*, *mùoleu* i t. d. 2. na kraju sloga u sredini riječi, kao u: *Dèunce* (Delnice), *Dèunčan* (Delničanin), *kadèuneca* (turibulum), *predekàuneca* (cathedra, suggestus), *kropèuneca* (cortina), *kòuc* (gen. *kòuca*, palus), *pàuc* (gen. *pàuca*, pollex) i t. d.; — za tim, jer mjesto štokavskoga samoglasa *o* dolazi samoglas *e*, kako je razloženo kod samoglasa *e* u točki β; — za tim, jer mjesto štokavskoga samoglasa *o* dolazi samoglas *u;* ispor. dalje kod samoglasa *u* točku α; — napokon jer se

Digitized by Google

u delničkom narječju gubi katkad štokavski glas *o*, tako: 1. na početku riječi u zamjenica iza prijedloga, koji se svršuju sa samoglasom, kao u: *và 'no* (štok. u onu), *và 'nên* (štok. u onom), *nà 'nu* (štok. na ono), *nà 'vên* (štok. na ovom) i t. d., u glagolu *tèit* (velle), štok. *hotjeti;* 2. na kraju riječi, kao u: *tȍn* (illic), *kȍn* (quo), *nèkѡn* (aliquo), *sàkѡn* (quocumque), *sȍn* (huc), *lêsѡn* (huc), *sȍn tȍn* (huc et illuc), *tàk* (sic, ita), *kàk* (quo modo, ut), *kâ* (ut), *nìkak* (nullo modo), *ònak* (tali modo), *àk* (si), *prâv* (recte) i t. d.

ê) Samoglas *u* dolazi drukčije nego u štokavskom narječju u ovim slučajevima:

α) glas *u* dolazi u delničkom narječju katkad mjesto staroslovenskoga i štokavskoga glasa *o*, i to: u sredini riječi, na pr.: *gùre* (supra, sursum), *dùle* (infra), *dùme* (domi), *pùnuoč* (media nox), *pùdên* (eo); na kraju riječi, na pr.: *dû* (quis), *pu* (per), *pû* (dimidium), *nàzdû* (deorsum) i u nominativu, akuzativu i vokativu sing. srednjega roda zamjenica, pridjeva i brojeva i u prilozima.

β) Glas *u* je ređi u delničkom narječju nego u današnjem štokavskom govoru za to, jer mjesto štokavskoga *u* dolazi često *y*, kako je razloženo kod *y* u točki *a;* — za tim, jer mjesto starih glasova лъ ili ль, kada se nalaze među dva suglasa, dolazi u delničkom narječju dvoglas *ou*, a ne *u* kao u štokavskom narječju, kako je razloženo kod dvoglasa u točki *c;* — za tim, jer mjesto štokavskoga *u* dolazi u delničkom narječju katkad dvoglas *uo*, kako je razloženo kod dvoglasa u točki *d* γ; — za tim, jer mjesto staroga ѫ, koje prelazi u štokavskom narječju u glas *u*, dolazi u delničkom narječju dvoglas *uo*, kako je razloženo kod dvoglasa *uo* u točki δ, ili u *o*, kako je razloženo kod samoglasa *o* u točki δ; ili u *e*, kako je razloženo kod samoglasa *e* u točki ϑ; — za tim, jer mjesto staroslovenskih glasova въ (вь), koji prelaze u štokavskom narječju u glas *u*, dolazi u delničkom narječju ili *va*, ili *v*, kako je razloženo kod samoglasa *a* u točki α, ili se ti glasovi posve gube. Glas *v* dolazi u primjerima kao: *vbèt* (occidere), *vbèjat*[1] (occidere), *vgájat* (probare alcui alqd), *vgnèѡdet se* (nidificare), *vgrèѡnet* (mordere), *vdròbet* (infriare), *vkròast* (furari), *vmèѡset* (miscere), *vnùk* (nepos), *vnùka* (neptis), *vnôtьr* (intus), *vpàst* (incidere), *vpitòmet* (mansuefacere), *vprášat* (interrogare), *vdòvec* ili *vdòvьc* (viduus), *vdòvьca* (vidua) i t. d. Glasovi въ ili вь posve se

[1] U primjerima *vbèt* i *vbèjat* dolazi *v* mjesto staroslovenskoga *oy*.

Digitized by Google

gube u primjerima kao: *zròast* (crescere), *sbòleit* (aegrotum fieri), *sbýdet* (excitare), *svelzat* (devincire), *sdỳha* (odor malus), *smàgat* (posse), *zèit*, *sàmên* ili *zèmên* (sumere), *sàkê* (quisque), *sàkojakê* (omnis generis) i t. d.

Bilješka. U primjerima *vȍn* (foras) ili *vèn*, *vȍne* (foris) ili *vène*, *vȍs* ili *vès* (omnis) dolaze u delničkom narječju mjesto staroslovenskih glasova ѣ glasovi *vь* ili *ve*, kako je razloženo kod poluglasa ь i kod samoglasa *e*.

E) Suglasi.

1. Grleni, sični i nepčani.

a) U delničkom se narječju zamjenjuju staroslovenski i štokavski grleni glasovi, i to:

α) staroslovenski i štokavski grlenik *h* grlenikom *k*, kao u: *serȍmak* (pauper, miser).

β) staroslovenski grlenik г, štokavski grlenik *k* grlenikom *h*, kao u: *nȍhьt* (unguis), gen. *nȍhta*.

γ) staroslovenski i štokavski grlenik *k* grlenikom *h*, kao u: *hrùška* (pirus).

δ) etimologički i staroslovenski grlenik *g* grlenikom *h* u komparativu: *lȍhšê* (levior) pored *lȍgljê*.

b) U delničkom se narječju katkad zamjenjuju grleni suglasi u tuđim riječima, i to:

α) grlenik *k (c)* grlenikom *g*, tako u: *gàroca* (reda), talijanski *carozza*, *prèidiga* (lat. *praedicatio)*, *preidìgat* (lat. *praedicare)*.

β) grlenik *k (ck)* grlenikom *h*, tako u: *špèh*, njemački *Speck*.

c) U delničkom narječju dolaze katkad grleni suglasi mjesto drugih suglasa, tako:

α) grlenik *g* mjesto usnenoga suglasnika *v*, kao u *sgùon* (campana), *sgùonьc* (campanula), *sgu net* (pulsare campanam).

β) grlenik *k* mjesto zubnika *t*, kao u: *kèidan* pored *kèidьn* (hebdomas).

γ) grlenik *h* mjesto usnenoga suglasa *v*, dotično mjesto štokavskoga glasa *u*, kao u: *hmȑt* (mori), *hmòret se* (fatigari, defatigari) i t. d.

δ) grlenik *g* mjesto usnenoga suglasa *b* u tuđoj riječi: *grebèiše* (bracae), talijanski *braghesse*.

d) Grleni *h* dolazi mjesto staroslovenskoga i štokavskoga nepčanoga suglasa *š* u: *mȑhav* (macer).

e) Grleni se suglasi gube u delničkom narječju, i to:

Digitized by Google

α) staroslovenski i štokavski grlenik *g* u riječi: *bùo-me* (me deus fidius).

β) staroslovenski i štokavski grlenik *k* u riječima: *dû* (quis), *dûgod* (aliquis).

γ) staroslovenski i štokavski grlenik *h* u riječima: *od-rânet* (educare), *u-vàtet* (prehendere, apprehendere), štokavski *othraniti*, *uhvatiti*.

f) Prema staroslovenskomu obliku далече ili далечь (longe) dolazi u delničkom narječju *dèileč*, a oblika prema štokavskomu *daleko* nema.

g) Grleni suglasi ne prelaze u delničkom narječju u fleksiji riječi pred mekim samoglasnicima u sičnike na onim mjestima, na kojima prelaze u štokavskom govoru, tako:

α) ne prelaze u nominativu i vokativu plurala nominalne deklinacije imenica muškoga roda, na pr. *hajdúke*, *sŕhe*, *seromáke*, *pùohe*, *dòuge*, *vròage* i t. d.

β) ne prelaze u lokalu plurala nominalne deklinacije imenica muškoga i srednjega roda, na pr. *hajdúkeh*, *sŕheh*, *seromákeh*, *pùoheh*, *dòugeh*, *vròageh*, *klòpkeh* i t. d.

γ) ne prelaze u instrumentalu plurala nominalne deklinacije imenica muškoga i srednjega roda, kao u: *hajdúke*, *sŕhe*, *seromáke*, *pùohe*, *dòuge*, *vròage*, *klòpke* i t. d.

δ) ne prelaze u dativu i lokalu singulara nominalne deklinacije imenica ženskoga roda i nekih muškoga roda, kao u: *màčeihe*, *brìge*, *prìleike*, *zdìhe*, *mìhe*, *prèseike*, *nùoge*, *slìjge* i t. d.

h) Grleni suglasi prelaze u delničkom narječju kao i u staroslovenskom jeziku i u današnjem štok. govoru pred samoglasnikom *e* (koji ne zamjenjuje štokavski glas *ie*) u nepčane suglasnike; a nepčani suglasnik *ž*, koji je nastao umekšavanjem od grlenika *g*, zamjenjuje se katkad u delničkom narječju glasom *r*, tako:

α) u enklitici *r* (nastaloj od *re*, koja je opet nastala od *že*, ispor. staroslovensku enklitiku же, koja je opet nastala od enklitike *ge*, ispor. grčku enklitiku γε) na kraju oblika neodređene zamjenice: *nègdûr*, *nìkeigar*, *nèkomьre* i t. d. i na kraju neodređenih priloga: *nìkamьr* (nuspiam), *nìgder* (nusquam), *nègder* (alicubi), *nìgdar* (nunquam), *nìkakor* (nullo modo) i t. d.

β) u glagolima, i to: 1. pred tematskim glasom *e*, tako u prezentu glagola: *mùoč* (posse), *muòrên*, *muòrêš*, *muòrê*, *muòrêmo*,

Digitized by Google

muòrêšte, *muòrejo* i 2. pred korjenitim glasom *e*, tako u glagola: *porènên* (ago), *dorènên* (adigo), *odrènên* (abigo); infinitivi tim glagolima glase: *pògnat*, *dògnat* (ili *dodègnat)* i *odègnat*.

) u prilogu *bòrme* pored *bùome* i *bùogme* (vere, me deus fidius). Oblik *bòrme* po svoj je prilici nastao od *bože-me!*

i) Staroslovenski zubnik *d*, a štokavski grlenik *k* prelazi u delničkom narječju u nepčani suglas *š* u riječi: *ščî* ili *ščêr* (filia).

j) Sični se suglas *s* katkad u delničkom narječju zamjenjuje sičnim suglasom *z*, tako u primjerima: *z* (cum), *zèstat se* (convenire cum alquo), *zèznoat* (audire), *zèzvoat* (convocare) i t. d. Pored oblika: *zèstat se*, *zèznoat*, *zèzvoat* i t. d. dosta su česti oblici *zèstat se*, *zèznoat*, *zèzvoat* i t. d.

k) Mjesto štokavskih glasova *ts* ili *ds* dolazi sičnik *c* u riječima: *hŕvackê* (croaticus), *lìckê* (humanus, hominum, alienus).

l) Sični suglasi prelaze u nepčane suglasnike i ondje, gdje ne prelaze u Štokavaca, tako:

α) u domaćim riječima, i to: 1. na kraju prijedloga, iza kojih se nalazi riječ, koja se počinje mekim suglasnikom, tako u: *š* ili *ž* (cum), *iž* ili *'ž* (ex), *prež* (sine) i t. d., 2. u imperativu pred glasom *e* (dotično pred štokavskim glasom *i)*, na pr.: *relče* (dic), *odselče* (deseca), *zaprelže* (t. j. zaprezi), *pomuòže* (adjuva) i t. d. pored *relce*, *odselce*, *zaprelze*, *pomuòze* i t. d., 3. u glagolima VI. glavne vrste pred glasovima *eiva* (štok. *iva)*, kao u *pokašelvat* (monstrare) i 4. u pridjevu *bèštьr* (limpidus, celer).

β) u tuđim riječima, kao u: *Jêžuš Krîštuš*, *intereš*, tal. *interesse; tèštamênt*, lat. *testamentum; škurèina*, tal. *oscurezza* ili *scurezza; biškop*, grčki ἐπίσκοπος; *žàkьl* (saccus), njem. *Säckel*, *Trôšt* (u imenu *Marìja Trôšt*, Maria consolatrix), njem. *Trost; žiher*, njem. *sicher; kuòštat* (stare, constare, venire, licere, emptum esse), tal. *costare; študelrat* (discere, meditari, studere, perscrutari), *preštudelrat* od lat. studere i t. d.

m) Glas *č* dolazi prema staroslovenskome ч, a štokavskome *c;* na pr.: *čŕn*, *prèčŕn*, *čŕv*, štokavski *crn*, *precrn*, *crv*.

n) Glas *š* dolazi mjesto staroslovenskih glasova вь, a štokavskih *ju* u riječi: *ščêra*, staroslov. вьчера, štok. *jučer*.

o) Glas *š* pravilno se umeće u 2. licu plur. prezenta pred ličnim nastavkom *te*, na pr.: *muòrêšte*, *znoàšte*, *čỳjêšte*, *bóšte*, *zasljỳžêšte*, *deluâšte*, *jìmâšte*, *jókâšte* i t. d.

p) Glas *š* dolazi mjesto staroslovenskoga i štokavskoga *č* u riječima: *štíre*, *štìrtê*, štokavski *četiri*, *četvrti*.

Digitized by Google

r) Glas *š* dolazi mjesto staroslovenskih glasova шт, a štokavskoga glasa *ć* u obliku: *nèšte*, štokavski *ne ćete*.

s) Mjesto staroslovenskih glasova кт, a štokavskih *tk* dolaze glasovi *šč* u riječi: *nîšče* (nemo).

t) Mjesto staroslovenskih i štokavskih glasova *št* dolazi *š* u riječi: *ìše*, štok. *jošte*. U svim drugim slučajevima dolaze mjesto tih štokavskih glasova u delničkom narječju glasovi *šč*, na pr.: *pìščanka* (fistula, tibia), *jìščên* (običnije *jìskân*, quaero), *òpruoščen* (liberatus, solutus) i t. d.

u) Mjesto štokavskoga *ć* dolazi u delničkom narječju redovito *č*.

v) Staroslovenski nepčanik *č* ne zamjenjuje se u delničkom narječju kao u štok. govoru zubnikom *t* u riječi: *črèišnja* (cerasum), nego ostaje nepčanik *č*.

2. Usneni.

a) Usneni se suglasi zamjenjuju u delničkom narječju, i to:

α) usnenik *m* usnenikom *b*, tako u primjerima: *Bŕkopaljac*, *Bŕkopaljka*, štokavski *Mrkopaljac*, *Mrkopaljka*.

β) usnenik *b* usnenikom *p* u domaćoj riječi *pres* (sine), za tim u njemačkim riječima: *pètljar* (njem. *Bettler*), *pedìntьr* (njem. *Bedienter*).

γ) njemački usnenik *w* usnenikom *b*, na pr. *bèrtija* (njem. *Wirthshaus*), *bèrtâš* (njem. *Wirth*); *frbòljtar* pored *frbòljtьr* (njem. *Verwalter*).

δ) usnenik *v* usnenikom *b* u riječi: *kûrba*, štokavski *kurva*.

ε) usnenik *p* usnenikom *b* u riječi: *bèičanka* (Stecknadel), štokavski *pučenka*, *žbèila* (apis) i diminutiv *žbèilьca*, štokavski *pčela*, *pčelica*.

ζ) usnenik *u* usnenikom *f*, pošto se prije izgubio grlenik *h*, koji se pred *v* nalazio, tako u riječima: *fála*, *sàfâlьn* pored *sàfâlen*, *fálet*, *zafálet se*, *pofálet se*, štokavski *hvala*, *zahvalan*, *hvaliti*, *zahvaliti se*, *pohvaliti se* i t. d.

b) Staroslovenski suglasnici пв (пъв) zamjenjuju se u delničkom narječju kao i u štok. govoru glasom *f* u riječima: *vùfat se*, *podùfat se* ili *podvùfat se*.

c) Delničko narječje zamjenjuje glas *m* glasom *n*, i to:

α) na kraju riječi uvijek (osim rijetkih izuzetaka kao: *sàm* ipse, solus); na pr. u instrumentalu sing. imenica, zamjenica, pridjeva i brojeva muškoga i srednjega roda, tako u: *gospodárьn*, *meisècьn*, *vînьn*, *mèisьn*, *Dèičetьn*; — *tèn*, *tèstьn*, *nèn*, *ùonьn*, *kòjьn*, *kèn*, *nì-*

Digitized by Google

kegьn; — lèitošnьn, seromàšnьn; jénьn, pȓvьn i t. d.[1]; za tim u dativu plurala sviju sklonidbi, na pr.: *pìsьn, Dèunčanьn, pèrьn, sȑcьn, kràvan, Dèuncan, nùočen, stvòaren, ščèran, mòateran; — nìn, vìn, màjьn, tìn, tèstьn, ùonьn, jьn, kòjьn, kìn; — lèipьn, bèdastьn; — jénьn, pȓvьn* i t. d.; za tim u prvom licu singulara prezenta sviju glagola; na pr. *muòrên, obleìčên, zàmên, znòan, smèin, deìgnên, žeìvên, pèstên, muòran, jìščên, 'zbèrên, kàjên se, potòjên, sьn, neìsьn* i t. d., — za tim u brojevima: *sèidьn* (septem), *ósьn* (octo); — za tim u nekim prilozima, pošto je otpalo skrajnje *o*, na pr. u: *tìn* (illic), *kìn* (quo), *nèkьn* (aliquo), *sàkьn* (quocumque), *sьn* (huc), *lêsьn* (huc), *sìn tìn* (huc et illuc) i t. d.; napokon u tuđoj riječi: *tỳrьn*, njem. *Thurm*.

β) u sredini riječi, na pr. *sèidьndeset* (= 70), *òsьndeset* (= 80).

d) Katkad dolazi obratno *m* mjesto *n*, tako u: *pòčmên* (incipio).

e) Usneni se suglasi katkad u delničkom narječju gube, tako:

α) na početku riječi, kao u: *tìca* (avis), *tìčica* (dim. od *tìca*), *šenìca* (triticum) i t. d.

β) u sredini riječi, kao u: *sràka* (pica), *tȑd* (firmus), *potȓdet* (firmare), *štȑtê* (quartus), *krajljèstvu* (regnum), u svim padežima pridjeva *vès* ili *vìs* (omnis, totus): *sà, sè, sèga, sê, sème; — stòret* (facere, creare), *sèidьnâjst* (= 17), *òsьnâjst* (= 18), *sèidьnâjstê* (decimus septimus), *òsьnâjstê* (duodevigesimus) i t. d.

f) Obratno dolazi *v* katkad ondje, gdje ga u štokavskom govoru nema, tako:

α) na početku riječi, kao u: *vỳra, vỳhu, vùgou, vùglen, vèdret, vùčet, vùčet se* i t. d., štokavski *ura, uho, ugao, ugljen, udariti, učiti* i t. d.

β) u sredini riječi, kao u: *návyk, navỳčet — navỳčet se, 'zvỳčet, — 'zvỳčet se* i t. d., štokavski *nauk, naučiti, izučiti* i t. d.

g) Mjesto štokavskoga *u*, koje je nastalo od staroslovenskih glasova въ ili вь (katkad *oy*), dolazi u delničkom narječju često glas *v*, kako je razloženo kod samoglasa *u* u točki β.

3. *Zubni.*

a) Glas *n* dolazi osobito na kraju riječi mjesto štokavskoga *m*, kako je razloženo kod usnenih suglasa u točki *c*.

b) Zubni se suglasi u delničkom narječju gube, i to:

---

[1] Tako i u lokalu sing. zamjenica, pridjeva i brojeva muškoga i srednjega roda.

Digitized by Google

α) na početku riječi, kao u: *žèip* (saccus), *žûnč* (ornatus margaritarum), štokavski *džep*, *džunč*.

β) u sredini riječi, kao u: *jèn*, *jéna*, *jénu*, *pôle*, *pòšrt*, *hòte* itd., štokavski *jedan*, *jedna*, *jedno*, *poslije (potlje)*, *požderati*, *hodite* itd.

γ) na kraju riječi, kao u: *dèž* ili *dèž*, štokavski *dažd*.

c) Glas *n* dolazi katkad u infinitivnoj osnovi glagola I. vrste 5. razdjela, kao u: *pòčnet*, *sàčnet*, štokavski *početi*, *začeti*, pa u tuđoj riječi: *štèinge*, njem. *Stiege*.

d) Glas *t* zamjenjuje se glasom *d* u riječi: *dŕčat*, štokavski *trčati*.

e) Glas *j* meće se katkad pred glasove *t* ili *d*, tako u: *tájta*, *òjdьr*, *òjd nêh* i t. d., štokavski *tata*, *odar*, *od njih* i t. d.

f) Glas *d* mijenja se katkad u *j*, tako u: *nàzaj*, *òzaj*, *nàprêj*, *nājzàj*, *gljèjat*, *pogljèjat*, *spovèjat* i t. d., štokavski *nazad*, *napred*, *najzad (najposlije)*, *gledati*, *pogledati*, *ispovijedati* i t. d.

Bilješka. Pored oblika *gljèjat* čuje se u Delnicama i *gleìdat* ili *gljèdat*, pored *nājzàj* katkad i *nājzàd*, a pored *spovèjat* i *spoveìdat*.

g) Mjesto štokavskoga *nj* dolazi u delničkom narječju:

α) *jnj*, tako u: *kỳhijnja* (culina), *kùojnj* (equus), *škrîjnja* (cista), *ògьjnj* (ignis), *živlèjnje* (vita) i t. d.

β) *jn*, tako u: *shàjajne* (ortus, exortus solis), *špàjnulet* (cigareta), tal. *spagnoletta*, i u oblicima zamjenice trećega lica, kad dolaze iza prijedloga, koji se svršuje na samoglas, kao u: *và jnô*, *và jnê*, *sà jnô* i t. d.

γ) *n*, tako u oblicima zamjenice trećega lica, kad dolaze iza prijedloga, koji se svršuje na suglas, ili kad dolaze bez prijedloga, nadalje u zamjenici *nègôv* (ejus hominis), *nézьn* ili *nèizьn*, *nèjê* (ejus feminae), *pỳstina* (desertum). *lèitošnê* (hujus aestatis), *stràžnê* (posterior), *pomeìnat se* (cum alquo loqui) i t. d.

h) Mjesto štokavskih glasova *dnj* dolaze katkad glasovi *jdn*, tako u: *zàjdnê* (postremus, ultimus).

i) Kad se sastane *d* sa *j*, ne nastaje *đ*, već bude

α) samo *j*, tako u imenica muškoga roda, kao u: *Bròjan*, štokavski *Brođanin*, *ròjâk* štokavski *rođak* i t. d., za tim u imenica ženskoga roda, osobito onih, koje se svršuju na *ja*, kao: *prèja*, štokavski *pređa*, *žèja*, štok. *žeđa* i t. d.; za tim u imenica srednjega roda, koje se svršuju na *je*, kao: *grùožje*, štokavski *grožđe*; za tim u pridjeva, kao: *tûjê*, štokavski *tuđi*; za tim u komparativu i su-

Digitized by Google

perlativu, na pr.: *mùajê*, *nājmùajê*, štokavski *mlađi*, *najmlađi*, *sùajê*, *nājsùajê*, štokavski *slađi*, *najslađi* i t. d.; za tim u imperativu glagola I. vrste 7. razdjela, na pr.: *pêj*, *pêjmo*, *pêjte*, štokavski *pođi*, *pođimo*, *pođite;* za tim u participu perfekta pasiva glagola III. i IV. vrste, kao u: *vijen*, *ròjen*, *sôjen*, *ògroajen* i t. d., štokavski *viđen*, *rođen*, *suđen*, *ograđen* i t. d.; napokon u nekim glagolima (osobito V. vrste), kao u: *dèžjet* (pluere), *dohájat* (advenire), *'shájat* (foras venire, exire), *othájat* (abire, discedere), *pohájat* (advenire) i t. d.

β) samo *d*, tako u prijedlogu: *med* ili *medu* ili *meda* (inter), pa u imperativu: *pède*, *pèdemo*, *pèdete*, koji oblici dolaze za imperativ pored gornjih oblika *pêj*, *pêjmo*, *pêjte* i pored oblika *pèjde*, *pèjdemo*, *pèjdete*.

γ) glasovi *jk: prèjk* (prius) i *nājprèjk* (primum).

j) Kad se sastane *j* (koje je nastalo od *i)* sa *t* ili *d*, ne prelazi u delničkom narječju *j* + *t* u *ć* ni *j* + *d* u *đ*, već jedno i drugo ostaje nepromijenjeno: *nájt*, *péjt*, *prójt*, *dójt*, *sájt* i t. d., štokavski *naći*, *poći*, *proći*, *doći*, *saći* i t. d. Tako je i: *nâjdên*, *prôjdên*, *dôjdên*, *sâjdên* i t. d., štokavski *nađem*, *prođem*, *dođem*, *sađem* i t. d. Prezent od glagola *péjt* glasi *pên*, *pêš*, *pê*, *pémo*, *péšte*, *pèjô*.

k) Mjesto *n* dolazi katkad u delničkom narječju *l*, tako u riječi: *zlamènje*, štokavski *znamenje*.

4. Tekući.

a) Glas *l* pred *o* i *a* prelazi redovito u *u*, pa pravi s tima samoglasnicima dvoglase *uo*, *ua*, kako je to kod dvoglasnika razloženo; katkad mjesto skrajnjega *le* imamo *ue*, na pr. *vèseue* (hilares), *počéue* (štok. *počeli);* običnije: *vèseile*, *počèlle*.

b) Glas *l* na kraju riječi i na kraju sloga prelazi u *u*, kako je kod samoglasa *o* u točki ζ razloženo. Katkad u tuđim riječima ostaje *l* na kraju, na pr.: *žàkьl* (saccus), *Bârtol* (nomen proprium).

c) Glas *r* dolazi mjesto staroslovenskoga i štokavskoga *l* u riječima: *svèdьr* (terebra), staroslov. свръдлъ, štokavski *svrdao* (nastalo od *svrdal)*, *mr̀mrat* (murmurare), štok. *mrmlati* ili *mrmljati*.

d) Glasovi *l* i *r* umeću se katkad u riječi, u kojima ih ne ima u štokavskom narječju, kao u: *mravlînac* (formica), *nàdrâjl* (porro, protinus), štok. *mrav* (ispor. još *mravunac* i *mravinac)*, *nadalje*.

e) Glas *l* dolazi u riječi: *člòveik* pored *čòveik* (homo).

f) Iza *r* sačuvao se često glas *j*, kao u: *pìsâr*, gen. *pisárja*

Digitized by Google

(scriba), *pàpîr*, gen. *papírja* (charta), *žènir*, gen. *žènirja* (franc. *ingénieur)*, *samerjàvat* (improbare, parum probare) i t. d.

g) Mjesto štokavskoga *lj* dolazi katkad

α) *jlj*, na pr. *krâjlj* (rex), *krajljìca* (regina), *vùojlja* (voluntas), *bùojlje* (melior), *vàjlje* (statim, subito), *dàjlje* (porro, protinus) i t. d.

β) *jl*, tako u: *vesèjle* pored *vesejlje* (gaudium), *dèjl* (porro, protinus), *povrtàjle* (olera).

γ) *l*, tako u: *prijàtel* (amicus), *lîdi* (homines), *sèmla* (terra), *resproàvlat* (dissecare, discindere) pored *resproàvljat* i t. d.

h) Glas *l* umekšava se u delničkom narječju glasom *j*, i to:

α) u domaćim riječima, kao u: *sljȳga* (servus), *sljȳžba* (ministerium), *sljȳžet* (ministrare, servire), *gljèjat* (spectare), *poklèknet* (in genua procidere) pored *poklèknet*.

β) u tuđim riječima, na pr. *pètljar*, njem. *Bettler*, *tìšljar* (lignarius), njem. *Tischler*, *namáljat* (appingere), njem. *aufmalen* i t. d.

i) Glas *l* ne umeće se uvijek među usnene suglase i glas *j* kao u štokavskom narječju, tako se ne umeće u pridjevu: *dìvjê* (ferus, silvestris).

F) Još neki dodaci glasovima.

a) U delničkom narječju dolazi katkad glas *j* u riječima, u kojima ga nema u staroslovenskom jeziku ni u štokavskom narječju, tako:

α) na početku riječi, kao u: *jìme* (nomen), *jùku* (oculus, plural *jôči)*, *jôča* (pater), *jìgua* (acus), *jìmat* ili *jìmeit* ili *jèmeit* (habere), *jìskat* (quaerere), *jìgrat se* (jocari) i t. d., štokavski *ime*, *oko*, *otac*, *igla*, *imati*, *iskati*, *igrati se* i t. d.

β) u sredini riječi, kao u: *òjštər* (acutus), štokavski *oštar*, *kòrajž* (audacia), talijanski *coraggio* i t. d.

γ) na kraju riječi, kao u: *òkuolej* (= okolo), *vrèj* (jam), *spêj* (iterum).

b) Katkad se slijevanjem gube pojedini slogovi, kao u: *bât se* pored *buòjat se*, štokavski *bojati se*.

c) U brojevima *ànâjst* (undecim), *ànâjstê* (undecimus) gubi se na početku riječi cijeli slog *jed*.

d) U riječi *brùonce* (pl. — zvončići na konjma) dolaze glasovi *br* mjesto glasova *zv*.

Digitized by Google

G) Naglas i količina.

a) U delničkom narječju razlikujem tri naglasa, i to jedan za kratke, a dva za duge slogove. Za naglas na kratkim slogovima upotrebljavam znak `, koji se izgovara kao štokavski naglas ˘, tako u riječima: *càr* (imperator), *pàs* (canis), *bràt* (frater), *fànt* (puer, juvenis) i t. d.

Za naglas na dugim slogovima upotrebljavam dva znaka ^ i ', od kojih se prvi izgovara kao i u Štokavaca, isprva jače, silnije, a po tom pada, kao u riječima: *mûož* (ili *mùož*, vir, maritus), *krâjlj* (rex), *brêig* (ili *brèig*, mons), *dîn* (dies) i t. d., a drugi isprva niže, a zatim raste na više, kao u riječima: *greîšnik* (peccator), *zákon* (lex), *západ* (occidens) i t. d.

b) Gledajući na količinu slogova, razlikuje delničko narječje kratke i duge slogove. U njemu može biti i pred naglašenim slogom dugi slog, a takav slog označujem znakom duljine —, n. pr. *krājljèstvu* (regnum), *gnotovìna* (farina), *zēibèleca* (cunae) i t. d. Naprotiv dugi slog iza naglašena sloga označujem kao i za štok. govor znakom ^, na pr. *sàkê* (quisque), *prvê* (primus), *modrèjê* (sapientior, prudentior) i t. d. Gdje stoji znak ^ na prvom mjestu, ondje je naglas, a gdje stoji iza naglašena sloga, ondje pokazuje samo duljinu; n. pr. u riječi *prvê* znak ^ na *r* je naglas, a na *e* je duljina.

c) Glavna su pravila za naglas ova:

α) u riječi može biti samo jedan slog naglašen.

β) svaki naglas može biti na svakom, dakle i na posljednjem slogu.

d) Enklitike su u delničkom narječju riječi: kraći oblici ličnih imeničkih zamjenica i povratne zamjenice: *me* (= štok. *mi*), *me* (= štok. *me*), *te* (= štok. *ti*), *te* (= štok. *te*), *se* (= štok. *si*), *se* (= štok. *se*), *ga*, *me* (= štok. *mu*), *je* (= štok. *je*), *je* (= štok. *joj*), *jo*, *jeh*, *jen*, *je*; — prezentski oblici: *sȧn*, *se* (= štok. *si*), *je*, *smo*, *ste*, *so*; *čo*, *češ*, *če*, *čemo* ili *čmo*, *češte* ili *šte*, *čejo* ili *te*; — kondicionalni oblici: *ben* ili *bin*, *beš* ili *biš*, *be* ili *bi*, *bemo* ili *bimo*, *bešte* ili *bište*, *be* ili *bi*.

Ali sve se ove riječi mogu upotrebljavati i kao samostalne riječi te mogu imati i svoj samostalni naglas. U takovu slučaju mogu dakako stajati i na prvom mjestu u rečenici. Govori se: *prùosên te* i *tè prùosên*, *bêu sȧn* i *sȧn bêu*, *zèit čo* i *čô zèit* i t. d.

e) Proklitike su u delničkom narječju prijedlozi kao: *prez*

Digitized by Google

(sine), *do*, *iz* ili *'z* (e, ex), *od*, *pok* (apud, juxta), *spreid* (coram), *o*, *po*, *pr* (apud), *v* ili *va* (in), *sъ*, *čez* (per), *pred* ili *preid*, *pod*, *za*, *med* ili *medu*, *ob*, *nad;* za tim veznici kao: *i*, *a*, *pa*, *pak*, *tr*, *ter*, *ni*, *da* i napokon riječca *ne*.

Proklitika može dobiti naglas `, kad stoji pred riječju, koja je naglašena na prvom slogu naglasom ^, i taka riječ onda naglas gubi, n. pr. *và škôlô*, *nà crȇikve*, *nà prâvde*, *dvájsêt ì pȓvê* i t. d. U ovim primjerima nije iza proklitike znak ^ naglas, već pokazuje samo duljinu, jer je naglas na prijedlogu ili vezniku. Što vrijedi za proklitike u opće, to vrijedi za njih i onda, kad su (u glagola) prvi dio složene riječi.

II. Dio.

Oblici.

1. Sklonidba.

a) Nominalna sklonidba, i to:

α) Sklonidba imenica *a*-osnova.

Tu razlikujemo:

αα) Imenice, koje ne imadu nepostojanoga *a*.

Ove se imenice sklanjaju ovako:

Jedn.	1.	guàva	Množ. 1. guàve
	2.	guàvê (î)	2. gùav
	3.	guàve	3. guàvan
	4.	guàvo	4. guàve
	5.	gùava	5. gùave
	6.	guàve	6. guàvah
	7.	guàvô	7. guàvame

Ovakove imenice imadu naglas, i to:

1. one od dva sloga: a) u svim padežima na prvom slogu ` osim u genitivu plurala, gdje imadu ^. Takove su ove imenice: *bàba* (vetula), *bèna* (homo stultus), *brìga* pored *brèiga* (cura), *bȉrja* (procella), *čèla* (apis), *dòba* (tempus), *dràga* (vallis), *fàra* (parochia), *flàša* (lagoena), *gàće* (caligae), *gòra* (mons), *gràba* (fovea), *jàma* (fossa), *kàca* (cupa), *kâča* (serpens), *kàda* (cupa), *kàpa* (galerus, galerum), *Kàta* (Catharina), *kòra* (cortex), *kòsa* (falx), *kòšta* (victus), *kòža* (pellis), *kràva* (vacca), *kȓpa* (pannus), *kùga* (pestis),

Digitized by Google

kùja (canis femina), *màma* (mater), *màša* (pored *mòaša*, missa), *mljàka* (lacus), *mŕha* (cadaver), *mỳha* (musca), *pàša* (pabulum), *pìva* (cerevisia), *pòšta* (res vehicularis), *prèja* (fila), *prnja* (panniculus), *ràca* (anas), *ròba* (merx), *rỳda* (temo), *sìla* (vis), *sljỳga* (servus), *smòua* (gen. *smòle*, pix), *sòha* (pertica bifurca), *sràka* (pica), *sŕna* (caprea), *stàza* (semita), *šàka* (manus), *škùlja* (cavum, caverna), *škrỳta* (arca), *škỳda* (stari srebrni novac), *špìca* (acumen, cuspis), *špìlja* (specus), *štàla* pored *štàua* (stabulum), *tìca* pored *tèica* (avis), *vèja* (ramus), *vèža* (amphithalamus), *vòda* (aqua), *vràna* (cornix), *vŕba* (salix), *vỳra* (hora), *vùzda* (habena), *zdỳha* (odor malus), *zòra* (aurora), *žàba* (rana), *žèna* (femina, mulier), *žỳpa* (jus) i t. d.

b) u svim padežima na prvom slogu naglas ^, a ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu na prvom glasu dvoglasa `. Takove su ove imenice: *bâjla* (nutrix), *bâjta* (casa, tugurium). *bùoca* (lagoena), *bùoča* (cucurbita), *cèista* (via), *cèica* (mamma), *dèica* (liberi), *dùaka* (pilus), *fârba* (color), *fêla* (genus, species), *gâjba* (cavea), *glèiva* (fungus), *hîža* (domus, conclave), *hvôja* (abies), *kâfa* (coffea), *krèipa* (reda), *lâmpa* (lucerna), *lârma* (strepitus), *Mèiha* (pored *Mìha*, Michael), *mrèiža* (rete), *mùoka* (labor), *Nèiža* (nomen proprium feminae, „Agnes"), *njèiva* (ager), *nùoga* pored *nòga* (pes), *rèiba* (piscis), *Rèika* (nomen urbis „Fiume"), *rèipa* (rapa), *sklèida* (scutella), *strèiha* (tectum), *strèina* (uxor patrui), *sòuza* (lacrima), *sùama* (stramen), *srèiča* (fortuna), *škôla* (schola), *škrèina* pored *škrîjnja* (scrinium, arca), *šèiba* (virga), *škùoda* (damnum), *štèibra* (tributum annuum), *štèinge* (scalae), *štrèina* (njem. Strähne), *tînta* (atramentum librarium), *vèira* (fides), *vrèiča* (saccus), *vùojlja* (voluntas), *žbèila* (apis), *žlèica* (cochlear), *žâjfa* (sapo) i t. d.

c) u svim padežima na prvom slogu naglas '; a ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu na drugom glasu dvoglasa naglas ` osim vokativa sing. i plur. i genitiva plur., gdje mjesto ' dolazi ^ (a ako je u prvom slogu imenice dvoglas, onda se naglasuje naglasom ` prvi glas dvoglasa mjesto drugoga). Takove su ove imenice: *bráda* (barba), *brázda* (sulcus), *duòša* (anima), *fála* (laus), *frájlja* (virgo generosa), *guàva* (caput), *hrána* (victus), *kuòpa* (scamnum), *kúma* (commater), *míza* (mensa), *péta* (calx), *puàča* (merces), *róka* (manus), *ruòža* (rosa), *Ruòža* (Rosalia), *strána* (pars, regio), *streìla* (tonitru), *sveìča* (candela), *steìna* (saxum), *sveìla* (serica), *šála* (jocus), *tráva* (herba), *tóga* (maeror), *uòka* (pratum), *veìla*

Digitized by Google

(nympha), *vójska* (exercitus), *zèlma* (hiems), *zmáma* (allectatio), *zvèizda* (stella) i t. d.

2. one od tri sloga: a) u svim padežima na prvom slogu naglas `; u genitivu plurala imadu osim toga znak duljíne na drugom slogu (n. pr. *bèrtîj*). Takove su ove imenice: *bàtina* (fustis, verbera), *bèrtija* (caupona), *bìsage* (pl. bissaccium), *cvànciga* (Zwanzigkreuzerstück), *fàlinga* (vitium), *fràjljica* (virgo generosa), *gàroca* (reda), *gròfica* (comitis uxor), *hìžica* (domus, conclave), *ìstihe* (pl., fuligo), *ìstina* (veritas), *ìskreica* (scintilla), *jàbouka* (malus, malum), *jàgoda* (fragum), *Jèlьka* (nomen proprium feminae, „Helena"), *jỳžina* (prandium), *kàmara* (conclave), *klỳčeica* (claustrum), *kòreica* (crusta), *kràstača* (rana bufo), *kràvica* pored *kràvčica* (vacca), *krpica* (pannus), *kùjica* (canis femina), *kùrlica* (cultellus), *kỳhijnja* (culina), *làdica* (arca), *lìsica* (vulpes), *màčeiha* (noverca), *màšina* (muscus), *mùzika* (res musica), *nòžeca* pored *nòžьca* (pes exiguus), *òčьce* (pl. ocelli), *òrgulje* (organum), *pàlica* (baculus), *pèdepsa* (poena), *pòrcija* (portio), *pòrôka* (copulatio conjugialis), *pòtkova* pored *pòtkuova* (solea ferrea), *prìleika* (occasio), *prìprava* (praeparatio), *pỳstina* (desertum), *prèseika* (finis), *Prèseika* (nomen loci), *sèruota* (misera, infelix), *stòtena* (centum), *Stènica* pored *Stènica* (nomen loci), *stòmanja* (tunica interula), *svèkrva* (socrus), *štàleica* (stabulum), *špìčica* (virgula), *štàcija* (statio), *tìčica* pored *tèičica* (avis), *tìsoča* (mile), *tòrbica* (sarcinulae), *šìvica* (viva saepes) i t. d.

b) u svim padežima na prvom slogu naglas ^; u genitivu plurala imadu osim toga znak duljine na drugom slogu; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu na prvom glasu dvoglasa `. Takove su ove imenice: *dèikьlca* pored *dèkьlca* (virgo), *grèihota* (peccatum), *lèipota* (pulchritudo), *knèišica* (libellus), *mòačkica* (felicula, felis parva), *prèidiga* (praedicatio), *sèistrica* (sororcula), *šèibica* (virgula), *zvèirina* (animal) i t. d.

c) u svim padežima na prvom slogu naglas ´ osim u vokativu singulara i plurala, gdje imadu na tom slogu ^; u genitivu plurala imadu osim toga znak duljine na drugom slogu; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu na drugom glasu dvoglasa `. Takove su imenice: *návada* (consuetudo), *róbača* (tunica interula), *zástava* (vexillum) i t. d.

d) u svim padežima na drugom slogu naglas ` osim genitiva plurala, gdje imadu na tom slogu ^. Takove su imenice: *baràba* (homo improbus), *batùda* (šljunak), *carìca* (imperatrix), *Cijàka* (nomen proprium feminae, „Lucia"), *coprìja* (fascinatio, ars ma-

Digitized by Google

gica), *Deidìne* (nomen vici), *deljìna* (longinquitas), *debljìna* (crassitudo), *deičȁca* (liberi), *drošìna* (familia), *dolìna* (vallis), *kačèca* pored *kačȁca* (serpens), *kobìla* (equa), *košàra* (corbis), *krajljìca* (regina), *krivìca* (injuria), *ledìna* (solum incultum), *Marìja*, *mekìnje* (furfur), *opràva* (vestitus), *peičìna* (spelunca), *pogàča* (panis non fermentatus), *pokòra* (piaculum), *pravìca* (justitia), *prasìca* (femina sus), *puanìna* (saltus, mons silvosus), *rakìja* (vinum e frumento factum, sicera), *ravnìca* (planities), *rodbìna* (propinqui), *ruožàka* (rosa), *seikèra* (securis), *sramòta* (dedecus), *suamnèca* (saccus stramento refertus), *suanìna* (laridum), *suobòda* (libertas), *šenìca* (triticum), *teškòča* (gravitas), *tepìca* (grassatrix), *Uočice* pored *Očice* (nomen loci, „Lučice“), *uopàta* pored *opàta* (pala), *večèra* pored *večèira* (coena), *živìna* (animal) i t. d.

e) u svim padežima na drugom slogu naglas ˆ; ako je u drugom slogu dvoglas, onda imadu na prvom glasu dvoglasa `. Takove su ove imenice: *besèida* (vox, verbum), *blizèina* (propinquitas), *gospùoda* (domini), *grebèiše* (caligae linteae), *mašèina* (željeznički stroj), *nedèila* (dies solis, dies dominicus), *nevèista* (uxor fratris), *sosèida* (vicina), *škurèina* (caligo, nox), *nevèira* (perfidia), *nesrèiča* (fortuna adversa) i t. d.

f) u svim padežima na drugom slogu naglas ′ osim genitiva plurala, gdje imadu na tom slogu ˆ. Takove su ove imenice: *guavíca* pored *guavelca* (caput brassicae, pori), *korájža* (audacia), *kaštîga* (poena), *mrcína* (caro morticina), *palénta* (polenta), *pečénka* (caro assa) i t. d.

3. one od četiri sloga: a) u svim padežima na prvom slogu naglas `; u genitivu plurala imadu osim toga znak duljine na trećem slogu (n. pr. *fràjarîc)*. Takove su ove imenice: *fràjarica* (mulier amata), *hàrambaša* (latronum dux), *kèlnerьca* pored *kèlnereca* (ministra cauponae), *kỳharьca* pored *kỳhareca* (coqua), *kùkaveca* (cuculus), *màleneca* (pistrinum), *stòtenьca* (centum), *svìralьca* pored *svìraleca* (fistula), *žìgerьca* pored *žèigereca* (jecur) i t. d.

b) u svim padežima na prvom slogu naglas ˆ; a ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu na prvom glasu dvoglasa `. Takove su ove imenice: *cùopernьca* pored *cùoperneca* (anicula cantatrix), *dèitelena* (trifolium), *vèilenьca* pored *vèileneca* (nympha, vila) i t. d.

c) u svim padežima na drugom slogu naglas `. Takove su imenice: *famìlija* (familia), *govèdina* (caro bubula), *gospòščina* (domini), *komèdija* (comoedia), *kapèlьca* (Kapelle), *košàrьca* (corbicula), *neprîleika* (incommoditas, incommodum), *procèsija* (processio),

Digitized by Google

pomr̀čina (caligo, tenebrae), *soldàčija* (milites), *zeibèleca* pored *zebèileca* (cunae), *želèzьnca* (via ferrata) i t. d. Tako se još naglasuju imenice: *kadèunьca* (turibulum) i *kropèunьca* (cortina).

d) u svim padežima na trećem slogu naglas ` osim genitiva plurala, gdje imadu na tom slogu ˆ. Takove su ove imenice: *bertašìca* (domina cauponae), *carevìna* (imperium), *cesarìca* (imperatrix), *desetìna* (pars decima), *golobìca* (columba), *guotovìna* pored *gotuovìna* (farina), *kabanìca* (pallium), *kolibìca* (casa), *kovačìja* (fabri officina), *kupičìca* (vasculum vitreum), *mlinarìca* (pistoris uxor), *meisečìna* (lunae lumen), *polovìca* (dimidia pars), *sirotènja* (paupertas, pauperes), *sakreštìja* (cella aedis sacrae), *trgovìna* (mercatura), *vaganìca* (žitna mjera), *vrtlarìca* (hortulana) i t. d.

4. one od pet slogova: a) u svim padežima na trećem slogu naglas `. Takve su ove imenice: *neñavìščьna* (invidia), *paučòvina* (texta aranea), *predekàunьca* (suggestus), *tabakèrьca* (cistella herbae nicotianae) i t. d.)

b) u svim padežima na četvrtom slogu naglas ` osim genitiva plurala, gdje na tom slogu dolazi ˆ. Takove su ove imenice: *gospodarìca* (mater familias, domina), *prijatelìca* (amica).

Bilješke. 1. Mjesto dočetka *ê* u genitivu singulara dolazi katkad i dočetak *i*. To se osobito onda događa, kad imenica ima kaki atribut.

2. U genitivu singulara je dočetak *e* ili *i* uvijek dugačak; isto tako je u instrumentalu singulara dočetak *o* uvijek dugačak. Zadnji slog u gen. pl. uvijek je dug.

3. Kolektivna imenica *dèica* (liberi) sklanja se obično u singularu, ali ipak katkad i u pluralu, tako: *dèice* (nom. i akuz.), *dèic* (gen.), *dèican* ili *dèicьn* (dat.), *dèicah* (lok.) i *dèicame* (instr.)

ββ) Imenice, koje imadu nepostojano *a* ili poluglas *ь*.

Ove se imenice sklanjaju ovako:

Jedn.	1. mòačka	Množ.	1. mòačke
	2. mòačkê (î)		2. mòačâk
	3. mòačke		3. mòačkan
	4. mòačko		4. mòačke
	5. mòačka		5. mòačke
	6. mòačke		6. mòačkah
	7. mòačkô		7. mòačkame

Digitized by Google

Ovake imenice imadu naglas, i to:

1. one od dva sloga: a) u svim padežima na prvom slogu `. Takove su ove imenice: *bàčva* (dolium), *bȉkva* (fagus), *dȅska* (tabula lignea), *gùsle* (violina), *hrùška* (pirus, pirum), *jȉgua* (acus, — gen. pl. *ìgâu)*, *ìskra* (scintilla), *ìzba* (tabulatum supremum), *jàsle* (praesepe), *kàčka* (serpens), *mètua* (gen. sing. *mètlê*, gen. pl. *mètâu*, scopae), *mùštra* (exercitium), *nàčve* (alveus panarius), *sàbla* (ensis), *sljȕžba* (servitium, ministerium), *tòrba* (pera), *zèmla* (terra) i t. d.

b) u svim padežima na prvom slogu naglas ^ osim genitiva plurala, gdje na tom slogu dolazi `, a posljednji je slog uvijek dugačak; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu na prvom glasu dvoglasa `, koji im naglas ostaje i u genitivu plurala. Takove su ove imenice: *crèikva* (gen. pl. *crèikâv*, ecclesia), *čèižma* (calceamentum), *črèišnja* (cerasum), *dèikua* (gen. sing. *dèikle*, gen. pl. *dèikâu*, famula, ancilla), *kârta* (Spielkarte), *klêtva* (exsecratio), *kèikua* (amiculum linteum), *lèiska* (corylus), *lèitra* (mjera za tekućine, „litra"), *mòačka* (felis), *pùahta* (linteum), *pùoška* (telum), *prâvda* (jurgium. rixa), *sèistra* (soror), *sûrka* pored *sôrka* (njem. Jacke), *žêmla* (panis sigilineus) i t. d.

c) u svim padežima na prvom slogu naglas ´ osim u vokativu singulara i plurala, gdje imadu ^, i osim u genitivu plurala, gdje imadu `, a posljednji je slog uvijek dugačak; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu na drugom glasu dvoglasa ` u svim padežima osim u vokativu singulara i plurala, gdje imadu na prvom glasu dvoglasa `. Takove su ove imenice: *cèlgua* (gen. sg. *cèlglê*, gen. pl. *cèlgâu*, later), *guàvnja* (lignum fissum), *óvca* (ovis, gen. pl. *òvȃc)*, *Ùòkve* (pl. nomen vici, „Lokve"), *tábua* (gen. sg. *táblê*, gen. pl. *tábâu)* i t. d.

2. one od tri sloga: a) u svim padežima na prvom slogu naglas `. Takove su ove imenice: *pàstorka* (privigna), *pìščanka* (fistula), *pògodba* (pactio), *prègreiška* (lapsus, error) i t. d.

b) u svim padežima na prvom slogu, i to na prvom glasu dvoglasa `. Takove su ove imenice: *bèičanka* (fibula), *dèivojka* (virgo), *svèidodžba* (testimonium) i t. d.

c) u svim padežima na drugom slogu naglas `. Takove su ove imenice: *lumbàrda* (bellicum tormentum), *trgàdba* (vindemia), *žeràvka* (pruna) i t. d.

d) u svim padežima na drugom slogu naglas ^; ako je u drugom slogu dvoglas, onda imadu na prvom glasu dvoglasa naglas `. Takove su ove imenice: *japnênka* (fovea calcis recipiendae causa

Digitized by Google

facta), *kosèidba* (foenisectio), *popèivka* (carmen, cantio), *prosèidba* (petitio virginis), *tronbênta* (tuba), *ženèidba* (matrimonium) i t. d.

3. one od četiri sloga na prvom slogu naglas `. Takova je imenica: *Bŕkopaljka* (žena iz Mrkoplja).

Bilješke. 1. Imenice, koje se svršuju u štokavskom narječju na *la* (ne na *lja*), mijenjaju glas *l* u glas *u* u nominativu, akuzativu, vokativu sing. i u genitivu plurala, t. j. uvijek pred samoglasnikom *a*, *o* ili na kraju riječi.

2. Zadnji slog u genitivu plurala uvijek je dug.

β) Sklonidba imenica *o*-osnova.

Tu razlikujemo:

αα) Imenice, koje ne imadu nepostojanoga *a*, i to:

ααα) muškoga roda.

Ove se imenice sklanjaju ovako:

Jedn.			Množ.		
1.	stòu	kùojnj	1.	stòle	kùojnje
2.	stòua	kùojnja	2.	stôu / stòuôv	kùojnj / kuòjnjôv
3.	stòle	kùojnje	3.	stòlьn	kùojnjьn
4.	stòu	kùojnja	4.	stòle	kùojnje
5.	stòu	kùojnj	5.	stòle	kùojnje
6.	stòle	kùojnje	6.	stòleh	kùojnjeh
7.	stolьn	kùojnjьn	7.	stòle	kùojnje

Ovake imenice imadu naglas, i to:

1. one od jednoga sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu naglas `.[1] Takove su ove imenice: *bàt*, (fistuca), *bàu* (gen. sg. *bàua*, dat. sg. *bàle*, saltatio), *bìk* (taurus), *bràt* (frater), *càjt* (tempus), *càr* (imperator), *cènt* (pondus centenarium), *čàs* (momentum), *fànt* (puer, juvenis), *fùnt* (libra), *gàd* pored *guàd* (sordes, vipera), *gròb* (sepulcrum), *gròf* (comes), *gròš* (grossus), *gròzd* (uva), *grùnt* (solum, fundus), *kràmp* (rostrum), *kŕst* (baptisma), *kŕt* (talpa), *krŷh* (panis), *làv* (leo), *làjt* (dolium), *mač* (ensis), *pòd* (contignatio, tabulatum), *pòp* (sacerdos), *pràg* (limen), *pŕst* (digitus), *pès* (gen. sg. *pèsa*, gen. pl. *pèsôv*, canis), *ràk* (cancer), *ràt* (bellum), *snòp* (merges), *stòu* (mensa), *svàt* (conviva nuptialis), *sŕh* (isp. *sŕhe grèjô po mène* ein Schauer überläuft mich, — horror ingens me perstringit), *škàf* (aqualis urna), *špèh* (lardum), *špìc* (gen. sg. *špìca*, acumen, cuspis), *vŕč* (stara mjera

[1] Kraći genitiv plur. imade naglas ^.

Digitized by Google

za tekućine, po prilici $1^1/_2$ litre), *vȑh* (cacumen), *vȑt* (hortus), *zèt* (gener), *Žìd* (Judaeus) i t. d.

b) u svim padežima od jednoga sloga naglas ˆ, a u onim od dva sloga naglas ` na prvom slogu. Takove su ove imenice: *brôd* (navis), *Brôd* (nomen vici), *gnjôj* (fimus), *klîn* (cuneus), *krâj* (principium, finis), *krôv* (tectum), *prâh* (pulvis), *râj* (paradisus), *rôd* (genus, propinqui), *rôg* pored *rùog* (gen. sg. *ròga*, cornu), *strâh* (metus), *strêm* (tugurium, casa repentina, receptaculum), *tâst* (socer), *vôu* (gen. sg. *vòla*, bos), *zmâj* (draco) i t. d.

c) u svim padežima naglas ˆ na prvom slogu osim genitiva plurala na *ov*, gdje imadu ´ na istom slogu; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu u svim padežima osim genitiva plurala na *ov* naglas ` na prvom glasu dvoglasa, a u genitivu plurala na *ov* na drugom glasu dvoglasa isti naglas `. Takove su ove imenice: *bèig* (fuga), *brèig* (collis, ripa), *brùos* (cos), *bùog* (deus), *bùoj* (pugna, bellum), *brùoj* (numerus), *cvèit* (flos), *čèip* (embolus), *dùom* (domus), *drùob* (intestina), *dòug* (debitum), *dùan* (vola), *dâr* (donum), *dùoh* (spiritus), *dȉn* ređe *dân* (dies), *grâd* (urbs), *gròah* (pisum), *grùozd* (uva), *gùad* (fames), *gùas* (vox, fama), *gùost* (hospes), *jâd* (ira), *jèiž* (erinaceus), *kljȗč* (clavis), *kûm* (sponsor baptismalis, — testis conjugii), *kùojnj* (equus), *kvâr* (damnum), *lèist* (folium, epistola), *mâh* (muscus), *mèid* (mel), *mèih* (uter, follis), *mèiš* (mus), *mèir* (pax, *z mèirьn* semper), *mòuk* (silentium), *mùož* (vir), *nùos* (nasus), *pâr* (par, aliquot), *pâs* (cingulum), *pèir* (convivium nuptiale, nuptiae), *pùac* (forum), *pùač* (fletus), *pùoh* (glis), *pùod* (fructus), *pùot* (saepes), *rèid* (ordo), *rèip* (cauda), *rèišt* (carcer), *sèir* (caseus), *sîn* (filius), *smrâd* (sordes), *snèig* (nix), *srân* (pudor), *svèit* (mundus), *stòup* (columna), *stvùor* (creatura), *šèilj* (canna), *štrèik* (funis), *trâg* (vestigium), *trâm* (tignum, trabs), *tr̂n* (spina), *trôd* (labor, opus), *ùaz* (baumleere Fläche im Walde), *ùov* (venatio), *vèik* (saeculum), *vròag* (diabolus), *vrât* (collum), *vòuk* (lupus), *vùas* (capillus), *vùak* (filum), *vùoz* (currus), *zgùon* (campana), *zèid* (murus), *znâk* (signum), *zôb* (dens), *žèir* (glandes), *žèip* (saccus), *žlèib* (canalis), *žûnč* (monile) i t. d.

d) u svim padežima od jednoga sloga naglas ¯, a u onim od dva sloga ´ na prvom slogu; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu u oblicima od jednoga sloga naglas ` na prvom glasu dvoglasa, a u oblicima od dva sloga naglas ` na drugom glasu dvoglasa. Takove su ove imenice: *dvôr* (aula, palatium), *grèih* (peccatum), *grm* (frutex), *hrâst* (quercus), *kèip* (statua), *krâjlj*

Digitized by Google

(rex), *krèiž* (crux), *kùot* (angulus), *lèik* (medicamentum), *nùož* (culter), *pâjnj* (truncus), *pùot* pored *pòut* (iter), *Rûs* (nomen proprium), *strèic* (patruus), *sôd* (judicium), *tât* (fur) i t. d.

2. one od dva sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu naglas `. Takove su ove imenice: *Bàjtak* (nomen proprium), *bàtič* (malleolus), *bìškop* (episcopus), *blàgdan* (dies festus), *bòžič* (dies festus nati Christi), *bùbreig* (ren), *cìgan* (Cingarus), *čòban* (pastor), *dòktor* (medicus), *dvòrnik* (servus), *fàntič* (puerulus), *gràdič* (parvulum oppidum), *gòspon* pored *gòspuon* (dominus), *ìstok* (ortus solis), *Jàpek* (nomen proprium), *jànčič* (agnellus), *jàstreib* (vultur), *jèlen* (cervus), *jèsik* (lingua), *Jòhan* (Joannes), *kàmen* (lapis), *kèlder* (gen. *kèldera* pored *kèldra*, hypogeum concameratum), *kèlner* (puer cauponius, minister cauponae), *kàvran* (corvus), *kòrein* (radix), *kòžьh* pored *kòžyh* (pallium), *kràjcer* (nummus a cruce nominatus), *kùzou* (gen. *kùzoua*, dat. *kùzole*, e cortice factum vas), *màlen* (mola, pistrinum), *màjstor* (artifex), *Màtič* (Matthias), *mìdler* (poruga susjednim Brođanima), *mèrtvac* (mortuus), *òbraz* (facies), *òbrok* (portio), *òtrov* (venenum), *pàsič* (catulus, minutus canis), *pèpeu* (gen. sg. *pèpeila* pored *pèpeua*, favilla, cinis), *pènez* ili *pìnez* (gen. sg. *pèneiza* i *pìneiza* pecunia), *plovan* (sacerdos pagi), *pòtpis* (subscriptio), *pòboj* (angustiae viarum, fauces), *pòzov* (invitatio), *pòkrov* (operculum, cooperculum), *pòtok* (rivus), *pŕstič* (digitus minimus), *pŕsten* (anulus), *pètьh* (gen. sg. *pètьha*, gallus gallinaceus), *Pùtrih* (nomen proprium), *rèmen* (lorum) *sàjtleg* (1/4 stare·mjere vrča), *sèkser* (njem. Sechser), *sìnčič* (filiolus), *sòkou* (gen. sg. *sòkoua*, dat. sg. *sòkole*, falco), *sòskьc* (gen. sg. *sòskьca*, mamma), *Škènder* (nomen proprium), *šnàjder* (vestitor, sartor), *šòštar* (sutor, caligarius), *Štèfan* (Stephanus), *štrìkler* (poruga susjedima Brođanima; onaj, koji se je u gibanici zadavio), *tàmnjan* (tus), *tìšljar* (lignarius), *vàgan* (modius, semodius), *vàjnjkuš* (pulvinus), *vèčer* (gen. *vèčera* pored *vèčere*, vesper, tempus vespertinum), *vŕtar* (hortulanus), *vùglen* (carbo), *žàkьl* (gen. sg. *žàkьla*, saccus, sacculus, saccellus), *žènir* (gen. sg. *žènirja*, ingénieur) i t. d.

b) u svim padežima od dva sloga naglas ˆ na prvom slogu, a drugi je slog uvijek dugačak, u oblicima od tri sloga ' na drugom slogu. Takve su ove imenice: *àgênt* (agens rerum), *bàrbîr* (tonsor), *bèdâk* (stultus), *bèrtâš* (caupo), *bròdâr* (nauta), *cìgâr* (cigara), *člòveik* (gen. sg. *člověika*, homo), *dùpljîr* (cereus major), *fàkîn* (bajulus), *fàšôu* (gen. sg. *fašóua*, dat. sg. *fašóle*, faseolus vulgaris), *fòrênt* (florenus), *frtâjlj* (quadrans), *hàjdûk* (latro), *Hrvât* (Croata),

Digitized by Google

jùnâk (vir fortis), *kàprâu* (vojnička šarža), *kànâu* (canalis), *kòmâd* (pars, particula), *kònâk* (pernoctatio), *kòrâk* (gradus, passus), *kòrbâč* (scutica, flagellum), *kòvâč* (faber), *kràvâr* (bubulcus), *krèljût* (ala, pennae), *kròmpîr* (solanum tuberosum), *kŷhâr* (coquus), *kùrjâk* (lupus), *kvàrtîr* ili *kvàrtêr* (habitatio conducta), *lùgâr* (custos silvae), *lùštrîn* (catella aurea), *mèdveid* (gen. sg. *medveìda*, ursus), *mèžnjâr* (njem. Messner), *mìnût* (horae sexagesima), *nèmeir* (gen. sg. *nemeìra*, inquies), *òbuak* (gen. sg. *obuàka*, nubes), *òbeid* (prandium), *òkrêt* (anfractus viae), *òltâr* (altaria), *òrâč* (orator), *òrmâr* (armarium), *òvčâr* (opilio), *pàjdâš* (socius), *pàndûr* (minister publicus), *pàpîr* (gen. sg. *papírja*, charta), *pàstîr* (pastor), *pìsâr* (gen. *pisárja*, scriba), *pòstôu* (gen. sg. *postóua*, dat. sg. *postóle*, calceus), *pòštâr* (cursor publicus, veredarius), *pràščâr* (subulcus, suarius), *pròceip* (gen. sg. *proceìpa*, drvo straga na kolima, na kom je vinta), *pùrân* (gallus indicus), *ràčûn* (ratio), *ròjâk* (affinis, consanguineus), *sòldât* (miles), *sòseid* (gn. sg. *soseìda*, vicinus), *svèdrâš* (pogrdno ime Delničanima), *špàncîr* (ambulatio), *špìtâu* (gen. sg. *špitáua*, dat. sg. *špitále* nosocomium, valetudinarium), *štàcûn* (taberna), *tèšâk* (mercenarius), *vìnâr* (mercator vinarius), *svònâr* (pulsator campanarum) i t. d.

c) u padežima od dva sloga naglas ` na prvom slogu, a u oblicima od tri sloga isti naglas na drugom slogu. Takove su ove imenice: *bàriu* (doliolum), *Bròjan* (Brođanin), *cèkin* (tal. zecchino), *štùdent* (studiosus) i t. d.

d) u padežima od dva sloga naglas ^ na prvom slogu, a u oblicima od tri sloga ` na drugome; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu u oblicima od dva sloga ` na prvom glasu dvoglasa. Takove su ove imenice: *kùotič* (gen. sg. *kuotìča*, angulus parvus), *kùobok* (capitis tegimen), *lèišnjak* (nux avellana), *mèisec* (luna, mensis), *nùožьč* (cultellus), *pròaznek* (dies festus), *rèivnik* (pauper, miser), *stârček* (senex), *žèivot* (vita) i t. d.

e) u svim padežima naglas ^ na prvom slogu. Takove su ove imenice: *Bârtol* (nomen proprium), *rèibar* (piscator), *stòunjak* (operimentum, quo mensa tegitur), *ùokot* (claustrum), *ùončič* (parva olla) i t. d. Tako se katkad naglasuju i imenice zabilježene u točki 2. d.

f) u svim padežima naglas ´ na prvom slogu. Takove su ove imenice: *fárof* (domus parochi), *grešnik* (peccator), *jágar* (venator), *kóruš* (statio canentium in ecclesia), *lópov* (fur), *Jézuš* (Jesus), *Krístuš* (Christus), *národ* (populus), *návyk* (institutio, disciplina),

Digitized by Google

pášuš (literae securitatem itineris praestantes), *pórod* (partus), *puòtnek* (viator), *zákon* (lex) i t. d.

3. one od tri sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu naglas ˋ. Takove su ove imenice: *cèmitъr* (gen. sg. *cèmitъra*, coemeterium), *Dèunčan* (stanovnik sela Delnica), *fùndament* (fundamentum), *ìntereš* (fenus), *Jàvornik* (nomen proprium loci), *kòčijaš* (auriga), *Kàmenjak* (nomen vici), *kȓpatur* (lodix), *nàročaj* (quantum in brachiis ferri potest), *pòznaneik* (familiaris), *ròditel* (parens), *špàjnulet* (tal. spagnoletta, cigareta), *Tàlijan* (Italus), *vùčitel* (magister), *sàlogaj* (offa) i t. d.

b) na drugom slogu u svim padežima naglas ˆ. Takove su ove imenice: *blagàjnek* (arcarius), *bilèšnek* pored *bilèšneik* (scriba, secretarius), *frbòljtar* (villicus), *komàdič* (frustulum), *pomàgaj* (vox opem aut fidem implorantis), *prijàtel* (amicus), *puoštènjak* (homo honestus), *redòvnek* (sacerdos) i t. d.

c) na drugom slogu naglas ˋ u padežima od tri sloga, a u padežima od četiri sloga ˊ na trećemu. Takove su ove imenice: *buogàtaš* pored *bogàtâš* (dives), *copȓnjâk* (veneficus, magus), *gospòdâr* (dominus), *kapèlân* (capellanus) *seròmak* (pauper), *upròšnjak* (petitor puellae) i t. d.

Imenica *vilèinâk* (homo insolens) imade naglašen u padežima od tri sloga prvi glas dvoglasa naglasom ˋ (u drugom slogu), a u padežima od četiri sloga ima isti naglas na trećem kao i imenice spomenute u točki 3. c.

Bilješke. 1. Mjesto dočetka *ъn* u instrumentalu singulara i u dativu plurala čuje se katkad *on*.

2. Iza nekih konsonanta obično ne prelazi u sklonidbi *o* u *e*.

3. Vokativ singulara je ponajviše jednak nominativu singulara, vrlo rijetko prima dočetak *e*.

4. Genitiv plurala bez dočetka *ov* znatno je reći no onaj sa tim dočetkom, i tada prima katkad dočetak *e*, kao u: *forîntê*, *mètrê*, *seromákê* i t. d.

5. Štokavski glas *l* (a ne *lj*) prelazi u delničkom narječju u samoglas *u* na kraju sloga, na kraju riječi i pred samoglasima *o* i *a*; izuzetaka imade malo u tuđim riječima i u vlastitim imenima.

6. Od imenice *člòveik* (homo) glasi u Delnicama množina od druge osnove: *lîdi* (nom. i vok.), *lídî* (gen.), *lîden* ili *lîdъn* (dat.), *lîde* (akuz.), *lîdeh* (lok.), *lîde* ili *lîdme* (instr.)

Digitized by Google

§§§) srednjega roda.

Ove se imenice sklanjaju ovako:

Jedn.	1. sèlu	pòjlje	Množ.	1. sèua	pòjlja
	2. sèua	pòjlja		2. sêu	pôjlj
	3. sèle	pòjlje		3. sèlьn	pòjljьn
	4. sèlu	pòjlje		4. sèua	pòjlja
	5. sèlu	pòjlje		5. sèua	pòjlja
	6. sèle	pòjlje		6. sèleh	pòjljeh
	7. sèlьn	pòjljьn		7. sèle	pòjlje

Ovake imenice imadu naglas, i to:

1. one od dva sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu ` osim genitiva plurala, gdje imadu naglas ˆ. Takove su ove imenice: *bȑdu* (mons), *čèlu* (frons), *jàtu* (agmen), *jìlu* (cibus), *pèru* (penna), *pȉlu* (potus) *pòjlje* (campus), *pȑsa* ili *pȑse* (pectus), *sèlu* (vicus), *sȉtu* (cribrum), *sȑnu* (granum, semen) i t. d. — Ovako se još naglasuju: a) skupna imena, kao: *dȉplje* (cava arbor, gen. *dȉplja*), *gȑmlje* (fruticetum), *tȑnje* (spinae), *sȑnje* (grana); b) konsonantske osnove, kao: *čȳdu* (miraculum), *dȑvu* (lignum), *jùku* (oculus), *vȳhu* (auris).

b) u svim padežima na prvom slogu naglas ˆ; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu ` na prvom glasu dvoglasa. Takove su ove imenice: *bȕagu* (divitiae), *bȕatu* (lutum), *cârstvu* (imperium), *čèidu* (infans), *dèilu* (gen. sg. *dèiua*, dat. sg. *dèile*, opus), *lèitu* (aestas, annus), *lèice* (vultus, facies), *mèistu* (locus), *mèisu* (caro), *môrje* (mare), *plèiče* (scapula), *pljûča* (pulmo), *sèinu* (foenum), *vôlje* (oleum), *vròata* (porta), *zèilje* (brassica), *zdròavlje* (valetudo), *znȍanje* (scientia), *zȕatu* (aurum), *žèitu* (frumentum) i t. d. — Ovako se naglasuju još: a) skupna imena kao: *dȓvlje* (arbores, ligna), *grȕožje* (uvae), *kèiče* (rami frondosi), *lèišče* (folia), *pêrje* (pennae, folia), *smrèičje* (juniperi), *svèirje* (animalia) i t. d.; b) konsonantske osnove: *sȕovu* (litera) i *tèilu* (corpus).

c) u svim padežima na prvom slogu naglas ´ osim u genitivu plurala, gdje imadu ˆ; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu ` na drugom glasu dvoglasa. Takove su ove imenice: *klèišča* (forceps), *krȋlu* (ala, sinus), *mèltu* (largitio), *mlèĭku* (lac), *prèilu* (coetus netricum), *vósta* (os), *vínu* (vinum) i t. d.

2. one od tri sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu naglas `. Takove su ove imenice: *kràkajnje* (crocitatio), *làndrajnje* (aliunde alio commigratio), *Mȍrteinje* (dies sancti

Digitized by Google

Martini), *stȓnišče* (ager stipulatus, stipulae), *shàjajne* (ortus solis), *sèšylu* pored *sèšyuo* (mjesto, gdje se slanina suši), *šràjajne* (clamor, vociferatio), *vrètenu* (fusus), *zȓcalu* (speculum) i t. d.

b) u svim padežima na drugom slogu naglas ` osim u genitivu plurala, gdje imadu na tom slogu ^. Takove su ove imenice: *božànstvu* (divinitas), *buogàtstvu* (divitiae), *deitè·e* (infans), *dojàštvu* (nutricatus), *dvorìšče* (aula), *gospòdstvu* (dominatus), *grlčèe* (guttur), *imànje* (possessio), *kamànje* (lapides), *kopìtu* (ungula), *krājljèstvu* (regnum), *mišlènje* (cogitatio), *mleikìce* (lac), *ognjìlu* (chalybs ignarius), *ognjìšče* (focus), *pijànstvu* (ebriositas), *poštènje* (honestas), *predìvu* (pensum lini), *proščènje* (peregrinatio sacra), *remènje* (lora), *seimènje* (semina), *stvorènje* (animal), *vesèjle* (hilaritas), *živlènje* (vita), *vostìca* (parvum os) i t. d.

c) u svim padežima na drugom slogu naglas ^; ako je u drugom slogu dvoglas, onda imadu ` na prvom glasu dvoglasa. Takove su ove imenice: *jesèiru* (lacus), *kolèinu* (genu), *korèinje* (radices), *prolèiče* (ver), *proklèitstvu* (exsecratio), *sposnòanje* (notitia, cognitio), *želèizu* (ferrum) i t. d.

3. one od četiri sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na drugom slogu naglas `. Takove su ove imenice: *ogljèdalu* (speculum), *potlpalu* (vagus homo), *škripùtajne* (stridor dentium), *zdržàvajne* (sustentatio) i t. d.

b) u svim padežima na trećem slogu naglas ` osim u genitivu plurala, gdje imadu na tom slogu ^. Takove su ove imenice: *gospodàrstvu* (res familiaris), *nepoštènje* (improbitas, perfidia), *kupalìšče* (balneum), *peralìšče* (locus aptus ad vestes eluendas), *povrtàjle* (olera), *seromàštvo* (paupertas) i t. d.

Bilješke. 1. Imenice na *stvo* imadu u genitivu plurala dočetak *i*.

2. Imenica *kùo* (štokavski *kolo* rota, pl. plaustrum) sklanja se ovako: *kùo* (nom., akuz. i vok. sg.), *kùa* (gen. sg.), *kùle* pored *kùole* (dat. i lok. sg.), *kùьn* pored *kùlьn* (instr. sg.); *kùa* (nom., akuz. i vok. pl.), *kû* (gen. pl.), *kùьn* pored *kùlьn* (dat. pl.), *kùleh* pored *kùoleh* (lok. pl.), *kùle* pored *kùole* (instr. pl.)

3. Imenice *jùku* i *vỳhu* (oculus, auris) sklanjaju se ovako: *jùku*, *vỳhu* (nom., akuz. i vok. sg.), *jòka*, *vỳha* (gen. sg.), *jòke*, *vỳhe* (dat. i lok. sg.), *jòkьn*, *vỳhьn* (instr. sg.); *jòči*, *vùši* (nom., akuz. i vok. pl.), *jòčî*, *vùšî* (gen. pl.), *jòčьn*, *vùšьn* (dat. pl.), *jòčeh*, *vùšeh* (lok. pl.), *jòčme*, *vùšme* (instr. pl.). Plural prave te imenice kao ostale *i*-osnove.

Digitized by Google

β′) Imenice, koje imadu nepostojano *a (e, o)* ili poluglas ъ, i to:

ααα) muškoga roda.

Ove se imenice sklanjaju ovako:

Jedn.	1. pòsou	mòaček	Množ.	1. pòsle	mòačke
	2. pòsua	mòačka		2. pòsôu / pòsuôv	mòačkôv
	3. pòsle	mòačke		3. pòslьn	mòačkьn
	4. pòsou	mòačka		4. pòsle	mòačke
	5. pòsou	mòaček		5. pòsle	mòačke
	6. pòsle	mòačke		6. pòsleh	mòačkeh
	7. pòslьn	mòačkьn		7. pòsle	mòačke

Ovake imenice imadu naglas, i to:

1) one od dva sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu `. Takove su ove imenice: *bràtьc* (fraterculus), *brnčьk* (zvrk), *češajlj* (pecten), *Čùkac* (nomen proprium), *gràbьr* (carpinus betulus), *Gràben* (nomen proprium loci), *gòbec* (os animalium), *hrbat* (dorsum), *jànjec* (agnus), *klàftьr* (orgia), *klìnac* (clavus), *kàbou* (aqualis urna), *kòtьc* (suile), *kòtou* (gen. sg. *kòtua* cortina), *kùfьr* (cuprum), *kỳšьc* (basiolum), *mètьr* (nova mjera za prostor), *nòhьt* (unguis), *ògьnj* (gen. sing. *ògnja* i *ògьna*, ignis), *òjdьr* (cubile), *òtьc* (pater), *pèdajnj* (spithama, palmus), *Pètьr* (Petrus), *pòsou* (labor), *pràsьc* (porcus), *pòkou* (gen. sg. *pòkua*, dat. sg. *pòkle*, infernus), *sàjьm* (nundinae), *spràvьk* (repositio) *stàrьc* (senex), *stròšьk* (impensa pecuniae), *svèdьr* (terebra), *svèkьr* (socer), *svìnac* (plumbum), *škòpac* (vervex), *štrìgelj* (strigilis), *štrìkьl* (placenta), *tànьc* (saltatio), *tùpьc* (manus mutila), *tèpьc* (vagus homo), *tỳrьn* (turris), *vògou* (gen. sg. *vògua*, dat. sg. *vògle*, angulus) pored *vùgou*, *zàjac* ili *zàjьc* (lepus), *žùžak* (neka vrlo crna životinja) i t. d.

b) u svim padežima na prvom slogu naglas ^; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu ` na prvom glasu dvoglasa. Takove su ove imenice: *bèilьc* (gausape, amphitapa), *bùogьc* (pauper), *brùonьc* (obično u pluralu *brùonce*, tintinnabulum), *bôbenj* (tympanum), *gûdьc* (citharoedus), *hlèibac* (panis), *jârak* (fossa), *kèidan* (hebdomas), *mòaček* (felis mas), *mùošec* (homuncio), *pâtьr* (pater, monachus), *ùakьt* (cubitum), *ùanьc* (catena), *ùonьc* (olla), *zèidac* (maleni zidić do velike krušne peći), *zgùonьc* (campanula), *snòanьc* (familiaris) i t. d.

Digitized by Google

c) u svim padežima na prvom slogu naglas ′ osim genitiva plurala, gdje imadu ˆ na tom slogu; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu ` na drugom glasu dvoglasa, a u genitivu plurala na prvom. Takove su ove imenice: *čámьc* (linter), *járьm* (juguin), *pelsьk* (arena), *pétьk* (dies Veneris), *rážnj* (veru), *róbьc* (sudarium), *sódьc* (judex), *velnьc* (corona) *vrábьc* (passer), *vránьc* (equus ater) i t. d.

d) u padežima, u kojima dolazi nepostojano *a (e, ь, o)*, naglas `, u padežima, u kojima se gubi nepostojano *a (e, ь, o)*, naglas ′, a u genitivu plurala naglas ˆ uvijek na prvom slogu. Takove su ove imenice: *čàvou* (gen. sing. *čávua*, dat. sg. *čávle*, gen. pl. *čâvôu* ili *čâvuôv*, clavus), *gànьk* (porticus), *jàrьc* (caper), *nòvьc* (pecunia), *òrou* (gen. sg. *órua*, dat. sg. *órle*, aquila), *Pàvou* (gen. sg. *Pávua*, dat. sg. *Pávle*, Paulus), *vìjec* (avunculus), *zdènьc* (fons) i t. d.

2. one od tri sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu naglas `. Takove su ove imenice: *pàstorьk* (privignus), *pìščenьc* (pullus gallinae), *prìšvarak* (cognomen joculare), *prnjavьc* (homo pannosus), *màgarьc* (asinus) i t. d.

b) u svim padežima na drugom slogu naglas `. Takove su ove imenice: *Drgòmalj* (nomen proprium montis), *imètьk* (opes), *ivèrak* (fragmentum, trunculus), *jangèlac* pored *jangèuac* (angelus), *jarmìčak* (jugum), *muadènac* (juvenis), *mravlìnac* (formica), *muadičьk* (catulus, vitulus), *Uokvàrьc* pored *Okvàrьc* (čovjek iz sela Lokava), *Vijòvьc* (nomen montis), *pijànьc* (potator), *počètak* (initium), *želòdьc* (stomachus) i t. d.

c) u padežima, u kojima dolazi nepostojano *a (e, ь, o)*, naglas ` na drugom slogu, a u padežima, u kojima se gubi nepostojano *a (e, ь, o)*, naglas ′ na istom slogu. Takove su ove imenice: *fantìčak* (puer), *kotìčьk* (angulus), *odòjak* (porculus), *pitànьc* (sus saginatus).

d) u svim padežima na drugom slogu naglas ˆ; ako je u drugom slogu dvoglas, onda imadu ` na prvom glasu dvoglasa. Takove su ove imenice: *naprèidak* (progressus), *ostrèičak* (komad drva, iz koga se luči tešu), *Pobrèišьc* (nadimak Brođanima), *spomènak* (colloquium), *posnòanьc* (notus, familiaris) i t. d.

3. one od četiri sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima naglas ` na prvom slogu. Takove su ove imenice: *Brkopaljьc* (stanovnik iz sela Mrkoplja), *pìsjoguavьc* (homo capite canino), *rèstrganьc* (homo pannosus) i t. d.

Digitized by Google

b) u svim padežima naglas ` na trećem slogu. Takove su ove imenice: *komadìčьk* (particula), *nevaljànьc* (homo improbus), *napeljàvьc* (deceptor), *oderànьc* (homo detracta pelle) i t. d.

Bilješke. 1. Imenice *kòuc* (štok. *kolac*, palus), *pàuc* (štok. *palac*, pollex), *stòuc* (štok. *stolac*, sedes, sella), *dòuc* (štok. *dolac*, vallis), sklanjaju se i naglasuju ovako: *kòuc* (nom., akuz. i vok. sg.), *kòuca* (gen. sg.), *kòuce* (dat. i lok. sg.), *kòucьn* (instr. sg.); *kòuce* (nom., akuz., vok. i instr. pl.), *kòucôv* (gen. pl.), *kòucьn* (dat. pl.), *kòuceh* (loc. pl.).

2. Posljednji slog u genitivu plurala uvijek je dug.

βββ) srednjega roda.

Ove se imenice sklanjaju ovako:

Jedn.	1.	òknu	sòunce	Množ. 1.	òkna	sòunca
	2.	òkna	sòunca	2.	òkân	sòunâc
	3.	òkne	sòunce	3.	òknьn	sòuncьn
	4.	òknu	sòunce	4.	òkna	sòunca
	5.	òknu	sòunce	5.	òkna	sòunca
	6.	òkne	sòunce	6.	òkneh	sòunceh
	7.	òknьn	sòuncьn	7.	òkne	sòunce.

Ovake imenice imadu naglas, i to:

1. one od dva sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu `. Takove su ove imenice: *bàtvu* (culmus, calamus), *dìnce* (ima pars), *jàsua* (pl. praesepe), *jùtru* (mane), *nàdra* (pl. sinus), *òknu* (fenestra), *rèbru* (costa), *sŕce* (cor), *srèbru* (argentum), *zŕnce* (granulum) i t. d.

b) u svim padežima na prvom slogu naglas ^; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu ` na prvom glasu dvoglasa. Takove su ove imenice: *bùašce* (animal), *gròablje* (carpini betuli), *kòuca* (vehiculum manuale, — gen. pl. *kôuac)*, *pèismu* (epistola), *sòunce* (sol), *svèitlu* (lux), *vèidru* (situla, modiolus) i t. d.

c) u svim padežima na prvom slogu naglas ´ osim genitiva plurala, gdje imadu ^; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu ` na drugom glasu dvoglasa, a u genitivu plurala na prvom. Takove su ove imenice: *jájce* (ovum), *jápnu* (calx), *puàtnu* (linteum), *stéblu* (caudex), *vuàknu* (linum) i t. d.

2. one od tri sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu naglas `. Takove su ove imenice: *nàkôvlje* (incus), *pòveismu* (fasciculus lini), *pòvreislu* (ligamentum), *vrètênce* (fusus) i t. d.

Digitized by Google

b) u svim padežima na drugom slogu naglas `. Takove su ove imenice: *okàšce* (dim. od *jùhu*, oculus), *okànce* (fenestrella), *peisànce* (scriptum), *srdàšce* (corculum), *vuhàšce* (dim. od *vȳhu*, auris) itd.

Bilješka. Imenica *tlù* (solum) sklanja se i naglasuje ovako: *tlù* (nom., akuz. i vok. sg.), *tùa* (gen. sg.), *tlè* (dat. i lok. sg.), *tlòn* (instr. sg.); *tùa* (nom., akuz. i vok. pl.), *tâu* (gen. pl.), *tlòn* (dat. pl.), *tlèh* (lok. pl.), *tlè* (instr. pl.).

γ) Sklonidba imenica *i*-osnova.

Tu razlikujemo:

αα) Imenice, koje ne imadu nepostojanoga *a*.

Ove se imenice sklanjaju ovako:

Jedn.	1. bû[1]	ùaž	Množ.	1. bôle (i)	ùaže (i)
	2. bôle (i)	ùaže (i)		2. bólê (i)	uàžê (i)
	3. bôle (i)	ùaže (i)		3. bôlьn	ùažьn
	4. bû	ùaž		4. bôle (i)	ùaže (i)
	5. bû	ùaž		5. bôle (i)	ùaže (i)
	6. bôle (i)	ùaže (i)		6. bôleh (ih)	ùažeh (ih)
	7. bôljô	ùažjô		7. bôlьme	ùažьme

Ovake imenice imadu naglas, i to:

1. one od jednoga sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu `. Takove su ove imenice: *cvŕč* (frigus), *lŷč* (taeda), *smŕt* (mors), *škŕb* (cura), *žŕd* (drvo na vozu sijena, koje pričvršćuje sijeno).

b) u oblicima od jednoga sloga naglas ^, a u oblicima od dva sloga na prvom slogu `. Takove su ove imenice: *čâst* (honor), *drôb* (intestina), *dû* (gen. sg. *dòle*, vallis), *krv* (sanguis), *sû* (gen. *sòle*, sal) i t. d.

c) u svim padežima na prvom slogu naglas ^ osim u genitivu plurala, gdje imadu ´ na istom slogu; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu na prvom glasu dvoglasa `, a u genitivu plurala isti naglas na drugom glasu dvoglasa. Takove su ove imenice: *bû* (dolor), *cèiv* (sclopeti tubus), *glèid* (ordo), *kâp* (gutta), *kùost* (os), *mâst* (unguentum), *mùoč* (potentia), *nùoč* (nox), *pèist* (pugnus), *rèič* (vox, verbum), *pèič* (fornax), *stvòar* (res), *ùaž* (mendacium), *zvèir* (bestia) i t. d.

2. one od dva sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu naglas `. Takove su ove imenice: *bòlest*

[1] pored *bôu;* tako i *sôu* (sal) i *dôu* (vallis).

Digitized by Google

(morbus), *jèsьn* (gen. sg. *jèsьne*, auctumnus), *kòkoš* (gallina), *kòrajž* (audacia), *ljùbьv* (gen. sg. *ljùbьve*, amor), *mìlost* (gratia), *òbreist* (tentatio), *òbuast* (potestas), *pàmet* (prudentia), *pòtkov* (solea ferrea), *pòmuoč* (auxilium), *pùnuoč* ređe *pùnôč* (media nox), *stàrost* (senectus), *vèčer* (vesper), *žàlost* (tristitia) i t. d.

b) u svim padežima na prvom slogu naglas ^; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu na prvom glasu dvoglasa `. Takove su ove imenice: *čèilad* (familia), *mùadost* (juventus), *rêbar* (locus declivis), *svèitlost* (fulgor), *vèisost* (altitudo), *vrèidnost* (valor) i t. d.

c) u svim padežima na prvom slogu naglas ´. Takove su ove imenice: *jákost* (fortitudo), *kópelj* (lavatio), *nápast* (malum, tentatio), *prátež* (lintea), *própast* (interitus, vorago) i t. d.

3. one od tri sloga u nominativu singulara: a) u svim padežima na prvom slogu naglas `. Takove su ove imenice: *prìpoveist* (narratio, fabula), *zàpoveid* (jussus).

b) u svim padežima na drugom slogu naglas ´. Takova je imenica: *zafálnost* (gratus animus).

Bilješke. 1. Imenice *kùop* (scamnum) i *strân* (pars, regio) sklanjaju se po ovoj i po a-deklinaciji, te onda glase *kuòpa*, *strána*.

2. U genitivu, dativu i lokalu sing., pa u nominativu, genitivu, akuzativu i vokativu plur. dolazi pored dočetka *e* i dočetak *i*. Takav dočetak *(i)* imadu te imenice osobito onda, ako imadu kaki atribut. Isto tako dolazi za lokal plur. mjesto dočetka *eh* i dočetak *ih*.

3. U genitivu plur. je posljednji slog uvijek dugačak.

4. Za instrumental plurala dolazi katkad mjesto dočetka *ьme* i dočetak *ame*.

ββ) Imenice, koje imadu nepostojano *a*.

Ove se imenice sklanjaju ovako:

	Jedn.	Množ.
1.	mèisou (cogitatio)	mèisle (i)
2.	mèisle (i)	meìslê (î)
3.	mèisle (i)	mèislьn
4.	mèisou	mèisle (i)
5.	mèisou	mèisle (i)
6.	mèisle (i)	mèisleh (ih)
7.	mèišljô	mèislьme

Ovako se još sklanjaju i naglasuju: *hâsьn* (utilitas), *plèisьn* (mucor) i *râvьn* (planities).

δ) Sklonidba imenica konsonantskih osnova.

Konsonantske se osnove svršuju u delničkom narječju:

Digitized by Google

αα) na *n*. Ovake se imenice sklanjaju ovako:

Jedn.	1.	jìme	vreìme	Množ. 1.	jìmena	vreìmena
	2.	jìmena	vreìmena	2.	jìmên	vreìmên
	3.	jìmene	vreìmene	3.	jìmenьn	vreìmenьn
	4.	jìme	vreìme	4.	jìmena	vreìmena
	5.	jìme	vreìme	5.	jìmena	vreìmena
	6.	jìmene	vreìmene	6.	jìmeneh	vreìmeneh
	7.	jìmenьn	vreìmenьn	7.	jìmene	vreìmene

Kao imenica *jime* (nomen) sklanjaju se i naglasuju još ove imenice: *plème* (stirps), *ràme* (pored *ràmu* po srednjoj *o*-sklonidbi, humerus) i *vìme* (uber).

Kao imenica *vreìme* (tempus) sklanjaju se i naglasuju još ove imenice: *breìme* (onus), *seìme* (semen), *sleìme* (culmen tecti) i složena imenica *nevreìme* (tempestas).

ββ) na *t*. Ovake se imenice sklanjaju i naglasuju ovako:

Jednina:

1.	pìšče	jôča	pròase	deìte	òdôjče
2.	pìščeta	jočèta	pròaseta	deìteta	odójčeta
3.	pìščete	jočète	pròasete	deìtete	odójčete
4.	pìšče	jočèta	pròase	deìte	òdôjče
5.	pìšče	jôča	pròase	deìte	òdôjče
6.	pìščete	jočète	pròasete	deìtete	odójčete
7.	pìščetьn	jočètьn	pròasetьn	deìtetьn	odójčetьn

Ove imenice ne imadu plurala. Ako treba plural, onda se uzima plural sličnih imenica. Mjesto plurala imenica: *pìšče* (pullus gallinae), *jôča* (pater), *pròase* (porcus) i *òdôjče* (porcus lactens) dolazi plural od imenica: *pìlič*, *òtьc*, *pràsьc* i *odòjak*.

Mjesto plurala imenice *deìte* (infans) dolazi skupno ime *dèica*, koje katkad prima dočetke plurala, kako je rečeno kod *a*-sklonidbe u bilješci 3.

Kao imenica *pìšče* sklanjaju se i naglasuju i neka vlastita imena kao: *Plèše*, *Plèšeta*.

Kao imenica *pròase* sklanjaju se i naglasuju i neka vlastita imena kao: *Cêne* (Vincentius), *Tône* (Antonius), *Jâče* (Jacobus), *Dèiče* (Andreas), *Pâvle* (Paulus) i imenica: *kûme* (testis conjugii).

Pored *Tône* čuje se u Delnicama i *Tònja*, koji se oblik sklanja po *a*-sklonidbi.

Digitized by Google

Imenica *dȓvu*, kada znači *posječeno drvo*, sklanja se po *o*-sklonidbi (srednjoj), a kada znači *stablo* (arbor), sklanja se i naglasuje kao imenica *pìšče*, pa imade i plural: *dȓveta* (nom., akuz. i vok.), *dȓvet* (gen.), *dȓvetьn* (dat.), *dȓveteh* (lok.), *dȓvete* (instr.), a katkad mjesto plurala skupno ime *dȓvlje*.

Kao imenica *dèlte* (infans) sklanjaju se i naglasuju još ove imenice: *jáje* (ovum), *svíjnjče* (porcus) i *zvèire* (animal; mjesto plurala: *zvèirad*).

γγ) na *s*. Tako se sklanja u pluralu samo u molitvama imenica *nèbu*, pa onda glasi plural: *nebèsa* (nom., akuz. i vok.), *nebês* (gen.), *nebèsьn* (dat.), *nebèseh* (lok.), *nebèse* (instr.); drukčije se i ova imenica sklanja po *o*-sklonidbi (srednjoj).

δδ) na *r*. Ovake su imenice *ščî* ili *ščêr* (filia), *mòate* (mater), koje se sklanjaju i naglasuju ovako:

Jedn.			Množ.		
1.	ščî ili ščêr	mòate	1.	ščère	mòatere
2.	ščère	mòatere	2.	ščêrê	moàtêr
3.	ščère	mòatere	3.	ščèran	mòateran
4.	ščêr	mòater	4.	ščère	mòatere
5.	ščî ili ščêr	mòate	5.	ščère	mòatere
6.	ščère	mòatere	6.	ščèrah	mòaterah
7.	ščèrjô	mòaterô	7.	ščèrame	mòaterame

b) Nominalna sklonidba zamjenica.

Po nominalnoj se sklonidbi sklanjaju zamjenice: *jês* (ego), *tei* (tu) i *sèbe* (sui), a sklanjaju se za sva tri roda ovako:

	Jednina:			Množina:		
1.	jês	tei	—	1. mèi	vei	—
2.	mène	tèbe	sèbe	2. nâs	vâs	—
3.	mène, me	tèbe, te	sèbe, se	3. nьn	vьn	—
4.	mène, me	tèbe, te	sèbe, se	4. nâs	vâs	—
5.	—	tei	—	5. —	vei	—
6.	mène	tèbe	sèbe	6. nâs	vâs	—
7.	mànô	tàbô	sàbô	7. nàme	vàme	—

Bilješke. 1. Kraći oblici za dativ i akuzativ sg. enklitični su. Mjesto oblika *me*, *te*, *se* čuju se i oblici *mei*, *tei*, *sei*.

2. Mjesto oblika za dativ plurala *nèn*, *vèn* čuju se katkad i oblici *nân*, *vân*.

Digitized by Google

B) Pronominalna sklonidba.

Pronominalno se sklanjaju:

a) lična imenička zamjenica: *ùon* (is), *ùona* (ea), *ùonu* (id), koja se zamjenica sklanja i naglasuje ovako

Jednina:

	Muški rod:	Ženski rod:	Srednji rod:
1.	ùon	ùona	ùonu
2.	nèiga, ga	nê, je	nèiga, ga
3.	nèime, me	nê, je	nèime, me
4.	nèiga, ga, jn	nô, jo	nèiga, ga, jn
5.	—	—	—
6.	nèin	nê	nèin
7.	nьn	nô	nьn

Množina:

	Muški rod:	Ženski rod:	Srednji rod:
1.	ùone	ùone	ùona
2.	nèih, jeh	kao u muškom	rodu
3.	nèin, jьn	„ „ „	„
4.	nê, nèih, je, jeh	„ „ „	„
5.	—	—	—
6.	nèih	kao u muškom	rodu
7.	nèime	„ „ „	„

Bilješke. 1. Iza prijedloga, koji se svršavaju sa suglasom, dolaze mjesto oblika *nèiga*, *nèime*, *nèin*, *nèih*, *nèin*, *nèime* oblici *nèga*, *nème*, *nên*, *nêh*, *nên*, *nème*, a iza prijedloga, koji se svršavaju sa samoglasom, osim pomenutih oblika i oblika *nê*, *nô*, *nèn* govore se oblici *jnèga*, *jnème*, *jnên*, *jnêh*, *jnên*, *jnème*, *jnê*, *jnô*, *jnèn*.

2. Mjesto oblika za instrumental singulara *nèn (jnèn)* dolazi katkad i oblik *nên (jnên)*.

3. Kraći oblici: *ga*, *je*, *me*, *jo*, *jeh*, *jьn*, *je* enklitični su.

4. Pored oblika *nèih*, *nèin* i *nèime* čuju se katkad oblici *nîh*, *nîn* i *nìme* pored *nìmin*.

5. Oblik *jn* (za akuz. sg.) dolazi samo iza prijedloga.

b) lične pridjevne zamjenice: *mùoj*, *màja*, *màje*; *tvùoj*, *tvàja*, *tvàje*; *nòaš*, *noàša*, *noàše*; *vòaš*, *voàša*, *voàše*; *nègôv*, *nègôva*, *nègôvu*; *nèizьn*, *nèizьna*, *nèizьnu*; *nèjê*, *nèjâ*, *nèjê*; *nìhôv*, *nìhôva*, *nìhôvu* ili *nîh*, *níha*, *níhu* i povratna zamjenica: *svùoj*, *svàja*, *svàje*.

Digitized by Google

Ove se zamjenice sklanjaju i naglasuju ovako:

J e d n i n a:

Muški rod:

1.	mùoj	nòaš	nègôv	nèjê
2.	màjega, mâjga	noàšega	nègôvega	nèjega
3.	màjeme, mâjme	noàšeme	nègôveme	nèjeme
4.	màjega, mâjga mùoj	noàšega nòaš	nègôvega nègôv	nèjega nèjê
5.	mùoj	nòaš	nègôv	nèjê
6.	màjeme, mâjme màjen	noàšeme noàšen	nègôveme nègôven	nèjeme nèjen
7.	màjьn	noàšьn	nègôvьn	nèjьn

Ženski rod:

1.	màja	noàša	nègôva	nèjâ
2.	màjê	noàšê	nègôvê	nèjê
3.	màjê	noàše	nègôve	nèjê
4.	màjo	noàšo	nègôvo	nèjô
5.	màja	noàša	nègôva	nèjâ
6.	màjê	noàšê	nègôve	nèjê
7.	màjô	noàšô	nègôvô	nèjô

Srednji rod:

1.	màje	noàše	nègôvu	nèjê
2.	màjega, mâjga	noàšega	nègôvega	nèjega
3.	màjeme, mâjme	noàšeme	nègôveme	nèjeme
4.	màje	noàše	nègôvu	nèjê
5.	màje	noàše	nègôvu	nèjê
6.	màjeme, mâjme màjen	noàšeme noàšen	nègôveme nègôven	nèjeme nèjen
7.	màjьn	noàšьn	nègôvьn	nèjьn

M n o ž i n a:

Muški rod:

1.	màje	noàše	nègôve	nèjê
2.	màjeh	noàšeh	nègôveh	nèjeh
3.	màjьn	noàšьn	nègôvьn	nèjьn
4.	màje	noàše	nègôve	nèjê
5.	màje	noàše	nègôve	nèjê
6.	màjeh	noàšeh	nègôveh	nèjeh
7.	màjeme	noàšeme	nègôveme	nèjeme

Digitized by Google

Ženski rod:

1.	màje	noàše	nègôve	nèjê
2.	màjeh	noàšeh	nègôveh	nèjeh
3.	màjьn	noàšьn	nègôvьn	nèjьn
4.	màje	noàše	nègôve	nèjê
5.	màje	noàše	nègôve	nèjê
6.	màjeh	noàšeh	nègôveh	nèjeh
7.	majeme	noàšeme	nègôveme	nèjeme

Srednji rod:

1.	màja	noàša	nègôva	nèjâ
2.	màjeh	noàšeh	nègôveh	nèjeh
3.	màjьn	noàšьn	nègôvьn	nèjьn
4.	màja	noàša	nègôva	nèjâ
5.	màja	noàša	nègôva	nèjâ
6.	màjeh	noàšeh	nègôveh	nèjeh
7.	màjeme	noàšeme	nègôveme	nèjeme

Kao *mùoj* sklanjaju se i naglasuju još zamjenice: *tvùoj* i *svùoj*. Kao *nòaš* sklanjaju se i naglasuju još zamjenice: *vòaš* i *nîh*. Kao *nègôv* sklanja se i naglasuje i zamjenica: *nìhôv*, a zamjenica *nèizьn* sklanja se kao zamjenica *nègôv*, ali naglas imade na prvom glasu dvoglasa u prvom slogu ' u svim padežima, a drugi je slog uvijek kratak.

Bilješka. Mjesto dočetka *ьn* za instrumental singulara i dativ plurala dolazi katkad i dočetak *en*. A mjesto *eme* za instrumental plurala dolazi katkad dočetak *emin* i *emen*.

c) pokazne zamjenice, koje se sklanjaju i naglasuju ovako:

J e d n i n a:

Muški rod:

1.	ùon	tâ	tèstâ	sьm
2.	ùonega	tèga	tèstega	sьmega
3.	ùoneme	tème	tèsteme	sьmeme
4.	ùonega, ùon	tèga, tâ	tèstega, tèstâ	sьmega, sьm
5.	ùon	tâ	tèstâ	sьm
6.	ùoneme ùonen	tème tên	tèsteme tèsten	sьmeme sьmen
7.	ùonьn	tьn	tèstьn	sьmьn

Digitized by Google

Ženski rod:

1.	ùona	tâ	tèstâ	sьma
2.	ùonê	tê	tèstê	sьmê
3.	ùonê	tê	tèstê	sьmê
4.	ùono	tô	tèstô	sьmo
5.	ùona	tâ	tèstâ	sьma
6.	ùonê	tê	tèstê	sьmê
7.	ùonô	tô	tèstô	sьmô

Srednji rod:

1.	ùonu	tû	tèstû	sьmu
2.	ùonega	tèga	tèstega	sьmega
3.	ùoneme	tème	tèsteme	sьmeme
4.	ùonu	tû	tèstû	sьmu
5.	ùonu	tû	tèstû	sьmu
6.	ùoneme ùonen	tème tên	tèsteme tèsten	sьmeme sьmen
7.	ùonьn	tьn	tèstьn	sьmьn

M n o ž i n a:

Muški rod:

1.	ùone	tê	tèstê	sьme
2.	ùoneh	têh	tèsteh	sьmeh
3.	ùonьn	tьn	tèstьn	sьmьn
4.	ùone	tê	tèstê	sьme
5.	ùone	tê	tèstê	sьme
6.	ùoneh	têh	tèsteh	sьmeh
7.	ùoneme	tème	tèsteme	sьmeme

Ženski rod:

1.	ùone	tê	tèstê	sьme
2.	ùoneh	têh	tèsteh	sьmeh
3.	ùonьn	tьn	tèstьn	sьmьn
4.	ùone	tê	tèstê	sьme
5.	ùone	tê	tèstê	sьme
6.	ùoneh	têh	tèsteh	sьmeh
7.	ùoneme	tème	tèsteme	sьmeme

Srednji rod:

1.	ùona	tâ	tèstâ	sьma
2.	ùoneh	têh	tèsteh	sьmeh

Digitized by Google

3.	ùonɛn	tɛn	tèstɛn	sɛmɛn
4.	ùona	tâ	tèstâ	sɛma
5.	ùona	tâ	tèstâ	sɛma
6.	ùoneh	têh	tèsteh	sɛmeh
7.	ùoneme	tème	tèsteme	sɛmeme

Kao *ùon* (ille, is) sklanja se i naglasuje još: *ùov* (hic).

Bilješke. 1. Mjesto dočetka *ɛn* u instrumentalu singulara i dativu plurala dolazi katkad i dočetak *en* (onda je u zamjenice *tâ* i naglas drukčiji u tom obliku: *tên).* A mjesto *eme* u instrumentalu plurala dolazi katkad i dočetak *emin* i *emen.*

2. U Delnicama čuju se i neki oblici od nekadanje pokazne zamjenice сь, си, се, tako nominativ sing. ženskoga roda *sè*, isp. *sè nìoč* (haec nox, — heri vesperi); genitiv sg. *sèga, sê, sèga*, isp. *sê jèsɛne (i), sèga jùtra;* akuzativ sg. ženskoga i srednjega roda, isp. *sô jèsɛn, sè lèitu;* lokal sing. *sên, sê, sên*, isp. *nà sên svèite, v sê jèsɛne, v sên lèite.*

d) odnosne, upitne i neodređene zamjenice, i to:

α) imeničke, koje se sklanjaju i naglasuju ovako:

Jednina:

1.	dû, kèi (quis)	nìšče (nemo)	kâj (quid)	nîč (nihil)
2.	kèiga	nìkeiga	čèsa	nìčesa
3.	kèime	nìkeime	čème	nìčeme
4.	kèiga	nìkeiga	kâj	nîč
5.	—	—	—	—
6.	kèime kèin	nìkeime nìkein	čème čên	nìčeme nìčên
7.	kɛn	nìkɛn	čɛn	nìčɛn

β) pridjevne, koje se sklanjaju i naglasuju ovako:

Jednina:

Muški rod:

1.	kòjê, kèi (qui)	čljê (cujus)	čèigôv (cujus)	nìkojê, nìkei (nullus)
2.	kòjega, kèiga	čljega	čèigôvega	nìkojega, nìkeiga
3.	kòjeme, kèime	čijeme	čèigôveme	nìkojeme, nìkeime
4.	kòjega, kèiga kòjê, kèi	čljega čljê	čèigôvega čèigôv	nìkojega, nìkeiga nìkojê, nìkei
5.	—	—	—	—
6.	kòjeme, kèime kòjen, kèin	čljeme čijen	čèigôveme čèigôven	nìkojeme, nìkeime nìkojen, nìkein
7.	kòjɛn, kɛn	čijɛn	čèigovɛn	nìkojɛn, nìkɛn

Digitized by Google

Ženski rod:

1. kòjâ, kâ	čìjâ	čèigôva,	nìkojâ, nìkâ
2. kòjê, kê	čìjê	čèigôve	nìkojê, nìkê
3. kòjê, kê	čìjê	čèigôve	nìkojê, nìkê
4. kòjô, kô	čìjô	čèigôvo	nìkojô, nìkô
5. —	—	—	—
6. kòjê, kê	čìjê	čèigôve	nìkojê, nìkê
7. kòjô, kô	čìjô	čèigôvô	nìkojô, nìkô

Srednji rod:

1. kòjê, kû	čìjê	čèigôvu	nìkojê, nìkû
2. kòjega, kèiga	čìjega	čèigôvega	nìkojega, nìkeiga
3. kòjeme, kèime	čìjeme	čèigôveme	nìkojeme, nìkeime
4. kòjê, kû	čìjê	čèigôvu	nìkoje, nìkû
5. —	—	—	—
6. {kòjeme, kèime {kòjen, kèin	{čìjeme {čìjen	{čèigôveme {čèigôven	{nìkojeme, nìkeime {nìkojen, nìkein
7. kòjьn, kьn	čìjьn	čèigôvьn	nìkojьn, nìkьn

Množina:

Muški rod:

1. kòje, kèi	čìjê	čèigôve	nìkoje, nìkei
2. kòjeh, kèih	čìjeh	čèigôveh	nìkojeh, nìkeih
3. kòjьn, kьn	čìjьn	čèigôvьn	nìkojьn, nìkьn
4. kòje, kèi	čìjê	čèigôve	nìkoje, nìkei
5. —	—	—	—
6. kòjeh, kèih	čìjeh	čèigôveh	nìkojeh, nìkeih
7. kòjeme, kèime	čìjeme	čèigôveme	nìkojeme, nìkeime

Ženski rod:

1. kòje, kê	čìjê	čèigôve	nìkoje, nìkê
2. kòjeh, kèih	čìjeh	čèigôveh	nìkojeh, nìkeih
3. kòjьn, kьn	čìjьn	čèigôvьn	nìkojьn, nìkьn
4. kòje, kê	čìjê	čèigôve	nìkoje, nìkê
5. —	—	—	—
6. kòjeh, kèih	čìjeh	čèigôveh	nìkojeh, nìkeih
7. kòjeme, kèime	čìjeme	čèigôveme	nìkojeme, nìkeime

Srednji rod:

1. kòja, kâ	čìjâ	čèigôva	nìkoja, nìkâ
2. kòjeh, kèih	čìjeh	čèigôveh	nìkojeh, nìkeih

Digitized by Google

3. kòjьn, kьn	čìjьn	čèigôvьn	nìkojьn, nìkьn
4. kòja, kâ	čijâ	čèigôva	nìkoja, nìkâ
5. —	—	—	—
6. kòjeh, kèih	čijeh	čèigôveh	nìkojeh, nìkeih
7. kòjeme, kèime	čijeme	čèigôveme	nìkojeme, nìkeime

Neodređene zamjenice jesu ove:

Imenička	Znači	Pridjevna	Znači
dû, kèi, — kâj	quis, quid	kòjê, kòjâ, kòjê kèi, kâ, kû	qui, quae, quod
dûgod, kèigod, — kâjgod	quisquis, quidquid	kòjêgod, kòjâgod, kòjêgod, kèigod, kâgod, kûgod	quicunque etc.
—	—	kòjê vьn dròagu, â, ê, kèi vьn dròagu, â, û	quivis etc.
—	—	kòjêgod jьn dròagu, â, ê kèigod jьn dròagu, â, û	quilibet etc.
—	—	kèigod kèi, â, û	quilibet etc.
nìšče, nīč	nemo, nihil	nìkojê, â, ê nìkei, â, û	nullus, a, um
nègdû, nèkâj	quidam	nèikojê, â, ê	aliquis
kìdû	quis	—	—
kòjê kâj	aliquid	—	—

Bilješke. 1. Mjesto dočetka *ьn* u instrumentalu sing. i u dativu plurala dolazi katkad u oblicima od jednoga sloga dočetak *ein*, a u oblicima od dva sloga dočetak *en;* samo mjesto oblika za instr. sg. i dat. plur. *nìkьn* može biti i *nìkein*. A mjesto *eme* u instrumentalu plur. dolazi katkad dočetak *emin* i *emen*.

2. Neodređena zamjenica *nìkei* može primati u dativu sg. enklitiku *re* te glasi *nìkomьre*.

3. Zamjenica *nìšče* imade u instrumentalu sg. pored oblika *nìkьn* i oblik *nìkegьn*.

4. Zamjenica *nègdû* (quidam) sklanja se ovako: *nèikega* ili *nèikegar* (gen. i akuz.), *nèikeme* (dat. i lokal pored *nèiken)*, *nèikьn* (instr.).

*

Digitized by Google

e) pridjev *vès* ili *vȉs* (omnis, totus), koji se sklanja i naglasuje ovako:

Jednina:

Muški rod:	Ženski rod:	Srednji rod:
1. vès, vȉs	sà	sè
2. sèga	sê	sèga
3. sème	sê	sème
4. sèga, vès, vȉs	sô	sè
5. vès, vȉs	sà	sè
6. sème, sên	sê	sème, sên
7. sȉn, sên	sô	sȉn, sên

Množina:

Muški rod:	Ženski rod:	Srednji rod:
1. sè	sè	sà
2. sèh	sèh	sèh
3. sȉn, sên	sȉn, sên	sȉn, sên
4. sè, sèh	sè, sèh	sà
5. sè	sè	sà
6. sèh	sèh	sèh
7. sème(n)	sème(n)	sème(n)

f) još neki pridjevi, kao: *nèikakuov* (quidam), *nìkakuov* (nullus), *kàkuovgod* (qualiscunque), *sàkê* (omnis), *sàkojakê* (varius, multiformis) i neki neodređeni brojevi, kao: *nìjên* (nullus), *nekỳlek* (aliquantus), *kỳlekgod* (quantuslibet) i t. d.

C) Složena sklonidba.

Po ovoj se sklonidbi sklanjaju pridjevi, participi (osim participa perfekta aktiva II.) i brojevi.

a) Pridjevi u positivu.

U delničkom se narječju sklanjaju pridjevi u nekim padežima (u nominativu sing. muškoga roda, u dativu i lokalu sing. ženskoga roda) po imeničkoj ili nominalnoj sklonidbi, a u nekim padežima (u svim ostalim i u nominativu sing. muškoga roda) po složenoj.

Sklonidba određenoga pridjeva razlikuje se od sklonidbe neodređenoga pridjeva samo u naglasu (osim nominativa sing. muškoga

Digitized by Google

roda i akuzativa sing. muškoga roda, kad je jednak nominativu sing.).

Pridjevi se sklanjaju ovako, i to:

a) *neodređeni:*

Jednina:

	Muški rod:	Ženski rod:	Srednji rod:
1.	mùad	muàda	muàdu
2.	muàdega	muàdê	muàdega
3.	muàdeme	muàdê	muàdeme
4.	mùad / muàdega	muàdo	muàdu
5.	—	—	—
6.	muàdeme / muàden	muàdê	muàdeme / muàden
7.	muàdьn	muàdô	muàdьn

Množina:

	Muški rod:	Ženski rod:	Srednji rod:
1.	muàde	muàde	muàda
2.	muàdeh	muàdeh	muàdeh
3.	muàdьn	muàdьn	muàdьn
4.	muàde	muàde	muàda
5.	—	—	—
6.	muàdeh	muàdeh	muàdeh
7.	muàdeme	muàdeme	muàdeme

b) *određeni:*

Jednina:

	Muški rod:	Ženski rod:	Srednji rod:
1.	mùadê	mùadâ	mùadû
2.	mùadêga	mùadê	mùadêga
3.	mùadême	mùadê	mùadême
4.	mùadê / mùadêga	mùadô	mùadû
5.	mùadê	mùadâ	mùadû
6.	mùadême / mùadên	mùadê	mùadême / mùadên
7.	mùadьn	mùadô	mùadьn

Digitized by Google

Množina:

Muški rod:	Ženski rod:	Srednji rod:
1. mùadê	mùadê	mùadâ
2. mùadêh	mùadêh	mùadêh
3. mùadьn	mùadьn	mùadьn
4. mùadẽ	mùadê	mùadâ
5. mùadê	mùadê	mùadâ
6. mùadêh	mùadêh	mùadêh
7. mùadême	mùadême	mùadême

Pridjevi se naglasuju, i to:

1. Oni od jednoga sloga u nominativu sing. muškoga roda: a) imadu naglas ` na prvom slogu u svim padežima neodređenoga i određenoga pridjeva. Takovi su pridjevi ovi: *gȑd* (deformis), *mȑk* (ater), *nòv* (novus), *pràv* (verus), *ràn* (matutinus, maturus), *tȑd* (durus).

b) imaju naglas ^ u nominativu sg. muškoga roda (i u akuzativu sg. muškoga roda, kad je jednak nominativu sg. mušk. r.) neodređenoga pridjeva i u svim oblicima određenoga pridjeva na prvom slogu, a u oblicima od dva i tri sloga neodređenoga pridjeva imadu naglas ´ na istom slogu (prvom); ako je u tom slogu dvoglas, onda je ondje, gdje bi imao biti naglas ^, prvi glas sloga naglašen naglasom `, a ondje, gdje bi imao biti naglas ´, drugi glas sloga naglašen naglasom `. Takovi su pridjevi ovi: *bêu* (ž. r. *bèlua*, sred. r. *bèilu*, albus), *brȇz* (citus), *bùos* (ž. r. *buòsa*, nudipes), *cêu* (ž. r. *cèlua*, sr. r. *cèilu*, totus), *čȓn* (niger), *drâg* pored *drògag* (carus), *dòug* (žen. r. *doùga*, longus), *fèin* (subtilis, tenuis), *gôst* (densus), *gròub* (crassus, inhumanus), *gùoh* (ž. r. *guòha*, surdus), *jâk* (robustus), *krèiv* (reus), *lèin* (piger), *lèip* (pulcher), *lèiv* (laevus), *mâu* (žen. r. *máua*, s. r. *málu*, parvus), *mùad* (juvenis), *nòag* (nudus), *nèim* (mutus), *pòun* (plenus), *pùah* (timidus), *sèit* (satur), *slèip* (coecus), *sôh* (siccus, aridus), *svèit* (sanctus), *sùab* (imbecillus), *sùan* (salsus), *škûr* (obscurus), *šôp* (perforatus), *tòust* (pinguis), *tôj* (alienus), *tèih* (tacitus), *vrôč* (calidus), *zùat* (aureus), *zdròav* (sanus), *žèiv* (vivus), *žòut* (flavus, albus) i t. d.

Pridjev *gôu* (nudus) imade iste naglase kao i ostali pridjevi spomenuti u točki 1. b, samo mijenja glas *o* u glas *u* svuda, gdje se iza njega *l* ne mijenja u *u*, nego ostaje *l*, dakle gen. sing. *gûlêga*, a nom. sg. ž. r. *gôuâ*.

Digitized by Google

c) imaju naglas ` na prvom slogu u svim padežima neodređenoga pridjeva, a ^ na prvom slogu u svim padežima određenoga pridjeva. Takovi su ovi pridjevi: *stàr* (vetus) i katkad *pràv* (verus).

2. oni od dva sloga u nominativu singulara muškoga roda, i to: a) koji ne imadu nepostojano *a (ъ): ɑ*) imadu naglas ` na prvom slogu u svim padežima neodređenoga i određenoga pridjeva. Takovi su ovi pridjevi: *bèdast* (stultus), *bògat* (dives), *bràdat* (barbatus), *bràtov* (fratris), *brkast* (barbatus), *bykov* (faginus), *càrov* (imperatoris), *čìtav* (integer, totus), *dèlek* (longinquus), *dèbeu* (ž. r. *dèbeua*, sr. r. *dèbelu*, crassus), *drven* (ligneus), *dybьk* (profundus), *gòtov* pored *gùotov* (paratus), *gòspьn* (dominae), *gròfov* (comitis), *jàdet* (iratus), *jèdnak* (aequus, par, similis), *knjàkav* (saucius, debilis), *kòpnen* (terrae), *kòsmat* (pillosus), *krvav* (cruentus), *làkom* (avarus), *màjhen* (parvus), *mrhav* (macer), *mùtast* (mutus), *òhou* (superbus), *pèrnat* (plumosus), *plìtom* (cicur), *pljan* (ebrius), *pòpov* (sacerdotis), *pràvcьst* (justus), *prnjav* (pannosus), *pròsen* (miliaceus), *sirov* (crudus), *srèbrn* (argenteus), *stàklen* (vitreus), *šèpav* ili *šèpast* (claudus), *škùljav* (perforatus), *šùgav* (scabiosus), *vèlek* (žen. r. *vèleika* i t. d., magnus), *vèseu* (ž. r. *vèseua*, s. r. *vèseilu*, hilaris), *vòščen* (cereus), *zèlen* (ž. r. *zèleina* i t. d., viridis), *kùfren* (cupreus, aeneus), *čòrav* (altero oculo caecus), *črljen* (ruber) i t. d. — Tako se još naglasuju neki pridjevi od dva sloga, koji dolaze samo u određenim oblicima, kao: *dìvjê* (ferus, silvestris), *lìckê* (humanus, alienus), *lòvskê* (venaticus), *mòrskê* (marinus), *vìnskê* (vinosus), *zàjdnê* (posterior), *zìmskê* (hibernus), *ženskê* (muliebris) i t. d.

β) imadu naglas ^ na prvom slogu u nominativu sing. muškoga roda (i u akuzativu sing. muškoga roda, kad je jednak nominativu sing.) neodređenoga pridjeva i u svim oblicima određenoga pridjeva, a u oblicima od tri i četiri sloga neodređenoga pridjeva imadu ´ na istom slogu (prvom); ako je u tom slogu dvoglas, onda je ondje, gdje bi imao biti naglas ^, prvi glas sloga naglašen naglasom `, a ondje, gdje bi imao biti naglas ´, drugi glas sloga naglašen naglasom `. Takovi su ovi pridjevi: *gèizdav* (superbus), *glèibok* ili *gleьbьk* (profundus), *kèilav* pored *kèiuav* (herniosus), *lèipov* (tiliagineus), *lèiskov* (colurnus), *pùošten* (honestus), *šèirok* (latus), *tèisten* (non satis coctus), *vèisok* (ž. r. *veìsuoka*, altus), *zùočest* (ž. r. *zuòčeista*, malus), *zvèizden* ili *svèizdьn* (stellatus) i t. d. — Tako se još naglasuju neki pridjevi od dva sloga, koji dolaze samo u određenim oblicima, kao: *blèižnjê* (proximus), *bùožjê* (divinus),

Digitized by Google

kùonjskê (equinus), *lèitnê* (aestivus), *mùoškê* (masculus), *srèidnê* (medius), *vrâžjê* pored *vròažjê* (diabolicus) i t. d.

γ) imadu naglas ′ na prvom slogu u svim padežima neodređenoga i određenoga pridjeva. Takovi su ovi pridjevi: *crelkven* (ecclesiasticus), *jelšev* (erinacei), *krájljev* (regius, regis), *móžev* pored *muòžev* (mariti), *soùnčьn* (solis), *vújčev* (avunculi). — Tako se još naglasuju neki pridjevi od dva sloga, koji dolaze samo u određenim oblicima, kao: *cárskê* (imperatorius), *káčjê* (serpentis), *pírnê* (nuptialis), *proàščê* (spurcus, — porci), *sódnjê* (judicialis; — *sódnjê dân* dies extremi judicii), *stránjskê* (alienus, extraneus), *túrskê* (turcicus) i t. d.

b) koji imadu nepostojano *a* (*e*, *o*, *ь*): α) imadu naglas ` na prvom slogu u svim padežima neodređenoga i određenoga pridjeva. Takovi su ovi pridjevi: *bèštьr* (citus), *čỳdьn* (mirus), *dòbьr* (bonus), *dròbьn* (minutus), *jàdьn* (iratus), *mòkьr* (humidus), *mȑtav* (mortuus), *mȑzou* (ž. r. *mȑzua*, s. r. *mȑzlu*, frigidus), *nòžьn* (pedis), *òjštьr* (acutus), *ràtьn* (bellicosus), *sìlьn* (potens), *tòpou* (ž. r. *tòpua*, sr. r. *tòplu*, calidus), *vȑtьn* (horti), *šùhьk* (amarus) i t. d.

β) imaju naglas ^ na prvom slogu u svim padežima neodređenoga i određenoga pridjeva; ako u tom slogu imaju dvoglas, onda imaju prvi glas dvoglasa naglašen naglasom `. Takovi su ovi: *bùatьn* (lutosus), *gùadьk* (levis), *hîšьn* (domesticus), *mlèičьn* (dives lacte), *nèizak* (humilis), *stâlьn* (stabilis), *srèičьn* (felix), *strâšьn* (terribilis), *sùadьk* (dulcis), *škrbьn* (qui curam adhibet), *tôžьn* (tristis), *trôdьn* (fatigatus), *vèirьn* (fidelis), *vèičьn* (sempiternus) i t. d.

γ) imaju naglas ´ na prvom slogu u svim padežima neodređenoga pridjeva, a ^ na istom slogu u svim padežima određenoga pridjeva. Takovi su ovi pridjevi: *bólьn* (aegrotus), *delsьn* (dexter), *doùžьn* (qui debet), *grelšьn* (peccatorius, improbus), *krátьk* (brevis), *melrьn* (quietus), *móđьr* pored *muòdrь* (sapiens), *proàzrьn* (vacuus), *rávьn* (planus), *svelllьn* (sericus), *svelltou* (ž. r. *svelltua*, s. r. *svelltlu*, fulgens), *špájsьn* (jocosus), *šópel* (perforatus), *téžьk* (difficilis), *telsьn* (angustus), *uàčьn* (esuriens), *uàhьk* (facilis), *vrelđьn* (dignus), *zuàtьn* (aureus), *želđьn* (sitiens).

3. oni od tri sloga u nominativu singulara muškoga roda, i to: a) koji nemaju nepostojano *a* (*ь*): α) imaju naglas ` na prvom slogu u svim padežima neodređenoga i određenoga pridjeva. Takovi su ovi pridjevi: *cèsarov* (imperatorius), *cìganov* (cingari), *kòvačev* (fabri), *kràvarov* (bubulci), *prèmajhen* (minimus), *rèzoguav* (capite detecto), *stràhuovet* (terribilis), *šòštarov* (sutoris), *tȑdoguav*

Digitized by Google

(duri ingenii), *znèvidljev* (insciens) i t. d. — Tako se još naglasuju neki pridjevi od tri sloga, koji dolaze samo u određenim oblicima, kao: *cìganjskê* (cingarorum), *dòmačê* (domesticus), *dȕnašnjê* (hodiernus), *Gèrovskê* (vici „Gerovo“), *gòspodskê* (dominorum), *gòvedskê* (bubulus), *grȍfovskê* (comitum), *hàjdučkê* (latronum), *hȓvackê* (croaticus), *ìstinskê* (varissimus), *jùnačkê* (heroicus), *mèsarskê* (lanionum), *mȓtvačkê* (funebris), *pètljarskê* (mendicus), *pȓvašnjê* (pristinus), *pȍklenskê* (infernus), *sòldačkê* (militaris), *šòštarskê* (sutorum, caligariorum), *vìlenskê* (nympharum) i t. d.

β) imadu naglas ` na drugom slogu u svim padežima neodređenoga i određenoga pridjeva. Takovi su ovi pridjevi: *kamènьt* (petrosus), *leikòvьt* (medicus), *ovàkuv* (hujus modi), *onàkuv* (ejus modi), *molìtven* (n. pr. *molìtvenâ knȉižeca* liber precationum). Tako se još naglasuju neki pridjevi od tri sloga, koji dolaze samo u određenim oblicima, kao: *kokòšjê* (gallinaceus), *kršćànskê* (christianus), *nebèskê* (coelestis), *Očìčkê* ili *Uočìčkê* (loci „Lučice“), *pokòjnê* ili *pokònjê* (defunctus), *suanìnskê* (porcorum), *Okvàrske* ili *Uokvàrskê* (vici „Lokve“), *semàljskê* (terrester) i t. d.

γ) imaju naglas ^ na prvom slogu u nominativu sing. muškoga roda (i u akuzativu sing. mušk. roda, kad je jednak nominativu sing.) neodređenoga pridjeva i u svim oblicima određenoga pridjeva, a u oblicima od četiri i pet slogova neodređenoga pridjeva imaju ' na istom slogu (prvom). Takovi su ovi pridjevi: *mlèinarov* (pistoris), *màterьn* (maternus, matris), *mùoževljev* (mariti) i t. d. — Tako se još naglasuju neki pridjevi od tri sloga, koji dolaze samo u određenim oblicima, kao: *cùoprnjskê* (artis magicae), *Dèidinskê* (vici „Deidine“), *lèitošnê* (hujus aestatis, anni) i t. d.

δ) imadu naglas ' na prvom slogu u svim padežima neodređenoga i određenoga pridjeva: *krájljičьn* pored *krájljičen* (reginae) i *krájljevskê* (regius).

b) koji imaju nepostojano *a* (*e*, *o*, *ь*): α) imaju naglas ` na prvom slogu u svim padežima neodređenoga i određenoga pridjeva. Takovi su ovi pridjevi: *bòlestьn* (aegrotus), *nèdoužьn* (innocens) pored *nedoùžьn*, *nèsreičьn* (infelix), *nèveirьn* (perfidus), *pàmetьn* (prudens), *pòdzemьn* (subterraneus), *pòsebьn* (separatus), *prìleičьn* (conveniens), *pràvičьn* (justus), *sègurьn* (securus), *zàfâlьn* (gratus), *žàlostьn* pored *žàuostьn* (tristis), *žèleizьn* (ferreus) i t. d.

β) imaju naglas ` na drugom slogu u svim padežima neodređenoga i određenoga pridjeva. Takovi su ovi pridjevi: *korùžьn*

Digitized by Google

(audax), *mogòčьn* (potens), *pobòžьn* (pius), *ponìzьn* (humilis), *prepàdьn* (koji propasti može), *suobòdьn* (liber) i t. d.

γ) imaju naglas ˆ na drugom slogu u svim padežima neodređenoga i određenoga pridjeva; ako imaju u tom slogu dvoglas, onda imaju prvi glas dvoglasa naglašen naglasom `. Takovi su ovi pridjevi: *narèidьn* (pernix, agilis), *porèidьn* (malus), *potrèibьn* (necessarius) i t. d.

4. oni od četiri sloga u nominativu singulara muškoga roda, i to: a) koji nemaju nepostojano *a (ь)*. Ovaki pridjevi imaju naglas ` na trećem slogu u svim oblicima, kao: *prijatèlov* (amici), *drygačèjê* (diversus), *oficìrskê* (praefectorum militum), *seromàškê* (pauper), *trgovàčkê* (mercatorius) i t. d.

b) koji imaju nepostojano *a (ь)*. Ovaki pridjevi imaju naglas ` na trećem slogu u svim oblicima neodređenoga i određenoga pridjeva, kao: *gospodàrьn* (attentus ad rem, frugi), *kukurùzьn* (e zea), *milostìvьn* (clemens, generosissimus), *nenavìdьn* (invidus), *s·romàšьn* (pauper) i t. d.

Bilješka. Mjesto dočetka *ьn* za instrumental sing. i dativ plur. dolazi katkad i dočetak *en*. — A mjesto *eme* za instrumental plur. dolazi katkad dočetak *emin* i *emen*.

b) Pridjevi u komparativu.

Komparativ se pravi:

α) da se dodaje pozitivu, i to neodređenom obliku nominativa sing. muškoga roda, nastavak *jê*, tako:

αα) pozitivu, koji nema nepostojanoga *a*. Tako postaju komparativi: *bržjê* (citior), *blèižjê* (propinquior), *jàčê* (fortior), *mìajê* (minor natu), *stàrjê* (major natu, katkad: *sterìjê)* i t. d.;

ββ) pozitivu, koji ima nepostojano *a (ь)*, koje se u komparativu gubi. Tako postaje komparativ: *kàšnjê* (posterior);

γγ) pozitivu, koji ima nepostojano *a (ь)*, koje se u komparativu gubi ujedno sa suglasnikom *k*, koji je iza njega. Tako postaju komparativi: *frìžjê* (recentior), *gùajê* (levior), *kràčê* (brevior), *rèjê* (rarior), *sùajê* (dulcior), *tànjê* (pored *tènjê*, tenuior), *tèižjê* (gravior) i t. d.;

δδ) pozitivu, koji nema nepostojanoga *a*, ali komu se ipak gube dva krajnja glasa u komparativu. Tako postaju komparativi: *dèljljê* (longinquior), *dèbljê* (crassior) pored *dỳbljê*, *glèibljê* (profundior), *šèirjê* (latior) i t. d.

Digitized by Google

β) da se dodaje pozitivu nastavak *šê*. Tako postaju komparativi: *làkšê* ili *lȁkšê* (facilior, levior), *lèipšê* (pulchrior), *mèikšê* (mollior), *ràjšê* (adv. libentius, potius);

γ) da se pozitivu dodaje nastavak *ejê*. Tako prave komparativ svi ostali pridjevi, kojima se može porediti. Svi taki komparativi dobivaju naglas ` na pretposljednjem slogu, imali oni u pozitivu kakav mu drago naglas. Takovi su komparativi: *beštrèjê* (citior), *modrèjê* (sapientior), *seromašnèjê* (pauperior), *slabèjê* pored *suabèjê* (infirmior), *belèjê* pored *beilèjê* (albior, candidior), *bedastèjê* (stultior), *pametnèjê* (prudentior) i t. d.

Bilješka. Pridjevi *dòbor* (bonus), *sùočest* (malus), *vèlek* (magnus) i *mâu* ili *màjhen* (parvus) prave komparativ od drugih osnova, te glase u komparativu: *bùojljê*, *hùjê*, *vèikšê*, *mànjê*.

c) Pridjevi u superlativu.

Superlativ se pravi:

α) od komparativa, da se preda nj metne riječca *nāj*. U takovu superlativu pada uvijek naglas na pretposljednji slog. Takovi su superlativi:

αα) od tri sloga: *nājlèipšê* (pulcherrimus), *nājmùajê* (minimus natu), *nājbùoljê* (optimus), *nājhùjê* (pessimus), *nājvèikšê* (maximus), *nājmànjê* (minimus) i t. d.

ββ) od četiri sloga: *nājmodrèjê* (sapientissimus), *nājnovèjê* (novissimus), *nājmeirnèjê* (tranquillissimus) i t. d.

γγ) od pet slogova: *nājbuōgatèjê* (ditissimus), *nājbedastèjê* (stultissimus), *nājpametnèjê* (sapientissimus) i t. d.

δδ) od šest slogova: *nājseromašnèjê* (pauperrimus).

β) od pozitiva, da se preda nj metne prilog *jâku*, n. pr. *jâku bèdast, jâku dèbeu* i t. d.

Prva vrsta superlativa pokazuje svojstvo u najvećoj mjeri, a duga vrsta u veoma velikoj mjeri.

d) Brojevi.

α) Glavni i redni brojevi, koji glase:

	Glavni:	Redni:
1	ſjèn, jéna, jénu ljèdвn, jèdna, jèdnu	prvê, â, u
2	dvâ, dvêi, dvâ	drỳge, â, û

Digitized by Google

3	trèi	trèitê, â, û
4	štíre	štr̀tê, â, û,
5	pèit	pèitê, â, û
6	šèist	šèistê, â, û
7	sèidьn	sèidmê, â, û
8	ósьn	ôsmê, â, û
9	dèivêt (pored dèveit)	dèveitê, â, û
10	dèisêt (pored dèseit)	dèseitê, â, û
11	ànâjst	ànâjstê, â, û
12	dvánâjst	dvánâjstê, â, û
13	trínâjst	trínâjstê, â, û
14	štr̀nâjst	štr̀nâjstê, â, û
15	pèitnâjst	pèitnâjstê, â, û
16	šèisnâjst	šèisnâjstê, â, û
17	sèidьnâjst	sèidьnâjstê, â, û
18	òsьnâjst	òsьnâjstê, â, û
19	dèivetnâjst	dèivêtnâjstê, â, û
20	dvájsêt	dvájsêtê, â, û
21	dvájsêt i jèn i t. d.	dvájsêt ì pr̂vê i t. d.
30	trèisêt	trèisetê, â, û
40	štr̀desêt	štr̀desêtê, â, û
50	pèidesêt	pèidesêtê, â, û
60	šèizdesêt	šèizdesêtê, â, û
70	sèidьndesêt	sèidьndesêtê, â, û
80	òsьndesêt	òsьndesêtê, â, û
90	dèivedesêt	dèivedesêtê, â, û
100	stû ili stòtena	stôtê, â, û
200	dvèi stû ili dvèi stòtene	dvèistôtê, â, û
300	trèi stû ili trèi stòtene	trèistôtê, â, û
400	štíre stû ili štíre stòtene	štírestôtê, â, û
500	pèit stû ili pèit stòtên	pèitstôtê, â, û
600	šèist stû ili šèist stòtên	šèistôtê, â, û
700	sèidьn stû ili sèidьn stòtên	sèidьnstôtê â, û
800	ósьn stû ili òsьn stòtên	ósьnstôtê, â, û
900	dèivêt stû ili dèivêt stòtên	dèivetstôtê, â, û
1000	tìsôča ili hìljada	tìsôčê, â, ê
100.000	stû tìsôč ili hìljâd	stûtisôčê, â, ê,
1,000.000	tìsôča tìsôč hìljada hìljâd milijôn	milijônskê, â, û.

Digitized by Google

Od glavnih se brojeva sklanjaju *jèn (jèdьn), dvâ, òbâ, òbâ dvâ, trèi* i *štíre*. Ostali se brojevi redovito ne sklanjaju osim *stòtena, tisôča* i *hìljada*.

Broj se *jèn* sklanja ovako:

Jednina:

	Muški rod:	Ženski rod:	Srednji rod:
1.	jèn	jéna	jénu
2.	jènega	jénê	jènega
3.	jèneme	jénê	jèneme
4.	jèn jènega	jénô	jénu
5.	jèn	jéna	jénu
6.	jèneme jénen	jénê	jèneme jénen
7.	jénьn	jénô	jènьn

Množina:

	Muški rod:	Ženski rod:	Srednji rod:
1.	jéne	jéne	jéna
2.	jéneh	jéneh	jéneh
3.	jénьn	jénьn	jénьn
4.	jéne	jéne	jéna
5.	jéne	jéne	jéna
6.	jéneh	jéneh	jéneh
7.	jéneme	jéneme	jéneme

Bilješka. Pored oblika *jèn, jéna, jénu* čuje se i oblik *jèdьn, jèdna, jèdnu*, i taj oblik zadržava u svim padežima sing. i plurala naglas ` na prvom slogu. Kad se broj *jèn* sklanja u pluralu, onda imade značenje neodređene zamjenice.

Broj *dvâ* sklanja se ovako:

	Muški rod:	Ženski rod:	Srednji rod:
1., 4. i 5.	dvâ	dvèi	dvâ
2. i 6.	dvèih	dvèih	dvèih
3.	dvèin	dvèin	dvèin
7.	dvèime	dvèime	dvèime

Kao broj *dvâ, dvèi, dvâ* sklanjaju se još brojevi *òbâ, òbei, òbâ* i *òbâ dvâ, òbei dvèi, òbâ dvâ*.

Digitized by Google

Brojevi *trèi* i *štíre* sklanjaju se za sva tri roda ovako:

1., 4. i 5.	trèi	štíre
2. i 6.	trèh	štíreh
3.	trèn	štírьn
7.	trème	štírьme

Redni se brojevi sklanjaju kao određeni pridjevi.

β) Dijelni brojevi postaju:

αα) dočetkom *ojê: dvòjê, â, ê* (duo, pl. bini), *tròjê â, ê* (tres, pl. trini).

ββ) dočetkom *erê: čètvêrê* (quatuor, pl. quaterni), *pètêrê* (quinque, pl. quini) i t. d.

γγ) od glavnih brojeva tako, da se pred glavne brojeve metne prijedlog *pu (po)*, n. pr. *pu jèn, pù dvâ, pù trèi, pù štíre* i t. d.

Prema tome glase u delničkom narječju dijelni brojevi najobičnije ovako:

1 pù jèn, a, u	15 pèitnâjstêrê, â, û
2 dvòjê, â, ê	16 šèisnâjstêrê, â, û
3 tròjê, â, ê	17 sèidьnâjstêrê, â, û
4 čètvêrê, â, û	18 òsьnâjstêrê, â, û
5 pètêrê, â, û	19 dèivetnâjstêrê, â, û
6 šèistêrê, â, û	20 dvájsêtêrê, â, û
7 sèidmêrê, â û	30 trèisêtêrê, â, û
8 ósmêrê, â, û	40 štŕdesêtêrê, â, û
9 dèivetêrê, â, û	50 pèidesêtêrê, â, û
10 dèisetêrê, â, û	60 šèizdesêtêrê, â, û
11 ànâjstêrê, â, û	70 sèidьndesêtêrê, â, û
12 dvánâjstêrê, â, û	80 òsьndesêtêrê, â, û
13 trínâjstêrê, â, û	90 dèivedêsêtêrê, â, û i t. d.
14 štŕnâjstêrê, â, û	

Dijelni se brojevi sklanjaju kao određeni pridjevi.

γ) Priložni brojevi postaju od glavnih brojeva tako, da im se dodaje *krt* ili *pôt* kao *jènkrt* ili *jènpôt*, *dvâkrt* ili *dvâpôt*, *trèikrt* ili *trèipôt* i t. d.

e) Participi.

Participi se sklanjaju kao i određeni pridjevi; posebne oblike za nominalnu sklonidbu imadu samo u nominativu singulara svih

Digitized by Google

rodova, u akuzativu sing. ženskoga i srednjega roda i muškoga onda, kad je jednak nominativu sing., dalje u nominativu i akuzativu plur. svih rodova. Dotični oblici glase po nominalnoj sklonidbi n. pr. od glagola *nòset* (portare) ovako: *nòsêč, nòseîča, nòseîče* (part. prez. ak.), *nòšen, nòšena, nòšenu* (part. prez. pas.) za nom. sg.; *nòsêč, nòseîčo, nòseîče; nòšen, nòšeno, nòšenu* za akuz. sg.; *nòseîče, nòseîče, nòseîča; nòšene, nòšene, nòšena* za nom. i akuz. pl., a po složenoj sklonidbi ti oblici glase: *nòseîčê, nòseîčâ, nòseîčê, nòšenê, nòšenâ, nòšenû* za nom. sing.; *nòseîčê, nòseîčô, nòseîčê, nòšenê, nòšenô, nòšenû* za akuz. sg.; *nòseîčê, nòseîčê, nòseîčâ, nòšenê, nòšenê, nòšenâ* za nom. i akuz. plur.

2. Čestice (particulae).

A) Prilozi.

Prilozi pokazuju:

a) vrijeme, i to:

α) na pitanje kada? Takovi su ovi prilozi: *sȁd* ili *sȁda* (nunc), *sèi* ili *sèj* (nunc), *tȁda* (tum), *ùontrat* ili *ùonda* ili *ùondak* (tum), *pôle* (post), *spê* ili *spèi* (iterum), *ščêra* (heri), *dȁnьs* (hodie), *ìše* (adhuc), *nàcьs* (hac nocte), *vàveik* (semper), *drỳgda* ili *drỳgdar* (alias), *vjỳtre* ili *vjỳtra* (cras), *jỳtrьs* (hodie mane), *dâne* (primā luce), *drêve* (pervesperi), *lâne* (anno elapso), *lèitos* (hoc anno), *vàjlje* (statim), *nājprèjk* (primum), *prèjk* (prius), *dàjl* (postea), *nājzàj* ili *nājzàd* (postremo), *nìgdar* (nunquam), *jènkrt* ili *jènpôt* (olim), *sìnôč* (heri vesperi), *večêras* (hodie vesperi), *v jỳtra rànu* (cras mane), *za tèga* (interea), *kȁdgod* ili *kȁdagod* (quandocunque), *vèčpôt, pòunupôt* (saepe), *rèitkukrat* (raro), *brzu* (cito), *tâ pôt* (eo tempore), *na jèn pôt* (ex insperato), *z mèirьn* (continenter, semper) i t. d.

β) na pitanje od kada? Takovi su ovi prilozi: *od ùonda* (ab eo tempore), *od sȁd* (inde, ab hoc tempore), *z dávna* (ab antiquissimis temporibus), *od prèik* (antea), *od nìgdar* (a nullo tempore) i t. d.

γ) na pitanje do kada? Takovi su ovi prilozi: *do sȁd* (adhuc), *do dȁnьs* (ad hodiernum diem), *do jỳtre* (ad crastinum diem), *do ùonda* (usque ad id tempus), *dò pû dȁn* (usque ad meridiem) i t. d.

b) mjesto, i to:

α) na pitanje gdje? Takovi su ovi prilozi: *kê* ili *kèi* (ubi), *tê* (istic), *lêtê* (istic), *ànde* (eo loco), *kèigod* (ubicunque), *gùre* (supra),

Digitized by Google

dùle (infra), *dòma* (domi), *nìgder* (nusquam), *ìonde* (eo loco), *pòsôd* (ubique), *òkuole* (circum, circa), *tê zdùola* ili *tê zdòua* (hic infra), *vònе* ili *vène* (foris), *nôtre* (intus, intra), *dèileč* (procul), *nàprêj* (in fronte), *òzaj* (a tergo) i t. d.

β) na pitanje kamo? Takovi su ovi prilozi: *tòn* (eo), *kòn* (quo), *sòn* ili *lêsъn* (in hunc locum), *vòn* ili *vèn* (foras), *dàmuh* (domum), *sàkъn* (quocunque), *nìkamъr* (nusquam), *drỳgan* (alio), *nôtъr* (intro), *nàdrâjl* (porro, protinus, ultra), *dèjlj* ili *dàjlje* (ultra, longius), *kòngod* (quocunque, quacunque), *nàzaj* (retro) i t. d.

γ) na pitanje kuda? t. j. kojim putem? Takovi su ovi prilozi: *kôd* (quem in locum), *tôd* (hunc in locum), *mèimu* (praeter), *sàkôd* (quaqua), *drỳgôd* (alio loco), *nìkôd* (nusquam), *kôdgod* (quocunque), *òvôd* (hac), *ònôd* (illac) i t. d.

δ) na pitanje odakle? Takovi su ovi prilozi: *òtkôd* (unde), *òd zdôu* (ab imo), *òg zgû* (desuper), *od dèileč* (e longinquo, eminus), *z dùme* (domo), *odònôd* (istinc), *odsàkôd* (undique), *od drỳgôd* (ex alio loco), *ìz nôtъr* (ex interioribus partibus) i t. d.

ε) na pitanje dokle? Takovi su ovi prilozi: *dôvle* (hucusque), *dôvde* (hactenus), *dônde* (usque eo), *do dòme* (usque ad domum), *dò pû* (ad dimidiam partem) i t. d.

c) način, i to:

α) na pitanje kako? Takovi su ovi prilozi: *kàk* ili *kàku* (quo modo), *tàk* ili *tàku* (sic, ita), *ìkak* ili *ìkaku* (quolibet modo), *nìkak* ili *nìkaku* (nullo modo), *ònak* ili *ònaku* (illo modo), *òvak* ili *òvaku* (hoc modo), *dòbru* (bene), *jâkû* (valde), *lèipû* (pulchre, venuste, eleganter), *brzû* (celeriter), *ùahkû* (facile), *žàu* (aegre), *ràde* (libenter), *sàkojakê* ili *sàkujakû* (certe), *skỳp* (una), *skrìvoma* (occulte), *fòrt* (constanter, continuo), *kòmâj* (vix), *rânko* (plane, certe), *žiher* (certe), *drỳgač* (aliter), *nājrâj* (libentissime), *râvnû* (directe), *vèseilû* (hilare, laete, jucunde), *žàlosnû* pored *žàuosnû* (maeste), *krèivû* (injuste), *srèičnû* (feliciter), *pùoštenû* (honeste), *gòspodskê* (more domini seu dominae), *hrvâckê* (croatice), *têškû* pored *tèiškû* (difficile), *sèglih* (similiter) *pèiškê* (pedes), *za bàdav* ili *za bàdava* (frustra), *mâlû pù mâlû* (paulatim), *po seromàškê* (more pauperis) i t. d.

β) na pitanje koliko? Takovi su ovi prilozi: *pòunû* (multum), *mrva* (parum), *dùost* ili *dùoste* (satis), *višê* pored *vèišê* (magis), *mâlû* (parum), *nič* (nihil), *za sòn sèga* (omnino, *za sòn* (omnino), *jènu* (circa), *vèč* (plus), *tỳlekû* (tantum), *kỳlekû* (quantum), *nekỳlekû* (aliquantum), *prevèč* ili *prevìše* (nimis), *onùleku* (tantum) i t. d.

d) Brojni se prilozi navode kod brojeva.

Digitized by Google

B) Prijedlozi.

Prijedlozi se slažu s jednim ili sa dva ili sa tri padeža.

a) S jednim se padežem slažu, i to:

α) s genitivom: *do* (ad), *iz* ili *'z* (e, ex) *od* (a, e, ex), *pok* (apud, prope), *pres* (sine), i naglašeni prijedlozi: *blèize* ili *blèizu* (prope), *ìsnad* (supra), *ìspod* ili *spòd* (sub, subter, infra), *krâj* (apud, ad, prope), *mèimu* (juxta, praeter), *mèistu*, *na mèistu* (pro) *òkuole* (circum, circa), *pôle* (post), *ràde* (propter), *srèd*, *nasrèd*, *posrèd* (in medio), *zvòn* (extra, praeter).

β) s dativom: *k* (ad) i *prùote* (contra, versus).

γ) s akuzativom: *čes* (per), *skruos* (pro), *soz* (juxta).

δ) s lokalom: *o* (de), *ob* (circum, ad), *pr* (apud).

b) Sa dva se padeža slažu, i to:

α) s genitivom i akuzativom: *prèik* ili *prèiku* (c. gen.: trans, super, — c. accus.: supra, plus).

β) s genitivom i instrumentalom: *s* ili *sъ* ili *ꙁ* ili *š* ili *ž* (c. gen.: de, — c. instr. cum).

γ) s akuzativom i lokalom: *na* (in), *po* ili *pu* (per, in, super), *v* ili *va* (in).

δ) s akuzativom i instrumentalom: *med*, *meda*, *medu* (inter), *nad* (super), *pod* (sub), *pred* ili *preid* (ante, coram, prae).

c) Sa tri se padeža slaže, i to sa genitivom, akuzativom i instrumentalom prijedlog *za* (c. gen.: inter, c. accus.: pro, c. instr.: post).

Bilješke. 1. Nenaglašeni prijedlozi primaju naglas ` uvijek, kada stoje ispred enklitika. Od ostalih riječi primaju naglas ` samo onda, kad za njima dolazi riječ, koja imade na prvom slogu naglas ^.

2. Pokazne zamjenice, koje se počinju sa samoglasnikom *o*, dotično s dvoglasom *uo*, gube katkad iza proklitičnih prijedloga početni samoglasnik *o*, dotično dvoglasnik *uo*, i time gube naglašeni slog, pa s toga premještaju svoj naglas kao ` na proklitični prijedlog.

C) Veznici.

a) spojni: *i* (et), *a* (at), *ter* (at), *tr* (et), *saj* (at), *pa* ili *pak* (tum), *ni* (neque); za tim imamo: *tûde* (etiam), *tàkaj* ili *takàjše* (etiam), *nìte* (neque), *nò* (at).

b) rastavni: *àl* ili *àle* ili *àlete* (vel).

Digitized by Google

c) protivni: *a* (sed), *sa* (sed), *ma* (sed); za tim imamo: *àl* ili *àle* (sed), *nèg* ili *nègu* (sed), *ìtak* ili *ìtaku* (tamen), *ne sàmu — nègu i* (non solum — sed etiam).

d) uzročni: *kâj* (quia), *sàkâj* (quia), *kê* ili *kèi* (quia), *kèd* ili *kèda* (quum, quia), *sàk* (quia).

e) upitni: *dèli* ili *dèle* ili *dèl*.

f) zaključni: *dàkle* (ergo), *sàtû* (propterea), *ràde tèya* (propterea).

g) vremenski: *čèn* ili *čèin* (simulac), *dòk* (donec), *dòkgod* (donec), *kèd* i *kèda* (quum), *kàk* ili *kàku* (quum), *pòk* (postquam), *vèč*, *vrè* ili *vrèi* (jam), *prèik negu* (priusquam), *čèn prèik* (ut primum).

h) pogodbeni: *da* (si); za tim imamo: *àk*, *àku* (si), *sàmu da*, *sàmu aku* (nonnisi), *vèn àku*, *vèn da* (nisi).

i) dopusni: *màkar*, *pa makar*, *sè àku* (etiamsi).

j) namjerni: *da* (ut); za tim imamo: *nâj*, *nèk* ili *nèka* (ut).

k) poredbeni: *kô*, *kô i*, *kâ i*, *kôgud* (velut), *kàk* ili *kàku* (ut), *nègu* (quam).

l) izrični: *da* (ut).

Bilješka. Nenaglašeni veznici mogu primiti naglas u istim slučajevima, u kojima i proklitični prijedlozi.

D) Usklični ci.

Najobičniji usklični ci u delničkom narječju jesu ovi, koji pokazuju:

a) zazivanje: *ô*, *ôj*, *êj*, *hêj*, *hôj*.

b) veselje: *hà*, *hê*, *hêj*, *hôj*, *jùh*, *ìhuhu*, *ijùhuhu*, *hòpsasa*, *àha*, *ìh*.

c) žalost: *àh*, *jôj*, *à jô*, *à jâ*, *âj*, *ào*, *hûj*, *ûh*.

d) čuđenje: *àha*, *òhôj*, *òhô*, *hò*, *tà*, *ètû*, *ê*, *êj*, *jêj*, *àhâ*, *à*, *â*, *èh*, *èhêj*.

e) gađenje: *pû*, *pî*, *û*, *ùh*.

f) smijeh: *hàhaha*, *hìhihi*, *hèhehe*, *hùhuhu*.

g) nukanje: *àjd*, *àjde*, *hàjd*, *hàjde*, *nù*, *nò*, *nà*, *nâj*, *lêj* (= gledaj), *štî* (vox agentis bovem), *hî* (vox agentis equum), *hèi* (vox agentis bovem).

h) poricanje: *âj*, *àja*, *ajà*, *brâjne!*

i) prirodni glas: *mû*, *nùjan*, *kùkurìku*, *dr̀-dr̀*, *dr̀k-dr̀k*, *fùk*, *tòf*, *krèisk*, *smòk*, *còp*, *pùmf*.

Digitized by Google

3. Sprezanje.

A) Glagoli I. vrste.

a) 1. razdio. Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. plètên	Množ.	1. plètêmo
	2. plètêš		2. plètêšte
	3. plètê		3. plètejô

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. plètemo
	2. plète		2. plètete
	3. —		3. —

Particip prezenta akt.: plètôč, a, e.
Particip perfekta akt.: plèu, plèua, plèlu.
Particip perfekta pas.: plèten, plètena, plètenu.
Infinitiv: plèst.

Ovi se glagoli naglasuju ovako:

1. imadu naglas ` na prvom slogu u svim oblicima. Ovakovi su ovi glagoli: *bòst* (cornu petere), *cvàst* (florere), *gnjèst* (comprimere), *jèst* reče *jèist* (edere), *mèst* (verrere), *pàst* (cadere), *plèst* (plectere). Složeni zadržavaju isti naglas na istom slogu, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli, osim u infinitivu i u nominativu sing. muškoga roda participa perfekta aktiva, u kojim oblicima premještaju naglas ` na prijedlog, ako prijedlog ima samoglasnik. Takovi su ovi složeni glagoli: *nàbost, vbòst, zàbost, zbòst, rèscvast, nàgnjest, zàgnjest, nàjest* (se) pored *nàjeist* (se), *pòjest, zàjest* pored *pùjeist, zàjeist, ponàjest se* ili *ponàjeist se, pòmest, dòpast se* (placere), *ìspast, òpast, pòpast* ili *spòpast, prèpast, zàplest, zàplest se* i t. d.

2. imadu naglas ^ u infinitivu i participu perfekta akt. (u nominativu sing. mušk. roda) na prvom slogu, a u svim ostalim oblicima na istom slogu naglas ´. Ovakovi su glagoli: *kròast, kroàdên* (furari), *kùast, kuàdên* (ponere), *prèist, preìdên* (nere), *sèist, seìdên* i *seìdnên* (sedere), *srèist, sreìtên* i *sreìtnên* (obviam fieri). Sasvim se tako spreže i naglasuje i glagol *ròast* pored *râst* (crescere), samo što ima naglas ^ (dotično prvi glas dvoglasa naglašen naglasom `) u svim oblicima participa perfekta aktiva *(ròasou, ròasua, ròaslu).*

Digitized by Google

Složeni takovi glagoli zadržavaju u oblicima, u kojima imaju jednostavni glagoli na prvom slogu naglas ´, isti naglas na istom slogu, a u oblicima, u kojima jednostavni glagoli imaju na prvom slogu naglas ˆ, premještaju ga kao ` na prijedlog, ako prijedlog ima samoglasnik. Takovi su ovi složeni glagoli: *nàkroast*, *nakroàdên*, *pòkroast*, *pokroàdên*, *vkròast*, *vkroàdên*, *nàpreist*, *napreìdên*, *pòpreist*, *popreìdên*, *nàroast*, *òbroast*, *ponàroast*, *zròast*, *zàseist*, *zaseìdên* i t. d.

Bilješke. 1. Oblik *plètôč* upotrebljava se često i kao adverbij verbalni prezenta. Particip prezenta akt. *plètôč* sklanja se obično po složenoj sklonidbi *plètôčê*, *â*, *ê*.

2. Glagol *jèst* ili *jèist* (edere) pravi oblike za prezent i imperativ i bez tematskoga glasa. Takovi se oblici spominju kasnije.

3. Staroslovenska osnova шьд glasi *šьd*. Od ove se osnove pravi particip perfekta aktiva, koji glasi: *šôu*, *šuà*, *šlù*, a od složene ove osnove sa prijedlozima glasi taj particip: *dòšôu*, *dòšua*, *dòšlu*; *nàšôu*, *nàšua*, *nàšlu*; *obàšôu*, *obàšua*, *obàšlu*; *pròšôu*, *pròšua*, *pròšlu*; *pršôu*, *pršua*, *pršlu* i t. d.

4. Pored dočetka za 3. lice plur. prezenta *ejô* dolazi katkad dočetak *o*. Tako i u glagolima ostalih vrsta.

b) 2. razdio. Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. leìzên	Množ.	1. leìzêmo
	2. leìzêš		2. leìzêšte
	3. leìzê		3. leìzejô

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. leìzemo
	2. leìze		2. leìzete
	3. —		3. —

Particip prezenta aktiva: leìzôč, a, e.
Particip perfekta aktiva: leìzou, leìzua, leìzlu.
Particip perfekta pasiva: vgreìzen, a, u.
Infinitiv: lèist.

Svi glagoli ovoga razdjela imaju u infinitivu naglas ˆ na prvom slogu, a u svim ostalim oblicima ´ na istom slogu. Takovi su glagoli ovi: *grèist*, *greìzên* (mordere), *lèist* (repere, reptare), *mùost*, *muòzên* (mulgere), *nèist*, *neìsên* (portare), *pòast*, *poàsên* (pascere), *trèist*, *treìsên* (quatere, quassare), *vèist*, *veìsên* (acu pingere). Slo-

Digitized by Google

ženi glagoli zadržavaju isti naglas ′ na istom slogu, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli, osim u infinitivu, gdje ga premještaju kao ` na prijedlog, ako prijedlog ima samoglasnik. Takovi su ovi složeni glagoli: *òdgreist*, *odgrèìzên*, *pògreist*, *prègreist*, *vgrèist*, *sàgreist*, *zgrèist*, *ìsleist*, *vlèist*, *ìsmuost*, *ismuòzên*, *nàmuost*, *pòmuost*, *òdneist*, *odnèìsên*, *dòneist*, *ìsneist*, *pòneist*, *prèneist*, *prneist*, *rèzneist*, *nàpoast* (pasci, — pascere), *pòpoast* (depascere, — depasci), *òtreist*, *otrèìsên*, *rèstreist*, *strèist*, *ìsveist*, *izvèìsên*, *nàveist* (acu pingere), *rèsveist* (resolvere acu pictum).

Bilješke. 1. Glagol *vèist*, *vèìsên* (acu pingere) glasi katkad i *vrèist*, *vrèìsên*, a tako i njegovi složenici.

2. Particip perfekta aktiva od glagola *nèist* (portare) i njegovih složenika glasi *nèìsou* pored *nèìsau*, *nèìsua*, *nèìslu*.

c) 3. razdio. Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. doùbên	Množ.	1. doùbêmo
	2. doùbêš		2. doùbêšte
	3. doùbê		3. doùbejô

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. doùbemo
	2. doùbe		2. doùbete
	3. —		3. —

Particip prezenta aktiva: doùbôč, a, e.
Particip perfekta aktiva: doùbou, doùbua, doùblu.
Particip perfekta pasiva: izdoùben, a, u.
Infinitiv: dòupst.

Glagoli ovoga razdjela naglasuju se upravo onako kao i glagoli 2. razdjela. Takovi su ovi glagoli: *dòupst*, *doùbên* (cavare), *grèipst*, *grèìbên* (scabere), *tèipst*, *tèìpên* (percutere, *tèipst se* vagari), *skùopst*, *skuòbên* (vellere) i njihovi složenici: *ìzdoupst*, *izdoùbên*, *vdòupst*, *zàdoupst*, *nàgreipst*, *nagrèìbên*, *ògreipst*, *sàgreipst*, *òteipst se*, *otèìpên se*, *zàteipst se*, *ìskuopst*, *iskuòbên*, *òskuopst*, *pòskuopst*.

Bilješke. 1. Od osnove *zeb* dolazi 3. lice sing. prezenta *zèìbê (me)*.

2. Od osnove *živ* dolazi cijeli prezent: *žèìvên* (vivo), *žèìvêš*, *žèìvê*, *žèìvêmo*, *žèìvêšte*, *žèìvejô*.

3. Od glagola *plèìt* (runcare) dolaze ovi oblici: prezent: *plèìvên*, *plèìvêš*, *plèìvê*, *plèìvêmo*, *plèìvêšte*, *plèìvejô*; imperativ: *plêj*, *plêjmo*,

Digitized by Google

plêjte; part. perf. akt.: *plèlvou, plèlvua, plèlvlu;* part. perf. pas.: *plèlven, a, u.*

4. Od glagola *nàsuot* (affundere) dolaze ovi oblici: *nàspên, nàspêš, nàspê, nàspêmo. nàspêšte, nàspejô;* imperativ: *nàspê, nàspêmo, nàspête;* part. perf. akt.: *nàsôu, nasóua, nasuòlu;* part. perf. pas.: *nàsuot, nasuòta, nasuòtu.*

d) 4. razdio. Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. tòučên	Množ.	1. tòučêmo
	2. tòučêš		2. tòučêšte
	3. tòučê		3. tòučejô

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. tòučemo
	2. tòuče		2. tòučete
	3. —		3. —

Particip prezenta aktiva: tòukôč, a, e.
Particip perfekta aktiva: tòukou (tòukau), tòukua, tòuklu.
Particip perfekta pasiva: tòučen, a, u.
Infinitiv: tòuč.

Ovi se glagoli naglasuju ovako:

1. imadu naglas ` na prvom slogu u svim oblicima. Takav je glagol *vŕč* (ponere). Njegovi složenici premještaju naglas ` na prijedlog, ako prijedlog ima samoglas, samo u infinitivu. Takovi su složenici: *òdvrč, odvŕžên* (abjicere), *pòdvrč, podvŕžên* (subjicere), *prèvrč se, prevŕžên se* (se permutare), *svŕč, svŕžên* (dejicere).

2. imadu naglas ^ na prvom slogu u svim oblicima Takav je glagol *tòuč* (ferire, tundere). Njegovi složenici premještaju naglas kao ' na prijedlog, ako prijedlog ima samoglas, u svim oblicima. Takovi su složenici: *isprètouč, isprètoučên, ìstouč, ìstoučên, nàtouč, nàtoučên, pòtouč, pòtoučên, pòtouč se, rèstouč, stòuč, zàtouč.*

3. Većina glagola ovoga razdjela naglasuje se kao svi glagoli 2. i 3. razdjela. Takovi su: *dèič, deìžên* (levare), *dèič se, deìžên se* (se levare), *lèič, leìžên* (decumbere, — *lèič jájca* ova ponere), *mùoč, muòrên* (posse), *pèič, pelčên* (urere, coquere), *rèič, reìčên* (dicere), *sèič, selčên* (secare), *stèič, steìžên* (assequi), *strèič, streìžên* (tondere), *tèič, teìčên* (fluere, currere), *vlèič, vleìčên* (trahere) i složenici: *pòbeič, pobeìžên* (fugere), *prèbeič, prebeìžên* (fugere), *prìdeič, prideìžên,*

Digitized by Google

prìdeič se, *sdèič*, *sdelšên*, *zdèič se*, *sdelšên se*, *pòleič se*, *polelšên se* (sterni, — inclinari), *pòmuoč*, *pomuòrên* (adjuvare), *ìspeič*, *ispelčên*, *spèič*, *spelčên*, *rèspreič*, *respreìšên* (ausspannen, abspannen), *zàpreič*, *saprelšên* (einspannen, anspannen), *òdreič*, *odrelčên* (renuntiare), *sàreič se*, *sarelčên se* (labi in loquendo), *srèič*, *srelčên* (eloqui), *nàseič*, *naselčên* (caedendo parare), *òdseič*, *odselčên*, *òpseič*, *pòseič*, *prèseič*, *sàseič*, *sàseič*, *òstreič*, *ostrelšên*, *pòstreič*, *pòdstreič*, *sàsteič*, *sastelšên* (assequi), *dòteič*, *dotelčên* (assequi), *pòteič* (currere), *pròteič* (profluere), *stèič*, *stelčên* (effluere), *vtèič* (effugere), *sàteič* (accidere alcui), *dòvleič*, *dovlelčên*, *ìsvleič*, *òbleič*, *òdvleič*, *pòvleič*, *predòbleič*, *svlèič*, *sàvleič*, *prìseič*, *priselšên* (jurare).

Bilješke. 1. Glagol *mùoč* (posse) spreže se u prezentu ovako: *muòrên*, *muòrêš*, *muòrê*, *muòrêmo*, *muòrêšte*, *muòrejô*, u imperativu ima samo od svojih složenika ovake oblike: *pomuòze* ili *pomuòre*, *pomuòzemo* ili *pomuòremo*, *pomuòzete* ili *pomuòrete*.

2. U imperativu se mijenjaju grleni glasovi *g* i *k* pred glasom *e* (štok. *i*) u nepčane suglasnike *ž* i *č*. Glagol *òbleič* (induere) obično mijenja svoje *k* u *c* u imperativu: *oblelce*, *oblelcemo*, *oblelcete*. Katkad se *e* u imperativu gubi; onda imamo na pr. *relcmo*, *relcte* (pored *relčemo*, *relčete*).

c) 5. razdio. Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. koùnên	Množ.	1. koùnêmo
	2. koùnêš		2. koùnêšte
	3. koùnê		3. koùnejô

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. koùnemo
	2. koùne		2. koùnete
	3. —		3. —

Particip prezenta aktiva: koùnôč, a, e.
Particip perfekta aktiva: klêu, kléua, kleìlu.
Particip perfekta pasiva: klèit. kleìta, kleìtu.
Infinitiv: klèit.

Kao glagol *klèit* (exsecrari, — *klèit se* jurare) sprežu se i naglasuju njegovi složenici, koji premještaju naglas kao ` na prijedlog, ako prijedlog ima samoglas, u particípu perfekta akt. i pas. (samo u nom. sg. mušk. roda) i u infinitivu. Takovi su ovi složenici: *pròkleit*, *prokoùnên*, *vklèit*, *vkoùnên* ili *sàkleit*, *zakoùnên*.

Digitized by Google

Glagol *zèit* (sumere) spreže se ovako: prezent: *zàmên*, *zàmêš*, *zàmê*, *zàmêmo*, *zàmêšte*, *zàmejô*, ređe *zèmên*, *zèmêš* i t. d.; imperativ: *zàme*, *zàmemo*, *zàmete*, ređe *zème*, *zèmemo*, *zèmete;* part. perf. akt.: *zêu*, *zéua*, *zèllu;* part. perf. pas.: *zèit*, *zelta*, *zèltu.* Ovako se još sprežu i naglasuju glagoli: *snèit*, *snàmên* ređe *snèmên* (demere, auferre), *snèit*, *snàmên* ređe *snèmên* (eximere), *vjêt*, *vjàmên* ređe *vjèmên* (capere, prehendere). Part. perf. akt. od glagola *vjêt* glasi *vjêu*, *vjéua*, *vjèllu* ili *jêu*, *jéua*, *jèllu.* Glagoli *àbjêt*, *objàmên* i *prèjêt*, *prejàmên* (amplecti) sprežu se i naglasuju kao i glagol *vjêt*, samo što premještaju naglas kao ` na prijedlog u nom. sing. muškoga roda participa perfekta aktiva i pasiva i u infinitivu.

Ovako se sprežu i naglasuju još složeni glagoli: *pòčeit*, *pòčmên* ili *pòčnên*, *prìčeit*, *prìčmên* ili *prìčnên*, *sàčeit*, *sàčmên* ili *sàčnên* (incipere, inchoare), *òteit*, *òtmên* (capere, rapere), *pòpeit se*, *pòpnên se* (escendere), samo što u prezentu i u imperativu mjesto staroga ъ nemaju *e* ili *a*, već poluglas sasvim gube, a naglas premještaju u tim oblicima na prijedlog kao `.

Glagol *prìjêt* (accipere, — *prìjêt se* adhaerescere in alqua re) ima prezent *prèimên*, *prèimêš* i t. d. imperativ: *prèime*, *prèimemo*, *prèimete;* part. perf. akt.: *prìjêu*, *prijéua*, *prijèllu;* part. perf. pas.: *prìjêt*, *prijèlta*, *prijèltu.*

Glagol *žèit* (metere) pravi svoje oblike ovako: prezent: *žànjên*, *žànjêš* i t. d.; imperativ: *žànje*, *žànjemo*, *žànjete;* part. prez. akt. *žànjôč;* part. perf. akt.: *žèu*, *žèua*, *žèllu;* part. perf. pas.: *žèit*, *žèlta*, *žèltu.* Složenici ovoga glagola kao: *nàžeit*, *pòžeit* i t. d. premještaju naglas kao ` sa glagola na prijedlog u nominativu sing. muškoga roda participa perf. aktiva i pasiva i u infinitivu.

Glagol *nàdôt se* (inflari, tumere) pravi svoje oblike ovako: prezent: *nàdmên se*, *nàdmêš se* i t. d.; imperativ: *nàdme se* i t. d.; part. perf. akt. *nàdôu*, *nàdôua*, *nàdôlu se;* part. perf. pas. *nàdôt*, *nàdôta*, *nàdôtu.*

f) 6. razdio. Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. hmrên	Množ.	1. hmrémo
	2. hmrêš		2. hmréšte
	3. hmrê		3. hmrèjô

Digitized by Google

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. hmrèmo
	2. hmrè		2. hmrète
	3. —		3. —

Particip prezenta aktiva: hmrôč, a, e.
Particip perfekta aktiva: hmŕ'u, hmŕ'ua, hmŕlu.
Infinitiv: hmrèit ili hmŕt.

Kao složeni glagol *hmrèit* ili *hmŕt* (štok. *umrijeti)* sprežu se i naglasuju još i drugi složenici osnove *mer*, kao: *pòhmreit*, *pòhmrên*, *sàmreit* i t. d., koji premještaju naglas kao ` na prijedlog u svim onim oblicima, u kojima glagol *hmrèit* ima naglašen prvi slog naglasom ^, dotično prvi glas dvoglasa naglasom `, i u 2. licu sing. imperativa.

Ovako se sprežu i naglasuju još ovi složenici: *òtpreit* ili *òtprt*, *òtprên* (aperire), *sàpreit* ili *sàprt*, *sàprên* (claudere), *pozàpreit* ili *pozàprt* (claudere), *prèstreit* ili *prèstrt*, *prèstrên* (pandere, extendere, — sternere, insternere), *zàstreit* ili *sàstrt*, *sàstrên* (consternere), *prpreit* ili *prìprt* (premere, comprimere). Particip perf. pasiva od ovih glagola glasi: *òtprt*, *òtprta*, *òtprtu*, *prèstrt*, *prèstrta*, *prèstrtu*, *prprt*, *prprta*, *prprtu* i t. d.

Glagol *vrèit* (aestuare, fervere) pravi svoje oblike ovako: prezent: *vrên*, *vrêš*, *vrê*, *vrémo*, *vréšte*, *vrèjô;* imperativ: *vrè*, *vrèmo*, *vrète;* part. prez. akt.: *vrèjôč*, *a*, *e;* part. perf. akt.: *vrêu*, *vréua*, *vrèlu;* part. perf. pas.: *sàvreu*, *a*, *u*. Tako se još spreže i naglasuje i glagol: *srèit* (maturari) i složenici glagola *vrèit* i *srèit*, kao: *ìsvreit* (effundi), *zàvreit* (aestuare, fervere), *dòsreit* i *sàsreit* (maturari), koji premještaju naglas kao ` na prijedlog u svim onim oblicima, u kojima je glagolu *vrèit* naglašen prvi slog naglasom ^, dotično prvi glas dvoglasa naglasom `, i u 2. licu sing. imperativa.

Glagol *tŕt* (terere) pravi svoje oblike ovako: prezent: *tàrên*, *tàrêš*, *tàrê*, *tàrêmo*, *tàrêšte*, *tàrejô;* imperativ: *tàre*, *tàremo*, *tàrete;* part. prez. akt.: *tàrôč*, *a*, *e;* part. perf. akt.: *tŕ'u*, *tŕ'ua*, *tŕlu;* part. perf. pas.: *tŕt*, *a*, *u*. Tako se sprežu i naglasuju i složenici glagola *tŕt*, kao: *pòtrt*, *sàtrt*, *sàtrt se*, *zàtrt* i t. d., koji premještaju naglas ` na prijedlog u infinitivu i u nominativu sing. muškoga roda participa perfekta aktiva i pasiva.

Složeni glagol *nàdrt se* (impingi), pa glagol *žŕt* (vorare) i njegovi složenici kao *pòžrt*, *sàžrt* sprežu se i naglasuju u prezentu i

Digitized by Google

u imperativu kao glagol *vrèit* (dotično kao njegovi složenici), a u ostalim oblicima kao glagol *tȑt* (dotično kao njegovi složenici).

Složeni glagol *òdrt* (pellem detrahere) i *rèzdrt* (dilacerare) glase u prezentu *odèrên*, *rezdèrên* i t. d., u imperativu *odère*, *rezdère* i t. d.; part. perf. akt.: *òdr'u*, *odȑ'ua*, *odȑlu*; *rèzdr'u*, *rezdȑ'ua*, *rezdȑlu*; part. perf. pas.: *òdrt*, *odȑta*, *odȑtu*; *rèzdrt*, *rezdȑta*, *rezdȑtu*.

Glagol *mlèit* (molere) spreže se ovako: prezent: *mèiljên*, *mèiljêš*, *mèiljê*, *mèiljêmo*, *mèiljêšte*, *mèiljejô*; imperativ: *mèilje*, *mèiljemo*, *mèiljete*; part. prez. akt.: *mèiljôč*, *a*, *e*; part. perf. akt.: *mlèu*, *mlèua*, *mlèilu*; part. perf. pas.: *mlèit*, *mlèita*, *mlèitu*. Složenici ovoga glagola kao *nàmleit*, *òdmleit*, *zàmleit* zadržavaju na istom slogu isti naglas kao i jednostavni glagol *mlèit* osim u infinitivu i u nominativu sing. muškoga roda participa perfekta aktiva i pasiva, u kojim ga oblicima premještaju kao ` na prijedlog.

g) 7. razdio. Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. znòan	bôn	Množ.	1. znoàmo	bómo
	2. znòaš	bôš		2. znoàšte	bóšte
	3. znòa	bô		3. znòajô	bòdô

Imperativ:

Jedn.	1. —	—	Množ.	1. znòajmo	bòdemo
	2. znòaj	bòde		2. znòajte	bòdete
	3. —	—		3. —	—

Particip prezenta aktiva: znòajôč, a, e.

Particip perfekta aktiva: znàu, znàua, znoàlu; bêu, béua, beìlu.

Particip perfekta pasiva: znòan, a, u.

Infinitiv: znòat; beìt (pored: bèt).

Kondicional: *ben*, *beš*, *be*, *bemo*, *bešte*, *be* ili ređe *bin*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bište*, *bi* (enklitike).

Složenici glagola *znòat* (scire) premještaju naglas kao ` na prijedlog u prezentu singulara i u 3. licu pl., u imperativu, u nominativu sing. muškoga roda participa perfekta aktiva, u svim oblicima participa perf. pasiva i u infinitivu. Takovi su složenici ovi: *dòznoat* ili *izèznoat*, *rezèznoat*, *pòznoat*, *prepòznoat* ili *spòznoat* itd.

Glagol *dàt* (dare) spreže se i naglasuje ovako: prezent: *dân*, *dâš*, *dâ*, *dámo*, *dášte*, *dàjô* (pored *dòan*, *dòaš*, *dòa*, *doàmo*, *doàšte*);

Digitized by Google

imperativ: *dâj, dâjmo, dâjte;* part. prez. akt.: *dàjôč, a, e;* part. perf. akt.: *dàu, dàua, dàlu;* part. perf. pas.: *dân, a, u.* Složenici premještaju naglas kao ` na prijedlog u svim oblicima, u kojima je na prvom slogu naglas ^, u infinitivu i u nominativu sing. mušk. roda participa perf. aktiva. Takovi su ovi složenici: *ìzdat, ìzdat se, òbdat* ili *òdat, pòdat, prèdat, pròdat* i t. d.

Glagol *pèt* ili *pèit* (bibere) spreže se i naglasuje ovako: prezent: *pèjên, pèjèš, pèjê, pèjêmo, pèjêšte, pèjô,* ređe *pìjên* i t. d.; imperativ: *pêj, pêjmo, pêjte* ređe *pîj* i t. d.; part. prez. akt. *pèjôč, a, e,* ređe *pìjôč;* part. perf. akt. *pèu, pèua, pèilu;* part. perf. pas. *pèit, pèita, pèitu.* Složenici onoga glagola premještaju naglas kao ` na prijedlog u imperativu, u nominativu sing. mušk. roda participa perfekta aktivnoga, u svim oblicima participa perf. pasivnoga i u infinitivu. Takovi su ovi složenici: *ìspet, nàpet se* ili *òpet se, pòpet, ponàpet se, prìpet se, zàpet.*

Kao glagol *pèt* ili *pèit* (i kao njegovi složenici) sprežu se ovi jednostavni glagoli: *lèt* ili *lèit, lèjên* (fundere), *šèt* ili *šèit, šèjên* (suere), *vèt* ili *vèit, vèjên* (nectere) i ovi složeni glagoli: *ìzlet, rèzlet, sàšet, nàvet, prìvet, zàvet, nàbet* (n. pr. *pùoško), òdbet* (dejicere), *pòbet* (concidere, — *pòbet se,* confligere), *prèbet* (frangere), *prbet* (adfigere), *prdbet* (perfringere, erumpere), *vbèt* (necare), *zàbet* (immittere), *dòbet* (prez. *dobèjên* i *dòbên,* accipere), *òtkret* ili *òtkreit* (prez. *otkrèjên* i *òtkrên,* detegere, retegere), *prèskret* ili *prèskreit* (prez. *preskrèjên,* abdere), *skrèt* ili *skrèit* (prez. *skrèjên,* abscondere), *sòkret* ili *sòkreit* (prez. *sokrèjên* i *sòkrên,* detegere, retegere, — *sòkret se,* caput aperire), *pòkret* ili *pòkreit* (prez. *pokrèjên* i *pòkrên,* contegere), *vmèt se* (prez. *vmèjên se,* lavare) i t. d.

Glagol *čỳt* (audire) spreže se i naglasuje ovako: prezent: *čỳjên, čỳjêš, čỳjê, čỳjêmo, čỳjêšte, čỳjejô;* imperativ: *čỹj, čỹjmo, čỹjte;* part. prez. akt.: *čỳjôč, a, e;* part. perf. akt.: *čỳu, čỳua, čỳlu;* part. perf. pas. *čỳven, a, u.* Složenici premještaju naglas kao ` na prijedlog u imperativu, u nominativu sing. muškoga roda participa perf. aktiva i u infinitivu. Takovi su: *dòčyt* (inaudire, exaudire), *zàčyt* (exaudire). — Tako se sprežu i naglasuju i složenici: *òbut* (induere calceos) i *sòzut* (exuere calceos).

Glagol *smèit* (audere) spreže se i naglasuje ovako: prezent: *smèin, smèiš, smèi, smèimo, smèište, smèjô;* imperativ: *smèi, smèimo, smèite;* part. perf. akt.: *smèu, smèua, smèilu.*

Glagoli *stàt* (stare) i *dèt* (ponere) sprežu se i naglasuju ovako: prezent: *stànên, dèinên, stànêš, dèinêš, stànê, dèinê, stànêmo,*

Digitized by Google

dèinêmo, *stànêšte*, *dèinêšte*, *stànejô*, *dèinejô*; imperativ: *stàne*, *dène*, *stànemo*, *dènemo*, *stànete*, *dènete*; part. perf. akt.: *stàu*, *stàua*, *stàlu*, *dèu*, *dèua*, *dèilu*; part. perf. pas.: *dèit*, *a*, *u*. Tako se sprežu i naglasuju i njihovi složenici uz poznate promjene, kao: *dòstat se* (adipisci), *nàstat* (incipere, — fieri), *òstat* (permanere), *pòstat* (fieri), *ponèstat* (evanescere), *prèstat* (desinere), *prìstat* (consentire), *rèstat se* (discedere), *sàstat se* (congredi), *vstàt se* (surgere), *zèstat se* (congredi), *sàdet se* (adhaerescere) i t. d.

Glagol *ìt* (ire) spreže se i naglasuje ovako: prezent: *ìdên*, *ìdêš*, *ìdê*, *ìdêmo*, *ìdêšte*, *ìdejô*; imperativ: *ìde*, *ìdemo*, *ìdete*; part. prez. akt.: *ìdôč*, *a*, *e*; part. perf. akt. pravi se od osnove шьд (kako je kod prvoga razdjela ove vrste rečeno): *šôu*, *šuà*, *šlù*. Kad se ovaj glagol složi s prijedlozima, koji se svršuju na samoglas, kao: *do*, *iza*, *na*, *oba*, *po*, *pro*, *reza*, *sa*, *za* i t. d., onda se glas *i* mijenja u *j*. Prema tomu glase složenici glagola *ìt*: *dójt*, *dôjdên*, *izájt*, *ìzâjdên*, *nájt*, *nâjdên*, *obájt*, *òbâjdên*, *pójt*, *pôjdên*, *popójt*, *pòpôjdên*, *prójt*, *prôjdên*, *rezâjt*, *rèzâjdên*, *sájt*, *sâjdên*, *zájt*, *zâjdên* i t. d. Glagol *preìt* (postalo od *pri-ìt*, advenire) ima ove oblike: prezent: *prèidên*, *prèidêš*, *prèidê*, *prèidêmo*, *prèidêšte*, *prèidejô*, imperativ: *prèide*, *prèidemo*, *prèidete*; part. perf. akt.: *prìšôu*, *prìšua*, *prìšlu*. Pored oblika *pójt* govori se i *péjt*, čemu glasi prezent: *pên*, *pêš*, *pê*, *pémo*, *péšte*, *pèjô*, imperativ: *pêj*, *pêjmo*, *pêjte*. Za prezent dolaze od istoga glagola i ovi oblici: *pùdên*, *pùdêš*, *pùdê*, *pùdêmo*, *pùdêšte*, *pùdejô*, a za imperativ oblici: *pèjde*, *pèjdemo*, *pèjdete* ili *pède*, *pèdemo*, *pèdete*.

O participu perfekta aktiva svih složenika glagola *ìt* govori se kod glagola prvoga razdjela ove vrste u 3. bilješci.

B) Glagoli II. vrste.

Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. žuòknên	Množ.	1. žuòknêmo
	2. žuòknêš		2. žuòknêšte
	3. žuòknê		3. žuòknejô

Imperativ.

Jedn	1. —	Množ.	1. žuòknemo
	2. žuòkne		2. žuòknete
	3. —		3. —

Digitized by Google

Particip perfekta aktiva: žuòknyu, žuòkneua, žuòknelu.
Particip perfekta pasiva: žuòknet, žuòkneta, žuòknetu.
Infinitiv: žuòknet.

Glagoli II. vrste ne prave participa prezenta aktiva.

Ovi se glagoli naglasuju ovako:

1. imadu naglas ` na prvom slogu u svim oblicima: Takovi su: *bȑcnet* (calce percutere), *cùknet*, (trahere, pertrahere), *čùčnet se* (conquiniscere), *kỳšnet* (osculari), *dỳhnet* (spirare), *lùpnet* (percutere), *màknet* (movere), *prdnet* (pedere), *pùknet* (pulsare, tundere, — frangi, rumpi), *pljùnet* (spuere), *sȑknet* (sorbere), *svànet* (obično samo u 3. licu singulara: lucescit), *tàknet* (tangere), *tȑknet* (pulsare, percutere), *vȑgnet* (ponere), *vȑnet* (convertere, restituere, — *vȑnet se* reverti), *vùhnet* (stringere, praestringere). Složeni ovakovi glagoli zadržavaju isti naglas na istom slogu, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli. Takovi su: *pocùknet* (protrahere), *počùčnet* (conquiniscere), *zdỳhnet* (ingemiscere), *zafûčnet* (sibilare), *pogỳnet* (perire), *sgỳnet* (evanescere), *progùtnet* (vorare), *nahrỳnet* (incurrere), *premàknet se* (loco movere), *prmàknet* (admovere, *prmàknet se*, accedere), *odmàknet*, *osmàknet* (elabi), *ispùknet* (evellere), *spùknet* (evellere), *posàhnet* (marcescere), *posȑknet* (paululum sorbere), *vtàknet* (infigere), *pretȑgnet* (frangere), *prevȑgnet* (transponere), *prvȑgnet* (adjicere), *odvȑnet* (avertere), *svȑnet* (evertere), *obȑnet* (convertere), *prevȑnet se* (everti), *povȑnet* (reddere), *povȑnet se* (reverti), *zavȑnet* (devorare), *povùhnet* (praestringere), *požđròknet* (devorare).

Kad ovakovi složenici gube u osnovi samoglasnik, onda se premješta naglas ` na prijedlog, kao u: *ògnet se* (decedere), *prìgnet se* (caput demittere).

2. imadu naglas ' na prvom slogu u svim oblicima; ako je u prvom slogu dvoglas, onda imadu drugi glas dvoglasa naglašen naglasom '. Ovakovi su glagoli: *breînet se* (curare), *cvŕknet* (alapam dare), *čeîpnet se* (conquiniscere), *deîgnet* (tollere), *dúrnet* (offendere, illidere), *gúrnet* (offendere), *kleîknet* (in genua procumbere), *kreînet* (abire), *leîgnet* (decumbere), *meîtnet* (ponere), *muòknet* (mugire), *páhnet* (trudere), *peîknet* (mordere, pungere), *peîpnet* (attrectare, contrectare), *pỳhnet* (flare), *reînet* (trudere), *reîtnet se* (calcitrare), *šeîknet* (caedere, crepitare), *teîknet* (tangere), *túrnet* (offendere, protrudere), *treîsnet* (concutere), *zeînet* (os aperire), *žuòknet* (cornibus ferire, petere). Složeni ovakovi glagoli zadržavaju u svim oblicima isti naglas na istom slogu, na kojem ga imadu i jednostavni gla-

Digitized by Google

goli. Takovi su: *pobeìgnet* (fugere), *počeìnet* (conquiescere), *podeìgnet*, *sdeìgnet*, *podúrnet* (impellere), *pogeìnet* (perire), *zgeìnet* (evanescere), *vgásnet* (exstinguere), *vgreìznet* (admordere), *zagreìznet* (admordere, gustare), *resgŕnet* (pandere, expandere), *zagŕnet* ili *zaogŕnet* (injicere), *sakeìhnet* (sternutare), *otkeìnet* (deripere), *reskeìnet* (rumpere, disjicere), *skeìnet* (detrahere), *vkeìnet se* (vires nimis intendere, nimis frangi), *otkreìnet se* (se vertere, se convertere), *reskreìnet* (versare), *pokleìknet se* pored *pokljèknet* (in genua procumbere), *podmeìtnet* (supponere), *premeìtnet se* (mutari), *vmoùknet* (tacere), *pomuògnet* (adjuvare), *sneìknet* (evanescere), *vpeìknut* (mordere, pungere), *popeìknet se* (pedem offendere, vestigio falli), *respreìgnet* (ausspannen, abspannen), *sapreìgnet* (einspannen), *opáhnet* (caedere), *napýhnet* (inflare, — tumescere, intumescere), *poslóhnet* (parere alcui), *odreìnet* (detrudere), *dosteìgnet* ili *steìgnet* (assequi), *isteìgnet* (extrahere), *nateìgnet* (attrahere, adstringere), *poteìgnet* (trahere, destringere, — *poteìgnet se* venire), *resteìgnet* (distendere), *zateìgnet* (in aliud tempus proferre), *prteìsnet* (apprimere), *steìsnet* (comprimere, condensare), *vteìsnet* (affigere, inserere), *stróhnet* (putrescere, putrefieri), *doveìknet* (acclamare), *saveìknet* (clamare), *sveìknet se* (placere), *zažveìžnet* (sibilare).

3. Glagoli *koráknet* (gradi) i *kukureìknet* (cantum edere) zadržavaju naglas ′ u svim oblicima na onom slogu, na kojem ga imadu u infinitivu.

Bilješka. Particip perfekta aktiva prave neki glagoli (koji imadu pred znakom ove vrste *ne* = st. slov. нѣ grlene suglase *g* ili *k)* i prema glagolima I. vrste 4. razdjela.

C) Glagoli III. vrste.

Delničko narječje ne razlikuje u toj vrsti razdjela, već se svi glagoli jednako sprežu, i to:

Prezent.

Jedn.	1. gòrên	Množ.	1. gòrêmo
	2. gòrêš		2. gòrêšte
	3. gòrê		3. gòrejô

Imperativ.

Jedn.	1. —	Množ.	1. gòreimo
	2. gòrei		2. gòreite
	3. —		3. —

Digitized by Google

Particip prezenta aktiva: gòrêč, a, e.
Particip perfekta aktiva: gòreu, gòreiua, gòreilu.
Particip perfekta pasiva: zgòren, a, u
Infinitiv: gòreit.

Ovi se glagoli naglasuju ovako:

1. imadu naglas ` na prvom slogu u svim oblicima: Takovi su glagoli: *bòleit* (dolere), *dèžjet* (pluere), *dȑčat* (currere), *dȑžat* (tenere), *gòreit* (ardere), *gȑmeit* (tonare), *jìmeit* (habere), *stàreit* (senescere), *tȑpeit* (pati), *pȑdeit* (pedere), *sȑbeit* (prurire), *smȑdeit* (male olere, foetere), *vìdeit* (videre), *vȑteit* (vertere), *vòleit* (malle), *vȑveit* (confluere). Složeni ovakovi glagoli zadržavaju naglas ` na istom slogu, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli, u svim oblicima. Takovi su: *obòleit*, *zbòleit*, *zadȑžat*, *pogòreit* ili *zgòreit*, *rezgòreit*, *zagȑmeit*, *okòpneit*, *dodȑčat*, *popȑdeit*, *zasmȑdeit*, *ostàreit*, *potȑpeit* i *potȑpeit se* (quiescere, expectare), *pretȑpeit* (perpeti), *rezòmeit* (intelligere), *dozvòleit* (concedere), *nājvòleit* (maxime velle), *prvòleit* (consentire), *zavòleit* (diligere, amare), *zvòleit* (velle, placere), *zavȑteit se*, *dovȑveit* ili *navȑveit*.

2. imadu naglas ´ na prvom slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *beìžat* (fugere), *beìlet* (albescere), *bléjat* (balare), *buòjat se* pored *bât se* (timere), *cveìlet* (lamentari), *deìšat* (olere), *gúdeit* (violina canere), *keìpet* (redundare, — fervere), *kreìčat* (clamare), *leìtet* (volare), *leìžat* (cubare), *moùčat* (tacere), *seìdet* (sedere), *veìset* (pendere), *žeìlet* (cupere), *žeìvet* (vivere). Složeni glagoli zadržavaju isti naglas ´ na istom slogu, na kojem ga imaju i jednostavni glagoli, u svim oblicima. Takovi su: *prebeìžat*, *rezbeìžat se*, *pobeìlet*, *rezbeìlet*, *nabuòjat se*, *pobuòjat se*, *zacveìlet*, *začuòtet* (sentire), *oguàdnet* (esurire), *zagúdeit*, *zakeìpet*, *zakreìčat*, *doleìtet*, *odleìtet*, *preleìtet*, *saleìtet*, *zaleìtet se*, *zleìtet*, *preleìžat*, *namoùčat se*, *zamoùčat*, *naseìdet se*, *obeìset se*, *zažeìlet*, *ožeìvet*, *prežeìvet*, *prežeìvet se* (vitam ducere).

3. Glagoli *zeleìnet* (virescere), *počrleìnet* (rubefacere, — *počrleìnet se*, erubescere), *oseruòtet* ili *poseruòtet* (orbum fieri) zadržavaju isti naglas, koji imadu u infinitivu, u svim oblicima.

Bilješke. 1. Glagol *tèit* (velle) spreže se i naglasuje ovako: prezent: *čô*, *čêš*, *čê*, *čémo*, *čéšte*, *čèjô*, negativno: *nè čô*, *nè čêš* ili *nèč*, *nè čê*, *nè čmo*, *nè šte*, *nè tê*; part. perf. akt.: *tòu*, *tuà*, *tlù*, pl. *tlè*, *tlè*, *tuà*. Prezentski oblici ovoga glagola obično su enklitični.

2. Glagol *stòjat* (stare) spreže se i naglasuje ovako: *stòjên*, *stòjêš*, *stòjê*, *stòjêmo*, *stòjêšte*, *stòjejô*; imperativ: *stôj*, *stôjmo*, *stôjte*; part. prez. akt.: *stòjêč*, *a*, *e*; part. perf. akt. *stòjau*, *stòjaua*, *stòjalu*.

Digitized by Google

3. Suoblik glagolu *buòjat se* (timere): *bât se* ima još samo part. perf. akt. *bâu se, báua se, bálu se.* Od glagola *buòjat se* glasi imperativ *bùoj se, bùojmo se, bùojte se.*

4. U infinitivu *ei* mjesto staroga *ѣ* imaju samo oni glagoli, koji imaju u predzadnjem slogu samoglasnik; koji pak imaju dvoglas u tome slogu, oni imaju uvijek čisti glas *e.* Isto tako imaju i u imperativu *ei* samo glagoli, koji imaju i u infinitivu *ei* (mjesto *ѣ*), oni pak, koji imaju u infinitivu čisti glas *e*, imaju ga i u imperativu; ispor. *gòreit* (inf.), *gòrei* (imper.), *beìlet* (inf.), *beìle* (imper.).

5. Glagol *spàt* (dormire) sprežе se i naglasuje ovako: prezent: *spèin, spèiš, spèi, speìmo, speìte, spèjô;* imperativ: *spèi, spèimo, spèite;* part. prez. akt.: *spéč, a, e;* part. perf. akt.: *spâu, spáua, spálu.* Tako se sprežu i naglasuju uz poznate promjene u naglasu i složenici glagola *spàt,* kao: *pòspat, prèspat, sàspat, posàspat.*

6. Particip prezenta aktiva od glagola *gòreit, keìpet* glasi *gòrêč, keìpêč* i *gòrôč, keìpôč.*

D) Glagoli IV. vrste.

Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. puàtên	Množ.	1. puàtêmo
	2. puàtêš		2. puàtêšte
	3. puàtê		3. puàtejô

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. puàtemo
	2. puàte		2. puàtete
	3. —		3. —

Particip prezenta aktiva: ròdêč, a, e.

Particip perfekta aktiva: puàteu, puàteua, puàteilu; pl. puàteile (m. i ž. r.) puàteua (s. r.).

Particip perfekta pasiva: puàčen, a, u.

Infinitiv: puàtet.

Ovi se glagoli naglasuju ovako:

1. imadu naglas ` na prvom slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *bàvet* (morari, degere), *bòret se* (certare), *bròdet* (navigare), *čỳdet se* (mirari), *dvòret* (famulari, ministrare), *dòjet* (mammam praebere), *fàlet* (errare, deesse), *fìnet* (finire), *gàdet se* (fastidire), *gàzet* (vadere), *gnòjet* (stercorare), *gòjet* (colere), *gòjet se* (coli, saginari), *gònet* (agitare), *gràbet* (arripere), *grlet* (amplecti, — *grlet*

Digitized by Google

se in vicem se amplecti), *hàsnet* (prodesse), *hìtet* (jacere), *hòdet* (ire), *jàdet* (aegre facere), *jàdet se* (indignari, stomachari), *jàgmet* (rapere), *jàšet* (equitare), *kòset* (metere, foenum secare), *kròjet* (secare ad formulam), *kròpet* (spergere), *kŕstet* (baptisare), *kỳpet* (emere), *màšet* (sacra procurare), *mìslet* (cogitare), *mòčet* (cruciare), *mŕvet* (comminuere, conterere), *nỳdet* (offerre), *nòret* (nugari, ineptire), *nòset* (portare), *pàset* (attendere), *pèstet* (mittere), *plùšet* (sustinere stivam), *pòjet* (praebere potum), *pràtet* (comitari), *pràtet se* (migrari), *pràvet* (facere, dicere), *pŕtet se* (ascendere), *pùšet* (fumare), *ránet* (vulnerare), *ròbet* (latrocinari), *ròdet* (parere), *ròset* (irrorare), *rỳšet* (diruere), *sljỳšet* (servire), *sŕdet* (aegre facere), *sŕdet se* (irasci), *strášet* (terrere), *stàvet* (ponere), *stòret* (facere), *sỳšet* (siccare), *škròpet* (spergere), *tòpet* (demergere in aqua), *trèfet* (tangere, invenire), *tròšet* (expendere), *vŕšet* (facere, — terere frumentum), *vŕšet se* (esse, fieri), *vèdret* (percutere), *vùčet* ili *vỳčet* (docere, — *vùčet se* discere), *sòret* (maturari), *žènet* (procurare uxorem), *žènet se* (uxorem ducere), *žỳret se* (festinare), *vàdet* (docere, — *vàdet se* discere). Složeni glagoli zadržavaju isti naglas ` na istom slogu, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli, u svim oblicima. Takovi su: *dobàvet* (procurare), *obàvet* (exsequi, conficere), *prbàvet* (parare, afferre), *sbàvet* (exsequi, conficere), *zabàvet* (occupare, occupatum tenere), *prebròdet*, *zabŕtvet* (obturare), *začỳdet se*, *podvòret*, *zdòjet* ili *nadòjet*, *pofàlet*, *prefàlet* (deesse), *sfàlet* (deficere, restare), *ufàtet* (capere), *zafàtet* (prehendere, apprehendere), *pogàzet*, *nagnòjet* ili *pognòjet*, *dogòdet se*, *pogòdet se* (pacisci), *vgòdet* (satisfacere), *odgòjet* (educare), *nagràbet*, *pogràbet*, *pogràbet se* (luctari, colluctari), *zagràbet* (haurire), *zgràbet* (apprehendere), *ogŕlet*, *zagŕlet*, *pogỳbet* (amittere), *sgỳbet* (amittere), *prehìtet* (evertere), *prehìtet se* (mutari), *nahòdet se*, *pohòdet*, *rezjàdet* ili *rezjèdet se* (irasci, ira incendi), *pojàgmet se*, *zajàšet*, *pokljàčet* (conculcare), *nakòset*, *pokòset*, *nakòtet* (parere, fetum ponere), *skròjet* (secare ad formulam), *pokròpet* (aspergere), *okŕstet*, *otkỳpet*, *skỳpet* (colligere), *odmàšet* (deo supplicare), *domìslet se*, *izmìslet* ili *smìslet*, *namìslet*, *pomìslet*, *premìslet*, *rezmìslet*, *smìslet*, *zamìslet*, *izmòčet* ili *namòčet* (discruciare, — labore acquirere), *namòčet* (intingere in aqua), *smòčet* (humidum facere), *vmòret* (interficere), *hmòret se* (defatigari), *omràzet* (odium concitare), *omŕvet* (comminuere, conterere), *ponỳdet* (offerre), *ponòret*, *nanòset se*, *podnòset*, *zanòset*, *popàret* (aqua ferventi perfundere), *spàret* (aqua ferventi resolvere), *opàzet*, *popàzet*, *prpàzet*, *spàzet*, *zapàzet*, *napèstet* (immitere), *popèstet*

Digitized by Google

(remittere), *spèstet* (demittere), *napòjet*, *respòret* (secare, persecare), *dopràtet*, *otpràtet*, *ispràvet* (corrigere), *napràvet* (facere), *otpràvet* (mittere, dimittere), *prenapràvet se* (mutari), *prpràvet* (parare), *spràvet* (ponere), *opŕtet* (imponere), *spŕtet se* (erepere), *zapùšet*, *isránet*, *poròbet*, *poròdet* (parere), *poròdet se* (nasci), *obròdet* (fructus ferre, reddere), *priròdet* (accrescere), *porỳšet se*, *srỳšet*, *dosljỳžet*, *nadosljỳžet*, *posljỳžet*, *zasljỳžet*, *osòvet* (erigere, arrigere), *resŕdet se*, *nastàvet* (ponere), *ostàvet* (relinquere), *postàvet*, *prstàvet*, *zastàvet*, *prestràšet se*, *zastràšet*, *posỳšet*, *pošlkròpet*, *potòpet*, *vtòpet*, *potrèfet* (contingere, invenire), *potròšet*, *stròšet*, *stvòret*, *potvòret* (accusare injuria), *pretvòret* (immutare), *zatvòret* i *pozatvòret* (claudere), *navàdet se* (discere), *'zvadet* (educere), *'zvàdet se* (perfungi tirocinio), *povàdet se* (jurgio contendere), *svàdet* ili *zavàdet* (discordiam concitare), *obàlet* (dejicere), *navàlet* (adoriri, aggredi), *'zvàlet se* (excidere), *prevàret* (fallere), *zvŕšet* (ad finem perducere), *navùčet* (addiscere, perdiscere), *prvùčet se* (consuescere), *'zvùčet* (perdiscere, — *'zvùčet se* perfungi tirocinio), *dozòret* (maturari), *požàlet* (poenitere), *sažàlet se* (misereri, commisereri), *ožènet*, *požènet*, *pržènet* (accipere ab uxore dotis nomine), *požŕdet* (baculo percutere).

2. imaju naglas ˆ na prvom slogu u prezentu, imperativu i participu perfekta pasiva, a u ostalim oblicima ´ na istom slogu. Takovi su glagoli: *bátret* (animare), *bácet* (jacere), *bránet* (defendere, impedire), *brázdet* (sulcare), *bruòjet* (numerare), *býdet* (excitare e somno, *býdet se* somno excitari), *cèilet* (n. pr. *ràna cèilê*, vulnus sanatur), *cènet* (aestimare), *cúret* (manare), *čeìpet* (subsidere, considere humi), *dávet* (jugulare), *dèllet* (dividere), *drážet* (excitare, irritare), *fálet* (laudare), *gáset* (exstinguere), *gnjávet* (collidere), *grèšet* (peccare), *guàdet* (mulcere), *guàset se* (adventum praenunciare), *gruòzet se* (minari), *guòstet se* (convivari), *(h)ránet* (alere, — *(h)ránet se* sustentari), *jávet* (indicare, edere), *kádet* (fumigare), *kánet* (animo proponere), *krátet* (arcere), *krèlvet* (accusare), *kuàtet se* (vagari), *kuòpet* (pulsare, ferire), *kúret* (calefacere, incendium facere), *kváret* (corrumpere), *loàtet se* (aggredi), *ljúbet* (amare), *ljuòtet* (aegre facere), *ljuòtet se* (irasci), *mèlret* (metiri), *mèlset* (depsere), *mèltet* (pecunia corrumpere), *moàmet* (allicere), *moàret* (occupatum esse, studere), *moàstet* (pinguedine imbuere), *mŕset* (vesci carnibus), *mótet* (allicere, illicere), *muàtet* (frumentum terere), *muòlet* ili *muòlet se* (precari), *nuòčet* (pernoctare), *pálet* (incendere, accendere), *páščet se* (festinare), *pèllet* (serrā secare), *proàšet* (pulverem excitare), *puàšet* (terrere), *puòstet* (jejunium ser-

Digitized by Google

vare), *puàtet* (solvere), *puàzet* (repere), *roàbet* (opus esse, debere), *roàdet* (laborare), *reìdet* (praeparare), *reìšet se* (liberare se), *róbet* (limbare), *seìlet* (cogere), *seìlet se* (commigrare), *seìtet* (admonere), *seìtet se* (reminisci), *snoàšet* (purgare), *soàdet* (serere), *sódet* (judicare), *skuòčet* (salire), *sroàmet se* (pudere), *sreìtet* (obviam fieri), *stroàžet* (vigilare), *spoàset* (servare), *sveìtet* (lumen praeferre), *tuòčet* (fundere), *troàžet* (quaerere), *týžet* (accusare), *uòmet* (frangere), *uòpet* (percutere), *uòvet* (capere, venari), *uòžet* (ponere), *voàbet* (allicere), *vuòdet* (ducere), *vuòset* (vehere), *vuòzet se* (vehi), *vroàtet se* (reverti), *zguònet* (campanam pulsare), *žeìret* (glandibus saginare), *žuòljet* (callum facere). Složeni ovakovi glagoli zadržavaju naglas ′ na prvom slogu glagolske osnove u onim oblicima, u kojima ga imadu na tom mjestu jednostavni glagoli, a u onim oblicima, u kojima imadu jednostavni glagoli na prvom slogu glagolske osnove naglas ˆ, premještaju ga kao ` na prijedlog, ako prijedlog ima samoglasnik, a na prvom slogu glagolske osnove ostavljaju znak duljine ˆ. Takovi su: *rezbátret* (exhilarare alqm), *zbácet*, *obránet*, *odbrázdet*, *izbruòjet* ili *'zbruòjet*, *nabruòjet*, *prebruòjet*, *zbruòjet*, *zabuòdet* (itinere deerrare), *prebýdet*, *zbýdet*, *sprebýdet*, *zaceìlet*, *zaceìnet*, *počŕnet* (nigrum facere), *prečŕnet se* (*prèčr̂nê me se* oculi caligant), *zadávet*, *rezdánet se* ili *rezdı́net se* (lucescere, illucescere, dilucescere), *odeìlet*, *podeìlet*, *rezdeìlet*, *zdrápet* (lacerare), *rezdrážet* (irritare), *podúšet* (trucidare), *predúšet* (perfringere, perrumpere), *pofálet se* (gloriari), *zafálet se* (gratias agere), *pogáset*, *zgnjávet*, *zgneìčet* (condepsere), *zagreìšet*, *nagroàdet* (praemium dare), *ogroàdet* (circumsaepire), *pregroàdet* (distinguere), *sagroàdet* ili *zagroàdet* (aedificare), *poguàdet*, *rezguàset* (pronunciare), *naguòstet se* (convivari), *poguòstet*, *zagruòzet se*, *zagúšet* (necare), *nahránet*, *othránet*, *prehránet*, *pojávet*, *pokádet*, *zakádet se*, *zakálet* (turbare), *nakánet*, *prkeìlet* (agglutinare), *prkrátet*, *pokreìvet*, *prkuàtet se* (pervagari), *nakuònet se* (caput inclinare), *pokuònet se* (caput inclinare), *pokuòpet* i *zakuòpet* (operire, contegere), *skuòpet* (n. pr. *róke*, t. j. sklopiti ruke), *zakúret* (calefacere), *pokváret*, *sleìpet* (conglutinare), *obljúbet* (deosculari), *poljúbet* (osculari), *zaljúbet se*, *naljuòtet se* i *rezljuòtet se*, *izmeìret* ili *'zmeìret*, *nameìret se*, *odmeìret*, *zameìret se*, *izmeìnet*, *premeìnet*, *zmeìnet* (permutare), *primeìret se* (requiescere), *zmeìset* ili *zameìset* (depsere), *premeìstet se* (transmigrare), *namoàmet*, *zanemoàret*, *namótet* (allicere), *nadmódret* (dolo capere), *pomuàdet* (juveniles annos reddere), *zmuàtet* (frumentum deterere), *zamúljet* (alluviare), *izmuòlet* ili *'zmuòlet*,

*

Digitized by Google

pomuòlet se, *vmuòlet se*, *zamuòlet*, *prenuòčet*, *opálet*, *vpálet*, *zapálet*, *popáščet se*, *speìlet*. *prpeìtet se* (accidere, evenire), *opleìnet* (expilare, spoliare), *napótet* (edocere, monere) pored *napuòtet*, *napoùnet*. *zapoùnet* (implere), *spoùnet* (explere, — *spoùnet se* finire), *dopreìmet* (adducere), *otpreìmet* (dimittere), *spreìmet* (parare, apparare), *ispruòset* ili *'spruoset* (rogare, petere), *opruòstet* (liberare, solvere), *zapruòset* (rogare), *opuàšet* (deterrere), *popuàšet se*, *prepuàšet se*, *vpuàšet se*, *nadopuàtet* (exsolvere, persolvere), *spuàtet* (persolvere), *ispuòstet* ili *'spuòstet* (jejunium servare), *nareìdet* (facere, — *nareìdet se* pacisci, depacisci), *odreìdet* (decernere), *prireìdet* (parare), *rezreìdet* (ordinare), *vreìdet*, *izroàbet* ili *'zroàbet* (adhibere), *naróčet* (convenire jubere, faciendum curare), *poróčet* ili *sporóčet* (certiorem facere), *poróčet se* ili *zaróčet se* (sponsalia facere), *zróčet* (tradere), *prseìlet* (cogere), *preseìlet se* (commigrare), *doseìtet se*, *oseìtet*, *dokuòčet*, *iskuòčet*, *preskuòčet*, *zaskuòčet*, *osnoàžet*, *nasoàdet* (imponere, incubare), *posoàdet* (serere, plantare, — *se*, considere), *dosódet*, *opsódet*, *osódet* (dijudicare), *posódet* (mutuari), *nastoànet se* (sedem deligere), *posuàstet se* (voluptatem capere, percipere), *nasuònet* (applicare), *prsuònet* (apponere, applicare), *osveìtet se* (ulcisci), *rešeìret* (dilatare), *posuòlet* (sallire), *potroàšet*, *našpeìčet* (infigere), *naškuòdet* (nocere), *potŕdet* (confirmare), *satŕdet* (obturare, oppilare), *potródet se* (laborem suscipere), *satúlet* (mugire, rudere), *potýžet se* (conqueri), *restýžet se* (dolere), *oduòčet* (decernere), *rezuòčet se* (sejungi, disjungi), *obuòpet* (putamen detrahere), *izuàset* (exire), *oduàset* (abire, discedere), *oduòmet*, *pouomèt*, *preuòmet*, *nauòvet*, *pouòvet*, *vuòvet* (excipere, apprehendere), *zauòpet* (collidere), *nauòžet* (imponere, — *ògьjnj nauòžet*, incendium facere), *pouòžet* (ponere), *suòžet* (componere), *zauòšet* (oppignerare, — *kòmâd krỳha zauòžet* fragmentum panis gustare, degustare), *obeìset* (suspendere), *poveìret* (concredere), *poveìset* (efferre), *zveìset* (tollere, attollere), *navoàbet* ili *prvoàbet*, *povroàtet se*, *ozdroàvet*, *pozdroàvet*, *odzguònet*, *pozguònet*, *zazguònet* (sonare, campanam pulsare), *sьžoàret* (candefacere).

3. imaju naglas ′ na prvom slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *bleìščet se* (splendere), *gneìlet* (putrescere), *keìset* (acidum facere), *mŕzet* (odisse), *noàglet* (festinare), *púzet* (repere, reptare), *sneìžet* (ningere), *škŕbet* (consulere, prospicere alcui rei), *škreìpet* (stridere), *tájet* (celare), *tŕžet* (mercaturam exercere), *vreìdet* (valere, — magni pretii esse). Složeni ovakovi glagoli imadu naglas ′ na prvom slogu glagolske osnove u svim oblicima. Takovi su:

Digitized by Google

zьblèščet se, *zgnèllet*, *zakelset*, *okrèlpet* (firmare), *zьmŕzet* (invisum facere), *smèllet se* (misereri), *zьnoàglet se* (properare), *dopúzet*, *oslèlpet* (oculis capi), *zaslèlpet*, *prškŕbet* (parare), *zaškrèlpet* (stridere), *vtájet* i *zatájet*, *stŕžet* (divendere, distrahere), *zьvrèldet* (merere).

4. imadu naglas ` na drugom slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *buogàtet se* (divitem esse), *buràvet* (degere, vivere), *deivànet se* (colloqui), *gotòvet* (finire), *konàčet* (pernoctare), *meisàret* (exercere artem lanii), *pečàtet* (obsignare), *sleipàret* (fraudem facere), *sramòtet* (dedecori esse, dedecorare), *tolnàčet* (interpretari), *tovàret* (onerare), *turmàret* (nositi trgovinu ili trgovati na konju, a ne voziti je na kolima). Složeni ovakovi glagoli zadržavaju isti naglas ` na istom slogu glagolske osnove, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli. Takovi su: *obuogàtet se*, *obradàtet* (barbam nancisci), *obrkàtet* (pilos in labio superiori nancisci). *zaburàvet* (oblivisci), *preburàvet* (degere, vivere), *nadeivànet se*, *dogotòvet* ili *zgotòvet*, *okosmàtet* (pilos accipere), *okrvàvet* (cruentare), *respolòvet* pored *respouòvet* (in duas partes dissecare), *oporàvet se* (se reficere, se recreare), *resprostrànet* (propagare), *osveidòčet se* (sibi persuadere), *ošugàvet* (scabie inficere), *pretolnàčet* ili *rcstolnàčet*, *natovàret*.

5. imadu naglas ´ na drugom slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *batrèlvet* (animum verbis confirmare), *bertoàšet* (cauponam exercere), *drvíret* (providere lignis), *govuòret* (loqui, dicere), *junáčet se* (virtutem ostentare), *keilávet* pored *keiuàvet* (infirmari), *korèlstet* (prodesse), *kuatáret se* (vagari), *koráčet* (gradi), *koroàžet* (animum addere, facere), *protèlvet se* (obsistere), *veselìet se* (laetari), *žaluòstet se* (maerere). Složeni ovakovi glagoli zadržavaju isti naglas ´ na istom slogu glagolske osnove, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli. Takovi su: *obolèlstet* (morbo affici), *podvostruòčet* (duplicare), *pregovuòret*, *odgovuòret*, *nagovuòret*, *okamèlnet se*, *skamèlnet se*, *vkamèlnet se* (in lapidem, in saxum verti), *prekoráčet* (transgredi), *okorèlstet se*, *skorèlnet* (eradicare), *rezobèlstet se* (superbire), *opamétet* (prudentem reddere), *reskoroàžet se*, *rezveselìet*, *poveselìet se* i *rezveselìet se*, *pozakuònet se* (connubium sancire), *režaluòstet se*, *osuobuòdet* (liberare).

6. imadu naglas ´ na trećem slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *buagosuòvet* (bene precari), *besposlèičet* (otiari), *goropádet se* (furere), *gospodáret* (dominari), *pomagánjet* (lamentari), *sprijatelìlet se* (amicum fieri), *oseiromášet* (egentem fieri), *žeivotáret* (misere vivere).

Digitized by Google

Bilješka. U 1. i 2. licu plurala imperativa gubi se katkad glas *e* (= štok. *i)*; a u participu perfekta pasiva od *d* i *j* nastaje glas *j* (na pr. *ròjen)*.

E) Glagoli V. vrste.

a) 1. razdio.[1] Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. gljèjân	Množ.	1. gljèjâmo
	2. gljèjâš		2. gljèjâšte
	3. gljèjâ		3. gljèjajô

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. gljèjâjmo, glêjmo
	2. gljèjâj, glêj (lêj)		2. gljèjâjte, glêjte (lêjte)
	3. —		3. —

Particip prezenta aktiva: gljèjajôč, a, e.

Particip perfekta aktiva: gljèjau, gljèjaua, gljèjalu pored gljejàlu; pl. gljèjale i gljejàle (m. i ž. r.).

Particip perfekta pasiva: gljèjân, a, u.

Infinitiv: gljèjat.

Ovi se glagoli naglasuju ovako:

1. imadu naglas ` na prvom slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *bùbnjat* (tympanum pulsare), *cènglat* (sonare, sonum edere), *cèrat* (mingere), *cùkat* (raptim retrahere), *čàkat*[2] (exspectare), *čùpat* (vellere), *dìrmat* (quassare), *fèrmat* (morari), *fràtat* (decipere), *gljèjat* pored *gleìdat* (spectare), *gràšpat* (radere, scabere), *gùslat* pored *gùsuat* (fidibus canere), *gùtat* (devorare), *hàrat* (devastare), *jèckat* (haesitare lingua), *jìgrat se* (ludere, jocari), *jìmat* pored *jèmat* (habere), *jìskat* (petere, quaerere), *kàntat* (cantare), *kàrtat se* (paginis ludere), *krcat* (tal. caricare, navem onerare), *krpat* (sarcire), *kùcat* (pulsare), *kùrbat se* (scortari), *kỳhat* (coquere), *kỳšat* (gustare), *làndrat* pored *uàndrat* (obambulare), *mòtat* (glomerare), *mòtat se* (occupari, versari in alqua re), *mùštrat* (exercere in armis), *njùškat* (odorari, naribus scrutari), *pàčat se*

[1] Neki glagoli ove vrste sprežu se po prvom i po drugom razdjelu njezinu.

[2] Imperativ: *čàkaj* pored *čàkej* i t. d., k tome *čâkte* (za 2. lice pl.) i *prčâkte*.

Digitized by Google

(se immiscere), *pàdat* (cadere), *pètljat* (mendicare), *pàsat* (praeterire, abire), *pljùskat* ili *cvŕkat* (alapam dare), *pròvat* (tentare, experiri, periclitari), *pŕtljat* (temere laborare, facere), *pùcat* (plumbum mittere), *ràvnat* (in ordinem adducere), *rìhtat* (ordinare), *ròguat* (pulsare), *sànjat se* (somniare), *sèduat* pored *sèdlat* (equo sellam imponere), *sèjat se* (micare), *slȉšat* (audire, auscultare), *škàkljat* (titillare), *špèjat* (speculari), *štèntat* (morari), *štèrkat* (amylo solidare), *tèntat* (in discrimen vocare, sollicitare, pellicere), *tŕgat* (rumpere), *tŕpat* (accumulare), *trùcat* (petulanter incommodum inferre, contumacem esse), *tònca*t (saltare), *vàdljat se* (sponsionem facere), *vàljat* (prodesse), *vàrat* (fraudare, decipere), *vràčat se* (redire), *zèjat* (clamare).

Glagoli ovi prvoga razdjela V. vrste mogu imati naglas ` na prvom ili drugom slogu u onim oblicima participa perfekta aktivnoga, u kojima dolazi glas *l*.

Složeni ovakovi glagola zadržavaju isti naglas ` na istom slogu, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli. Takovi su: *odbèjat* pored *odbìjat* (negare, — extendi), *rezbèjat* pored *rezbìjat* (effringere), *vbèjat* pored *vbìjat* (necare, interficere), *dočàkat*, *počàkat*, *prčàkat* ili *pričàkat*, *iščùpat*, *podŕmat*, *izgljèjat*, *nagljèjat se*, *ogljèjat (se)*, *pogljèjat*, *progljèjat* ili *pregljèjat*, *rezgljèjat se*, *zagljèjat*, *zgljèjat (se)*, *pogȍrbat* (adurere), *rezgràšpat* (lacerare, dilaniare), *izjìgrat*, *pojìskat*, *zakàntat*, *nakŕcat*, *zakljȕčat* ili *zaklјčat*, *pozakljȕčat* ili *pozaklјčat* (claudere), *zakŕpat*, *pokùcat*, *prokùrbat se*, *skȕhat*, *pokȕšat*, *polȉčat* (dejicere, demittere), *smòtat* i *zamòtat*, *zamŕmrat* (fremere, murmurare), *zmùštrat*, *dopàdat se* (placere), *opàdat* ili *popàdat* (decidere), *prepàdat* ređe *propàdat*, *ispàsat* ili *spàsat* (praeterire, abire), *spròvat*, *naràvnat* ili *zràvnat* (ordinare), *narìhtat* ili *zrìhtat*, *zaròguat* (coepisse pulsare), *osèduat*, *naslȕšat se* (auribus satiari), *poslȕšat*, *sȣslȕšat*, *našnjȍfat* (investigare, indagare, odorari), *našpèjat*, *pošùndrat* ili *sȣšùndrat* (delere, tollere), *natŕgat*, *otŕgat*, *potŕgat* i *restŕgat*, *potŕkat* (paululum pulsare), *natŕpat* i *stŕpat*, *natònca*t *se*, *zavàdljat se*, *prevàrat* (fraudem facere, decipere), *zazèjat* (exclamare).

2. imadu naglas ^ na prvom slogu u prezentu, imperativu i participu perfekta pasiva, a u ostalim oblicima ′ na istom slogu. Takovi su glagoli: *proàvdat se* (rixari), *soànjkat se* (vehi traha), *soùnčat se* (apricari, calescere apricatione), *sûvat* (offendere, illidere), *škôlat* pored *škôuat* (alqm scholarum frequentiae tradere). Složeni ovakovi glagoli zadržavaju naglas ′ na prvom slogu glagolske

Digitized by Google

osnove u onim oblicima, u kojima ga imadu na tom mjestu i jednostavni glagoli, a u onim oblicima, u kojima imadu jednostavni glagoli na prvom slogu glagolske osnove naglas ˆ, premještaju ga kao ` na prijedlog, ako prijedlog ima samoglasnik, a na prvom slogu glagolske osnove ostavljaju znak duljine ˆ. Takovi su: *oproàvdat se*, *poproàvdat se*, *prosoànjkat se*, *nasoùnčat se*, *iškôlat* ili *iškôuat*.

3. imadu naglas ´ na prvom slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *bèìrat* (legere), *blèìskat* (fulgurare), *brèìzgat* (spargere, conspergere), *buòčat se* (kuglati), *cèìcat* (sugere mammam matris), *cèìpat* (findere), *cèìnkat se* (licitari), *čèìhat* (discerpere), *čèìtat* (legere), *čelšat* (pectere), *čúvat* ili *čývat* (custodire), *dávat* (dare), *delbljat* (crassescere, pinguescere), *drèìmat* (somno capi), *dèìrat* (tangere), *dèìuat* pored *dèuat* (facere, laborare), *hèìtat* (jacere), *huòdat* (ambulare), *joàvljat se* (nomen dare, profiteri), *gèìzdat se* (se exornare), *goàtat* (divinare), *jókat* (plorare), *káuat* (caedere, diffindere), *koàrat se* (contendere), *kèìhat* (sternuere, sternutare), *kópat se* (lavari), *krákat* (crocire, crocitare), *krèìpat* (perire), *kuòpat* (fodere), *kuòštat* (stare, constare, licere), *krèìsat* (excutere ignem), *krèìžat se* (cruce se signare), *lèìstat* (frondescere), *lèìtat* (volare), *májat* (agitare, nutare), *mèìkšat* (mollire), *mèìrkat* (consignare literis), *mèìšat* (miscere), *muòrat* (debere), *noàdat se* (sperare), *pèìljat* (ducere), *pèìpat* (tangere, pertractare manibus), *pèìskat* (sibilare, fistula canere), *pèìtat* (rogare, interrogare), *pèìvat* (cantare), *pítat* (pinguem facere), *plèìskat* (aquam agitare), *poàrat* (dividere), *puàčat* (pendere, — pensitare), *puàvat* (nare, natare), *prášat* (rogare, interrogare), *pruòžat se* (extendi, distendi), *pýhat* (flare), *rèìbat* (atterere, elavare), *rèìgat* (ructum movere, facere), *rèìtat se* (calcitrare), *rèìvat* (trudere), *róštat* (strepitum edere, stuprum facere), *strèìuat* (mittere glandes, — ictu ferire), *strúgat* (radere), *šèìbat* (virgis caedere), *šèìckat* (leviter attingere aquam), *šèìkat se* (aptum esse, convenire), *šèìrat* (equos ornare), *ščèìpat* (vellicare), *šèìšat* (tondere), *špreìcat* (conspergere aqua), *šrájat* (clamare), *špuòtat* (vituperare, — *špuòtat se* in ludibrium vertere), *štèìmat* (cogitare, habere), *štèìmat se* (gloriari), *štreìkat* (acubus texere), *teìrat* (agere, pellere), *treìbat* (egere), *tróštat* (consolari), *uàjat* (latrare), *uoàljat se* (volutari), *veìnčat se* (matrimonium inire), *vuàdat* (dominari), *zèìbat* (cunas movere), *zèìdat* (struere), *zveìžgat* (sibilare), *žèìgnat* (benedicere). Složeni ovakovi glagoli zadržavaju naglas ´ na prvom slogu glagolske osnove u svim oblicima. Takovi su: *vbádat* i *zabádat* (inse-

Digitized by Google

rere, immittere), *pobèlrat*, *zbèlrat*, *dobèlvat* (accipere), *prebèlvat* (habitare), *zablèlskat* (fulgurare), *zboàvljat se* (delectari, oblectari), *počèlvat* (quiescere, conquiescere), *resčèlšat* (depectere), *prečèltat* (perlegere), *opčúvat* ili *očývat* (custodire), *odèlbljat* (pinguescere), *nadèluat se* pored *nadéuat se* (fatigari), *izdroàpat* ili *'zdroàpat* (lacerare, dilacerare), *odgájat* (differre, procrastinare alqd), *pogájat se* (pacisci, depacisci), *dohájat* (advenire), *izhájat* ili *'zhájat*, *nahájat se*, *odhájat*, *prhájat*, *prohájat* ili *prehájat*, *shájat*, *pogèlzdat se*, *nahèltat* (conjicere), *shèltat* (conjicere), *zglèlhat se* (paria facere cum alquo), *zahtèlvat* (expetere, poscere, postulare), *pojèldat se* (in sollicitudine esse), *skrèlvat se* (se abdere), *skrèlžat* (cruces facere), *okópat se*, *reskáuat*, *dokuònčat* (finem facere, decernere), *skuònčat* (interficere), *iskuòpat* ili *skuòpat* (effodere), *otkuòpat*, *pokuòpat*, *reskuòpat*, *zakuòpat*, *hmèlrat* (mori), *zmèlrkat* (consignare literis), *prekoàpat*, *reskoàpat*, *iskoàpat* ili *'skoàpat*, *odléjat* (defundere), *rezléjat*, *zaléjat*, *odlèltat*, *polèlvat* (suffundere, perfundere), *zalèlvat*, *izlèlmat* (verberare), *namáljat* (pingere), *namèlšat*, *snèlmat* (demere, detrahere), *domèlšljat se* ili *'zmèlšljat se* (reminisci, recordari), *rezmèlšljat*, *vmèlvat se* (lavari), *odnoàšat* (deportare), *dopèlljat* (adducere), *napèlljat*, *otpèlljat*, *prepèlljat*, *prpèlljat*, *popèlpat*, *otpèlrat* (aperire, recludere), *zapèlrat* (claudere), *ispèltat*, *opèltat*, *vpèltat*, *zapèltat*, *popèltat se*, *zapèlskat*, *upítat se* (opimari), *respoàrat* (conscindere), *vprášat* ili *zaprášat* (rogare, interrogare), *opráščat* (condonare), *oproàvljat* (vestire), *poproàvljat* (reficere), *prproàvljat se* (se parare), *sproàvljat* (servare), *sproàvljat se* (se parare), *dopuàvat* (adnatare), *prepuàvat* (transnatare), *zapýhat* (conflare), *dopýščat* (concedere), *otpýščat*, *prepýščat*, *spýščat*, *popèlvat*, *prepèlvat*, *resáljat* (sale condire), *doselčat se* (reminisci), *poselčat* (considere), *zastárat* (senem fieri), *postávljat* (ponere), *nastávljat*, *postávat* (facere jacturam temporis), *vstrèluat* (ictu ferire), *zasvèlrat* (fistula canere), *pošprèlcat*, *našpuòtat*, *zašrájat* (conclamare), *poštèlmat se* (gloriari), *dotèlrat*, *otèlrat*, *potèlrat*, *stèlrat*, *zatèlrat*, *potèlskat* ili *prtèlskat* (adprimere), *obèlčat* (promittere), *pršúljat* (arrepere), *vtápljat se* (submergi), *potróštat*, *sprevájat* (comitari), *povèldat* (narrare), *dopovèldat* (enarrare), *spovèldat se* pored *spovèjat* (peccata confiteri), *prpovèldat* (narrando explicare), *isprpovèldat* (enarrare), *prepovèldat* (vetare), *zapovèldat* (jubere), *navrèlbat* (speculari, insidiari), *ovúzdat* (infrenare), *izèldat*, *obzèldat*, *zazèldat*, *spoznoàvat* (prez. *spoznoàvân*, novisse), *pošèlgnat*, *zažnuòrat* (colligare, astringere).

Digitized by Google

4. imadu naglas ` na drugom slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *fruštòkat* (jentare), *jokìcat* (flere, lacrimare), *komàdat* (dissecare in frusta), *pomàgat* (juvare, adjuvare), *kontèntat* (satisfacere), *koràcat* (gradi), *orgùlat* (organo canere), *preidìgat* (orationem sacram habere), *računat* (numerare), *rešètat* (cribrare), *tumàrat* (vagari), *verjàmat* (credere). Složeni ovakovi glagoli zadržavaju isti naglas na istom slogu glagolske osnove, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli. Takovi su: *pofruštòkat*, *ogljejàvat se* (circumspectare), *zaglejàvat se*, *prigrejàvat* (calefacere), *iskomàdat*, *premeišljàvat* (cogitare), *zaorgùlat*, *prpomàgat*, *sprašàvat* (exquirere), *spyščàvat* (demittere), *oseigùrat* (tutum reddere), *zamerjàvat* (improbare), *resteiràvat* (dispellere).

5. imadu naglas ' na drugom slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *bateînat* (verberare), *faleîrat* (fenus et impendium recusare), *guaveîčat se* (capitari, de brassica), *kašteîgat* (castigare), *kušteîrat* (tentare, experiri), *obeîdvat* (cibum meridianum sumere), *pobeîrat* (tentare, experiri), *pomeînat se* (colloqui), *sekeîrat* (stomachum facere), *španceîrat se* (spatiari), *štrofeîrat* (punire) i t. d. Složeni ovakovi glagoli zadržavaju isti naglas na istom slogu glagolske osnove, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli. Takovi su: *dogovárjat se* (colloqui), *nagovárjat* (persuadere), *odgovárjat*, *prigovárjat*, *spregovárjat* ili *pregovárjat* (rixari), *ogovárjat* (calumniari), *rezgovárjat se*, *spodábljat* (similem esse), *naobeîdvat se* (cibo meridiano satiari), *prepiseîvat* (prez. *prepiseîvân*, rescribere), *navečeîrat se* (cibo vespertino satiari), *povečeîrat*, *preštudeîrat* (mente concipere), *prigotávljat* (praeparare).

6. imadu naglas ' na trećem slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *buagosleîvljat* (benedicere), *komendeîrat* (imperare), *muiceîrat* (nervis et tibiis canere), *špekuleîrat* (studium in rerum contemplatione collocare). Složeni ovakovi glagoli zadržavaju isti naglas na istom slogu glagolske osnove, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli. Takovi su: *rezveseljeîvat* (exhilarare), *išpekuleîrat* (cogitatione assequi).

b) 2. r a z d i o. Ovi se glagoli sprežu ovako:

P r e z e n t:

Jedn.	1. peîšên	Množ.	1. peîšêmo
	2. peîšêš		2. peîšêšte
	3. peîšê		3. peîšejô

Digitized by Google

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. peìšemo
	2. peìše		2. peìšete
	3. —		3. —

Particip prezenta aktiva: peìšôč, a, e.
Particip perfekta aktiva: peìsau, peìsaua, peìsalu.
Particip perfekta pasiva: peìsân, a, u.
Infinitiv: peìsat.

Ovi se glagoli naglasuju ovako:

1. imadu naglas ` na prvom slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *dèrat* (prez. *dèrjên*, pellem detrahere), *dȑhtat* (prez. *dȑhčên*, tremere), *fȑkat* (linum torquere), *jàhat* (equitare), *kàšljat* (tussire), *òrat* (prez. *òrjên*, arare), *pàsat* (cingere), *pènjat se* (ascendere), *ȑzat* (hinnire), *ròktat* (grunnire), *ùfat se* (sperare), *sòbat* (manducare fruges), *sȍsat* pored *seìsat* (lactere). Složeni glagoli zadržavaju isti naglas na istom slogu glagolske osnove, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli. Takovi su: *izdèrat se*, *odèrat* (pellem detrahere), *podèrat* ili *rezdèrat*, *sadèrat se*, *sadȑhtat*, *dojàhat*, *odjàhat*, *projàhat*, *sjàhat*, *uzjàhat* ili *sajàhat*, *sakàšljat*, *namàzat* ili *omàzat* (illinere), *'sòrat*, *zajòrat*, *opàsat*, *pozòbat*.

2. imadu naglas ´ na prvom slogu u svim oblicima. Takovi su glagoli: *deìgat* (tollere), *deìsat* pored *deìhat* (spiritum ducere), *kázat* (dicere, monstrare), *kreìtat* (torquere, — *kreìtat se* se vertere), *leìzat* (lambere), *meìcat se* (decedere), *meìtat* (ponere), *neìhat* (movere, circumagere), *neìzat* (inserere filum), *peìsat* (scribere), *reìzat* (secare), *reìkat* (mugire), *skákat* (saltare), *šeìtat se* (spatiari, ambulare), *šmȑkat* (attrahere naribus), *teìsat* (exascire), *voàgat* (ponderare), *veìzat* (ligare), *uàgat* (mentiri), *uòkat* (sorbere). Složeni glagoli zadržavaju isti naglas na istom slogu glagolske osnove, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli. Takovi su: *obreìsat* (tergere), *zdeìgat*, *dokázat*, *iskázat*, *pokázat*, *prkázat* ili *prikázat* (donare), *zakleìnat* (obsecrari), *okreìtat*, *oteìmat* (adimere), *poleìzat*, *nameìtat*, *obmeìtat*, *pomeìtat*, *premeìtat*, *smeìtat*, *rezmeìtat*, *sameìtat*, *pomeìcat*, *ispeîsat*, *napeìsat*, *otpeìsat*, *prepeìsat*, *respeìsat*, *vpeìsat*, *izreìzat* ili *'zreìzat*, *odreìzat*, *poreìzat*, *prereìzat*, *rezreìzat*, *iseìpat* (effundere), *preseìpat*, *reseìpat*, *saseìpat se* (dilabi), *preskákat*, *prešeìtat se*, *isteìsat*, *poteìpat se* (vagari), *naveìzat*, *odveìzat*, *poveìzat*, *prveìzat*, *sveìzat*, *saveìzat (se)*.

Digitized by Google

3. Glagoli *suàt* (mittere) i *kuàt* (caedere, ferire, mactare) sprežu se i naglasuju ovako: prezent: *šàljên, šàljêš, šàljê, šàljêmo, šàljêšte šàljejô; kuòljên, kuòljêš, kuòljê, kuòljêmo, kuòljêšte, kuòljejô;* imperativ: *šàlje, šàljemo, šàljete; kuòlje, kuòljemo, kuòljete* ili *kuòlj, kuòljmo, kuòljte;* particip prez. akt.: *šàljôč, a, e; kuòljôč, a, e;* part. perf. akt.: *suàu, suàua, suàlu; kuàu, kuàua, kuàlu;* part. perf. pas.: *pòsuân, a, u; zàkuân, a, u.* Složenici *pòsuat, rezàsuat, pòkuat, zàkuat* i t. d. sprežu se kao i jednostavni glagoli; isto tako imadu u svim oblicima na istom slogu glagolske osnove isti naglas kao i jednostavni glagoli, samo što u nominativu sing. muškoga roda participa perfekta aktiva, u svim oblicima participa perfekta pasiva (gdje još ostaje na slogu glagolske osnove znak duljine) i u infinitivu premještaju naglas kao ` na prijedlog.

c) 3. razdio. Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. zuòvên	Množ.	1. zuòvêmo
	3. zuòvêš		2. zuòvêšte
	3. zuòvê		3. zuòvejô

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. zuòvemo
	2. zuòve		2. zuòvete
	3. —		3. —

Particip prezenta aktiva: zuòvôč, a, e.
Particip perfekta aktiva: zvàu, zváua, zválu.
Particip perfekta pasiva: zvòan, zvoàna, zvoànu.
Infinitiv: zvòat.

Glagoli *bràt* (legere) i *pràt* (lavare), prez. *bèrjên* i *pèrjên* pored *bèrên* i *pèrên* imadu iste naglase kao glagol *svòat* u participu perfekta aktiva i pasiva, a u ostalim oblicima imaju naglas ` na prvom slogu. Složeni glagoli zadržavaju iste naglase na istim slogovima, na kojima ih imadu i jednostavni glagoli osim u nominativu sing. muškoga roda participa perfekta aktiva i pasiva i u infinitivu, u kojim oblicima premještaju naglas kao ` na prijedlog, ako prijedlog ima samoglasnik. Takovi su: *ìsbrat, izèbrat* ili *sìbrat* ili *sèbrat, nàbrat, pòbrat, zbràt, òprat, dòzvoat, nàzvoat, òzvoat se, pòsvoat, prèzvoat, pŕzvoat, zàzvoat, zèzvoat.*

Digitized by Google

Glagol *tkàt* (texere) spreže se i naglasuje ovako: prezent: *tkên*, *tkéš*, *tkê*, *tkémo*, *tkéšte*, *tkèjô;* imperativ: *tkè*, *tkèmo*, *tkète;* part. prez. akt.: *tkèjôč*, *a*, *e;* part. perf. akt.: *tkàu*, *tkàua*, *tkàlu;* part. perf. pas.: *tkân*, *tkána*, *tkánu*. Tako se sprežu i naglasuju uz poznate razlike i njegovi složenici kao: *òtkat*, *rèskat*, *sòtkat*, *zòtkat* i t. d.

Složenici glagola *gnàt* (agere, koji kao jednostavan glagol u Delnicama nije običan): *dògnat* ili *dodeìgnat*, *odàgnat* ili *odeìgnat*, *pògnat* sprežu se i naglasuju ovako: prezent: *dorènên* ili *dògnân*, *dorènêš* ili *dògnâš*, *dorèné* ili *dògnâ*, *dorènêmo* ili *dognámo*, *dorènêšte* ili *dognášte*, *dorènejô* ili *dognàjô;* imperativ: *dorène*, *dorènemo*, *dorènete;* part. perf. akt.: *dògnau*, *dognàua*, *dognàlu;* part. perf. pas.: *dògnân*, *dognána*, *dognánu*.

Složeni glagoli: *vèžgat* (accendere), *prèžgat* (comburere, exurere) i *zèžgat* (comburere) sprežu se i naglasuju ovako: prezent: *vèžgên*, *vèžgêš*, *vèžgê*, *vèžgêmo*, *vèžgêšte*, *vèžgejô;* imperativ: *vèžge*, *vèžgemo*, *vèžgete;* part. perf. akt.: *vèžgau*, *vèžgaua*, *vèžgalu* pored *vežgàlu;* part. perf. pas.: *vèžgân*, *vežgána*, *vežgánu*.

Glagol *verjàmat* (credere) spreže se često i po ovom razdjelu (katkad i po prvom: prez. *verjàmân)*, i to ovako: prezent: *verjàmên*, *verjàmêš*, *verjàmê*, *verjàmêmo*, *verjàmêšte*, *verjàmejô;* imperativ: *verjàme*, *verjàmemo*, *verjàmete;* part. perf. akt.: *verjàmau*, *verjàmaua*, *verjàmalu;* part. perf. pas.: *verjàmân*, *a*, *u*.

d) 4. razdio. Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. brèjên	Množ.	1. brèjêmo
	2. brèjêš		2. brèjêšte
	3. brèjê		3. brèjejô

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. brêjmo
	2. brêj		2. brêjte
	3. —		3. —

Particip prezenta aktiva: brèjôč, a, e.
Particip perfekta aktiva: brèjau, brèjaua, brèjalu.
Particip perfekta pasiva: brèjân, a, u.
Infinitiv: brèjat.

Digitized by Google

Kao glagol *brèjat* (barbam radere, tondere) sprežu se i naglasuju još ovi glagoli: *bljùvat*, *bljùjên* (vomere), *grèjat se* (corpus calefacere), *kàjat se* (poenitere), *kòvat*, *kùjên* (cudere), *pljùvat*, *pljùjên* (spuere), *smèjat se* (ridere), *tròvat*, *tròjên* (veneno imbuere), *sèjat* (serere).

Glagol *šeìvat* (suere) spreže se i naglasuje ovako: prezent: *šèjên*, *šèjêš*, *šèjê*, *šèjêmo*, *šèjêšte*, *šèjejô;* imperativ: *šêj*, *šêjmo*, *šêjte;* part. prez. akt.: *šèjôč*, *a*, *e;* part. perf. akt.: *šeìvau*, *šeìvaua*, *šeìvalu;* part. perf. pas.: *šeìvân*, *a*, *u*.

Glagol *uàjat* (latrare) spreže se po ovome i po prvome razdjelu ove vrste, prezent: *uàjên* i *uàjân*.

Složeni glagoli zadržavaju iste naglase na istom slogu, na kojem ih imadu i jednostavni glagoli, osim u imperativu, gdje naglas premještaju kao ` na prijedlog, ´ako prijedlog ima samoglasnik, a na slogu glagolske osnove zadržavaju znak duljine. Takovi su: *obrèjat* i *podbrèjat*, *posabèjat* (figere, infigere), *zabljùvat*, *zbljùvat*, *ogrèjat se*, *rezgrèjat*, *okòvat*, *otkòvat*, *potkòvat*, *posèjat*, *nasmèjat se*, *pošeìvat*, *otròvat*, *zauàjat* (allatrare).

F) Glagoli VI. vrste.

Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1. trgòjên	Množ.	1. trgòjêmo
	2. trgòjêš		2. trgòjêšte
	3. trgòjê		3. trgòjejô

Imperativ:

Jedn.	1. —	Množ.	1. tr̀gôjmo
	2. tr̀gôj		2. tr̀gôjte
	3. —		3. —

Particip prezenta aktiva: tr̀gojôč, a, e.

Particip perfekta aktiva: trgòvau, trgòvaua, trgòvalu pored trgovàlu.

Particip perfekta pasiva: trgòvân, a, u.

Infinitiv: trgòvat.

Kao glagol *trgòvat* (mercaturam exercere) sprežu se i naglasuju još ovi glagoli: *bolòvat* (aegrotare), *guadòvat* (fame laborare), *kraljèvat* (regnare), *kumòvat* (testem baptismi aut conjugii esse), *ky-*

Digitized by Google

pòvat (emere), *meiròvat* (quiescere), *noròvat se* (jocari, joculari), *peiròvat* (in nuptiis coenare), *potòvat* pored *puotòvat* (iter facere), *radòvat se* (gaudere), *ratòvat* (bellare), *sramòvat se* (erubescere), *stanòvat* (habitare), *veiròvat* (credere), *vojèvat* (bellum gerere), *zeimòvat* (hiemare, hibernare). Složeni glagoli zadržavaju isti naglas na istom slogu, na kojem ga imadu i jednostavni glagoli, u svim oblicima. Takovi su: *prorokòvat* (praedicere), *pomeilòvat* pored *pomeuòvat* (vitae parcere, vivum servare), *smeilòvat se* pored *smeuòvat se* (misereri), *napastòvat* (in discrimen adducere, sollicitare), *napredòvat* (procedere), *napotòvat se*, *otpotòvat*, *potreibòvat* (opus habere), *poveiròvat* ili *sveiròvat* (credere), *naserotòvat se* (vitam in egestate degere).

Svi se ovi glagoli sprežu i po petoj vrsti, prvom razdjelu; a glagoli, koji se svršuju u infinitivu na *eivat* (= štok. *ovati*, *evati* i *ivati*), uvijek se sprežu po petoj vrsti, prvom razdjelu. Na pr.: *kyšelvat*, *okyšelvat*, *iskyšelvat*, *skyšelvat* (osculari), *nočelvat* (pernoctare), *kypljelvat* (emere), *mašelvat* (missam facere), *sprašelvat* i *spitelvat* (exquirere), *ročelvat* (prandere), *darelvat* (donare), *približelvat* (appropinquare), *očekelvat* (exspectare), *obznoanjelvat* (promulgare), *pokaželvat* (monstrare, ostendere), *nasnačelvat* (notare), *zakiselvat* (acidum reddere), *zakrčelvat* (obstruere), *zališelvat* (adlambere), *domamljelvat* (allicere), *domahelvat* (manu vocare), *nameigelvat* (innuere), *zapaljelvat* (incendere), *spounjelvat* (explere), *odskakelvat* (desilire), *natreišelvat* (conspergere), *odveželvat* (solvere, resolvere).

G) Glagoli bez tematskoga glasa u prezentu.

Ovi se glagoli sprežu ovako:

Prezent:

Jedn.	1.	grên	jèin	dòan[1]	jèsьn ili jês ili sьn	— nelsьn	zapòvein
	2.	grèiš	jèiš	dòaš	jèse ili se	— nelse	zapòveiš
	3.	grê	jèi	dòa	je	— nèi	zapòvei
Množ.	1.	grelmo	jelmo	doàmo	jèsmo ili smo	— nelsmo	zapòveimo
	2.	greište	jelšte	doàšte	jèste ili ste	— nelste	zapòveište
	3.	grèjô / grèdô	jèjô / jèdô	dàjô	jèsô ili sô	— nelsô	zapòvejô

[1] pored *dân*, *dâš*, *dâ*, *dámo*, *dášte*.

Digitized by Google

Imperativ dolazi od glagola *jèin* (edo): *jêj*, *jêjmo*, *jêjte* i od glagola *zapòvein* (jubeo): *zapòvêj*, *zapòvêjmo*, *zapòvêjte*.

Kao glagol *zapòvein* sprežu se još i drugi složenici stare osnove вѣд. kao: *pòvein* (dico), *spòvein* (peccata confiteor), *napòvein* (indico) i t. d. Pored oblika: *zapòvein*, *zapòveiš*, *zapòvei* i t. d. dolaze i oblici sa tematskim glasom: *zapovèjên*, *zapovèjêš*, *zapovèjê* i t. d.

B) Opisani glagolski oblici.

a) Za aktiv:

α) Imperfekat se opisuje tako, da se participu perfekta aktiva trajnih glagola dodaje prezent glagola *jèsьn* ili *sьn*, n. pr. *puàčau sьn*.

β) Aorist i perfekat opisuje se tako, da se participu perfekta aktiva svršenih glagola dodaje prezent glagola *jèsьn* ili *sьn*, n. pr. *rezgljèjau sьn*.

γ) Pluskvamperfekat opisuje se tako, da se participu perfekta aktiva trajnih i svršenih glagola dodaje perfekat glagola *bèit* (esse): *bêu sьn*, n. pr. *puàčau bêu sьn*, *bêu sьn rezgljèjau*.

δ) Futur I. opisuje se tako, da se infinitivu trajnih i svršenih glagola dodaje prezent glagola *tèit* (velle): *čô*, *čêš*, *čê* i t. d., n. pr. *dŕčat čô*, *sbòleit čêš*.

ε) Futur II. opisuje se tako, da se participu perfekta aktiva trajnih i svršenih glagola dodaje prezent glagola *bèit* (esse): *bôn*, *bôš*, *bô* i t. d., n. pr. *zvàu bôn*, *pŕsvau bôš*.

ζ) Kondicional I. (sadanji) opisuje se tako, da se participu perfekta aktiva trajnih i svršenih glagola dodaje kondicijonal glagola *bèit* (esse): *bên*, *bêš*, *bê* i t. d., n. pr. *puàteu bên*, *puàčau bêš*.

η) Kondicijonal II. (prošli) opisuje se tako, da se participu perfekta aktiva trajnih i svršenih glagola dodaje kondicional prošli glagola *bèit* (esse): *bêu bên*, n. pr. *gljèjau bêu bên* i *bêu bên rezgljèjau*.

b) Pasiv se opisuje, da se aktivnim oblicima dodaje povratna zamjenica *se*, n. pr. *potòpet se*, a ređe tako, da se participu perfekta pasiva dodaju oblici glagola *bèit* (esse): *jèsьn* ili *sьn*. — U opće je u Delnicama pasiv (kao i inače u hrvatskom jeziku) dosta rijedak.

Digitized by Google

Prvo istorisko doba narodne poezije.

Predano u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 11. srpnja 1903.

Napisao prof. And. Gavrilović.

„Od nekoga vremena proučavaju se slovenske narodne pesme istoriskim metodom, a to biva ili pobliže ispitujući sadržinu ili pronalazeći starije zapise u nameri, da se objasni tok razvitka ńihova, pa da se uđe u trag i samim izvorima ovih tvorevina narodnoga duha. Narodna epska poezija Srba i Hrvata privukla je na se neobičnu pažńu prvih desetina našega veka, na čem se ima zahvaliti zauzimańu takih ļudi, kao što je Jakov Grim. Ali nov put naučna ispitivańa otvorila je Miklošićeva rasprava „Beiträge zur slavischen Volkspoesie. I. Die Volksepik der Kroaten“, koja je izišla 1870. godine. S tom se raspravom prvi put ušlo u izvore ranijih vekova, a pomoću ńih data je, bar formalno, karakteristika narodne epske poezije onih vremena“...

Tako je u samom početku svoje značajne studije „Jugoslovenska narodna epska poezija pređašńih vekova“ (Archiv für slav. Philologie IV, str. 192. i dalje; ispor. i prevod te radnje od M. Ivanića u „Otaġbini“ knj. VIII.—IX.) prof. V. Jagić omeđio godinom 1870-om početak novoga doba u naučnom ispitivańu narodne poezije na slovenskom jugu. Od toga se doba nije to pitańe krenulo napred onoliko, koliko se prema interesovańu, s kojim je dočekano Bogišićevo izdańe narodnih pesama iz primorskih zapisa, moglo s pravom očekivati. Još se i danas stoji u glavnom kod rezultata, do kojih je došla Jagićeva studija. Najodsudniji pokušaj, da se to ispitivańe podvrgne pregledu i da se dođe do drukčijih zakļučaka, učinio je dr. T. Maretić u raspravi „Kosovski junaci i događaji u narodnoj epici“ (Rad jugosl. akademije, knj. 97.). Ali je i dr. Maretić, osvetlivši posle u ostalim svojim radovima jasnom svetlošću mnoga druga pitańa iz oblasti izučavańa naše narodne poezije u ovome stao, rekao bih, na polovini puta. Posledńa odlučna

Digitized by Google

reč nije ni s koje strane rečena. Na ńu će se, nema sumńe, još dosta čekati, ali je tako isto nesumńivo, da je ne treba praznih ruku očekivati. Približivańu vremena, u koje ima ona da se čuje, nameńuju se ove vrste.

Ostavļajući na stranu istraživańe istoriske tačnosti u opevańu kakvoga događaja ili u spomenu koga lica — jer je takih radova relativno ponajviše i bilo —, može se reći, da su na polju izučavańa naše narodne poezije do danas razrađivana poglavito dva važna pitańa. Jedno je traženje svedočanstava za biće narodne poezije u prošlosti, a drugo je pitańe o dvojakom razmeru u stihu naših epskih pesama. U prvom se slučaju istraživańa svode na rezultate Jagićevih studija objavļenih u „Svjedočanstvima . . .“ i u „Građi . . .“, dvema poznatim i ceńenim raspravama. Za drugo se pitańe pored Jagića pokazao zaslužnim naročito dr. V. Bogišić svojim predgovorom uz pomenuto izdańe pesama primorskih zapisa (Beograd, 1878). Uz ova dva javilo se docnije i treće pitańe: dali je uopšte i pevao narod naš pre boja kosovskoga, ili bar dali je bilo epske poezije ńegove pre petnaestoga stoleća? „Rečeno je — veli Maretić u „Radu“ 97. str. 72. postavļajući to pitańe —, da se prije kosovskoga boja nalazi samo jedan istorički, t. j. istiniti događaj opjevan u narodnoj pjesmi, a sve drugo, što narod u svojim pjesmama prenosi u pretkosovsko doba, jesu priče, kojima nema mjesta u istoriji. Ako se o jednom istoričkom događaju mogla sačuvati pjesma do danas, vaļada bi se i o drugijem istoričkijem događajima iz pretkosovskoga vremena pjesme sačuvale, da ih je bilo. A i za onaj jedini istorički narodnom pjesmom proslavļeni događaj (boj između Srba i Bugara god. 1330.) gledaćemo . . . da dokažemo, da je istom poslije kosovskoga vremena dobio oblik pjesme. Vidjećemo, da se i o samom kosovskom boju pored istinitijeh stvari pjevaju i priče, a priče su u kosovske pjesme (ili u kosovsku pjesmu) mogle unići istom dobrano poslije samoga događaja, koji se dogodio g. 1389. Ono i samo ono, što je u kosovskijem pjesmama istoričko, mogao je odmah iza g. 1389. narod spjevati, a sve drugo, štogod nam je sačuvano ne samo u kosovskijem pjesmama, već i u svemu, što zovemo narodnom epikom starijega vremena, sve je to narod počeo spjevavati istom u XV-om vijeku ili recimo ńegdje poslije godine 1400. . .“

Po mojem mišļeńu oba ova pitańa — t. j. i o obliku i o starini našega narodnoga pevańa — treba raspravļati zajedno. Ako se

Digitized by Google

ne varam, tako radeći dolazi se do postavaka, koje imaju nesumnjivo pravo, da budu oglašene za istinu, sve dok se faktovima drukčije ne dokaže. Čini se, da u svakom od pomenuta tri glavna rada trojice istraživača ima pored dosta istine također pogrešnih mńeńa, koja poteču ponajpre otuda, što su ta pitańa raspravljana svako za se.

* * *

Je li bilo u Srba i Hrvata narodnoga pevańa do petnaestoga stoleća?

Na to se pitańe odgovaralo do sada obično pozitivno: išlo se dvema stazama, ali se dobijao u glavnom jedan rezultat.

Tražena su na ime svedočanstva, da je narod pevao. Ona su nađena, i do petnaestoga veka jesu:

tražeći po pisanim izvorima za starinom narodnoga pevańa, možemo za najstariji trag takoga spomena smatrati tako zvani Letopis popa Dukljanina, tradiciono-istoriski spomenik po jezgri iz dvanaestoga veka, koji je sačuvan u latinskom prevodu i u kome se vide očiti belezi narodnoga pevańa i pričańa o minulim događajima;

dvanaestom i trinaestom veku pripadaju i ova svedočanstva: biograf svetoga Save, Teodosije, kazuje, kako je sv. Savo kao mladić izbegavao svetovne pesme i društvo, koje ih je pevalo; drugi biograf ńegov, Domentijan, tvrdi, da je narod odmah po odlasku Savinu u Svetu Goru sklopio i pevao pesmu o tom događaju; za brata Savina, kralja Stefana Prvovenčanoga, vele, kako je voleo, da mu za trpezom naročiti pevači pevaju pesme;

za četrnaesti se vek uzima svedočanstvo Vizantinca Grigore, koji je u prvoj polovini toga stoleća putovao kao grčki poslanik na dvor srpskoga kralja Stefana Dečanskoga, pa je uz put slušao pesme, koje su pevali ńegovi pratioci. Ovo svedočanstvo nije od svih primljeno — što će i biti tačnije —, jer Grigora ne kazuje, na kome su jeziku bile te pesme.

Ova svedočanstva treba potvrditi i samim pesmama. Za ovake potvrde ne možemo primiti tek gole pomene istoriskih imena u pesmama neistoriske sadržine. Osim toga i danas može postati pesma o nekom istoriskom događaju, koji se tek književnim putem mogao dotaći pevača. Tako ima pesama najnovijega datuma o pretkosovskim događajima. St. Novaković je (Godišńica Nik. Čupića, II) lepo pokazao, kako je pesma o zidańu Dečana novijega

Digitized by Google

porekla, a Maretić je u pomenutoj studiji svojoj u pravu, kad drži, da je pesma u Petranovića III. 12, gde se opeva cara Stefana Dušana polazak na Carigrad i ńegova smrt, novoga postanka i po svoj prilici od Ilije Divjanovića, glavnoga pevača Petranovićeva. Za potvrde pomenutih svedočanstava trebalo bi navesti pesme, kakve su se samo nekada pevale i kakve se danas ne bi mogle ispevati, jer bi bile nejasne, nerazumļive pa i bez smisla.

Želimo dakle pesama, kakve su se nekada pevale. Time smo već prešli na drugu vrstu odgovorâ, kakvi se daju na pitańe: je li biló našeg narodnog pevańa pre petnaestoga veka?

Radi potpunije jasnosti onoga, što će dalje, kao glavno, doći, neka mi se dopusti i ovde trenutna ekskurzija u oblast onoga, što je ranije nađeno, a danas dobro znano.

Poznato je, da su ritualne pesme postale i čuvale se radi pojedinih običaja, kojima su ļudi u početku podražavali prirodnim pojavama ili pomagali dobrim protiv zlih sila. Običaji, koji nas podsećaju na starinu, bili su u vezi s pesmama, kojima je bio prožet sav život. Veza je između običaja i pevańa morala nekada biti tako jasna, da ju je svak razumevao, kao što danas ļudi crkvenoga obrazovańa znaju punu vezu između obreda liturgiskih i pesama, što ih prate. Ali je izučavańe te veze sada veoma otežano vremenom, koje ju je raskinulo, i novom hrišćanskom religijom, koja ju je zatirala. Ta je veza i u našem narodu popustila toliko, da danas između pesme i običaja (n. pr. između žetve i pesama žetelačkih, berbe i pesama beračkih i t. d.) ne postoji nikakova uzročna sveza. U ńima nema više simboličnosti, koja je vrlo bleda i u svatovskim pesmama, i ako se u ovima nađe po koji izraz, stih ili i ceo motiv starinskoga izvora. Kako su se gubile sve te veze, pokazuju bledi tragovi nekadašńega prazničnoga pevańa, od koga imamo sačuvanih samo koledskih pesama. One su nekada bile sastavni deo najveće stare svetkovine, ostale su u jačem sećańu i još su providne, te se može uhvatiti tanka veza između ńih i verovańa. Po toj vezi vidimo, da je praznik „Koleda“ označavao vreme rođeńa novoga, mladoga sunca prema verovańu, da je predašńega sunca nestalo sa slabļeńem ńegove sile pri jačańu zime i da se novo javilo u početku rasteńa sunčeve moći. Hrišćanski je Božić docnije poklopio taj najveći praznik prethrišćanski u Slovena, te su pomešani motivi, a mešavina je izvršena u toliko lakše, što su obe religije praznovale slične mo-

Digitized by Google

tive: rođeńe sunčevo i rođeńe Spasiteļevo. Ta se mešavina vidi i iz ovih stihova:

Granu sunce iza brda,
Nije sunce, nego Božo — — —

Božić ide uz ulicu, te se veseli,
Pred ńim ide žarko sunce, te mu svijetli — — —

Božić, Božić bâta,
Nosi kitu zlata
Od vrata do vrata;
Na čija će vrata
Dat' blagosov, zlata?
Na naša će vrata
Prosut' šaku zlata. —

Ovde se staje, jer se uzima, da je dovoļno utvrđeno, i na ovaj drugi način, bíće narodnoga pevańa u staro doba. A ja produžujem i stavļam pitańe: kakve su po obliku te pesme? U ńima je lirika, ali ne čista: ona je unesena u epski okvir, te je postignuta mešavina, koja je dala epsko-lirske pesme. Ja držim, da su takove morale biti i prve — pa šta više, i zadugo posle početaka — narodne pesme svetovne, istoriske sadržine. Mi imamo u prvoj knízi Vukova zbornika veliki broj mešovitih epsko-lirskih pesama, naročito onih, koje su smeštene u malen epski okvir, t. j. u oblik pitańa i odgovora. To su one pesme, za koje veli Jagić, da su „sa svim starodrevnoga karaktera“ i da su sadržinom uvek nešto epske. One su i onda, kad ih je Vuk beležio, bile u nekoj sličnosti, možda srodnosti, s onim, nesumńivo starim, ritualnim pesmama, pa nas upućuju na postavku, da su u prvo doba — a ono je trajalo dosta dugo: do pred kraj petnaestoga veka — narodne pesme svetovne ili istoriske sadržine bile epsko-lirske, kraće i tamnije. Vuk je u pravu, kad u predgovoru prvoj knízi svojega zbornika kaže, da imamo starijih ženskih nego muških narodnih pesama — razumejući pod prvima epsko-lirske, a pod drugima čisto epske pesme. Ali on greši, kada daļe tumači, zbog čega nemamo tako starih epskih pesama. „Ja mislim da su Srbļi i prije Kosova imali i junački pjesama od starine, no budući da je ona premjena tako silno udarila u narod, da su gotovo sve zaboravili, što je bilo donde, pa samo odande počeli nanovo pripovijedati i pjevati. . .“ Tako reče Vuk pre osamdeset

Digitized by Google

godina, i tako se mahom prepričavalo sve dalje — i ako je to smatrańe pogrešno. Maretić drži, da je i dugački razmer epskih pesama uzet iz lirskih, a za mešavinu epsko-lirsku veli: „Ovakove poluženske i polujunačke pjesme bile su po mome mnijeńu u XV-om vijeku onaj most, po kojem je naš narod prešao iz lirike u epiku". To je tačno. Ali on greši, što drži, da je taj most sagrađen tek u petnaestom veku i da je bio tako kratak: on se u stvari pružao iz najdaljih poetsko-istoriskih sećańa, recimo iz XII-oga veka, i dovršivao pred kraj XV-oga, srušio se sa svima onim tekovinama, ali i ogradama, koje je stara srpska država bila podigla. Tako je isto i Bogišić pogodio, kad je u svome predgovoru pomenuo, kako neke bugarštice „po kratkoći i po sadržaju pokazuju težńu približiti se k ženskim pjesmama ili pak k baladi". Samo u tome treba malo korekcije: te su se bugarštice naprotiv imale odmaći od ženskih (epsko-lirskih) pesama i preliti u epske, ali nisu mogle podneti celu metamorfozu, o kojoj će docnije biti reč. U vezi je s tim i drugo opažańe ńegovo, po kome se koledske pesme, gledajući na prirodu stiha ńihova, slažu i sa mnogim drugim pesmama prve knige Vukova zbornika.

Sad nam dolazi na red dužnost: primerima, samim pesmama, potvrditi ńihovo bíće i pokazati sadržinu kao i oblik ńihov u ranijim vekovima.

Za dvanaesti vek nemamo sačuvanih pesama, ali imamo dragocenoga svedoka za trinaesti — upravo za raskršće toga i idućega, četrnaestoga veka. Ja sam o tome jednom svedoku već pisao („Prosvetni Glasnik", 1902.), a ovde ću ga ukratko spomenuti radi potpunosti, da bude među drugim primerima. U M. Đ. Milićevića „Kraļevini Srbiji" na str. 143. štampana je pod imenom „Sva se vojska Šišmanu predala" ova pesmica:

Ej ti goro, gorice zelena!
Možeš li se za dan, za dva, mineš?
Za dan, za dva, za celu nedeļu?
Sva se vojska Šišmanu predade!
Ja ne žalim, što se je predala,
No ja žalim tu dobru devojku,
Što Šišmanu sas vojsku otide.
Vredna beše za tri nova grada:
Čelo gu je altan hamajlija,
Zubi su gu dva niza bisera,
Oči su gu dva bistra kladenca,
Veđe su gu morske pijavice,

Digitized by Google

Usta su gu šećerli-kutija,
Lice gu je kao jarko sunce!

Ta je pesma iz niškoga okruga. Na str. 408. zabeleženo je, da se ta pesma malo drukčije peva i u topličkom okrugu. Ńene su razlike karakteristične. Natpis joj je isti, a sama pesma glasi:

Oj! ti goro, gorice zelena!
Mogu li te za dan, za dva, minem?
Za dan, za dva, za celu nedelju?
Da otidem Banu na večeru?
Ja mu ne ću gospodsku večeru;
Da mu kažem do dve, do tri reči:
Sva se vojska Šišmanu predala!
Ja ne žalim, što se je predala,
Nego žalim tu dobru devojku.
Vredna beše za tri nova grada:
— — — — — — —

dalje je, do kraja, sa svim kao i u prvoj zabeleški.

Šta peva ova pesmica — rekao sam već u onome članku —, tako je providno pa i jasno, da se mi na tumačeńu ńene sadržine ne bismo ni zadržavali, da ispod prve beleške nije pisac Milićević dodao napomenu, kojom pita, dali se ova pesmica ne tiče događaja g. 1330. na Velbuždu, pa tu svoju pretpostavku ponavlja i u napomeni uz drugi navod. Time je on nehotice, i ne znajući za jedan raniji događaj, pomutio razumevańe same pesme i otežao dokaz ńene autentičnosti. Ta dragocena pesmica u stvari peva događaj iz godine 1291. i peva ga koliko toplo toliko i verno. Zbir onoga, što se u ńoj kazuje, upućuje na događaj, koji je opisan u rodoslovu arhijepiskopa Danila, str. 116.—119. Po tome opisu Šišman, knez vidinski i vladar zapadnoga dela Bugarske, napao je na zemlje srpskoga kralja Milutina i ušao duboko u ńih, ali se ipak sve svršilo Milutinovom pobedom i ugovorom mira, po kome je Šišman priznao vrhovnu vlast Milutinovu i oženio se kćerju srpskoga velikoga župana Dragoša, a ńegov je sin Mihailo, malo docnije, uzeo za ženu Milutinovu kćer Anu — Nedu. Jasno je, da navedeni stihovi pevaju *taj* događaj. Pevač je ranijega doba mogao u pesmi misliti na jednu ili drugu Srpkińu, što stvar ni u koliko ne meńa, ali meni se čini, da to elegično pevańe još bolje pristaje za sudbinu neimenovane kćeri Dragoša, župana — bana, devojke, koje sudbina pored svega toga, što ona postaje „carica vidinska“, ima prava na saučešće.

Digitized by Google

Ali je za nas ovde važno istaći, da ova pesma — i naročito: *ovaka* — ne može biti novijega datuma. Izlišno je kazivati, *kako* bi pevač novijega doba, kad bi *on* sastavljao pesmu o tome događaju, postupio u izvođenju same pesme i pričanju ńene sadržine. Ova je pesmica obrazac, koji pokazuje, kako je u prvoj periodi narodnoga pevańa, u periodi epsko-lirskoj, istoriska istina ὸpêvâna.

Da idemo dalje. Nije pomenuta pesmica jedini primer iz te prve periode. Za karakteristiku prilika, kakve su bile u srpskoj državi i višim redovima društvenim na raskršću XIV. i XV. kao i u prvoj polovini ovoga drugog stoleća, imamo još dva tri svedoka, dve tri pesmice, koje su samo onda mogle postati.

Jednu nam je pesmu zabeležio hrvatski pesnik Petar Hektorović u svojem „Ribanju“ iz XVI. veka. Ta pesma glasi:

I kliče devojka, pokliče devojka,
još kliče devojka, mlada mi tere gizdava,
mlada tere gizdava, sa brig bela devojka Dunaja:
„Stani se, Šišmane, stani se Šišmane,
„stani se, Šišmane, tere mi razbiraj glasove,
„tere razbiraj glasove, ča devojka mlajahta klikuje:
„„Dva sta kraļevića, dva mi sta kraļevića,
„„dva mi sta kraļevića od bojka ne dobegla,
„„ali sta ubijena, ali sta živa odvedena?
„„Nisu ti ubijena, da nisu ti ubijena,
„„nisu ti ubijena, da živa sta mi odvedena,
„„živa sta odvedena k caru Pajazitu na portu.
„„Andrijaš se moļaše, Andrijaš mi se moļaše,
„„Andrijaš se moļaše baši, alubaši, subaši
„„ne toliko za sebe, koliko za brata Lazara:
„„pušćaj naju, bašo, pušćaj naju, bašo,
„„pušćaj naju, bašo, do naju mile majke,
„„a verom ti se mojom junačkom obetaju,
„„sabļice da ne pašu, sabļice već da ne pašu,
„„sabļice da ne pašu, końica da ne jižju,
„„kalujer da se postavļu, Svetoj gori da služu““.

Zaslužni je Hektorović zapisao ovu elegisku pesmicu onako, kako su mu je pevali ribari ponavļajući delove stihova, ali nije teško restaurirati oblik cele pesme. Važnije je zagledati u ńemu sadržinu. O ovoj je pesmici govorio Stanko Pavičić u sarajevskoj „Nadi“, 1898., ńe se doticao i Petrovski u svom razboru o spisima Hektorovićevim g. 1901., najzad je, opet u „Nadi“ 1902. pisao Matija Milas „O narodnim pjesmama u Ribańu“. Prvi se u tu-

Digitized by Google

mačeńu sadržine pesmine zaustavio odmah na kosovskom boju g. 1389. Ńega je tamo odveo pomen Lazara (za koga misli da je knez Lazar Hrebeljanović) i Šišmana, kao zeta Lazareva. Ona je, u stvari, spomen o događaju iz vremena borbe oko nasleđa prestola turskoga cara Bajazita, kad je besni Musa posle pobede kod Carigrada 1410. uhvatio u balkanskim klancima srpske kneževe Vuka ,Lazarevića (mlađega sina kosovskoga Lazara) i sestrića mu Lazara Vukovića (jednog od sinova kosovskoga Vuka Brankovića) pa ih pogubio, o čemu govori Konstantin Kostenski u biografiji despota Stefana Lazarevića, kao suvremenik događaja, i Mihailo iz Ostrvice, kao malo pozniji pisac. Osobine u jeziku i izrazima pokazuju izvor ove pesme, u kojoj ima da se odgonene pomen Šišmana i Andrijaša. To nije moja zadaća na ovom mestu, a dosta je podsetiti, da je pesma zapisana na stotinu i više godina posle događaja. Ali je za nas osobito značajno istaći i ovde, da *takva* pesma nije mogla postati u XVI. veku, kad je zabeležena. Ona je nesumńivo iz prethodnoga stoleća, možda pravi odjek samoga događaja.

Da navedemo treći primer. Mi ga nalazimo u prilično poznatoj pesmici:

Tužila devojka na Đurđevi vrati,
Tužila se jadna Đurđu gospodaru:
„Tvoje mi vojvođe baštu poharaše,
„Baštu poharaše, ružu potrgaše".
Ńoj govori jadnoj Đurđe gospodaru:
„Iziđi, devojko, gradu na kapiju,
„Kud prolaze redom sve moje vojvode,
„Na kome ti poznaš cvet rumene ruže,
„Pokloniću tebi końa i junaka".
Devojka iziđe gradu na kapiju,
Tu prolaze redom Đurđeve vojvode:
Ni na kom ne pozna cvet rumene ruže,
Na Đurđevu sinu venac od ružica.

Možda ova pesma, kako veli M. Đ. Milićević unoseći je u „Kneževinu Srbiju" „u zavijenom obliku pokazuje, koliko se sila Đurđevih vojvoda malo ustavljala pred pravom i obrazom građana". Ali i ako se ne uzme, da je ona apsolutni odjek takoga stańa u Smederevu i u državi Brankovićevoj, ipak je sva prilika, da se taj događaj u veku epskoga pevańa narodnog ne bi ispričao tako prosto u ciglo trinaest — ili više mańe toliko — stihova!

Digitized by Google

Svakako će biti jači ovaj četvrti primer. U istom delu (na str. 157. i 158.) navedeni su ovi stari stihovi:

Rasla mi je, rasla, titra i neranga
U Lazini dvorovi;
Tu mi sedi jadna gospođa Jerina,
Stara majka Lazina.
Na krilu joj spava ńena mila snaha,
Prva ljuba Lazina.
Otud ide Laza, bič u ruci nošaše,
Bičem ljubu da bije.
Govori mu jadna gospođa Jerina,
Stara majka ńegova:
„Ne udaraj, Lazo, svoje verne ljube,
„Suze su joj, Lazo, lice ogrubile,
„Kose su joj, Lazo, pleća prešibale,
„Sve žaleći, Lazo, dalekoga roda.
„Daleko je, Lazo, gradak Smederevo,
„A još dalje, Lazo, crkva Ravanica,
„Gde smo vas dva venčali — — —“

Ovde se pesma prekida, jer se pisac ne seća, kako glase dalji stihovi. Interesno je, što je zapisana po ranijem kazivańu, kako se pamtila u Nišu pre oslobođeńa od Turaka. Milićević veli za ńu: „. . . kao da govori o ličnostima i događajima istoriskim... Ova pesma, ova nemila scena pada jamačno na spomen potomaka kosovskoga izdajnika (!). Ona nas podseća na svu onu unutrašńu nesreću, koja je najzad zatrla zlosretnu kuću Smederevskih Brankovića“. Ja držim, da Milićević ovde u glavnome pravo sudi. Ne može se, mislim, sumńati, da je ova pesma veran izraz prilika iz posledńih dana staroga despotstva, kao što je tačan i pomen despotice Jerine, sina joj Lazara (koji je naskoro po tom, veli se, otrovao svoju majku) i Lazareve žene tuđinke, normansko-vizantinske princeze iz Klarence. Takva pesma nije mogla postati mnogo docnije od prilika, koje slika.

Kad saberemo utiske, koje čine ovi navedeni primeri, izlazi ovakav zaključak: Pevajući stare motive narod je uz ńih postupno, ali dosta rano počeo obrađivati i novije, svoje — ili bolje: staleške i državne — doživljaje i događaje, kako ih je osetio i shvatio, opevajući i ńih onako isto kao i stare motive nasleđene iz ranijega života i verovańa, t. j. u kratkim, epsko-lirskim pesmama. Takve pesme, osnovane više ili maňe na stvarnom događaju, vladahu do pred kraj petnaestoga veka, posle čega nastupa drugo i drukčije doba. „S koncem XV. vijeka već ne samo nije bilo

Digitized by Google

srpske države, koja je konačno propala g. 1459., nego su i pošljedńi ostaci stare srpske gospode u tuđini doživljavali zadńe svoje dane: pošljedńi despot srpski Jovan Branković umro je god. 1502. Tako već od prvijeh godina XVI. vijeka nije srpski narod imao ni gospode ni vođa, od svoje krvi. Nesmiljeno tursko gospodstvo poplavilo je sve zemlje stare srpske države. U to tužno vrijeme pomiče se narodna epika sve više prema zapadu i tamo dobiva drugo lice, ne pjeva ona više o staroj gospodi srpskoj, jer ńe više nema, već o hajducima i drugijem hrišćanskijem junacima, koji nijesu stari koljenovići, nego su izišli iz prostoga naroda kao i pjevači, koji o ńima pjevaju". („Rad" 97. str. 76.) I u ovim rečima dra. Maretića, kao što se zna, ima mnogo istine, samo što se narodna epika ovakva, kakvu danas imamo sabranu, tek tada počińe razrašćivati. „Zajedno s posledńim ostancima sredńevekovne države i onoga staleža, koji je državu predstavljao i duša joj bio, nestaje i pričańa i pevańa o tome staležu, nestaje srpske narodne poezije sredńega veka. Pesma narodna počińe se spremati za drukčije junake i za drukčija vremena". Tako sudi St. Novaković (Letopis Matice Srpske, kń. 148., str. 67.). Ja ne mislim, da se dotadašńe pevańe i pričańe o ranijoj vlasteli izgubilo, da ga je sasvim nestalo. Šta je s ńim bilo, kazaću malo dalje.

Na redu je važno pitańe: šta je bilo s onim tipom epsko-lirskih pesama, kakve su se jedine pevale od ranoga doba pa do pred kraj petnaestoga veka?

Ja mislim, da je takih pesama bilo i na broj dosta. Ali je veliki deo od ńih propao, otišao u zaborav, kad su nastupile drukčije prilike, koje su razvijale sve više epsku stranu narodnoga poetskoga dara. Za ovaj deo narodnoga pesništva do kraja petnaestoga stoleća može vrediti ono, što Novaković sudi za celu narodnu poeziju i što smo malo pre naveli. Ali ne prođoše sve tako. Neke su od takih pesama pokazale čudnu žilavost i preživele su ono doba na osvitku šesnaestoga veka, koje je bilo kritično za svu dotadašńu poeziju narodnu. Te su se pesme sačuvale i na dalje onake, kakve su u glavnom bile, nisu se razvile, zakržljale su u prvobitnom stańu svom, te su ostale kao neka vrsta poetskih rudimenata, koji su nam pouzdani svedoci o tome, kakva je nekada bila sva poezija naroda našega. Treća grupa tih starih pesama bila je po predmetu ili ma po čemu narodu toliko draga, da ih je on odenuo u novu odeću epsku i izjednačio ih s novim svojim pesmama.

Digitized by Google

U raspravici „Starinski zvuci narodnoga pevaña“ (Prosv. Glasnik, g. 1902.) ja sam pokazao, kako se do osamnaestoga veka, kad je živeo tronoški letopisac, i do polovine devetnaestoga dočuvao motiv narodnoga pevaña o Vladimiru i Kosari iz XI. veka. Taj je motiv tu izrađen u epskoj prostranosti i tonom epskih narodnih pesama, ali je on nekada morao biti u obliku malene epsko-lirske pesmice. Poznat je trag, koji je Novaković našao *narodnoj pesmi o odlasku Rastka Nemańića u kaluđere*. U devetnaestom je veku ta pesma nađena kao znatno izmeńena i epskim tonovima izvedena, ali je u doba postanka morala biti na osnovici, na kojoj su ovi danas poznati nam rudimenti poetski. Ovamo dolazi i pesma „Ban Milutin i Duka Hercegovac“. Maretić drži, da je i ona ispevana docnije. „Moglo bi se — veli on — istina reći, da je narod imao junačku pjesmu ili junačkijeh pjesama o boju kod Velbuždа već u XIV. vijeku, prije kosovske nesreće, jer je narod mogao u to vrijeme o rečenom boju pjevati u potpunoj sročnosti s istoričkijem činenicama, a istom je u kasnije vrijeme taj boj iskićen onako, kako se nalazi u Petranovićevoj pjesmi“. Ovde je poštovani naučńak po mojem iskrenom uvereńu bio vrlo blizu istini, ali je prema smeru, koji je imao, pošao dalje i — pogrešio. „Ja na to — veli on dalje — odgovaram: dok je Dušanova vojna god. 1330. jedini istorički događaj dokosovskoga vremena, koji je opjevan u narodnoj pjesmi (i to samo u jednoj do sad poznatoj), nije ni malo vjerojatno, da bi se svi drugi dokosovski istorički događaji iz narodnoga pamćeńa izgubili... Mene dakle sve navodi na misao, da je Dušanov boj g. 1330. dobio oblik pjesme istom u XV. vijeku, pošto je kosovska nesreća urodila prvijem cvjetićima narodne epike“. („Rad“ 97., str. 115.) Mi sada znamo, da taj događaj na Velbuždu nije jedini motiv narodnoga pevaña onoga doba, pa ni pevańe o tome nije moralo postati u XV. veku, već ranije, samo što se taj motiv pevan, kao i svi drugi, u epsko-lirskoj pesmi razvio u vremenu bujańa narodne epike u veću epsku pesmu. Upravo on se i nije razvio neposredno u zasebnu pesmu, već je iz ńega i još jednog drugog motiva — o neveri ljube bana Milutina — izvršena kontaminacija, koja je razvijena u ep dala pesmu, kakvu imamo u Vuka. Petranovićeva je pesma nesumńivo stvar novoga doba. — Takav je motiv nekada bio i za pesmu o smrti Momčilovoj; razređen docnije epski dao je pesmu u Vuka „Ženidba kralja Vukašina“. Ja ne poričem, da je *epska* strana ove pesme razvi-

Digitized by Google

jena pozajmicom iz Italije (Maretić u „Radu“ 97. str. 107. i u „Radu“ 132. str.4.), jer se ta tuđa građa sa svim poklapala s onim nacrtom, epsko-lirskom pesmom, koja je u narodu nesumńivo postojala prema faktičnom događaju, o čemu je nekad govorio I. Ruvarac u svojoj studiji o razvitku naših narodnih pesama („Dve studentske rasprave“). Da nije bilo te tuđinske građe, po svoj prilici bi se pevao i danas događaj o Momčilu u obliku poznatih nam rudimenata, ako se ne bi i sasvim zaboravio. Ovde se lepo vidi, kako jednostrano operirańe literarno-istoriskih istraživača samo s tuđom građom ili samo s faktičnim događajem ne osvetļava pitańe svestrano. — Na taj se način nekada pevalo i *o smrti cara Stefana Dušana,* o prilikama *posle smrti Dušanove* („Uroš i Mrńavčevići“), *o boju na Marici*, *o Prijezdi vojvodi*, štošta *o Kraļeviću Marku*, pa su takvi mogli biti pomeni i *o Hreļi*, *Radońi Kajici* i drugim junacima i Đurđevim vojvodama („Oblačić Rade“ i dr.), o *Đemu*, *Leki* i t. d.

A kosovske pesme? Ne treba se obmańivati: i one su u početku bile kratke, epsko-lirske. Ja držim pouzdano, da Vukovi „Komadi različnijeh kosovskijeh pjesama“ u stvari *nisu komadi*, već predstavnici prvih, pravih pesama o Kosovu, koje docnije nisu kontaminirane, već su ostale kao neka vrsta kosovskih poetskih rudimenata. One danas izgledaju kao komadi prema razređenim epskim pesmama. Maretić (u „Radu“ 97. str. 156.) uzima, da je pesma o zidańu Ravanice kontaminacija: „Budući da su u prvoj polovini ove pjesme glavna čeļad Lazar i Miloš, a Jug se i Jugovići spomińu posve mimogred, a drugi čitav dio govori o Jugu i Jugovićima, za to se to ima uzeti za znak, da je čitava pjesma složena od dva samostalna komada. U Vuka se doista nalazi varijanta prema prvomu dijelu rečene pjesme“. Držim, da je Maretić u pravu, a to ide u prilog i mojemu gledištu. Nije nemoguće, da je ma iz koga uzroka bilo pesmice o Radu neimaru, koji je pravilno zapamćen u narodnoj pesmi, pa je motiv o zakidańu nadnice unesen sa strane, kao što su opet neke pojedinosti unesene docnije po pisanim podacima, koje je pomenuo St. Novaković u „Godišńici“ II. Da je pesma „Car Lazar i carica Milica“ kontaminacija dveju posebnih pesama, o tom ne može biti sumńe. Tako je i s pesmom o Musiću, koja je postala od motiva o zadocnelom vitezu i drugog motiva o kletvi Lazarevoj. A mi znamo, da imamo i kratkih pesama sa samim prvim motivom („Oblačić polazi na Kosovo“). U pesmi „Carica Milica i Vladeta vojvoda“ samo je

Digitized by Google

jedan motiv, ali je zato ta pesma kratka. Vuk je onih pet „komada“ čuo od svoga oca, koji nije mnogo mario za narodne pesme. Maretić drži, da je Vukov otac morao slušati veliku pesmu o kosovskom boju pa je iz ńe zapamtio samo neke delove. Meni se naprotiv čini, da je Vukov otac predstavnik onog starinskog ukusa, koji se zadovoljavao nerazrađenim motivima, o kakvima smo već govorili.

Kako treba gledati na momenat, kad se u narodnom pevańu vrši preobražaj, dovoljno je poznato. Mi o tome momentu ne ćemo govoriti, jer tada se počińe novo, epsko doba, koje je već poznatije i osvetljenije. Naš je zadatak, da objasnimo, šta je i kako je moglo biti do toga momenta. Ali kad je to vreme došlo, javila se u narodu (bez sumńe pod poznatim impulsima) nova, epska poezija. Te pesme pevahu život narodni i one događaje, koje je on sam stvarao. To je jedna vrsta narodnih pesama: one su po prvom postanku epske. A šta je bilo s dotadašńom tekovinom duha narodnoga? Ona nije sva propala, kao što se obično uzima: bilo je motiva, koji su — rekosmo ranije — kao mili i dragi dobili nov oblik, t. j. od epsko-lirskih postale su čisto epske pesme. U tom su se prepevańu motivi prerađivali, spajali ili rastavljali, kao što biva u takom vreńu. Tada su junaci istoriski, koje je narod dotle pamtio i pevao, dolazili mesto starih, legendarnih i bibliskih ličnosti. „Pripovjedaći materijal“ (kako veli Maretić u „Radu“ 97. str. 183.) je tada dobio naročitu cenu, te je ponajviše i unošen dobijajući u pesmama pečat istoriske istine. Tada se javljaju: Zmaj od Jastrepca, Momir i Grozdana, Bolani Dojčin i mnoga druga imena, koja se dovode u vezu s pomenima istoriskih ličnosti. A najboji primer za spajańe motiva, upravo za kontaminaciju gotovih pesama, kakve su u to doba postajale, naveo je Maretić govoreći o pesmi, koja opeva Kraljevića Marka i Minu od Kostura (str. 154. do 156.). — Najzad dolaze rudimenti.

Ostaje još pitańe: u kojoj od ove tri vrste narodne poezije može biti čistijeg istoriskog sećańa? Čini se, da odgovor, ako se daje uopšte, nije tako težak, jer je prirodan. Svežega sećańa može biti u onim pesmama, koje su iz prve ruke i po prvom postanku epske, jer je u ńima sadržina novijega datuma. Takve su n. pr. uskočke i hajdučke pesme, u koliko nema u ńima primese nekadašńega pevańa. Dalje takoga sećańa može biti i u onom starim nerazvijenim pesmama, koje nazvasmo rudimentima. Time, što su ostale u svom prvobitnom stańu, što predstavljaju tradicione petre-

Digitized by Google

fakte, sačuvaše one i dah svoga ranijega vremena. Najmaće pak možemo toga tražiti u događajima, koji padaju po istoriji u doba pre XV. veka, a koji su opevani na široko i na dugačko. To je opevaće postalo docnije od samih događaja, a postajući primilo je mnogo tuđinske građe. Ovde tek pojedine arabeske mogu biti na svome mestu, te se i ovim pesmama priklaća pažńa, jer je „vrlo lako moguće, da u ovoj ili u onoj tradiciji nije baš sve s kraja na kraj izmišļeno, već da se u ńoj može među nepotrebnom pļevom nalaziti i po koje jedro zrnce istoričke istine“ (Maretić).

Na ovom ćemo mestu pomenuti, da oni navedeni kao i drugi sačuvani rudimenti nisu jedini u svojoj vrsti. Takih i sličnih pesama imamo čitavu riznicu. To su pesme iz Maćedonije. Narod, koji ih je stvorio, nije imao niti je pokazao otporne snage novom težem stańu, koje ga je snašlo posle pada srpskih država pod tursku vlast. Ńegova poezija nije doživela svoje epsko doba, nije se preporodila estetički, ali se nije, ako je dopušteno tako reći, ni odrodila, od istoriske vernosti odvojila. Ne kažem, da je u maćedonskim pesmama sama istorija, ali imamo prava reći, da je u ńima više ranijega sećańa nego u prepevanim motivima. To je ono, što je Jagić rekao za bugarske pesme: „Bugarskim narodnim epskim pesmama ne dade turska vladavina toliko maha poletu kao srpskima, jer uništeńe ńihovoga državnoga života ne učini takav ogromni prevrat, kao što je kosovska katastrofa u srpskoj epskoj poeziji. To je uzrok, te mi se čini, da su bugarske narodne epske pesme sačuvale više starine do sada nego srpske“. Što se specijalno bugarskih pesama tiče, treba imati na umu, da je starina ńihova ipak kvarena s nedostatka poetskoga shvaćańa i osećańa prirodne mere. U tom su pogledu maćedonske pesme više.

U jednoj literarnoj polemici, koju sam ja imao s prof. Jovanom Tomićem, zamerio mi je on, što se oslańam na maćedonske pesme, koje „nisu sačuvale svoj epski karakter“. Tada sam ja njemu odgovorio: „Meni je naprotiv baš to odsutstvo epskoga karaktera vrlo važan znak za ispravnost istoričkih sećańa u tim pesmama. Samo ja ne bih kazao, kako one „nisu sačuvale epski karakter“, već obrnuto: kako su sačuvale *svoj*, a nisu usvojile epski tip *novijega doba*. Ova, možda i nejasna napomena moja rezultat je dužega vlastitog proučavańa starine i osobine našega narodnoga pevańa, o čemu ću u svoje doba posebice govoriti“. („Ko nije Đemo Brđanin“, 1901., str. 12.) — Sada mislim, da sam održao reč.

* * *

Digitized by Google

U vezi s pregledańem sadržine narodne naše poezije do kraja petnaestoga veka treba izvesti na čisto i pitańe o dvojákim formama narodnoga stiha. Prelazeći i na to pitańe izjavljujem unapred ovo: u koliko je više osvajala posle petnaestoga veka epika, u toliko se više razvijao i češće javljao deseterac na štetu dugačkoga razmera od petnaest i šesnaest slogova. Time ne mislim kazati, da je deseterac tek tada nastao. On je imao svoju raniju istoriju javljajući se uporedo s različitim vrstama stiha. Raspravljańem pitańa o dužini razmera naročito se ističu pomenuti radovi Jagića i Bogišića. „Svi se — veli Jagić — ispitivači slažu u ovom, da se tim (dugačkim) metrom pre nekoliko vekova pevahu epske narodne pesme. Pitańe se samo oko ovoga vrze: dali taj metar u izvesno doba pripadaše samo epskim narodnim pesmama jednoga izvesnoga plemena jugoslovenskoga ili bejaše rasprostrt po celom narodu, dali kraj ńega u isto vreme postojaše ili ne i danas uobičajena mera stiha od deset slogova?“ Držim, da se danas ne bi mogla davati takva apsolutna prevaga dugom razmeru, ali ću ipak navesti nešto iz razvoja toga pitańa. Jagić je izneo, da su pesme dugoga razmera, koje se nalaze u Hektorovićevu „Ribańu“, došle zajedno sa svojim razmerom s istoka posle turske navale na srpske zemlje. Plemstvo, koje je pevalo, održavalo je i dug razmer, koji je najpre varirao od dvanaest do šesnaest slogova... „Kao daļa potvrda — veli on — tomu, da najstarije epske pesmė, proizlazeći iz duge vrste, ponajpre dođoše deobom iste u dve polovine do osmosložnoga stiha kao metra narodne epike, mogla bi se navesti ova činenica, što je i u bugarskom narodnom pesništvu stih od osam slogova najobičnija mera stiha u epskih pesama. Kraj toga nalazim još vrlo često stih od deset slogova, ali mi se čini, da on dolazi poglavito u takim pesmama, koje po svojoj sadržini srpskim sa svim odgovaraju, tako da ne znam, dali pojava ove mere stiha u bugarskoj epici ne počiva na mlađoj struji, koja nastupi, ako se i ne uzme baš kao pozajmica iz srpskoga, ali ipak pod istim uslovima kao u srpskim narodnim epskim pesmama“. Na pitańe: kako sve pređe u deseterac? odgovara se, da glavni pokretač take promene bejaše u želji, da se teško, rečima bogato i mnogobrojno pripovedańe zameni prostijim i mirnijim. „I doista — veli Jagić — mnogo prostije i mirnije teče pripovetka u desetercu, naliči na reku, koja slobodno i bez prepreke otiče, pošto se oslobodila od mnogih vijugańa, koja su joj tok produžavala, ali i sprečavala“. A što je pesma tražila prostiju meru stiha? Bogišić drži, da je tome uzrok

Digitized by Google

podmlađivaňe jezika i promeňen način kazivaňa — recitovaňe. Jagić usvajajući to dodaje, da je uzrok i u aristokratičnosti dugoga razmera: „Meni izgleda, ako me moje osećaňe ne vara, da je stara, duga vrsta otmenija, svečanija i aristokratičnija od desetosložnoga stiha". Uz to je još i građa narasla, te je promena sadržine zahtevala i promenu u obliku. Ali je u svemu tome moralo biti i nekoga prelaznoga doba, jer „za epsku mirnoću i objektivnost, što tako sjajno karakteriše srpske epske pesme, ne znađahu stare pesme". Najzad, na pitaňe: *kad* je deseterac postao pravi gospodar — odgovara, da bi „šesnaesti vek bio ono vreme, u kojem današňa mera stiha, a s ňom ujedno i današňi karakter epske poezije prevlada u predelima, od kojih prvi impuls dođe". Stari se stih održa duže na zapadu no na istoku, gde bejaše živļe vreňe. Ali je deseterac bio već ranije poznat, što se vidi i u Hektorovića, jer u ňegovim zapisima ima i deseteraca.

Razmišļaňu o uzroku i načinu konačne pobede deseterca malo bih imao zameriti i dodati. Ali mi se nikako ne čini istinita postavka, da se može govoriti o starijem i o mlađem razmeru ranijih vekova. Ja naprotiv držim, da su uporedo živele različite vrste stiha i da je među dužima najglavniji bio petnaesterac (ili šesnaesterac) onako, kako je među kraćima bio najčešći deseterac. S razvitkom sadržine povukli su se u kraj i sve su ređi bivali ostali stihovi, a dva glavna — deseterac i dugački razmer — ostadoše, da se bore o pobedu. Držim dalje, da je borba bila uporna i dugotrajna: u početku i za duže vreme posle prèpêvâni su stari motivi i dužim i kraćim stihom. Bugarštice, koje su poduže i u kojima ima epskoga elementa u jačoj meri, nisu — samo zbog stiha — starije od mnogih drugih pesama deseteračkih. Kad se raspravļa o starini pesme, više treba gledati na ňenu sadržinu nego na stih. Ali su — reći će se — bugarštice liričnije nego deseteračke pesme junačke; nije li i to dokaz, da su one u prepévâňu iz epsko-lirskih u epske ostale na po puta, dok su se deseteračke i dalje pretvarale u pripovetku, punile se i dalje događajima? U toj je utakmici pobedila punoća sadržine, a ove je punoće pre moglo biti kod deseteračkih pesama, jer se ňihova sadržina zbog prostijega oblika i lakšega stiha brže mogla razvijati u epskom pravcu. Na taj je način deseterac odneo pobedu u epu, a drugi je razmer klonuo, ali se nije sasvim izgubio. On je živario i u sedamnaestom, pa čak i u drugoj polovini osamnaestoga veka, kad ga je posve nestalo.

Digitized by Google

S ovoga se gledišta daju drukčije protumačiti mnogi, inače hvale vredni opažaji Bogišićevi u ńegovu predgovoru.

Rezultati, do kojih se u ovom prilogu došlo, kazuju:

u razvoju naše narodne poezije vaļa razlikovati dva glavna perioda: vreme do kraja petnaestoga veka i vreme, koje tada nastaje;

i u prvom periodu narod je pevao pored ostaloga i istoriske događaje;

pesme ovoga prvoga perioda bejahu kratke, epsko-lirske;

s kraja petnaestoga i u početku šesnaestoga veka narodna se poezija naglo meńa u epsku;

dotadašńe pevańe jednim delom propada, zaboravļa se; drugi se deo sačuvao nepromeńen, okameńen, i to su poetski rudimenti; treći se deo meńa: iz ranijih motiva postaju epske pesme, koje se pune pričańem događaja i pozajmļenom građom, ruši se hronologija, a istoriska se sećańa nalaze tek kao sitne arabeske u pesmi;

narodne pesme u Maćedoniji najbliže su ovim rudimentima poetskim; one su ostale nerazvijene u ep, ali su zato sačuvale više istoriskoga sećańa;

razmer narodnih pesama bejaše različit; s vremenom se izdvajaju napred dugi razmer od petnaest i šesnaest slogova i deseterac;

oba ova glavna razmera služe u doba bujnog razvijańa narodne epike; deseterac održava borbu do kraja i ostaje u najrazvijenijim epskim pesmama, a dugi razmer sve više opada, zaostaje, te ga u drugoj polovini osamnaestoga stoleća sasvim nestaje.

Digitized by Google